

a Non contineri. vt & s̄. eo. l. cum aurum. in princ.
b Nam argento. probat per quod videtur contineri, & non continetur: ergo nec hic. Accursius.
c Non contineri. aliàs deest non. sed cum non, est melior litera: vt infra. §. finali. Accursius.
d Id quod in credito. id est id quod testator habebat penes se ex causa crediti, puta sibi comodatam vel depositam vel pignori obligatam. ad quod est. s̄. de lega. iij. qui habebat. Vel dic contra quod est debitum testatoris: quod non est suum, licet sibi debitum. ad quod. j. c. l. scribit. in princ.

tum est, ei nummi quoque legati esse videantur, quæritur. Et ego puto non contineri. Non facile enim quisquam argenti numero nummos computat. Item argenteo facto legato, puto (nisi euidenter contra sensisse testatorem appareat) nummos non contineri.

Illud dicitur suum esse, quod potest vindicari. Bartolus.

Argento omni legato quod suum esset, sine dubio non deberetur id quod in credito esset: hoc ideò, quia non videtur suum esse, quod vindicari non possit. Cui aurum vel argenteum factum legatum est: si fractum aut collisum sit, non continetur. Seruius enim existimat aurum vel argentum factum id videri, quo comode vti possumus: argentum autem fractum & collisum non incidere in eam definitionem, sed infecto contineri.

Qui legat aurum omne quod suum est, legatario illud debetur quod testator potuit vindicare. h. d.

Cui legatum est aurum omne quod suum esset [cum moreretur: eius omne aurum fiet, quod tunc paterfamilias] cum moreretur vindicare potuit suum esse. sed si qua distributio eius rei facta est. tunc interest quo modo sit legatum. Si factum aurum legatum est: omne ad eum pertinet cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum, siue id suæ, siue alterius vsionis causa paratum esset: veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, & cætera quæ his rebus sunt similia. Sed si infectum legatum est: quod eius ita factum est, vt eo ad rem ad quam comparatum est, non possit vti sine refectione, quodq; ab eo paterfamilias infecti numero fuerat: id videtur legatum esse.

Argenti signati appellatione continetur quod est aliqua forma expressum. h. d.

Si autem aurum vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias

f Argentum. in massa aurea quæ dicitur placida.
t Lamina. scilicet longa quasi fustis. Accursius.
u In supellectili. id est quæ non sunt vasa aurea propter seculi feueritatem, licet sint aurei lecti, & similia: vt. s̄. de supel. leg. l. iij. in prin. & §. fi. hodie autem secus: vt. s̄. de supel. leg. l. Labeo. in princ.

miliàs videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum: veluti quæ Philippi sunt, itemq; nomismata, & similia. Argento legato non puto veteris causa habita scaphia contineri: quia argenti numero non habentur. Argentum factum recte quis ita definierit, quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectili, neque in mundo, neque in ornamentis insit.

Non videtur alicuius causa paratum, quod causa commodandi habetur. Bartolus.

XXVIII. ALFENVS VARVS libro septimo Digestorum.

Cum in testamento alicui argentum quod vsus sui causa paratum esset, legaretur, itemque vestis, aut supellex: quæsitum est, quid cuiusque vsus causa videretur paratum esse: vtrumne id argentum quod victus sui causa paratum paterfamilias ad cottidianum vsum parasset: an & si quas mensas argenteas & eius generis argentum haberet, quo ipse non temere vteretur, sed commodare ad ludos & ad cæteras apparatuses soleret. Et magis placet, quod victus sui causa paratum esset, tantum contineri.

Accessorium cedit principali. Bartolus.

XXIX. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

Si quando alterius generis materia auro argenteo iniecta sit: si factum aurum vel argentum legetur: & id quod iniectum est, debetur. Vtra autem vtrius materia sit accessio, visu atque vsu rei, consuetudinis patrisfamilias æstimandum est.

Dictio seu, est ampliatiua. Bartolus.

XXX. PAVLVS libro singulari de assignatione libertorum.

Si quis ita legauerit: Vxori meæ mundum, ornamenta, seu

& quod dixi in aureo candelabro, idem dicas in argenteo. Viuianus.

a Materia. vt sigillum æneum candelabro aureo: vt. j. c. l. pediculis. in prin. & facit in ea. l. §. fi. & s̄. eo. l. vestis in princ. & l. & si non sunt. §. fi. & s̄. de contrahen. emp. l. quid tamen. Accursius.

b Æstimandum est. vt eo legato cui cedit, totum legari videatur: vt supra eo. & si non sunt. §. perueniamus. & l. sequen.

S I quis ita. CASVS. Titius ita legauit vxori suæ, do lego vxori meæ mundum, ornamentum, seu quæ eius causa parati. Certè debentur vxori omnia. i. mundus & ornamenta, & omnia alia eiusdem

& sic non obstat. s̄. eo. l. & si non sunt. §. argenteo. In mundo. Quid mundus sit, & quid ornamentum, dicitur. s̄. eo. l. argumento. §. ornamenta. & §. mundus. & l. quauis. Item quid supellex, dicitur. s̄. de supellex. lega. l. Labeo, & facit ad hoc s̄. eo. cum aurum. in princ. & s̄. in huius. l. princ. & §. j. & §. si factum.

Cum in testamento. CASVS. Titius legauit mihi argentum quod paratum erat causa vsus sui testatoris, & vestem & supellectilem. quæritur, quod argentum videatur causa vsus testatoris paratum vt sic illud mihi debeatur, vtrumne id argenteum quod victus sui testatoris causa paratum testator parasset ad vsum cottidianum, an & si eas mensas argenteas & eius generis argentum haberet quo ipse testator non temere siue indistincte vteretur, sed soleret commodare ad ludos & cæteras apparatuses? Et respon. quia illud tantum continetur, quod victus sui testatoris causa paratum est. Viuianus.

y sui. f. testatoris.
z Non temere. id est indistincte. vel id est non ipse solus. & facit. s̄. de lega. iij. l. seruis vrbani. & l. ea tamen. & s̄. eo. l. Quintus. & l. argumento. §. si quis. & j. de verbo. signi. l. in lege.

S I quando. CASVS. Titius habens candelabrum aureum, cui erat iniectum sigillum æneum, legauit mihi aurum suum factum. certè non solum candelabrum prædictum mihi debebitur, sed & sigillum: quia sigillum est accessio candelabri. si autem sint tales materia simul iniuncte in quibus dubium sit vtra sit accessio vtrius: tunc hoc æstimandum est ex visu & vsu rei, & ex consuetudine illius cuius erant.

Vasa excipiendis foribus veteris. Alcia. lib. 6. parer. ca. 26.

Fl. lamna.

Fl. cas

Inquantum dicit iste textus accessorium cedere suo principali: cõcor. tex. cum gl. in ca. si laicus. & ibi Card. Alexand. dist. & in regula, accessorium & ibi Dy. & Philip. Fran. de regu. iur. lib. 6. & consuetudine.

Mulier fundi dotalis domina nõ est.

* Flo. quod suum esse cum moreretur vindicare potuit, suum esse. sed & c.

† Sic Flor. & in manu. hoc verbo vitur & Cato de re rustica. & Gell. li. 4. c. 1. vide Ant. Augu. li. 2. c. 2.

* Flo. vt eo quod ad re compa.

m Effectum. aliàs effectum. aliàs infectum, id est validum factum, non priuatiuè.

n vsionis. id est vsus. sic s̄. de lega. iij. l. cum quæreretur. §. lana.

o Infecti numero. id est, paterfamilias pro infecto habebat. Azo ad hoc supra eo. l. & si non sunt. §. argento. & s̄. ea. l. in prin. & §. cum rum. & j. eo. §. fi.

p Quod eius. scilicet testatoris existens. & quod dicit, expressum. i. impressum. & quod dicit, Philippi, dicit nomen imperatoris: & sic in sequenti numismate erat imago Cæsaris: vt in euangelio. Acc.

q Ventris causa. quia corrigia est pro ventre sustentado. Viuianus.
r Scaphia. hoc scaphium huius scaphij, genus cinguli quod non continetur appellatione argenti, cum non argenti numero tenebatur: vt hic, & arg. s̄. eo. & si non sunt. §. lectum circa princ. l.

Matt. xxij.

dem vxoris causa parata nam verbum seu, videtur positum causa ampliandi legati, & non minuendi: sicuti & si ita legasset, do lego Titio vina quæ in vrbe habeo seu in portu. quo casu debentur Titio vina quæ sunt in vrbe, & quæ sunt in portu. Viuianus.

a *Omnia deberi.* id est omnia sunt in obligatione, non in solutione tantum. & sic disiuncta pro coniuncta accipitur: vt & supra. cod. I.

Quintus. in fin. & infra de verbo. signifi. l. saepe. Sed contra. C. de verb. signifi. l. cum quidam. in fi. & s. de iure dotiu. l. plerumque. in fi. & j. quando dies leg. ce. l. cum illud. & s. de contrahen. empt. l. si ita. quibus dicitur alterum deberi ad electionem debitoris. Solu. hic in verbo, seu: ibi in verbo, autem. Vel secundum Roge. cum præcedit signum vniuersale, disiuncta pro coniuncta ponitur, vt hic: vt & ibi, omnis homo seu asinus currit. oportet enim omnem asinum currere, vt vera sit. & facit. j. de noua. l. a te. s. de leg. iij. l. ea tamen. Accursius.

† Et promissio in genere mediocritatem respicit. concor. e. literas. cum glos. super verbo, clerici. cum. extra de si. presb.

Qui lancem.] **CASVS.** Titius moriens & relinquens in bonis suis vnã lancem maximam & aliã minorem, & aliam minimam, ita legauit: Lancem meam minorem lego Titio. certe responsum est videri legatam lancem mediæ magnitudinis. & hoc est verum si non apparet quam lancem ex prædictis voluit demonstrare testator: quia si illud apparet, illa lanx deberetur Titio de qua testator sensit. Viuianus.

b *Mediæ.* sic supra de lega. j. l. legato generaliter. sed certe imò minimam: vt supra de lega. j. l. si ita scriptum. in fin. & l. qui duos. & l. apud. s. Seio. & de leg. iij. l. nummis. & infra de re. iu. l. semper in dubiis. quæ sunt contra. Solu. hic fuit usus his verbis, Ego qui relinquo in bonis meis lancem maiorem, minorem, & minimam, lego minorem. & hoc innuit cum dixit, qui lancem maxi. & c. & hæc tria nominando. vel hæc erat sua consuetudo loquendi: vt s. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. aliàs minima deberetur. vel non est hic dubium verbum. nan sic lex exponit minorem: vt institui. de liberti. §. libertinorum.

Pediculis.] **CASVS.** Titius legauit mihi argentum suum factum. certe continentur legato pediculis argentei qui ad modum pedum sustinebant tabulam ad comedendum fortè, & etiam sigilla siue signa ænea iuncta dictis pediculis vt pulchriores pediculi viderentur, & etiam omnia alia quæ rediguntur ad eandem similitudinem sigillorum æneorum. Viuianus.

c *Pediculis.* pediculi dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa vel res quælibet velut pedibus sustentantur.

d *Sigilla ænea.* id est signa de ære. dicuntur sigilla à signo. olim enim propter varietatem, quæ rem pulchriorem facit, in argento faciebant quosdam protractus de ære. Azo. & facit. s. eo. l. si quando. & supra de lega. iij. l. heres. §. penult. & §. fina. & de acquiren. re. do. l. sed si de meis. & l. quicquid. Accursius.

Auro facto.] **CASVS.** Titius legauit mihi aurum suum factum. certe continentur legato anuli aurei, & gemmæ eisdem anulis inclusæ. nam hæc gemmæ sunt dictorum anulorum. Item continentur cymbia argentea illigata crustis aureis. habebat enim testator vasa habentia crustas aureas, & illæ crustæ habebant cymbia siue cingulos siue virgas de argento, vt melius viderentur. Item continentur aurea ornamenta muliebria, & margaritæ quæ ita prædictis ornamentis contextæ sunt, vt potentior sit aspectus auri in his margaritis. Sed nunquid continentur in dicto legato emblemata aurea quæ erant in dictis lapidibus & in apsidibus, & quæ poterant separari à dictis lapidibus & apsidibus: & Gallus dixit simpliciter quod sic: & quia simpliciter dixit, ideo Labeo im-

probauit dictum suum. postea autem Tubero ait determinando improbationem Labeonis, & dicendo videri illud legatum quod testator habuit numero auri. vnde si dicta emblemata cum lapidibus vel apsidibus quibus erant adiuncta, testator habebat numero auri, continebuntur in legato prædicto. si autem non apparet an testator habuit eos lapides vel apsidis cum emblematis aureis numero auri, non debentur ex dicto legato. nam eo casu aurata, & vasa alterius materiæ inclusa auro, nõ sunt habenda numero auri legati. Viuianus.

a *anulorum sunt.* **f** *Cymbia* argentea crustis aureis illigata, margaritæ quæ ita ornamentis muliebribus contextæ sunt, vt in his aspectus auri potentior sit, auro facto adnumerantur. Aurea emblemata, quæ in lapidibus, apsidibus argenteis essent, & replumbari possent, deberi Gallus ait: sed Labeo improbat. Tubero autem quod testator auri numero habuisset, legatum deberi ait. alioquin aurata & inclusa vasa alterius materiæ, auri numero non habenda. Argento potorio vel escario legato, in his quæ dubium est cuius generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam: non etiam in his quæ certum est eius generis nõ esse. Quidam primipilaris vxori suæ argentum escarium legauerat. Quæsitum est, cum paterfamilias in argento suo vasa habuerit quibus & potabat & edebat: an legato hæc quoque vasa continerentur. Scæuola respondit, contineri.

e *Auro facto.* testator legauit aurum factum. sunt. quando gratia anuli sunt inclusa: vt. s. eo. l. & si nõ sunt. §. perueniamus. & §. fin.

g *Cymbia.* genus ornamentum.

h *In his.* margaritis.

i *Emblemata.* superficies: vt not. supra cod. l. si gemma.

k *Replumbari.* i. plumbum quod cõtingit remoueri. ad quod est. s. eo. l. cū aurum. §. idem Celsus.

l *Gallus ait.* scilicet perperam.

m *Tubero.* quod Labeo dixit determinans.

n *Ait.* scilicet Tubero, & hoc casu bene dixit Gallus.

o *Habenda.* & hoc casu intellige Labeonem dixisse: vt hic, & s. e. l. & si non sunt. ij. respõ. & facit. j. de acqui. re. do. l. sed si de meis. & l. quicquid. per totum.

p *Argento potorio.* quid sit, dic vt. s. e. l. in argento. in prin.

q *Escario.* & quid sit hoc. s. eo. l. & si non sunt. §. si cui escarium.

r *Cuius generis.* vt quia talia sunt quibus secundum communem consuetudinem & in esca & in potando quis vti potest: vt infra proximi. §. Accursius.

s *Consuetudinem.* No. in dubiis locum esse coniecturis ex consuetudine: vt hic, & s. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fi. non autè in certis: vt hic, & s. de leg. iij. l. ille. §. j. & de lega. j. l. iij. & infra de verbo. oblig. l. continuus. §. cum ita. in fi. §. & s. de supelle. le. l. Labeo. §. sed de his. & l. qui vestem. Accursius.

t *Quidam primipilaris.* vel primus administras in rebus publicis, vel primum pilum deferens: vt no. C. de episc. & cleri. l. quisquis.

u *Contineri.* in dubio valet. a. d. quod. s. de leg. j. l. si cui serui. & de leg. iij. l. seruis vrbis. §. penult. & §. fi. & de tri. lega. l. fi. in prin. Sed arg. contra. s. de fun. instru. l. quæsitum. §. si quis eodem instrumento. & facit. s. proximi. §. **ADDITIO.** Pro solutione huius contrarij dic quod escarium est genus comprehendens etiam pot-

intellige Labeonem dixisse: vt hic, & s. e. l. & si non sunt. ij. respõ. & facit. j. de acqui. re. do. l. sed si de meis. & l. quicquid. per totum.

Argento.] CASVS. Titius legauit mihi argentum suum potorium, id est quo utebatur ad bibendum. habebat idem Titius argentum escarium, id est quo utebatur ad escam, siue ad comedendum. habebat etiam quædam vasa argentea quibus secundum communem consuetudinem & in esca & in potando utebatur. & ita dubium erat cuius generis essent, id est vtrum de genere argenti potorii mihi legati: an de genere argenti escarij. nunquid dicta vasa continentur in meo legato? Et dicitur quod sic, si testator erat consuetus tenere & habere ea inter argentum potorium. & ita recurrimus in hoc dubio ad consuetudinem patrisfamilias. In his autem quæ certum est non esse eius generis, id est generis argenti potorii mihi legati, non inspicimus consuetudinem patrisfamilias. & sine vilo dubio nõ continentur in dicto meo legato. Et quod dixi in argento potorio mihi legato, idem per omnia est si legasset mihi solummodo aurum escarium, & reperirentur in hereditate vasa argentea de quibus dubium esset cuius generis essent. Sed quid si in dictis casibus nõ apparet consuetudo patrisfamilias? Certè in dubio cedent legato dicta vasa. & hoc euenit de facto in persona cuiusdam primipilaris qui legauit vxori suæ argentum escarium. Viuianus.

Argento potorio. quid sit, dic vt. s. e. l. in argento. in prin.

Escario. & quid sit hoc. s. eo. l. & si non sunt. §. si cui escarium.

Cuius generis. vt quia talia sunt quibus secundum communem consuetudinem & in esca & in potando quis vti potest: vt infra proximi. §. Accursius.

Consuetudinem. No. in dubiis locum esse coniecturis ex consuetudine: vt hic, & s. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fi. non autè in certis: vt hic, & s. de leg. iij. l. ille. §. j. & de lega. j. l. iij. & infra de verbo. oblig. l. continuus. §. cum ita. in fi. §. & s. de supelle. le. l. Labeo. §. sed de his. & l. qui vestem. Accursius.

Quidam primipilaris. vel primus administras in rebus publicis, vel primum pilum deferens: vt no. C. de episc. & cleri. l. quisquis.

Contineri. in dubio valet. a. d. quod. s. de leg. j. l. si cui serui. & de leg. iij. l. seruis vrbis. §. penult. & §. fi. & de tri. lega. l. fi. in prin. Sed arg. contra. s. de fun. instru. l. quæsitum. §. si quis eodem instrumento. & facit. s. proximi. §. **ADDITIO.** Pro solutione huius contrarij dic quod escarium est genus comprehendens etiam pot-

† Apfides quæ sint, Hermolaus in castigationibus in Plinium.

a] Cymbiū poculi generis procerū ac nauibus simile. Virg. Cymbiæque argēto perfecta, atque aspera signis.

rium, nisi aliud de mente testatoris appareat, secundum Bart.

Item cum quæreretur.] CASVS. Titia erat negotiatrix, & habebat argentum ad ornamenta mulierum paratum venale in basilica siue domo regis, in qua singulares homines tenebant res suas ad vendendum. Item habebat intra domum suam in horreo argentum destinatum vñibus suis.

dicta Titia fecit testamentum, & instituta sibi herede Seia filia sua & Gaio filio suo ita legauit dictæ suæ filia. Hoc amplius filia mea dulcissima è medio sumito, tibi que habeto ornamentum meum omne muliebri cum auro appposito eidem ornamento, & si qua alia muliebria apparuerint. nunc quæritur, an contineatur in dicto legato dictum argentum venale? Et dicitur quod non, nisi filia vel procurator suus probet sensisse testatricem etiam de argento venali. Accur.

a Item. scilicet respondet, quod est infra.

b Apparuerint. accipe, quæreretur, dico cum testatrix, &c.

c Basilica. basilica Græcè, Latine domus regis vbi stabant venalia.

d Muliebri. scilicet ornamentum.

e Non videri. nam videtur restringere per hoc quod dixit, meum: vt & s. eo. l. argumento. §. si quis addiderit. & s. de l. iij. l. cum quæreretur. §. lana. Sed quid si non habebat? Respon. omnia videtur legasse, & etiam quod debetur: vt infra eodem l. Seia. & l. Titia. §. j. & s. de triti. vi. & ol. leg. l. si in prin. & supra de leg. j. l. si cui serui. & facit supra de pen. leg. l. nam quod. & de usufr. leg. l. generali. §. j. & de l. iij. l. quæsitum. §. j. & l. suos. §. fin. & supra eo. l. cum in testamento. & l. Quintus. Accursius.

Neratus.] CASVS. Electrum est quædam materia facta ex argento & auro vt inst. de rerum diu. s. si duorum. Titius ergo habes vasa de dicto electro & de argento, legauit mihi vasa electrina. nunquid dicta vasa quæ erant de argento & electro, continentur in legato meo? & dicitur quod sic si argentum cedebat electro: siue erat ibi plus de argento quam de electro, siue minus. vtrum autem argentum cedat electro, an electrum argento: ex aspectu dictorum vasorum potest sciri. si autem non potest sciri per aspectum, inspiciendum est in vitro, id est in quo numero habuit ea vasa testator, scilicet vtrum in numero argenti sui quod alias habebat, an in numero alterius, scilicet electri: vt primo casu non continentur in legato meo dicta vasa: in secundo sic. Viuianus.

* Electrum metallum est ex auri argente mixtura hinc electrina vasa, quæ ex eo metallo sunt vide Plin. li. 33. cap. 1. Est etiam electrum gema nigri coloris, quæ vulgo Ambra dicitur. vide eundem lib. 37. ca. 2.

f Electrinis. * præcipua materia quæ iungitur argento ad faciendum vasa. g Ex aspectu. s. quod sit pretiosius, secundum. R. Sed arg. contra. s. eo. l. & si non sunt. §. si. Sed ibi erat certum in quo numero habuit. h In vitro numero. scilicet argenti, an electri. & facit. s. ead. l. §. j. in fi. & l. si quando. & infra in fi. huius. l.

Labeo.] CASVS. Legauit Labeo vxori suæ Neratix vestem & mundum muliebrem omnem, & omnia ornamenta muliebria, & lanam, & linum, & purpuram, & versicoloria facta infectaque omnia, & cætera quæ ei vxori legauit, quæ difficile est hic enumerare, & decessit dictus Labeo. nunc quæritur, vtrum sola lana versicoloria, id est tincta in alium colorem, debeat vxori, an omnis lana siue sit tincta, siue non. & videtur quod sola lana tincta debeat vxori ex eo quod primo simpliciter nominauit lanam, & postea subiunxit, versicoloria facta infectaque. & sic videtur restrinxisse vt sola lana versicoloria debeat. sed tamen non est verum:

imò debetur legatariæ lana tincta, & non tincta. nam & si non adiecisset de versicoloriis, nihilominus deberentur etiam versicoloria multiplicatio enim verborum non necessaria non mutat substantiam rerum. & hæc vera sunt si non appareat defunctum voluisse restringi præcedentia per illud verbum, versicoloria: quia tunc deberetur sola lana quæ est versicoloria. i. tincta in alium colorem. Viuianns.

i Labeo. nomen testatoris. Accursius.

k versicoloria. id est eorum color est mutatus: vt. s. de lega. iij. l. si cui lana. §. proinde quæritur. Accursius.

l sed non mutat. videbatur restringi lana ad tinctam tantum. pro quo erat. s. de fun. instr. & instr. lega. l. cū de lanionis. §. cui fundum. & §. quidam. quæ sunt contra. sed tamen secus est: vt hic, & plenè not. supra de fun. instr. l. quæsitum. §. j. & cōcor. huic. s. de fu pelle. leg. l. legata. in pri. Item nota hic quod abudans cautela non operatur aliquid vt addat, vel minuat, vel vitiet. sic Cod. de testa. l. testamentum. & infra de reg. iur. quæ dubitationis. & supra mād. l. qui mutuum. & Cod. de fideicom. l. non rectè. & s. pro soc. l. sed si adiecit. Sed argu. contra. s. de vsur. l. si stipulatus.

m debebuntur. lanæ ergo nomen etiam tinctam continet: vt hic. Sed contra. s. de leg. iij. l. si cui. §. lanæ. circa prin. Sol. hoc hic voluit testator, & est certum, & hoc propter signum vniuersale quod

† De elenchis vide Plin. lib. 9. cap. 35. De cylindris apud eundem lib. 37. ca. 5. & 8. De tympanis li. 9. c. 35. a] Interpretatio voluntatis defuncti quæ quæritur, vide ad longum per Bar. in l. 2. s. de vul. & pupil. subft. Alexan. com. filio. 81. 4. parte.

stringit genus præcedens. Bart.

Labeo i testamento suo Neratix vxori suæ nominatim legauit, vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, versicoloria, facta infectaque omnia, & cætera. Sed non mutat substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia Labeo testamento lanam ac deinde versicoloria scripsit, quasi defierit lana tincta, lana esse: detractoque verbo, versicolorio, nihilo minus etiam versicoloria debebuntur, si non appareat aliam defuncti voluntatem fuisse.

Mundo muliebri legato argentum balneare debetur. Bart.

Titia mundum muliebrem Septiciæ legauit. ea putabat sibi legata & ornamenta & monilia in quibus gemmæ & margaritæ insunt, & anulos, & vestem tam coloriam quam versicoloriam. Quæsitum est, an hæc omnia mundo continerentur. Scæuola respondit, ex his quæ proponerentur, duntaxat argentum balneare mundo muliebri contineri.

Accessorio extincto non extinguatur principale. Bartolus.

Item cum in aures in quibus duæ margaritæ & elenchi, &

præposuerat. cui simile no. s. eo. l. si quis ita leget. Tertij, vt Roge. dicunt hoc verum naturali inspecta significatione, videlicet nulla adhibita voluntatis interpretatione. cui obft. l. contraria. illud constat tinctam contineri appellatione lanæ: vt. d. l. si cui. §. j. & facit in athen. de referenda.

Titia.] CASVS. Titia legauit Septiciæ mundum muliebrem, quæritur, vtrum in dicto legato contineantur ornamenta & monilia in quibus insunt gemmæ & margaritæ & anuli, & vestis coloria & versicoloria? & dicitur quod non: imò continetur illud quod paratum erat Titia ad lauandam vel balneandam eam. Sed pone quod Titia dicta legauit eidem Septiciæ in aures. i. anulos aptos ad deferendum in auribus in quibus erant duæ margaritæ, & duo elenchi, & duo smaragdi, & postea eisdem in auribus detraxit dictos elenchos. nunquid amodo debentur Septiciæ in aures? Et respon. quod sic, si nihilominus maneat in aures, quauis margaritæ detractæ sint. i. dicti elenchi. Item quid si legauit Septiciæ prædictæ ornamentum mamillarum quod ipsa Titia solebat portare circa pectus, compositum ex xxxiiij. cylindris, & ex xxxiiij. tympanis & margaritis, & postea extraxit de dicto ornamento quatuor ex cylindris, & sex de margaritis? nunquid dictæ legatariæ debebitur dictum ornamentum mamillarum nihilo minus? Respon. quod idem est in hoc casu quod in superiori. s. vt nihilo minus debeat. Viuianus.

n Coloriam. quæ est naturalis coloris, vel alba, vel nigra, sed versicoloria quæ est tincta. vt. s. de leg. iij. l. si cui. §. proinde. Accursius.

o Balneare. quo indiget cum lauatur vel balneatur: vt. s. eod. l. argumento. §. mundus. Accursius.

p In aures. i. anulos quos deferunt mulieres in auribus: quæ continentur appellatione ornamenti: vt. s. e. l. arg. §. ornamento.

q In quibus. essent subaudi. Accursius.

r Margaritæ. appellat ergo hic gemmas margaritas in larga significatione. nam in stricta & propria aliud est: vt supra eodem l. & s. non

si non sunt. §. fin. sic supra eod. l. argumento. §. si.

a *smaragdi.* qui gemmarum numero sunt: vt supra eo. l. & si non sunt. §. gemmæ. Accursius.

b *De alio.* scilicet casu qui sequitur, cum quædam &c.

c *Mamillatum.* nominatiuè. aliàs mamillarum. & dicitur à mamillis. nã circa pectus portabatur. Accursius.

d *Tympanis.* secus si principale extractum esset. Azo. & facit. §. de lega. j. l. si ex toto. in prin. & l. quod in rerum. §. fin.

Inter.] **CASVS.** Siue Titius leget mihi vestem suam virilem, siue vestimenta sua virilia, non est vis: quia semper debentur mihi ab herede suo ea vestimenta quæ parata sunt pro ipso Titio, & non ea quæ parata erant pro vxore sua, sed in vno casu est difficultas siue quæstio super mète Titij legantis, puta si ipse Titius solitus erat vti quadã veste quæ sit cõueniens etiam mulieribus. Est quæstio dico, vtrũ dicta vestis contineatur in legaro viriliũ vestimentorũ? Et resp. eam vestem legatã esse vel videri, de qua testator sensit cũ legauit vestem vel vestimenta virilia, etiã si dicta vestis de qua sensit, erat muliebris, & nõ virilis. nã & Quintus Mucius ait scire se quendã senatorẽ solitum vti cænatoriis muliebris vestibus vel vestimẽtis, id est illis vestibus quib⁹ vxor sua vtebatur, quæ erat quasi senatrix, vt ita dicam, cùm esset vxor senatoris: qui quidẽ si legaret muliebrẽ vestem, nõ videretur de ea muliebris veste sensisse quasi virili. verum est ergo quod ea vestis legata videtur, de qua sensit testator, & non alia. Viuian.

e *Nihil.* sic. §. eo. l. vestis. in prin.

f *Aut virilis.* scilicet ab initio. nam constitutione scilicet animi & vsu fit de muliebri virilis, & econtra: vt hic, & argu. §. eo. l. vestis. §. fi. & j. de dona. inter vi. & vxo. l. sed si vir. in prin.

g *De ea.* imò contra: vt infra de verbo. oblig. l. si mihi. §. si stipulatus. Solu. non sic in promissis solius promittentis, sicut in his solis & solius legantis mens inspicitur. Item contra supra de supellect. leg. l. Labeo. §. verum si ea. sed certè virilis & muliebris vestis non genere vel substantia, sed vsu & destinatione distinguitur, sicut fundus: vt supra de leg. j. planè. in fine. & l. quod in rerum. §. j. & in domo: vt supra commu. prædio. si quis duas. & facit ad. l. §. de lega. iij. l. item legato. & supra eo. l. Quintus. circa principi. Accursius.

Scribit.] **CASVS.** Titius dedit aurum aurifici vt aurifex faceret ei vnum vas pone. postea fecit testamentum hic Titius, & vxori suæ legauit aurum suum omne, & decessit. nunc quæritur, an dictum aurum aurifici datum debeatur vxori? Et dixit Quintus Mucius quòd non. Item dixit quòd eidem vxori non deberetur illud quod ei testatori deberetur ab aurifice si ab eodem aurifice ei testatori non esset repensum dictum aurum, id est ad pondus restitutum. Pomponius autem dixit quòd dictũ prædicti Quinti Mucij est ex parte verum, & ex parte falsum. & est verum quãtum

smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quæreretur an nihilo minus detractis elenchis in aures deberentur: respondit, deberi si maneat in aures, quamuis margarita eis detracta sint. De alio idem respondit, cùm quædam ornamentũ mamillatũ ex cylindris triginta quatuor, & tympanis margaritis triginta quatuor legasset, & postea quatuor ex cylindris, etiã sex de margaritis detraxisset.

Veste legata inspicitur consuetudo testatoris. Bartolus.

XXXIII. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

Inter vestem virilem, & vestimenta virilia nihil interest: sed difficultatẽ facit mens legantis, si & ipse solitus fuerit vti quadã veste quæ etiam mulieribus conueniens est. Itaque antè omnia dicendum est eam legatã esse, de qua senserit testator, non quæ re vera aut muliebris aut virilis sit. Nã & Quintus Mucius ait, scire se quendã senatorẽ muliebris cænatoriis vti solitum: qui si legaret muliebrẽ vestem, nõ videretur de ea sensisse, quasi virili vtebatur.

Qui legat aurum suum, intelligitur de eo quod potest vindicari. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro nono ad Quintum Mucium.

Scribit Quintus Mucius, si aurum suum omne paterfamilias vxori suæ legasset, id aurum quod aurifici faciendũ dedisset, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum nõ esset, mulieri nõ debetur. * Põponius: Hoc ex parte verum est, ex parte falsum. Nã de eo quod debetur sine dubio, vtputa si auri libras stipulatus fuerit: hoc aurum quod ei deberetur ex stipulatu, nõ pertinet ad vxorẽ: cũ illi factũ adhuc nõ sit. id enim quod suum esset, nõ quod in actione haberet, legauit. In aurifice falsum est, si aurum dederit ita vt ex eo anro aliquid sibi faceret. nam tũ licet apud aurificẽ sit aurum, dominiũ tamen nõ mutauit: * manet tamen eius qui dedit: & tãtũ videtur mercedẽ prestaturus pro opera aurifici: per quod eo perducimur, vt nihilo minus vxori debeatur. Quòd si aurum dedit aurifici, vt non tamen ex eo auro fieret sibi aliquod corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus k dominium trãsit eius auri ad aurificem, quippe quasi permutationem fecisse videatur, & hoc aurum non transibit ad vxorem.

ad id quod dixit Quintus Mucius de eo quod prædicto testatori deberetur ab aurifice si ab eodem aurifice ei testatori non esset repensum dictum aurum, & est verum dico vt non debeatur vxori cui legauit testator omne suum aurum. & est ratio: quia de eo quod testatori debetur sine dubio etiam, puta ex stipulatu, dicendum est quòd non pertinet ad vxorẽ prædictã, vtputa si testator stipulatus fuerit ab aliquo libras auri puta. c. cum illius testatoris nõ sit adhuc factum dictũ aurũ ex stipulatione testatori debitũ. id enim quod suũ esset, legauit vxori testator, non autẽ illud quod in actiõne haberet. est autẽ dictũ prædicti Quinti Mucij falsum in aurifice, si aurum dederit aurifici testator, vt ex eo auro aliquid sibi testatori fieret. est falsum dico: quia nihilo minus vxori debetur. nã adhuc erat apud testatorẽ dominiũ dicti auri. si autem testator dederat aurum aurifici, vt non tantum ex eo auro fieret sibi corpusculum, sed etiam ex alio auro. tunc non debetur dictum aurũ vxori: quia dominium eius auri transiuit ad aurificem nam quasi permutationem videtur fecisse testator cum aurifice scilicet de auro prædicto ipsius testatoris ad corpusculum quod debebat facere testatori aurifex ex dicto auro testatoris, & ex alio auro vt dictum est. [ITEM SCRIBIT QVINT⁹.] Titius habens. v. pondo siue libras auri causa vxoris suæ paratas, ita dixit in testamento suo: Quodcumq; vxoris causa paratum est, id heres meus det dictæ vxori meæ. & postea vèdidit idem testator vnam de dictis. v. libris: & ita in bonis eius non fuerunt deprehensæ tempore mortis suæ nisi quatuor libræ auri de dictis v. nunc quæritur, an heres teneatur dictæ vxori ad integras. v. libras auri? Et dicitur q̄ sic. distingue tamen, aut dictus testator in hoc alienauit dictam libram, q̄ deminuere vellet legatum quod reliquit vxori, aut necessitate aliqua rei fortè familiaris. Primo casu repellitur mulier doli exceptione si petat integras. v. libras, secundo non: imò ipso iure debentur ei integræ. v. libræ. & hæc omnia quando legauit per verba præteriti tẽporis vel præsentis. secus si per verba futuri tẽporis, puta lego vxori meæ aurũ quod eius causa paratũ erit. nam tunc habet in se dictũ verbum, erit, demonstrationem conditionalẽ, & argumẽtum, id est conditionẽ quæ arguit & restringit legatũ, scilicet vt nõ debeatur vxori nisi illud aurum quod inuenitur in bonis tempore mortis testatoris. Viuianus.

h *Repensum.* id est restitutum ad pondus: vt supra de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. in his.

i *Suum.* hoc expone vt supra de leg. iij. l. cùm ancillæ.

k *Quatenus.* id est quia. & facit. §. loca. l. in naue. & de legat. iij. qui habebat. in prin. & §. eo. l. Quintus. §. argẽto. & ar. supra de contrahen. emp. l. si quam rem. aliàs incipit, Sabinus.

l *Pondo.* parata causa vxoris. Item not. quòd hic pondo librã notat, & sic pondo & libra idem sunt. Accursius.

m *Inde venisset.* id est ex illis quinque libris vèdita esset vna libra.

ad id quod dixit Quintus Mucius de eo quod prædicto testatori deberetur ab aurifice si ab eodem aurifice ei testatori non esset repensum dictum aurum, & est verum dico vt non debeatur vxori cui legauit testator omne suum aurum. & est ratio: quia de eo quod testatori debetur sine dubio etiam, puta ex stipulatu, dicendum est quòd non pertinet ad vxorẽ prædictã, vtputa si testator stipulatus fuerit ab aliquo libras auri puta. c. cum illius testatoris nõ sit adhuc factum dictũ aurũ ex stipulatione testatori debitũ. id enim quod suũ esset, legauit vxori testator, non autẽ illud quod in actiõne haberet. est autẽ dictũ prædicti Quinti Mucij falsum in aurifice, si aurum dederit aurifici testator, vt ex eo auro aliquid sibi testatori fieret. est falsum dico: quia nihilo minus vxori debetur. nã adhuc erat apud testatorẽ dominiũ dicti auri. si autem testator dederat aurum aurifici, vt non tantum ex eo auro fieret sibi corpusculum, sed etiam ex alio auro. tunc non debetur dictum aurũ vxori: quia dominium eius auri transiuit ad aurificem nam quasi permutationem videtur fecisse testator cum aurifice scilicet de auro prædicto ipsius testatoris ad corpusculum quod debebat facere testatori aurifex ex dicto auro testatoris, & ex alio auro vt dictum est. [ITEM SCRIBIT QVINT⁹.] Titius habens. v. pondo siue libras auri causa vxoris suæ paratas, ita dixit in testamento suo: Quodcumq; vxoris causa paratum est, id heres meus det dictæ vxori meæ. & postea vèdidit idem testator vnam de dictis. v. libris: & ita in bonis eius non fuerunt deprehensæ tempore mortis suæ nisi quatuor libræ auri de dictis v. nunc quæritur, an heres teneatur dictæ vxori ad integras. v. libras auri? Et dicitur q̄ sic. distingue tamen, aut dictus testator in hoc alienauit dictam libram, q̄ deminuere vellet legatum quod reliquit vxori, aut necessitate aliqua rei fortè familiaris. Primo casu repellitur mulier doli exceptione si petat integras. v. libras, secundo non: imò ipso iure debentur ei integræ. v. libræ. & hæc omnia quando legauit per verba præteriti tẽporis vel præsentis. secus si per verba futuri tẽporis, puta lego vxori meæ aurũ quod eius causa paratũ erit. nam tunc habet in se dictũ verbum, erit, demonstrationem conditionalẽ, & argumẽtum, id est conditionẽ quæ arguit & restringit legatũ, scilicet vt nõ debeatur vxori nisi illud aurum quod inuenitur in bonis tempore mortis testatoris. Viuianus.

* Verba Põponi deberi

* Flo. mutabit.

Verba Mucij.

Plin. lib. 9. c. 35.

Plin. lib. 37. c. 5. & 8.

* ornamenta mamillarum.

* Fl. Titius.

* Cænatoriæ vestes erant triclinares, quæ præsertim adhibebantur in cænâ: quæ & recidipna dixeris. Sypon.

* Verba Mucij.

a Deprehendentur. in bonis defuncti.

b Articulus est. facit supra. eo. l. si ita.

c *summoueat*. imò ipso iure videtur liberatus: vt. s. de lega. j. l. si ita scriptum. Solu. ibi ponitur ipso iure. id est æquo & naturali, qua si diceret euidentissimo: hinc pro mero stricto iure ponitur. hæc autem significatio frequenter, illa autem raro inuenitur: vt infra de solu. l. Stichus. §. naturalis. secundum R. sed certè in §. naturalis, ponitur ius naturale pro naturali obligatione. dic ergo quòd ibi in. l. contra. ademit expressè, hinc tacitè. & de illa expressa dic vt not. supra de his quæ in test. delen. l. j. in princip.

d *Potentem*. scilicet mulierem. & facit. s. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si rem. & l. qui concubinã §. Stichus. & l. vxorem. §. testamento. & l. Iulianus. §. pen. & §. fina. & l. nuper. & l. his verbis. in princip. & infra eodem l. medico. & supra de lega. j. l. j. & v. & vj. & infra de excep. do. l. apud Celsum. §. præterea. & j. de adi. lega. l. seruum. & l. rem legatam. & de cõdit. & demonst. l. filia. §. sed si ita.

e *Demonstrationem*. futuri temporis, non presentis, quæ magis dicitur conditio: vt. s. de lega. j. l. vj. & quod subiicit argumentum, id est cõditionem, quæ arguit & restringit legatum. Alij dicunt, id est probationem pro eo petendo.

f *In obligatione*. quia de ficit condit. in ea libra.

g *Ex causa*. id est ex necessitate vel voluntate quæ fit supra. & facit j. de doli excep. l. apud. §. præterea. & de condit. & de l. filia. §. fin. & l. si iam. & infra de adi. leg. l. cum seruus. si autem nondixit, est vel erit, sed simpliciter dixit, seruos meos, tunc serua quod dicitur. s. eod. l. si ita.

T *itia*.] **CASVS.** Seius fecit testamentum, & ita in eo dixit, Titia amicæ meæ cum qua sine mendacio vixi, volo dari. v. pondo auri. & decessit postea. nunc quæritur, an heredes eius sint compellendi ad præstandum Titia integra. v. pondo auri, an ad pretium, & ad quantum pretium? Et dicitur quòd possunt præstare quod volunt: & si præstent pretium, debent præstare tantum quantum operari potest dictum aurum. Sed pone quòd heredibus non soluentibus Titia egit contra eos, & litem fuit cum eis contestata, & decessit relicto herede quodam pupillo cui tutores dedit: & prætor coram quo fuit lis contestata, pronuntiavit vt materia prædicti auri præstetur dicto pupillo heredi Titia. tutores autem volunt in integrum restituere! dictum pupillum aduersus dictam sententiam. nunquid possint? Et dicitur quòd non, & hoc secundum glossas communes. Ego autem credo quòd dictus pupillus erat vnus de heredibus testatoris, & non Titia legataria, & ideo volebant tutores pro eo in integrum restitutionem: quia in sententia videbatur ei ablata potestas soluendi pro sua parte æstimationis auri, cum in sententia contineretur tantum de materia auri, & non de æstimatione. sed non habet locum restitutio, cum adhuc iusta æstimatio possit solui.

h *Potest*. ad hoc. s. eod. l. j. §. fina. & l. cum certum. & l. cum aurum. in princip. & C. de dona. l. si quis argentum. in princip. Sed argum. contra infra de solu. l. Paulus respond. sed hinc non habet creditor damnus.

i *Pupillum*. heredem Titia. Accursius.

k *Eius*. scilicet prætoris. Accursius.

l *Recte*. & tamè adhuc iusta æstimatio possit solui: vt. s. de lega. j. l. nõ amplius. §. cum bonorũ & de usufructu. lega. l. generalis. §. fina. & l. fundi. & de leg. ij. l. Titia Seio. in princip. & de lega. j. l. si domus. §. qui confiteatur. Sed argum. contra in ea. l. §. cum alicui. Accursius.

S *Eie*.] **CASVS.** Titius fecit testamētum, & ita in eo dixit, committito fidei heredum meorum vt det Seia amicæ meæ dulcissimæ poculum aureum quod elegerit. & decessit. in hereditate autem sua nõ inueniuntur nisi trullæ, id est vasa ad bibendum, habentia collum nodo sum, & scyphi, & modioli, & phialæ. vnde quæritur, an Seia prædicta possit eligere ex his speciebus? Et dicitur quod sic, cum omnia potui parata, dicantur pocula Viuianus.

m *Eligere*. licet nõ sint aurea nõ ergo verbum, aureum, à testatore expressum restringit generalitatem poculi. sic supra de vino lega. l. fin. in princip. & s. de lega. j. l. si cui serui. & s. eo. pediculis. §. quidam.

O *Rnamentorum*.] **CASVS.** Titius legauit vxori suæ ornamenta ei vxori destinata. Certè non continetur in legato vestis muliebris. nam ornamentorum appellatione non cõtinetur vestis muliebris. nec error heredis soluētis vestem dictæ legataria potest mutare quod dixi. Viui.

r, an ad pretium, & quantum præstandum compellendi sint. Paulus respondit, aut aurum ei de qua quæritur, præstari oportere: aut pretium auri quanti comparari potest. **h** Item quæro, si lite contestata prætor ita pronuntiavit, vt materia præstetur: an tutores audiendi sint ab hac sententia pupillum **i** aduersus quem pronuntiatum est, apud successorem eius **k** in integrum restituere volentes. Paulus respondit, prætor qui auro legato certi pōderis materiam præstari iussit, rectè **l** pronuntiasse videri.

Legato poculo aureo, licet nulum aureum poculum inueniatur in bonis legantis, debetur tamen aliud poculum alterius materiae.

XXXVI. SCÆVOLA libro tertio Responsorum.

S *Eie dulcissimæ poculum aureum quod elegerit, fidei heredum committito vt dent.* Quæro, cum in hereditate non sint nisi trullæ, scyphi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit. Respondit cum omnia potui parata, pocula dicuntur, posse eam ex his eligere. **m**

XXXVII. PAVLVVS libro vicensimo primo Responsorum.

O *Rnamentorum appellatione vestem muliebrem non contineri, nec errorem heredis ius mutasse respondi.*

XXXVIII. SCÆVOLA libro tertio Responsorum.

T *itia testamento, item codicillis multas species tam*

n *Heredis*. qui soluit, vel fuit cõfessus extra ius muliebrem vestem: vt. & C. de iuris & facti igno l. cum testamentum. fecus si in iure: vt j. de confess. l. non fatetur. Item nec testatoris error facit ius: vt. s. de sup. le. Labeo. sed vniuersitatis sic, vel principis: vt. s. de offic. præsi. l. fin. & s. de supell. lega. l. ij. §. fina. Item facit. s. de usufru. leg. l. Stichus. & s. eo. l. argumento. §. ornamenta. & de lega. ij. l. vnum. §. si rem. & de lega. j. l. si domus. §. j.

T *itia*.] **CASVS.** Titia fecit testamentum, & instituit sibi heredem Seium, & legauit mihi multas species argenti & vestis, demonstrando eas nominibus expressis vel ad oculos vel ad intellectum, & credendo omnes dictas species esse suas, cum quædam earum tantum essent suæ. postea fecit codicillos, & in eis cuidam alij legauit alias certas species argenti & vestis, & eodem modo. & postea decessit. nunc quæritur, an non alia species legato cedat. quam quæ in hereditate eius Titia inuentæ essent? Et dicitur quòd illæ cedunt quæ inuentæ sunt in hereditate. De cæteris autem quæ non sunt in hereditate, debet heres cauere legatariis, vt eis præstentur postea, si inuentæ fuerint in hereditate.

[SEMPRONIÆ.] Titius dixit ita in testamento suo, Semproniam hoc amplius coopertoria Tabiana, & tunicas tres cum

cum palliis quæ elegerit, dari volo. & decessit postea. nunc quæritur, an dicta Sempronia possit eligere dictas tunicas & palliolas ex vniuersa veste quæ erat in Synthesi ciuitate vbi morabatur dictus testator: & an heres teneatur emere illas quas ipsa elegerit? Et distinguitur: aut in bonis dicti testatoris relictæ sunt tunicæ & palliolaræ, aut non.

Primo casu potest Sempronia eligere dumtaxat ex his quæ sunt relictæ in bonis. Secundo debet præstare heres eidem Semproniae aut tunicas & palliolas ex Synthesi, aut veram æstimationem earum. [SEIA TESTAMENTO.] Seia ita cauit in testamento suo: Si mihi per conditionem humanam nihil contigerit, id est si vixero, ego ipsa faciam signum Dei ex libris ceterum in illa æde sacra, & in patria mea statuam dictum signum cum subscriptione mei nominis. si autem non vixero, ab heredibus meis fieri volo & iubeo prædicta. nec distinxit vtrum facere deberet ex auro vel argento, vel ære. & postea decessit dicta Seia. nunc quæritur, cum in eo templo siue æde sacra non sint nisi aurea aut argentea dona siue signa Dei, an heredes eiusdem Seia sint consulendi & compelliendi ponere signum Dei aureum, vel argenteum, vel æneum? Et dicitur quod argenteum. Viuia.

a Specialiter. propriis nominibus expressis, vel ad oculum vel ad intellectum demonstrando.

ad quod. si. si cer. petra. l. certum. & aut credidit suas, & tunc expones hoc. j. inuenta, id est rehabitæ. aliis enim non valet: vt supra de lega. j. l. si domus. in princ. nec ob. j. proxi. s. vt ibi dices. si autem sciebat quasdam aliis, tunc dic inuenta scilicet venales. nam vel ipsa vel æstimatio debetur: vt supra de lega. iij. l. non dubium. & facit. s. eo. l. Seia. & de leg. ij. l. vnum. s. si rem. Accursius.

b Tabiana. à loco sic dicta. Accursius. Italiae ciuitate.

c Elegerit. scilicet Sempronia.

d Dari. scilicet generaliter: quia ex his etiam quæ testatoris non erant, competere sibi electionem putabat legataria. Accursius.

e Synthesi. à loco sic dicto.

f Singulas. scilicet res.

g Si essent. in testatoris bonis. Accursius.

h Ex his. No. restringi larga verba testatoris propter eius mentem quæ talis præsumitur, argu. supra de lega. ij. l. vnum. s. si rem. & supra eo. l. Seia.

i Non est. i. non ita res est. al. essent. s. tunicæ in testatoris bonis.

k Præstaturum. non ergo est nullum. & sic est contra. s. in prin. huius. l. & de lega. j. si domus. sed in illis de certis rebus sensit: hic non. Accursius.

l Æstimationem. Not. aliud scilicet æstimationem pro alio solui. sic. s. eo. l. Titia. cum suis concord. sed quæ erit hæc æstimatio, cum in genere sit relictum? Respon. quod ipsa eligit illud quod æstimabitur.

m Contigerit. id est si vixero. Accursius.

n Sin autem. i. si non vixero: siue habeas, non, siue desit. Accur.

o Dei. vt crucem, secundum Hug. sed certè hoc tempore Christus non venerat in virginem. vnde dic quandam imaginem.

p Patria. scilicet sua.

q Statui. id est erigi cum subscriptione qua continebatur quod ipsa fecerat fieri. Accursius.

r Argentea. imò videtur quod minus est, vt æneum: vt. s. de lega. j. l. si ita. in fi. & de lega. iij. l. nummis. Solu. secundum R. fauor est religionis. argu. supra de relig. sunt personæ. Item legatarij dignitas, qui est Deus, vel templum. argu. supra de lega. j. l. si seruus ff. Infort.

plurium. s. finali. Accursius.

A **†** Dona. id est huiusmodi signa Dei, de quibus dicitur institui. de rerum diu. s. nullius. Accursius.

S **†** vxori.] **CASVS.** Titius legauit vxori suæ mundum muliebrè. quæritur, quid in legato continetur? Et dicitur quod ea tantum continentur quæ ex

cum in eo templo non nisi aut ærea aut argentea tantum sint dona, heredes Seia vtrum ex argento, an ex auro signum ponere compellendi sunt, an æreum. Respondit, secundum ea quæ proponerentur, argenteum ponendum.

Mundo muliebri legato cedunt solum ea quæ vtendi causa vxori sunt tradita. Bartolus.

XXXIX. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

S **†** vxori mundus muliebris legatus esset: ea tantummodo deberi Ofilius, Labeo responderunt, quæ ex his tradita vtendi causa vxori [à] viro fuissent. aliter enim interpretantibus, summam fore captionem, si vascularius aut faber argentarius vxori ita legasset.

Argenteum quod est depositum vel comodatum vt habeatur de proximo, in domo esse videtur. B.

Cum ita legatum esset, Argentum quod domo mea erit cum moriar: Ofilius, nec quod depositum à se, nec quod comodatum reliquisset, argentum legatum videri respondit. idem Cascellius de commodato. Labeo quod depositum esset, ita deberi,

dicto argento deposito: scilicet aut erat depositum presentis custodiae causa, aut perpetuæ custodiae causa. Primo casu debetur dicto legatario, secundo non. Et est ratio quare debetur in primo casu: quia dicta verba testatoris, quod in domo mea erit &c. sic accipi solebant, siue solent debere esse &c. id est dicta verba testatoris, argentum quod in domo mea erit cum moriar &c. exponuntur, id est argentum etiam quod in domo mea esse debet. prædictum autem argenteum depositum debet esse in domo testatoris, id est debet intelligi esse in domo testatoris, cum fuit depositum presentis custodiae causa. Sed quid si dictus testator legauit dicto Gaio argenteum quod in fundo Tusculano cum moreretur testator, habuisset idem testator: & postea antequam moreretur idem testator, fecit transferri in dictum fundum centum marcas argenti, vt ibi perpetuo esset: nunquid illud argentum sic translatum debetur legatario? Et dicitur quod sic. non autem ei deberetur si sine iussu testatoris esset translatum in dictum fundum Tusculanum. Viuianus.

† si vxori mundus. quid sit mundus, dic vt. s. eodem. l. argumento s. mundus. Accursius.

E **†** Ex his. mundo contentis. Accursius.

x Tradita. idem si destinata: vt. s. de lega. iij. item legatarius. s. item interest. si autè nil datum vel destinatum est, teneretur quantum ad eius usum sufficit: vt. s. de lega. iij. l. cum quæreretur. s. lana. in fi.

y Captionem. quæ euitari debet: vt infra de vsucap. l. si rem. & s. quod met. cau. l. si cum exceptione. s. aliquando. & de transact. l. cum Aquiliana. & de cotrahen. emp. l. in lege.

z vascularius. qui facit vasa in quibus continentur pertinentia ad mundum, & vendit. Item dicitur faber, cum sit largum verbum: vt. j. de verb. significa. l. ferri. s. j.

a Depositum. quidam dicunt ab alio depositum vel comodatum apud se testatorem: pro quibus est. j. l. proxi. in princ. & s. j. & quod dicit, à se, scilicet legatum: sed melius dicas, à se depositum apud alium, vel comodatum alij.

b Idem. scilicet non deberi. Accursius.

tantum continentur quæ ex his in mundo contentis fuissent tradita causa vtendi vxori à viro. non autè indistinctè omnia quæ possent contineri in mundo. si autem diceremus contineri indistinctè omnia quæ possent contineri in mundo, maxima captio esset heredum testatoris si ipse testator erat vascularius, aut faber argentarius. nam omnia vasa deberentur vxori quæ habebat venalia, in quibus fortè emendis causa lucri posuerat totum suum.] **CVM ITA LEGATVM.**] Titius deposuit apud me quatuor marcas argenti. Item commodauit Seio quatuor scutellas argenteas: & postea fecit testamentum: & ita in eo dixit: Argentum quod in domo mea erit cum moriar, lego Gaio. & postea decessit. nunc quæritur, an videatur legatum Gaio dictum argentum comodatum & depositum? Et dicit Ofilius quod non. & Cascellius dixit idem de argento prædicto comodato. sed de argento deposito dubi auit. Labeo autem distinxit in

domi

Captio vitæ da est.

a Custodiæ. quasi possit habere testator quando vult: sed in commodato secus, nisi vsus perficiat commodatarius: vt. s. commo. l. in commodato. §. sicut.

b Thensauro. improprie dicitur thensaurus hic: vt & alia. s. de rei vindic. l. à tutore. Et nota quod quæ perpetuitatis causa vel quasi inde amouentur, non videntur esse. alia sic: vt s. de lega. j. l. huiusmodi §. legatum, & de leg. iij. si ita. cū suis cōcordatiis.

c Solebat. sic ergo futurum ponitur pro preterito. sic. §. de verb. signifi. l. verbum erit.

d Habuisset. testator.

e Vrbe. l. Roma.

f Iniussu. id est non iussu. ad quod. s. de leg. ij. l. cū ita legatur. in prin.

g translatus. vt ibi perpetuo sit. Accursius.

Edico.] C A S V S.

M Titius paterfamilias diuersis temporibus reipublicæ causa abfuerat, & secū duxerat Seium medicū, & in qualibet vice portauerat secum dictus Titius de vasis argenteis in via necessariiis. postea fecit testamentum, & dicto medico inter cætera ita legauit: Argentum viatorum meum dari volo Seio medico meo contubernali & comiti cōmunium expeditionū. & postea decessit. nunc quæritur, quod argentum viatorum videatur esse comprehensum in hoc legato? Et dicitur quod debetur medico omne argentum viatorum quod testator habebat eo tempore cū faciebat testamentū. [V X O R I .] Titius legauit ita vxori suæ: Sempronie dominæ meæ hoc amplius lego argenti balneare. Certè cōtinetur legato non solum illud argentū quo utebatur Titius in balneo diebus non festiuis, sed etiā illud quo utebatur Titius in balneo diebus festiuis. [M V L I E R .] Titia decedens, ornamenta ita legauit Seie: Seie amicæ meæ volo dari vniuersa ornamenta mea. & postea ita scripsit in eodem testamento, volo me funerari arbitrio viri mei, & volo mihi vel mecum inferri in sepulturam quæcūque sepulturæ meæ causa feram vsque ad sepulturā, ex ornamentis meis scilicet lineas duas ex margaritis meis, & viriolas sex ex smaragdis meis. & postea decessit dicta Titia testatrix. maritus autē suus & heredes sui Titie non sepelierunt cum ea testatrice ornamenta prædicta quæ corpori testatrici iussi erāt adiacere, scilicet duas lineas margaritarum, & sex viriolas smaragdorū. nunc quæritur, ad quem debeant pertinere, vt ad Seiam cui ornamenta vniuersa reliquerat, an ad heredem? Et respon. quod ad Seiam debent pertinere. Viuianus.

h Contubernali. qui secum incastris cohabitabat: vt. s. cōmo. l. rem. §. in exercitu. Accursius.

i Testamentum. Nota inspicere præsens, seu testamenti tempus: vt. s. de leg. iij. l. nomen. §. j. & l. vxorem. §. testamento. & l. nuper. §. his verbis. in prin. & j. ti. j. l. Aurelius. §. ij. & iij. & l. fi. §. fi. & supra de constit. pecu. l. item illa. §. quod adiicitur. & supra de testa. l. ad testium. §. j. & s. eod. l. si ita Arg. contra. s. titu. j. l. Mela. §. j. & C. quæ res pign. ob. poss. l. finali. & s. de vino lega. l. quidam in prin. & C. ne de statu defuncto. l. si mater. & de lega. ij. l. si ita quis. Accur.

k Omne legatum. est nempe humanius verbo generali omne argentum significari: vt. s. de ser. vrb. prædi. l. si seruitus. Ro. & dic om-

ne, scilicet balneare. & facit. s. de triti. leg. l. quidam in prin. & infra titu. j. l. Aurelius. §. ij. & s. de leg. iij. l. si tibi purè. Accursius.

l Inferri mihi. i. sepeliri mecum. Accursius.

m Ornamentis. subaudi. f. & sic restringit præcedens, quæcūque.

n Viriolas. genus ornamenti, vt bocuncelli, vel canoletæ, & smaragdi sunt intus in bocuncellis: vt. s. eo. l. argumento. §. ornamenta. in quo sex smaragdi, id est gemmæ insunt: vt. s. eo. l. & si non sunt. §. gême.

o Adici. i. adiacere.

p Pertinere. vel quia inepta fuit voluntas: vt. s. de lega. j. l. seruo alieno. §. fin. vel quia sub cōditione videtur admissa ab vniuersali legato, scilicet si secum sepeliatur: vt. s. de lega. ij. l. antepenul. §. à te. & de excep. do. l. purè. in prin. & s. de condi. ob cau. l. si heres. & infra de cōdit. & demonst. l. si cum. & l. e. quibus. §. fi.

Mulier decedens ornamenta legauerat ita, Seie amicæ meæ ornamenta vniuersa dari volo. Eodē testamento ita scripserat, Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi quæcūque sepulturæ meæ causa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis, & viriolas ex smaragdis. Sed neque heredes neque maritus cū humi corpus daret, ea ornamenta quæ corpori iussus erat adiacere, dederunt. Quæsitum est, vt ad eam cui ornamenta vniuersa reliquerat, pertineant, an ad heredes. Respondit, non ad heredes, sed ad legatariam pertinere. P

DE LIBERATIONE legata.

TITVLVS III.

Potest legari alicui res sua quæ debet alteri actione personali, vel si est alteri obligata.

I. VLP IANVS libro vicensimo primo ad sabinum.

Mnibus debitoribus ea quæ debent, rectè legantur, licet domini eorum sint. Iulianus scripsit, si res pignori data legatur debitori à creditore, valere legatum, haberetque eum actionem, vt pignus recipiat prius quàm pecuniam soluat. Sic autem loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat lucrari. Sed si alia testantis voluntas fuit, & ad hoc peruenietur exemplo luitionis. Y

Linea hic sumitur quæ admodū. s. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si cū maritus. pro lineos scilicet filo seu funiculo qui per medios vno nes per suos transigi solet.

DE LIBERATIONE legata.

Olim non satis bene constabat an debitoribus posset liberatio legari, sed vt ait. l. 3. iā certū est posse, & quidem omnibus. l. j. id est si iure civili debeant siue honorario, siue ex cōtractu siue quasi ex cōtractu. l. 24. De leg. 3. & siue rem suam siue rem nostrā. l. 9. §. vlt. hoc tit. l. cum seruus. §. si Titius. De leg. 1. & in totum vel pro parte. l. cum quis. §. nuptura. De leg. 3. & effectus legati hic, vt legatarius possit agere vt acceptilatione vel pacto liberetur & si cōueniatur tueri se exceptione doli mali. qua re legati huius cautionem ex edicto postulat nullam. Cuiacius.

Mnibus.] C A S V S. Titius promisit mihi Stichum & Paphilum seruos suos. ego autem feci testamentum, & legauit ei ipsos seruos, vel propter eos liberationem. Certè valet legatum: licet Titius sit dominus Stichi & Paphili prædicti. omnibus enim debitoribus rectè legantur ea quæ debent. Sed quid si dictus Titius non promiserat mihi dictos seruos, sed obligauerat mihi pro. x. pone, & ego legauit ei eos? Certè valet legatum: similiter & habebit actionem contra heredem meum vt recipiat seruos pigneros prius quàm soluat pecuniam. non autem liberatur propter hoc à debito: nisi hoc voluisset testator: quia tūc bene liberaretur à debito, sicut liberaretur si debitor luitisset pignus soluendo creditori pecuniam. Viuianus.

q Legantur. vt institu. de lega. §. si quis debitori. Accursius.

r Domini. vnde communi ratione videbatur non valere: vt institu. de lega. §. si rem legatam. & supra de leg. ij. l. Mæuius. §. pen. in fi. Accursius.

s Valere. valet ergo in propria re legatarij. & sic est contra. C. de lega. l. proprias, & alia plures. Solu. valet ratione iuris quod habet testator: vt. s. de lega. j. l. si domus. §. fi. & l. fenatus. §. fi.

t Prius quam. quod aliis non esset: vt supra de pig. a. l. si rem. §. omnis.

u Lucrari. scilicet legatarius, eo quod sit legatum ei pignus.

x Fuit. scilicet quod omnis obligatio remittatur. quod præsumitur secundum Ro. quod non placet. & aliud est in cautione, & est ratio differentie: vt not. s. de pac. l. Labeo. & l. postquam.

y Luitionis. i. sicut liberatur pignus solutione debiti: ita per legatū, si hoc expressè voluit testator. & facit. s. de leg. iij. l. iij. §. fi.

Heredem.] **CASVS.** Titius debebat mihi x. & habebam ab eo fideiussorem. feci ego testamentum, & in eo damnavi heredem meum ut non peteret à fideiussore prædicto. nunquid poterit heres petere à reo principali? & Celsus putat quòd sic. Secus autem credit e contra, scilicet si damnavi heredem ne peteret à reo. nam eo casu si petat à fideiussore heres tenetur reo actio. ex testamento. illud autem quod nõ potest heres petere à reo propter liberationem, non poterit petere etiã heredis heres. Viuianus.

Damnatus heres non petere à fideiussore, petere potest à reo principali, secus e contra.

II. POMPONIUS libro sexto ad sabinum.

Heredem damnatũ à fideiussore non petere, ab reo petere posse: sed à reo petere vetitum, si à fideiussore petat, reo ex testamento teneri Celsus putat. Idem Celsus ait, nullam dubitationem habere, quin herede petere à debitoro vetito, nec heres heredis petere possit.

Qui dat vel dari mandat instrumentum, videtur liberationem relinquere. Bartolus.

III. VIPIANVS libro vicesimo tertio ad sabinum.

Liberationem debitori posse legari iam certum est. ^b Sed & si chirographum [†] quis decedens debitori suo dederit, ^c exceptionem ei competere puto, quia si pro fideicommissio huiusmodi datione valitura. Iulianus etiã libro quadragesimo Digestorũ scripsit, si quis decedens ^d chirographum Seij ^e Titio dederit, ut post mortem suam Seio det: aut si

Aputa si Gaius meus amicus legavit Titio creditori meo illud quod ego eidem Titio debebam: & hoc fecit gratia mea, ut ego liberarer. nam in hoc casu etiam sum legatarius, quamvis nihil sit mihi legatum: & possum agere contra heredem dicti Gaij ut soluat debitum creditori meo prædicto. & etiam creditor meus est legatarius,

conualuisset, sibi redderet deinde Titius defuncto donatore Seio dederit, & heres eius petat debitũ: Seius doli exceptionem habet.

Legatum liberationis importat ut debitor acceptilatione liberetur si est solus, & habet conreum socium, si habet conreum non socium, pacto liberari debet. Bar.

Nunc de effectu legati videamus. Et si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor, siue à me petatur, exceptione uti possum: siue non petatur, possum agere ut liberer per acceptilationem. ^f Sed & si cum alio sim debitor (puta duo rei fuimus promittendi) & mihi ^g soli testator consultum voluit: agendo consequar, non ut accepto liberer, ne etiam conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto liberabor. ^h Sed quid si socij fuimus: videamus ne per acceptilationem debeam liberari. alioquin dum à conreo meo petitur, ego inquietor. ⁱ Et ita Iulianus libro trigentesimo secundo Digestorum scripsit, si quidem socij ^k nõ

quamvis ego sim solvendo. nam interest dicti mei creditoris habere duos conreos, scilicet me & heredem dicti Gaij mei amici. & potest agere dictus meus creditor actione ex testamento contra heredem dicti Gaij, non tamen aliter debebat heres ei creditori condemnari, quã si caueatur eidẽ heredi per eundem creditorem, quòd ipse creditor defendat eum aduersus me debitorem. Item & si ego debitor agam cõtra dictum heredem Gaij, nihil amplius debet mihi heres præstare quã ut me defendat aduersus dictum meum creditorem. hoc dicit cum lege sequenti. Viuianus.

^d si quis decedens. aliã est. & aliã lex. & continuatur præcedenti materiae.

^e seij. id est in quo Seius erat debitor. & facit infra de dona. cau. mor. l. mortis causa. §. Titia. & infra de doli except. l. apud. §. præterea. & C. de fideicommiss. l. si creditoris. Accursius.

^f Per acceptilationem. facit infra eodem l. quod mihi. & infra ut in pos. lega. l. j. §. si debitori. & C. de fideicommiss. l. si creditoris. & inst. de leg. §. si quis debitori.

^g Mihi soli. quod semper præsumimus. nam pactum vni factum, alteri non proderit, cum illius cui fit pactum, non intersit principaliter alium non soluere: ut supra de pac. l. & heredi. §. si. nam & si soluerit, mandati actionem non habet, quasi videantur adinuicem fideiussisse. alij cõtra. quod dic ut not. C. de duo. re. l. j. **ADDITIO.** Tu confitearis contrarium secundum Bartolum hinc, quòd pro illa parte pro qua quis habet regressum contra me legatarium, proficit ei liberatio: ut. j. in glo. magna.

^h Liberabor. sed nõquid haeco exceptionem sine pacto: ut. §. proxi. ergo superuacua fit: sed hoc non debet fieri: ut. j. vt lega. no. ca. l. hæc stipulatio. §. diuus: Respon. hoc fit gratia tollendæ dubitationis: argu. C. de inter. ma. l. iij. Alij dicunt contra: ut no. supra de peti. heredi. l. penul. quod non placet: quia ibi de cautione, hinc de pacto dicit. Item, quæ est ratio diuersitatis inter pactum & acceptilationem? Respon. quia acceptilatio est solutio: ut institu. quibus modis toll. oblig. §. j. quæ facta ab vno proficit utrique, ut infra de duo. re. l. iij. §. fin. & sit est in rem. ad quod est supra de inoffi. testa. nihil. §. si. at pactum non egredirur personam: ut. §. de pac. l. si vnus. §. antè omnia.

ⁱ Inquietor. quasi dicat, per obliquum. quod esse non debet: ut. C. de vsur. rei iudi. l. fina. §. si. & in. l. si quis in rem. §. j. Accur.

^k socij. omnium bonorum, vel in illo debito: quia acceperamus mutuum in causam alicuius societatis conuentionalis. quod enim facit totum quoad totum, hoc facit pars quoad partem: ut nota. §. de vsur. l. qui scit. Sed pone, non sumus socij. nunquid conreus remanebit in solidum obligatus me liberato per pactum? Videtur quod sic: ut infra de fideiuss. l. Vranus. §. cũ altera. quòd si est, quo modo consulatur ei: nam per cessionem actionis non: utpote me liberato pacto. Item actione pro socio, non: quia non est societas. Negotiorum gestorum, non: quia cum iam sim liberatus, nõ gessit meum negotium. rursus si tenerer, nõ proficeret mihi pactum. ad hoc dic quòd de rigore iuris tenetur in solidum: ut. d. l. Vranus. de æquitate non, propter rationes prædictas, & per. l. §. de nego. gest. si ex duobus. Item hodie constat non teneri in solidum nisi secundum

† Repetitur in l. 18. j. de dona. causa mortis.

* Hinc pertinet ex plũ controuersia inter Thebanos & Thalsalos quod est apud Quintil. lib. 5. ca. de Argu.

Liberationem.]

Per. l. j. huius tit. patet quod liberatio potest debitori legari. Sed quid si decedens reliquit dandum debitori suo chirographum debiti? Certè competit exceptio debitori contra heredem. & idem credo si ipsemet decedens dedit chirographum debitorii & pro hoc faciunt verba quæ sunt in fine, quasi pro fideicommiss. &c. quodcunque tamen dicas, non facio vim. Viuianus.

^b Certum est. ut supra eo. l. j.

^c Dederit. ipsemet: licet hoc non sit de natura legati, sed donationis causa mortis. Vel dic id est dandum reliquerit. & facit. C. de donat. l. j. & supra de leg. iij. l. qui chirographum. & de lega. j. l. seruum filij. §. cum qui. & de pact. l. Labeo. & C. de remis. pign. l. creditricem.

^d si quis.] **CASVS.** Seius debebat Gaio decem, & inde erat chirographum. Gaius autem decedens dictum chirographum dedit Titio, ut post mortem suam Gaij det idem Titius dicto Seio: aut si cõualuisset Gaius creditor, sibi debitori redderet Titius dictum chirographum. & postea decessit Gaius donator, & postea dictus Titius dedit dictum chirographum dicto Seio. heres autem dicti Gaij donatoris petit à Seio dicta. x. Seius certè habet contra eum doli exceptionem. [NUNC DE EFFECTV.] Viso qualiter liberatio potest legari debitoribus, videndum est de effectu legati liberationis. Et certè si mihi sit relicta liberatio, cum solus sim debitor, siue heres creditoris petat à me, excep. uti possum. siue non petat, possum agere contra eum ut me liberet. sed & si cum alio sim debitor, puta quia sumus duo rei promittendi, & mihi soli voluit consultum testator, qui mihi liberationem reliquit, agendo ego cõtra heredem, consequar ut liberer pacto, & non per acceptilationem: ne etiam conreus meus liberetur contra voluntatem testatoris, nisi essemus socij ego & dictus meus conreus, quia tunc bene deberet liberari per acceptilationem, etiam si testator voluit mihi consultum. & illa acceptilatio proderit etiam dicto meo conreo & consocio: nam si diceremus in hoc casu non liberandum me per acceptilationem, ego videret inquietari dum inquietatur ab herede dictus meus conreus, & sic socius: quod esse non debet. Sed nunquid dictus meus conreus & socius habetur in hoc casu pro legatario, scilicet ut possit agere ex testamento ut liberetur? Et dicitur quòd sit, si liberatio est mihi relicta non solùm mea cõtemplatione, sed etiam sua. Item & in alio casu habetur pro legatario etiam ille cui non est legatum ff. Infort.

formam athen. de duo. re. in princ. & facit ad hanc distinctionem, sint socij vel non. s. de arbi. l. si duobus. & si quis cau. l. si duo. & de duo. re. si duo. Accursius,

a si socij. id est quia.

b scriptus. scilicet heres.

c contemplatione. secus

si cōtemplatione vnus rātū: quia licet commodum ad vtrumque veniat propter societatem, tamen solus dicitur legatarius, vt solus agit ex testamento nominatus. vterque tamē si conueniatur, habet exceptionem nisi repudiauerit legatū nominatus. & probātur hęc per. l. istam. & j. de cōdit. & demon. Titio. §. fina. & s. de lega. iij. l. fideicommissa. §. interdū. & l. nomen. §. fin. & de lega. j. seruo alieno. §. si testator. Sed videtur cōtra. s. de leg. j. si cui. §. fina. Solu. vt ibi. **ADDITIONE.** Dic secundū Barto. quod ita demū creditor habetur vt legatarius, si testator ei proficere voluit. in dubio enim fauore debitoris præsumitur, proficere cui plus prodest: vt. l. fideicommissa. §. interdum. s. de le. iij.

d In hoc casu. scilicet qui sequitur, nam & c.

e Creditoris. si eius gratia sit relictum.

f Duos reos. sed hoc nō sufficit nisi & creditoris contemplatione sit relictum. & continua. l. sequen.

g Vid ergo. Defendat. quod si nō faciat, ad interesse tenetur, id est quatenus creditori est præstaturus: vt. j. eod. l. post emancipationem. & s. man. si mandato. in princip. & s. j. ij. & iij. & facit. s. l. prox. cum suis concor. & supra, de iur. do. cum pater. & j. eo. l. non solum vestrum. in princip.

SI quis reum.] **CASVS.** Ego reus dederam fideiuf. meo creditori, & ipse meus creditor legauit mihi liberationem. Certè heres creditoris debet me liberare per acceptilationem: vt sic liberatio perueniat ad fideiussorem meum. alioquin si heres creditoris cœperit conuenire fideiussorem meum, alia ratione videor ego conueniri, id est quantum ad effectum burse meæ vacuandum. nam fideiussor recuperabit à me quicquid soluit heredi creditoris mei. In duobus tamen casibus ego reus non sum liberandus nisi pacto personali: vt sic non perueniat liberatio ad fideiussorem meum. Vnus casus est, quando fideiussit pro me causa donationis, & sic non habet regressum contra me. Alius casus est, quando pecunia mutua peruenit ad fideiussorem, & ipse me dedit reū vice sua, ipseque fideiussit: quo etiam casu non habet regressum contra me. qui quidem duo casus sunt contra communem regulam. Nam regulariter pacti exceptio reo competens datur fideiussori. Sed nequaquam hoc dicamus, scilicet liberationem reo legatam prodesse fideiussori, quod contraria sit mens legantis in hoc, & etiam quando sit contraria mens paciscentis: sicut videtur fuisse in dictis duobus casibus. Sed quid si dictus meus creditor legauit liberationem dicto meo fideiussori? Certè pacto personali erit liberandus fideiussor: vt sic liberatio ad me non perueniat nisi in duobus casibus. Vnus est, si ipse fideiussor fuit verè reus, id est veritate inspecta, licet nomine sit fideiussor, & sic punitur tanquam fideiussor. Alius casus est, si ego reus eram

simus, pacto me debere liberari: si socij, per acceptilationem.

Etiam non nominatus in testamento habetur pro legatario, si testator illi proficere voluit, & interest nostra plures reos habere. Bartolus.

Consequenter quæritur, an & ille socius, p legatario habeatur, cuius nomen in testamento scriptum non est, licet commodum ex testamento ad vtrumque pertineat, si socij sunt. Et est verum, non solum eum cuius nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verum eum quoque qui nō est scriptus, b si & eius cōtemplatione c liberatio relicta esset. Vtrique autem legatarij habentur & in hoc casu. d Nam & si quod ego debeo Titio, sit ei legatum mei gratia, vt ego liberer: nemo me negabit legatarium, vt & Iulianus eodem libro scribit: & Marcellus notat, vtriusque legatū esse, tam meum, quam creditoris mei, & si soluendo fuero. interesse enim creditoris, e duos reos f habere.

III. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

Quid ergo est cum agere poterit creditor ex testamento? Non aliter heres condemnari debet, quam si caueatur ei, aduersus debitorem defensu iri. Itē agere debitore, nihil amplius he-

focius in eam rem: vt quia ego & ipse accepimus mutuam in societatem aliquam. his enim duobus casibus debet fideiussor per acceptilationem liberari: vt sic ad me perueniat liberatio. h. d. vsque ad. §. idem Iulianus. Viuianus.

h Ibidem. scilicet vbi scripsit de duobus reis: vt. s. l. iij. §. nunc de effectu. ibi, sed & si cum ab alio & c. Accur.

i Cœperit. scilicet heres.

k Conuenitur. quod esse non debet: vt. s. eod. l. iij. §. nunc de effectu. ibi, alioquin & c.

l Pecunia. scilicet mutua: quod quandoque fit: vt. s. ad Mac. l. sed Iulianus. in princ.

m Pacto. personali, & sic personę cohæres exceptio nō proficit aliis: vt infra de excep. l. exceptionis. in princ. Sed argu. contra. supra ad Vell. l. si mulier. §. si ab eo. & facit ad prædicta. s. ad Maced. l. sed & si pater. §. non solum. & de pact. l. quod dictū, & l. sed si fideiussor. & infra de fideiuss. l. Marcellus. & l. si testamento. in princ.

n Dicere. scilicet regulariter. idem in quolibet rei cohærete. quod hęc dicit pacti: vt. j. de excep. l. omnes sic ergo inutile est huius. l. consiliū. scilicet de pacto.

o sed cum alia mens sit. construe. Sed nequaquam hoc dicendū est, scilicet liberatione legata reo quod proficiat fideiussori: cum, id est quando alia est mens legantis vel paciscentis, quod in duobus præmissis casibus presumitur. sic ergo non sit differentia inter legantem & paciscentē: sed inter

istos ex vna parte, & prædictam regulam alioquin & c.

p sed & hęc. id est hoc casu legatur liberatio fideiussori.

q Reus ipse. si fideiussor verè fuit reus, id est veritate inspecta, licet nomine sit fideiussor, vt pro suo defensore iudicatū solui: vt. s. qui fatidat. cogant. l. de die. §. qui mulierem. vel ipse mutuū accepturus fecit accipere, & ipse fideiussit: vt. s. ad Maced. sed Iulianus. in princ. & s. de pac. l. sed si fideiussor. Accursius.

r socius reus. vt si duo accipiant mutuam in societate aliqua. nam quilibet videtur hoc casu fideiubere pro alio etiam secundum Io. vt not. s. ad Vell. l. vir vxori. in fine. est ergo fideiussor vnus pro alio. Item conrei. item socij. & legata liberatione vni, debet acceptilatione liberari: vt. s. l. iij. §. sed quid si socij. & vno sic liberato liberatur & alter: vt. j. de duob. re. l. iij. §. j. sed si creditor succedat vni eorum, pro parte tantum tollitur obligatio: vt infra de fideiuf. Tra-nius. §. si. quod est notandum.

Idem Iulianus.] **CASVS.** Titius filius Seij debebat mihi. c. ego feci testamētum, & instituto mihi herede legauit liberationem dicto patri: & deceffi. Certè heres meus debet liberare dictum Seium & patrem per pactum personale: vt sic filius suus non liberetur. Sed quid si nihil erat in peculio dicti filij cedente die legati liberationis patri à me creditore relictum? nunquid erit verum quod dictum est, id est quod pater liberetur per pactum? Et videtur quod non: quia nihil videtur patri prodesse pactum: cum & si pactum ei non fieret, tamen non teneretur ex eo quod nihil erat vel est in peculio filij. Respondetur tamen hęc quod nihil refert quantum ad hoc vt patri debeat fieri pactum, & ei prodesse, fuerit aliquid in peculio die legati cedente, necne. pater enim consequitur securitatem

* Hal. socius scripsit al. fuit.

securitatem per hoc legatum liberationis sibi relictae de eo quod postea crescit peculium. Nam quid sit de peculio, spectatur tempore rei iudicandae etiam, nedum praecedenti tempore. Huic autem patri cui ego creditor filij legavi liberationem, similis est maritus quondam cui vxor sua quondam post diuortium bona gratia factum legauit liberationem dotis. nam & hunc maritum quondam legatarium esse dixit Iulianus iuriconsultus, licet non sit soluendo die legati cedente, id est tempore mortis vxoris suae testatrix. & quantum ad hoc est legatarius dictus maritus: ut si postea efficiatur soluendo, proficit ei legatum liberationis. Item & vtrunq; scilicet patrem & maritum praedictos ait dictus Iulianus non posse repetere, si soluerit heredi mei creditoris: quia legavi liberationem. & verum dixit quantum ad maritum, quia maritus soluit a se debitum, licet soluendo non esset tempore solutionis sed quantum ad patrem male dixit. nam pater bene potest solum praedictum repetere. nondum enim erat debitor cum soluit. soluit autem cum nihil erat in peculio, ut dictum est. pater enim nihil debet nisi quatenus est in peculio filij. imò & si vellemus dicere, & male, patrem esse debitorem cum nihil est in peculio filij: attamen esset loco debitoris conditionalis. inest enim conditio si peculium filij crescat usque ad tempus rei iudicandae (ut dictum est) quem debitorem conditionalem non ambigitur posse repetere quod soluit. Sed retento eodem casu pone quod ego creditor damnaui heredem meum quod liberaret filium Seij meum debitorem: nunquid erit filius per acceptilationem liberandus, ut sic etiam proficit patri? an verò personali pacto erit liberandus? Et respò. quod est liberandus per acceptilationem: nisi ego creditor idemque testator sensi contrarium, id est ne filius inquietetur: nisi etiam pater non inquietetur, imò quod bene inquietetur pater. tunc enim acceptilationem eum filium non liberandum dixit Iulianus, sed pacto solummodo personali. Item pone quod dictus Seius pater Titij praedicti fideiussit pro filio suo apud me debitorem: & ita tenetur pro peculio pro obligatione filij, & in solidum pro fideiussione sua, & ego creditor legavi liberationem eidem patri. Certè heres meus debebit liberare eum pacto quasi fideiussorè in solidum obligatum, & non quasi patrem de peculio obligatum & sic idem pater poterit conueniri de peculio ab herede meo, non autem in solidum tamquam fideiussor. & hoc ita demum putat praedictus Iulianus iuriconsultus, si dumtaxat quasi fideiussor in solidum obligatum, & non quasi patrem de peculio obligatum: volui ego testator eum patrem liberari. ceterum si volui eum liberari etiam quasi patrem, nedum quasi fideiussor. erit liberandus etiam de peculio, nedum ex causa fideiussionis: & eo casu siue dictus pater emancipet filium siue non eatenus pater habebit actionem ex testamento contra heredem meum, ut ab eo herede meo liberetur per pactum quatenus esset praestaturus eidem modo heredi si ei liberatio legata non esset. praestaturus esset dico ex peculio filij, aut de eo quod in rem suam versum esset. nam illud pertinebit ad patrem nomine legatorum, id est legatarum ei liberationum, vel legatae liberationis. pertinebit dico, scilicet ut liberetur quod eius interesset, scilicet liberari, id est de quo eius intererit liberari. interest autem eius liberari de eo quod debet creditori ex peculio filij, aut de eo quod in rem suam patris versum est, ut dictum est. Sed nunquid dictus pater cui legavi liberationem tanquam patri & tanquam fideiussori, potest agere contra heredem meum etiam eo nomine ut filius etiam liberetur, id est ut ipse pater liberetur per acceptilationem, ut sic acceptilatio proficit filio? Et placebat quibusdam extendi actionem ex testamento contra heredem meum eousque, id est interim, scilicet

ff. Infort.

Pater cui est liberatio relicta, debet liberari pacto, etiam si nihil est in peculio. sed si filio liberatio relinquatur, acceptilatione liberabitur. Bartolus.

Idem Iulianus eodem libro scripsit, si filius familias debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur. **b** Et parui, inquit, refert, **c** si sit aliquid in peculio die legati cedente, necne. securitatem enim pater per hoc legatum consequitur: maximè, inquit, cum rei iudicandae tempus circa peculium spectetur. **d** Huic patri similem facit Iulianus maritum **e** cui vxor **f** post diuortium **g** liberationem dotis legauit. nam & hunc, licet die legati cedente soluendo non sit, legatarium **h** esse: & vtrumque ait solum repetere non posse. **i** Sed est verius (quod Marcellus notat) patrem pete-

ut liberetur per acceptilationem pater. & reddebant talem rationem: quia videtur patris interesse integrum permanere. scilicet ius eius, scilicet patris quod habet in succedendo filio, scilicet si post emancipationem concessisset filio peculium. Labeo autem conditor huius. l. ita dicit: Ego Labeo contra sentio, putans ego idem nihil quicquam amplius praestandum patri ex huiusmodi scriptura testamenti. per quam scripturam fuit eidem patri legata liberatio, quae ut nihil praestetur per eum patrem heredi ex eo quod praestaturus eidem heredi fuerat si sibi liberatio non esset relicta. & ita dico dictum patrem non posse petere ut ipse liberetur per acceptilationem, ut sic filius suus liberetur. nec etiam potest petere ut filius directo liberetur. & hoc dicit hic. §. cum l. seq. Viuianus.

re posse, **k** nondum enim erat debitor, **l** cum solueret. maritum non posse, quod debitum soluerit. Patrem enim etsi quis debitorem existimauerit, **m** attamen loco esse conditionalis debitoris, quem solum repetere posse non ambigitur. **n** Sed si damnatus sit heres filium liberare: non adiicit Iulianus, vtrum acceptilatione filius, an pacto sit liberandus: sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatione debeat liberari. quae res patri quoque proderit. Quod obtinendum est, nisi euidenter approbetur contrarium sensisse testatorem: id est ne filius inquietetur, non ne pater. **o** tunc enim acceptilationem eum non liberandum, sed pacto. **p**

Si liberatio relinquatur ei qui duobus iuribus tenetur, ab utroque liberandus est in dubio, nisi aliter sit actum. Bartolus.

teneatur: ut. §. de acceptila. l. an inutilis. §. fin? Respon. deducit in stipulatione Aquiliana: ut instit. quib. mo. tol. ob. §. j.

c Parui refert. quoad hoc: quia vtrouque pater conuentus habet exceptionem pacti. refert tamè si velit repetere: ut. §. notari potest. & quantum ad alium: ut. §. eo. l. videamus.

d Spectetur. ut supra de peculio. l. quae sit. in princ. & §. quib. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinus. §. si quis. vnde si nunc egeat pacto, quia nihil sit in peculio: tunc poterit agere.

e Maritum. quondam.

f Vxor. quondam.

g Post diuortium. bona gratia factum, quod plerique faciunt: ut. §. de dona. inter virum & vxor. l. cum hic status. §. si diuortium.

h Legatarium. quia filius diues est: ut infra ad legem Falcid. quaerebat ut. §. si cum debitori. sed in patre secus: quia non est legatarius si nihil est in peculio: ut infra eo. l. videamus. In quo est ergo haec similitudo? Respon. si sunt vel erant soluendo. Item in opponendo pacti beneficio.

i Non posse. sed cum liberatio marito sit legata, & pactum factum, & sic perpetuam habet exceptionem, ergo postea solum repetit: ut. §. de condic. inde. l. si non sortem. §. ad eò. quae est contra. Solu. hic ad tempus **a** fuit liberatio relicta, quod potuit: ut. §. eo. l. non solum. §. j. & sic est in diem debitor: vnde non repetit: ut. §. de condi. institu. l. in diem. secus in patre: qui nihil interim debet quando nihil est in peculio. vel hic fuit legata liberatio perpetuo: sed non ob causam quae locum non habuit vel cessauit, secundum Azo. & Hug. Vel dic quod hic non erat adhuc pactum factum, nec fortè aliquid legatum ei: & tunc concor. §. de condi. institu. l. qui nomine. & l. seq. Accursius.

k Repetere posse. imò videtur quod non: ut supra de condi. institu. l. si is cum quo. quae est contra. Solu. ibi nomine filij: hic suo. arg. §. de consti. pecul. l. j. in fin. & l. j. Accursius.

l Debitor. Not. patrem non debere nisi quatenus est in peculio: ut. §. e. l. videamus. & supra de peculio. l. quoties. §. si semel. & C. ne filius pro patre. l. j.

m Existimauerit. falso tamen, ut modò nota.

n Non ambigitur. ut. §. de condi. institu. l. sub conditione.

o Non ne pater. id est ut filius non conueniatur: pater sic.

p Sed pacto. personali. & ita si filius fuerit emancipatus, pater **b** intra annum de peculio, vel de in rem verso perpetuo tenetur: ut no. §. quando act. de peculio. est anna. l. j. in princ. sed interim cum est filius in potestate, de peculio patrem etiam teneri puto. Accur.

SS iij

hil quicquam amplius praestandum patri ex huiusmodi scriptura testamenti. per quam scripturam fuit eidem patri legata liberatio, quae ut nihil praestetur per eum patrem heredi ex eo quod praestaturus eidem heredi fuerat si sibi liberatio non esset relicta. & ita dico dictum patrem non posse petere ut ipse liberetur per acceptilationem, ut sic filius suus liberetur. nec etiam potest petere ut filius directo liberetur. & hoc dicit hic. §. cum l. seq. Viuianus.

a Pacto. ut fideiussor: ut supra ea. l. §. quod si fideiussori. cui similis est: ut. §. de verbo. obligat. l. cum alius. in princip.

b Liberetur. nam si acceptilatio fieret fideiussori, etiam reus liberetur: ut infra de acceptila. l. & per iusturandum. §. & fideiussori. & hic innuit. Sed quo modo patri potest accepto ferri, cum praetorio iure

a] Non tamen liberatum ad illud tempus remanet obligatum. Bal. iu. l. cum quis. 7. col. C. de iu. & fac. igno. Bart & Alex. in. l. si. §. procurat. j. rem ra. habebit.

b] Pater tenetur de peculio, intellige deducto eo quod sibi & suis debetur à filio. Bart. in. l. si filiofamil. 2. §. fo. ma.

a Fideiussert. quod potest: vt. s. quod iussu. l. j. §. j. & econtra filius pro patre: vt. j. de fideiuss. l. si dubitetur. §. filius. Accursius.

b Liberari. sed quid in dubio præsumitur? Respon. quod etiam quasi patrem voluerit liberare: quia proniores & c. vt infra de act. & oblig. l. Arrianus. & quia in in testamentis plenius & cetera. vt infra de reg. iug. l. in testamento. & sic est. s. de iure do. l. dotem. & facit. s. e. l. in princ.

Post emancipationem verò filij. cuius patri legata est liberatio vt fideiussori, & vt patri: vt. s. l. proximi. in fine. & dic idem & antè emancipationem.

d Actionem. ex testamento contra heredem, vt liberetur pacto: vt. s. l. proximi. §. idem Iulianus.

e Præstaturus. heredi. & hoc si heres non liberat.

f Intererit. scilicet aliquando pro iure emancipationis. R. Vel dic, planè dicit actione ex testamento

g Filius. non solum pater. Accursius.

h Ius eius. scilicet patris quod est in succedendo filio vt patronus liberato: vt instituit. quibus mo. ius pat. pote. sol. §. præterea.

i Sentio. accipe. j. putas & c. Accursius.

Non solum.] CASVS.

Si Titius debet mihi. xx. possum ei remittere integra. xx. & partem. [S I I S Q V I.] Titius promisit dare Seio Stichum aut Pamphilum, sub alternatione: & sic est eius electio id est Titij debitoris. Seius autem postea fecit testamentum, & instituit sibi heredem damnauit eundem heredem vt non peteret Stichum à dicto Titio debitore.

Certè valet legatum, & debet heres liberare Titium per acceptilationem, quæ acceptilatio liberabit eundem debitorem à decem etiam. nam acceptilatio comparatur solutioni. & quemadmodum liberaretur debitor, si Stichum soluisset heredi: ita debet esse liberatus per dictam acceptilationem. sed & si eum qui debebat decem testatori, damnatus sit à testatore heres liberare in. xx. certè nihilominus liberandus est in decem. nam si liberetur per acceptilationem in. xx. in dictis. x. liberabitur. in toto enim continetur pars. Sed si dictus Seius instituit sibi duos heredes, & damnauit vnū ex eis vt solueret creditori suo testatoris, valet legatum propter coheredem non damnatum: eumque coheredem non damnatum ex testamento acturum contra coheredem damnatum, vt creditori prædicto soluatur per eundem coheredem damnatum. [LIBERATIO AUTEM.] Titius legauit liberationem Seio debitori suo, & postea eo animo exegit ab eo pecuniam debitam, vt euanesceret legatum. certè euanescit legatum. Si autem antè mortem suam non exegit testator, habet effectum sua liberatio: scilicet vt heres testatoris non possit exigere à dicto debitore. quandoque tamen potest exigere heres, & non tollitur legatum liberationis: quod est mirabile: vt est in tali casu: Titius instituit sibi heredem filium suum impuberem, & ei pupillariter Gaium substituit, id est si heres erit impubes, & in pupillari ætate decefferit. & debitori suo testatoris legauit idem testator liberationem à dicto substituto. postea impubes existens heres dicto suo patri exegit à dicto debitore patris debitum. certè, vt dixi, non extinguitur legatum liberationis à substituto relicta: imò si decedat impubes in pupillari ætate, & veniat dictus Gaius ad hereditatem ex substitutione, tenetur idem substitutus act. ex testamento dicto de-

bitori testatoris ad restituendam ei pecuniam quam impubes ab eo exegit. & est ratio: quia dictus impubes in iis quæ à substituto eius relinquuntur, sustinet personam eius heredis à quo legatur aliquid sub conditione, puta liberatio quam heredem conditionaliter grauatum constat posse interim exigere: vt in fine huius. l.

VII. VLP IANVS libro vicefimotertio ad Sabinum.

Non solum autem quod debetur, remitti potest: verum etiam pars eius, vel pars obligationis, vt est apud Iulianum tractatum libro trigésimotertio Digestorum.

Liberatione legata ab vna ex rebus alternatiue debitis per acceptilationem, liberatio sequitur ab altera. Bartolus.

Si is qui stipulatus Stichum aut decem, damnauerit heredem Stichum non petere: legatum valere constat. sed quid contineat, videamus. Et Iulianus scribit actionem ex testamento in hoc esse videri, vt debitor accepto liberetur. quæ res vtique debitorem & in decem liberabit, quia acceptilatio solutioni comparatur: & quemadmodum si Stichum soluisset, debitor liberaretur, ita & acceptilatio Stichum liberari. Sed si debitorem decem, damnatus sit heres viginti liberare: idem Iulianus scripsit libro trigésimotertio, nihilo minus esse liberandum decem. Nam & si ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur. Sed si duobus heredibus institutis, alterum ex his damnauerit creditori soluere, valet legatum propter coheredem: eumque ex testamento acturum, vt creditori soluatur.

conditione relicta, scilicet existente dicta conditione. & ad hoc remanet dicta ei actio, vt remittatur ei instantia eo casu cum heres fuit contra eum litem contestatus: vel vt ei restituatur pecunia quam ab eo exegit eo casu cum heres ab eo exegit debitum pendente conditione: sicut & de substituto impuberis dictum est in dictis duobus casibus. Viuianus.

k Par. ad hoc supra de lega. j. l. non amplius. §. cum bonorum. & j. titu. j. l. j. in fine. & infra de accep. l. pars.

l Aut decem. alternatiue. & sic electio fit debitoris: vt. s. de iure do. l. plerumque §. fina.

m Liberetur. à petitione. Stichum, ideoque & à decem. Azo subiicit, nisi testator expresse voluerit contra: vt supra de pact. l. si vnus. §. si cum. & facit infra de accep. l. & per iurandum. §. is qui hominem. Hug.

n Comparatur. vt insti. quib. mo. tol. obl. §. item per acceptilationem. non tamè per omnia est similis remissio traditioni. nam quandoque valet remissio, non traditio: vt. s. de do. inter vi. & vxor. l. si sponsus. §. si maritus. & econtra quandoque: vt. j. eo. l. si. §. fina.

o Debitorem. id est eum qui debebat decem.

p Liberabitur. sic infra de accep. l. si is qui Stichum. & j. de verbo. oblig. l. j. §. si stipulanti. & l. inter stipulantem. §. si stipulante. & infra titu. j. l. iij. §. si quis plus. & supra de consti. pecu. l. hætenus. §. si quis centum. Sed argu. contra. j. titu. j. l. qui hominem. sed dic vt nota. supra de pact. l. si vnus. §. si cum. **ADDITIO.** Dic quod hinc in obligatione alternatiua, ibi in obligatione generis, secundum Bartolum hinc.

q Eumque. scilicet coheredem cui liberationem legasse videretur respectu

respectu autem creditoris non valet : quia id quod debet, legauit : vt infra eod. l. si debitor . & facit supra famil. erciscun. l. si filia. §. Papinianus. & supra de lega. j. l. seruo legato. §. si testator. & supra eod. l. si quis. §. fina.

a *Exactum.* idem est si alia ratione debitum sit extinctum : vt infra eod. l. si quod mihi. Hug. Item dic exactum eo animo vt legatario adimeretur, alioquin contra est. Idem est, scilicet quod non extinguatur, si debitor pecuniā obtulit : vt supra de leg. iij. l. fideicommissa. §. si rem. Item quod non extinguatur si heres exigit : vt infra eod. l. si quod mihi. Azo. & in fine huius legis. & facit infra eod. creditor. j. respon. & supra de lega. ij. l. si Titius. & instit. de lega. §. tam autem.

b *sub conditione.* quæ heredem cōditionaliter grauatum constat posse interim exigere oblata cautione : vt infra de excep. do. l. purè. in princ. sed illa exactio legatario non nocet : vt infra in fine legis. ergo & hoc posset exigere pupillus : sed hæc exactio legatario nō nocet, scilicet vt hīc dicitur.

c *Eum.* scilicet substitutum. Ioan. Vel dic pupillum, secundum Azo. & Hugo. quod non placet, cum non possit exigere : vt modò not.

d *Actionem.* id est instā. tiam petēdi quæ fit proposita actione. actio enim nōdum remittenda est si conditio nō extiterit. vel melius imò actionem remittit : quia

cum antè tempus petierit, à causa cadebat secundum has leges : vt infra eod. l. prox. §. tale. & instit. de perpe. & temp. act. §. temporales. Azo. Sed hæc non placet : quia non petit antè tēpus, cum possit petere oblata cautione : vt. j. de do. exce. l. purè. in prin. H.

e *Exactum.* aliàs exactam, scilicet pecuniam. aliàs exactum, scilicet debitorem quod fieri potest : vt. d. l. purè. nec ob. §. si cer. pe. l. pecuniam. vt ibi notatur. Item nec ob. j. vt in posses. leg. l. j. §. si debitori. quia ibi purè fuit legata liberatio, vt hīc subiicit, & l. si quod mihi. Accursius.

Non solum.] **CASVS.** Legare possumus nos facientes testamentum vel codicillos, non solum vt liberetur debitor noster, sed etiam vt liberetur heredis nostri, & vt liberetur debitor cuiuslibet alterius, scilicet legando creditum creditori eius. [POTEST HERES.] Bene possum damnare heredem meum vt à debitore meo non petat debitum vsque ad certum tempus, puta vsque ad Pascha. & non cogetur heres meus liberare eum per acceptilationem intra id tempus. Item & si dictus debitor decesserit intra dictum tempus, nō poterit heres meus petere ab herede suo intra dictum tempus. Item nec vsuræ vel pœna eius temporis poterit ab eo peti. [T A L E L E G A T V M.] Caius habens debitorem Lucium Titium, ita scripsit in testamento suo, heres meus à solo Lucio Titio ne petito. & postea decessit dictus Gaius. nunquid legatum liberationis transit ad heredem Lucij Titij? Et distinguitur, aut heres Gaij prædicti nihil commisit aduersus testamentum, aut commisit petendo à Lucio Titio viuento. Primo casu nō transit liberatio ad heredem Lucij Titij, secundo sic. & est ratio quare primo casu non transit liberatio ad heredem Lucij Titij : quia quoties id quod legatur, cohæret personæ legatarij, ad heredem eius legatarij id quod legatur non transit. In nostro autem casu sine dubio cohæret personæ legatarij liberatio ei legata. nam ita dixit testator : heres meus à solo Lucio Titio ne petas &c. sicut ff. Infort.

personalis seruitus non transit ad heredem. si autem non cohæret personæ legatarij id quod legatur, transit ad heredem legatarij. [I S Q V I R E D D E R E.] Legauit libertatem seruo castaldioni meo, si heredi meo rationes reddiderit de castaldia sua. certè implet conditionem dictus seruus si fecerit computationem cum

herede meo, & ei reliqua restituerit. vnum autem eorum facere nō sufficit. [S I H E R E S.]

Titius gessit negotia mea & in gestione commisit fraudem & dolum, & etiam quadam bene administrauit. ego feci testamētum, & vetui heredi meo agere cum dicto Titio. certè non videor ei legasse liberationem obligatio nis quæ dolo vel fraude eius commissa sit. vnde si heres meus agat contra eum act. nego. gesto. pro quo cōmisit dolum vel fraudem, & ipse procurator siue neg. gestor agat conditione incerti contra heredem meum vt liberetur, potest excludi dictus procurans exceptione doli mali. & scias quod non solum prædicto nego. gestori potest legari liberatio de his in quib⁹ non cōmisit dolum vel fraudem, sed etiam si apud eum deposuissim Infortiatum meum, vel commodassim ei, vel pignori dedissim, vel etiam si surripuissim mihi Infortiatum meum, & sic tenetur mihi conditione furti. Viuianus.

f *Non solum nostrum debitorem.* ex qualibet causa : vt. j. eo. l. si. Azo.

VIII. POMPONIVS libro sexto ad sabinum.

Non solum nostrum debitorem, **f** sed & heredis, **b** & cuiuslibet alterius, **h** vt liberetur, legare possumus. Potest heres damnari vt ad certum **i** tempus non petat à debitore : sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet : **k** & si debitor decesserit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit. **l** Illud videndum est, an eius temporis intra quod petere heres vetitus sit, vel vsuras vel pœnas petere possit. Et Priscus Neratius existimabat, cōmittere eum aduersus testamētum, **m** si petisset. quod verum est.

Legatum liberationis personale non transit ad heredem, nisi per heredem testatoris petendo contra fiat. Bartolus.

Tale legatum, *Herēs meus à solo Lucio Titio ne petito*, ad heredem Lucij Titij non transit, si nihil viuo Lucio Titio aduersus testamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum tentauit, sit commissum. **n** Quotiens enim cohæret personæ id quod legatur, veluti personalis seruitus, **o** ad heredem eius non transit. si non coheret, transit.

g *Heredis.* vt infra eod. l. cum heres. Azo.

h *Alterius.* siue leget creditori debitum : vt. §. si quis decedens. alias est. §. in. l. liberationem. §. si. siue ipsi debitori quod debet. & semper agit debitor contra heredem actione ex testamento vt liberetur : vt supra de lega. j. l. si fideiussor. in princ. & l. seruo. §. si testator.

i *Ad certum.* vt insti. de lega. §. potest. & j. eo. l. Aurelius. §. certum.

k *Debetur.* per acceptilationem, licet fortè per pactum : vt. §. eo. l. si quis reum. §. idem. Azo.

l *Non poterit.* quia in rem videtur liberatio relicta : vt infra ea. l. §. si liberationis. & §. eo. l. ij. & de proba. l. si pactum. & j. eod. l. si quis in testamento.

m *Aduersus testamentum.* hoc fortè dicit quis locum habere in vsuris, quæ sola mora iudicis officio petuntur. si verò stipulatione debeat, nihil minus currunt : quia & hoc est cum sit pactum de non petendo : vt. §. de pact. l. itè quia conuentiones. in fi. & ad idem §. si certum petatur. l. lecta. sed hoc non placet : quia hæc loquitur de pœna quæ debetur per stipulationem, nō per moram. nec mirum si beneficium testatoris cursum vsurarum quocumq; modo debitarum vel pœnæ differat : quia hoc legis beneficium aliàs indulget : vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi. & de vsur. l. eos. in princ. Azo. & facit. §. si quis cau. l. j. in princ.

n *Commissum.* alioquin si ab initio petuisset, ab actione caderet : quia antè tempus petit : vt hīc innuit, & instit. de excep. §. temporales. quod est not. & dixi. §. l. prox. in fi.

o *seruitus.* scilicet vsusfructus vel vsus : vt supra de ser. l. j. quæ duo morte pereunt : vt supra de vsu & ha. l. vsus aquæ, & §. quibus modis vsusfruct. amit. l. sicut. §. si. secus in prædiali seruitute : vt supra quemadmo. serui. amit. l. iij. Azo. licet sit arg. contra supra de ser. rusti. præd. l. pecoris. & facit infra de regu. iur. l. in omnibus. & supra de pact. l. idem. §. j.

a *sint collata.* vt quia dixit, quod mihi debetur à Titio, peti nolo. Azo.

b *Vt adiectio.* facta aliàs. in casu enim proposito facta non fuit. Accursius.

c *Non valitura.* nomine debitoris expresso. Azo. vt in casu huius. §. Accursius.

d *Debitoris.* vt si dixisset: neque à me, neq; ab herede meo peti volo qđ mihi debetur ex venditione ralis rei. Et sic no. quod in pacto exigitur consensus duorum, & expressio nominum: vt supra de pac. l. j. §. pactum & si absit debitor, nō patet, sed doli queritur exceptio: vt. C. de pac. postquam. sed in vltima voluntate non est opus: vt hīc, & supra de lega. ij. l. cum pater. §. furdo. & de act. & oblig. si à furioso. & facit supra de pigne. act. l. si necessarias. §. penul. & supra de pac. l. tale. in princ. Accur.

e *Non editis.* id est non facta cōputatione. nam hęc duo cōtinet: vt infra de condit. & demō. l. cū seruus. & l. qui sub conditione. & C. de testa. manu. l. iij. Sed contra infra de condi. & demō. l. quanuis. vbi primum sufficit. Sol. ibi.

f *Procurator.* id est procurans: vt & s. de procura. l. Plautius. cum enim dicat de act. nego. gest. ergo non fuit mādātum: vt institu. de ob. ex consensu. §. j. idem esset tamen in procuratore: vt supra mādā. l. creditor. §. Lucius. Accur.

g *Incerti.* scilicet conditione vt liberetur sine causa, vel etiam ex testamento, quæ potest dici conditio: vt institu. de act. §. appellamus. & dicitur incerti, quia ad incertū, id est factum vel interessē datur.

h *Excludi.* id est repelli. Et not. ex hoc. §. in generali remissione nō contineri dolosē facta, sed tantūm scrupulosā inquisitionem: vt. s. de leg. j. l. si seruus vetitus. & de admini. tutu. l. quidam decedens. & j. eod. l. Aurelius. §. Gaius. vbi plenē not. & l. Lucius. & infra de conditio. & demonstra. l. cum tale. §. j. & supra de nego. gest. l. Pomponius. & j. l. proximi. in princ. Sed contra ibi in fine. sed ibi aliis verbis fuit vsus testator.

S *I quis rationes.* CASVS. Institui mihi heredem Titium, & vetui cum exigere rationes à Seio, qui gesserat negotia mea. Certē potest heres predictus exigere à Seio reliqua quæ per se reliquerit idem Seius. id est mala & dolosē facta administratione apud se retinuit. si autem volo ego testator liberare dictum Seium à mala & dolosa administratione, ita debeo dicere: damnas siue damnatus esto heres meus à me, id est damnatus sit heres meus à me ei Seio restituere quicquid ab eo Seio exegerit illa & illa actione. nominando actionē qua tenebatur mihi Seius ex dolosa administratione sua. vel dānatus sit heres meus actionem ei Seio remittere. & talibus modis potest remitti dolosa administratio. Viuianus.

i *Reliquauit.* id est ex malē facta administratione retinuit. & facit supra. l. proximi. §. si heres. & quod ibi not.

k *Ita debet.* sed his verbis non fecit supra. l. proximi. §. penul. & sic non est contra.

S *I damnatus.* CASVS. Cū haberem Gaium debitorem in centum, & Seium fideiussorem, feci testamentum, & in eo dam-

naui heredem meum à dicto fideiussore non petere. quod autem reus debet mihi, damnauit heredem meum dare Titio. certē tenetur heres meus facere pactum personale fideiussori ne ab eo petat. Item debet heres meus præstare prædicto Titio legatario actiones suas aduersus dictum Gaium reum principalem. si autem damnauit heredem meum ne à reo peteret, aut daret Titio illud quod fideiussor debet: certē debet cogi heres meus liberare reum per acceptilationem, vt sic rei liberatio profit fideiussori. & debet cogi sufferre siue præstare Titio legatario æstimationem litis, id est tantum quantum debebat reus principaliter, & fideiussor secundario. Viuia.

non impeditur reliquas exigere quas quis se reliquauit, & si quid dolo fecit qui rationes gessit. Quod si quis & hæc velit remittere, ita debet legare, *Damnatus esto heres meus quicquid ab eo exegerit illa vel illa actione, id ei restituere, vel actionem ei remittere.*

X. IULIANVS libro trigensimotertio Digestorum.

S *I damnatus heres fuerit à fideiussore quidem non petere, quod autem reus debet, Titio dare: pacisci debet ne à fideiussore petat, & aduersus reum actiones suas præstare legatario: quemadmodum damnatus heres ne à reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.*

XI. IDEM libro trigensimosexto Digestorum.

S *I debitor fideiussorem suum ab herede suo liberari iusserit, an fideiussor liberari debeat? Respondit debere. Item quaesitum est, an quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum est, quod debitor creditori suo legat. Respondit, quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset creditoris ex testamento potius agere, quàm ex pristina obligatione. Nam etsi Titius mandauerit Mæuius vt pecuniam promitteret, deinde liberari eum*

legasse creditori cū legauit fideiussori liberationem. nam quoad act. mandati prædictam videtur dictus fideiussor creditor debitoris & heredum suorum. & cū debitor creditori suo legat, inutile legatum est. Respon. tamen hīc in contrarium, scilicet vt heredes debitoris debeant facere ita quod liberetur dictus fideiussor à creditore. Nec obstat quod debitor videtur legare creditori, & sic non valere legatum: quia quoties debitor creditori suo legaret, ita inutile est legatum, si nihil interest creditoris agere potius ex testamento quàm ex pristina obligatione. in nostro autem casu bene interest fideiussoris qui est creditor, quantum ad actionem mandati agere potius ex testamento, quàm ex pristina obl. mandati. nam interest eius fideiuss. potius non soluere Sempronio creditori, quod quidem consequitur per act. ex testamento quam intentabat contra heredes debitoris, quàm solutum dicto creditori repetere ab heredibus debitoris per act. mandati. & quod dixi in fideiussore, habet locum in mandatore. Viuianus.

n *Tenerentur.* postquam soluerit: nisi in casibus: vt supra manda. l. Lucius.

o *Nihil interesset.* Not. sic supra de leg. j. l. si creditori. §. j. & l. sequenti. & l. sicut. §. finali. & de leg. ij. l. Mæuius. §. debitor autem, & cetera. & infra eodem. l. si creditor. & l. legauit. §. fina. & insti. de leg. §. ex contrario. & de leg. iij. l. iij. §. si rem.

p *Mandauerit.* inter viuos.

Si verba liberationis in rem sint scripta, puta, quod mihi debetur à Titio, peti nolo: non est opus heredē nominare. hoc dicit.

Si verba liberationis in rem sint collata, pro eo est, quasi heres ab eo debitore heredeq; eius petere vetitus sit: vt adiectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura ipsius debitoris persona non comprehensa. Is qui reddere rationes iussus sit, non videtur satisfacere si reliquum reddat non editis rationibus.

Quamuis heres damnetur nō petere à gestore, tamen propter ea quæ dolosē gesta erant, agere potest. Bartolus.

Si heres vetitus sit agere cum eo qui negotia defuncti gesserit, non videtur obligatio ei prælegata, quæ dolo vel ex fraude eius qui negotia gesserit, commissa sit: & testator id videtur sensisse. Ideo si heres negotiorum gestorum egisset: agens procurator ex testamento incerti, doli mali exceptione excludi potest.

Liberatio potest relinqui obligato ex causis hīc expressis.

Et ei liberatio rectē legatur, apud quem deposuero, vel cui commodauero, pignoriue dederō, vel ei quem ex furtiua causa mihi dare oportet.

IX. VLPPIANVS libro vicensimo quarto ad Sabinum.

S *I quis rationes exigere vetitur, vt est sæpissime rescriptū,*

quæ quis ipse reliquit. al. quas quis reliquit. uerit.

a Iusserit. in testamento.
b Quantum. id est quod.
c Potius. interest enim nostra non soluere potius quam solum
 repetere. s. de compen. l. ideoque. Azo.
d Agere. & ideo valet legatum.
L Vcius Titius.] **CASVS.** Lucius Titius cum haberet seruum a-
 ctorem siue castaldionem, fecit codicillos, &
 in eis ita cavit: Erotem liberum esse volo, quæ
 Erotæ rationes reddere volo eius tēporis, quo
 administrabit negotia mea post nouissimam
 meam subscriptionem, quam faciam in ratio-
 nibus eius approbādis per me. nā pluries sub-
 scribebar, & pluries scri-
 pturus erat, vt dicebat, & postea viuus adhuc
 dictus Lucius Titius manumisit dictum Erotē.
 & in eodem actu siue administratiōe habuit
 eundem Erotē, & postea vocauit ad se Ero-
 tem prædictum, & dixit ei: Reddas mihi rationē
 castaldariæ tuæ. & ipse reddidit ei ratios: quas
 dā tamē summas quas acceperat dum erat in
 seruitute, & post quando fuit liber, sibi reti-
 nuit, ita quod nō manifestauit domino. & do-
 minus nesciens, aliquid de istis summis, subscri-
 psit & approbavit rationem suam. & postea
 post paucissimos dies decessit idē dominus.
 nunc quæritur, an heredes dicti Lucij Titij ab
 Erotē nihil exigere debeant pro eo tempore
 quod fuit antē subscri-
 ptionē Lucij Titij: Et videtur quod nihil exigere
 debeant pro eo tēpore: cū testator voluerit exi-
 gi ab eo rationes tantū pro illo tempore quod esset post subscriptionem. ergo non pro
 præcedenti tempore. Respondetur tamen hīc quod Eros non potest
 petere liberationem pro dictis summis subtractis: nisi dictus
 testator hoc ei specialiter remisisset: quamuis dictæ summæ per
 Erotē subtractæ fuerunt de administratione illius tēporis quod
 fuit antē dictam subscriptionem domini. Viuianus.
e Actorem. id est castaldionem.
f Subscriptionem. quam faciam in rationibus eius approbādis. nam
 pluries subscribebat, & subscripturus erat.
g Subscripsit. scilicet dominus nunc patronus.
h Adhuc. id est dum adhuc esset in seruitute. Accursius.
i Liberum. id est postea dum esset iam liber factus. & facit ad. l. sti-
 pra de pact. l. tres fratres. & s. eo. l. si quis rationes.
S I creditor.] **CASVS.** Cū Titius deberet mihi decem, fecit ei
 pactum de non petendo: & postea legauit ei quod mihi debe-
 bat. certè non valet legatum. sed si dictus debitor habens dictam
 exceptionem legauit quod mihi debebat, valet legatum vt possim
 ab eo petere non obstāte excep. Idem est & si non habebat excep.
 perpetuam dictus debitor meus qui mihi legauit quod mihi de-
 bebat, si debebat mihi in diem, vel sub conditione. nam dies vel cō-
 ditio videtur remissa per eum, vt sic statim possim petere ab here-
 de suo. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.
k Deberet. id est liberationem eius quod &c.
l Idem. qui scilicet exceptione se tueri poterat.
m Voluisse. & sic est utile legatū: vt supra de lega. j. l. si creditor. in

princ. & l. seq. & de leg. ij. debitor. in prin. & s. eo. l. si debitor. §. j. &
 instit. de leg. §. si quis debitori. & §. contrario.

S I quis in testamento.] **CASVS.** In testamento meo damnauit he-
 redem meum ne exigeret à Titio debitore meo. certè neque
 Titium neque heredem eius poterit conuenire heres meus, nec

rat, legauerit quod sibi debe-
 ret, nullius momenti legatum
 erit. at si idem debitor creditori
 legauerit, intellegendum erit ex-
 ceptionem eum remitti credito-
 ri voluisse. **m**

XIII. VLP IANVS libro pri-
 mo Fideicommissorum.

I Dem est & si in diem debitor
 fuit, vel sub conditione.

**In dubio relictum liberationis
 intelligitur in rem, vt sic persona
 heredis comprehendat. Barto.**

XV. IDEM libro sexagesimo-
 quarto ad Edictum.

S I quis in testamento damna-
 tus est ne à Titio debitore exi-
 gat: neque ipsum, neque here-
 dem eius potest conuenire. nam
 neque heredis heres agere, neq;
 ab heredis herede potest peti.
 Heredis autē heres potest dam-
 nari ne exigat debitorem.

**Si legatur liberatio conducto-
 ri: omne id videtur remissum, ad
 quod præstandum actione per-
 sonali tenetur. Bartolus.**

XVI. PAVLVS libro nono
 ad Plautium.

E I cui fundum in quin-
 quennium locaueram, legaui
 quicquid eū mihi dare face-
 re oportet oportebitve, vt sineret
 heres sibi habere. Nerua, Atilici-
 nus, si heres prohiberet eū frui,
 ex conducto: si iure locationis
 quid retineret, ex testamen-
 to fore obligatum aiunt: quia
 nihil interesset, peteretur,

rit mihi conductor: (quo casu habet excep. conductor propter libe-
 rationē sibi relictam in testamēto) an retineret eo modo qui dictus
 est: quia semper habet conductor beneficiū testamenti. nam videor
 conductori legasse totam locationem, id est quicquid mihi debet
 ex locatione. nō autem est heres meus ab eo liberatus, imō reliqua
 quæ solent venire in locatione de natura cōtractus, scilicet vt loca-
 tor de his conductori tenetur, quæ quidem sunt numerata supra
 loc. l. sed addes. §. illud. venit in iudicio locationis, scilicet vt con-
 ductor possit ea petere act. ex conducto. Sed & si locassem domum
 dicto Titio, & ei legassem habitationem hoc modo qui dictus est
 supra, puta quia ita dixissem: quicquid inquilinū meum mihi dare
 facere oportet oportebitve, sinat heres meus eum sibi habere: gra-
 tuitam habitationem heres præstare debet. Scias etiam quod pro-
 pter ea quæ dicta sunt in princ. huius casus, quod prædictus colo-
 nus siue conductor fundi potest agere cum herede ex testamento,
 vt liberetur ab iis quæ debet ex conductione. & hoc dicit cū dua-
 bus. ll. seq. Viuianus.

p Ei cui. aliàs si ei cui, aliàs, si cui. & sunt duæ partes, scilicet si,
 & cui.

q Legauit. accipe. §. vt sciret heres &c.

r Ex conducto. scilicet fore obligatum.

s Retinere. heres scilicet, vt quia inclusit inuecta ob pensionem, &
 percipit mercedem quoquo modo.

t Obligatum. scilicet heredem.

u Peteretur. scilicet heres.

coheres heredis mei. vn
 de nec heres heredis de
 bitoris mei poterit cō-
 ueniri ab herede meo,
 vel ab herede heredis
 mei. Vnde apparet quod
 herede heredis mei dā-
 nare possum expresse
 ne exigat à debitore
 meo, Viuianus.

n Exigat. secus si dicat,
 quandiu viuat debitor:
 vt. §. cod. l. Aurelio. in
 princ. Azo. & facit su-
 pra eod. l. non solum. §.
 j. & s. eo. l. ij.

o Potest damnari. vt. §.
 de leg. ij. l. si fuerit. §. j.

S I ei cui.] **CASVS.**

Cū locassem Ti-
 tio fundū meum vsque
 ad quinquennium, legauit
 vt signeret heres meus
 sibi conductori habere
 quicquid eū conducto-
 rem mihi dare & facere
 oportet, oportebitve:
 & decessit certè si heres
 meus prohibuerit frui
 dicto fundo conductorē
 ex conducto fore obliga-
 tum aiunt Nerua &
 Atilicinus: quia heres
 meus non est liberatus
 act. ex conducto pro iis
 quæ habet conductori
 facere. si autē heres meo
 aliquid retineret vel ca-
 peret de eo quod cōdu-
 ctor debebat ei ex loca-
 tione prædicti fundi, vt
 quia inclusit in dictum
 fundum inuecta donec
 conductor soluerit ei pē-
 sionē, est obligatus cō-
 ductori act. ex testamē-
 to vt ei restituat dictam
 pensionē: quia nihil in-
 terest, peteret heres
 meus ea quæ promise-

*In vulgata
 edit. est lex,
 Si ei cui.

a An retineret. s. heres. utrobique enim testatoris munificentia est legatarius oneratus. Azo. f. ut gratis dimittatur, non illud quod minus rem deustando seu negligendo obligetur. H. & facit. s. de le. j. l. apud Iulianum. §. si Titius, & s. eo. l. non solū. §. fi. & s. loca. le. si in lege. §. fi. & de usufru. quoties. §. si colono. & s. de usufru. lega. l. cui usufructus. §. j.

b *R*eliqua quoque. aliā quoque.

c venire. sicut aliā venirent. & facit supra loca. l. si tibi, & continuatur cū sequenti & præcedenti. l. Accursius.

d *C*assius. adiungit præcedentibus duabus.

e *C*onductione. id est pensione. & facit. s. eo. titu. l. si ei cui. cum concordantiis.

Cum ita.] **CASVS.** Ita dixit Titius in testamento, Heres meus damnas siue damnatus esto liberare eū qui negotia mea gessit, puta Seiu: & si quid eū mihi dare & facere oportet, ab eo non exigere heres meus dānatus esto. certè damnatus est heres à testatore, & ppter dictā damnationē non poterit exigere à dicto Seio pecunias etiam ab eo Seio creditas: nedū debitum ex administratione. sed & si seruis eiusdem testatoris peculiij siue peculiari nomine debebitur aliquid p dictū neg. gestorē, videtur idem testator qui taliter legauit ut dictum est, de eo quoque legando sensisse, quāuis hoc sit verum. Viuianus.

f Heres. quidam dicūt hoc esse de verbis defuncti quæ deberent esse in secunda persona: vt scilicet responsio incipiat, nec creditas & c. sed dic quod sunt verba iurisconsulti, & responsio incipit, damnatus heres. & dic creditas ab herede vel defuncto ipsi gestori, vel à gestore aliis quibus mutauit de pecunia domini. Sed tunc est argum. contra infra eod. l. procurator. sed hīc plenius legauit quā ibi. Accursius.

g *D*amnatur. modò respondet: vt & supra dictum est in prima gloss. huius l.

h *I*n simili. dic quod legauit seruo peculium cū libertate, & quicquid mihi dare debuit. non videor remittere quod vicarius eius, id est sui legatarij debet: ad quod est. s. de leg. iij. l. seruos. §. fi. & hoc vix est: id est non est. sic. s. ad Vellei. tutor. Vel dic casum vt in princ. l. ponitur: vt videar legare quæ mihi debet gestor, & quæ seruis meis. & quod dicit, vix est, id est, est: vt & s. de iudic. l. vix. alij fabulas hīc referunt. Accursius.

A *V*relio.] **CASVS.** Seius instituit sibi heredem Aurelium Sempronium fratrem suum, & ita postea dixit in testamento suo: ab Aurelio Sempronio fratre meo neminem molestari volo nomine debiti, nec exigere volo dictum meum fratrem aliquid ab eo, puta Titio debitore meo, quamdiu viuet idem Titius debitor, neq; de sorte, neq; de usura nomine debiti prædictæ sortis quam mihi debet, & absoluo & libero ex pignoribus siue ex vinculo pignoribus domum eiusdem Titij debitoris, & possessionem suam nomine Caperlatham, quam domum & possessionem mihi obligauerat. & postea decessit dictus Seius testator. certè si ipse debitor conueniatur ab herede eius, exceptione est tutus. eo autem debitore mortuo non iuuatur excep. heres eius. [GAIVS SE-

an retineret, totam enim locationem legatam videri.

XVII. IAVOLENVS libro secundo Labeonis Posteriorum.

Reliqua quoque in iudicio locationis venire, c

Si cui legata est grauita habitatio potest agere contra heredem vt cum liberet à pensione. h. d.

XVIII. PAVLVVS libro nono ad Plautium.

Ceo modo legata esset, gratui tam habitationem heres præstare deberet. Et præterea placuit agere posse colonum cū herede ex testamento, vt liberetur cōductione. quod rectissimè dicitur.

Legatum liberationis extinguitur solutione. Bartolus.

XIII. MODESTINVS libro nono Regularum.

Cum ita testemur, Heres meus damnas esto liberare illum, quod is negotia mea gessit: & si quid eum mihi dare facere oportet, ab eo non exigere: damnatur heres: nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. In simili autem legato vix est vt de eo quoque legando paterfamiliās senserit, quod seruis eius peculiij nomine debetur.

Legatum liberationis est personale, & ad heredem non transit. Bartolus.

XX. IDEM libro decimo Responsorum.

A *V*relio Sempronio fratri meo. Neminem molestari volo nomi-

1 v s.] Gaius habens duos curatores, scilicet Publium Mæuium, & Lucium Sempronium, fecit testamētum cū esset in periculo mortis, & intra. xxv. ann. & ita in eo testamento dixit, quæstionē curatoribus meis nemo faciat: quia ego ipse tractaui siue administraui omnem rem meam. & postea decessit idem adultus. certè si

ne debiti, neque exigere aliquid ab eo k quamdiu viueret, l neque de sorte aut usura nomine debiti: m & absoluo ei & libero ex pignoribus eius domum, & possessionem Caperlathā. n

† Modestinus respondit, ipsum debitorem, si conueniatur, exceptione tutum esse. diuersum in persona heredis eius, o

Si testator liberat curatores, non videtur relicta liberatio doli vel reliquorum. Bartolus.

Gaius Seius cū adoleuisset, accepit curatores Publium Mæuium & Lucium Sempronium. sed enim idem Gaius Seius intra legitimam p ætatem constitutus cū in fatum concederet, * testamento suo de curatoribus suis ita cauit, Quæstionem curatoribus meis nemo faciat. rem enim ipse tractaui. quæro, an rationem curæ heredes adulti à curatoribus petere possint, cum defunctus (vt ex verbis testamēti apparet) confessus sit se omnem rem suam administrauisse. Modestinus respondit, si quid dolo curatores fecerunt, aut si quæ res testatoris penes eos sunt, eo nomine conueniri eos posse. q

Legatum liberationis vel nominis extinguitur solutione vel alia liberatione viuo testatore contingente: secus si eo mortuo facto heredis contingat. Bartolus.

XXI. TERENCEVS CLEMENS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

& insti. de lega. §. si quis debitori. nā ibi videtur quod liberatione legata nec de dolo possit conueniri. Sed dic, refert an aliquis est debitor pecuniæ tantum, an & doli & culpæ, an doli tantum, vt in deposito. In primo loquitur insti. In secundo hīc. In tertio iste. §. illud. Item nota quod liberatio tribus modis legatur. Primo, quod Titius debet, peti nolo. vel quod debet, ei relinquo, vel actionem ei remitto. & hīc est liberandus legatarius: vt supra eo. l. j. & l. si damnatus. & l. quod mihi. & l. legauit. circa princip. & in pluribus aliis. ll. huius tit. Secundo si negotium testatoris gessisset, & testator dixerit, rationes eum reddere nolo. & hīc quoque debitor liberandus est, nisi ab eo quod dolo gesserit, vel quod penes eum sit, vt hīc, & s. e. non solū. §. si heres, & j. eo. procurator. & l. si. §. Titia, & l. Aurelius. §. Mæuia, & s. de leg. j. si seruus veritus. & supra de admini. tuto. quidam decedens. & infra de condit. & demon. cū tale. §. j. nisi cum dixit, damnas esto heres meus quicquid & c. vt supra eod. l. si quis rationes. in fi. l. Tertio ita, si reus vel actor damnat heredem ne actionem exercent, quo casu loquitur infra eo. l. petitor.

Si id quod.] **CASVS.** Tu Titius debebas mihi decem: ego feci testamentum, & in eo legauit dicto Titio debitum vel etiam Seio, postea coëgi te vt mihi solueres, & soluisti, & ita fuisti à me liberatus per solutionem prædictam, vel etiam alio modo fuisti à me liberatus, & postea decessi. certè non potest peti legatum, imò extinctum est. de prædicto autem alio modo liberationis quā per solutionem, potest poni exemplum, vt quia ego creditor extiti heres tibi debitori, postquam taliter vt dictum est, tibi legauit, & postea

quid dolo dicti curatores fecerint, aut si quæ res testatoris sunt penes eos, eo nomine poterunt conueniri ab heredibus dicti testatoris, & non de aliis. Viuianus.

i Aurelio. i. ab Aurelio Sempronio fratre meo, vt & aliā mihi, id est à me. hunc enim fratrem instituebat heredem, & liberationem Titio debitori legauit per hæc verba.

k Ab eo. puta debitore meo Titio.

l viueret. s. debitor meus. & per hoc patet hoc legatum personale fuisse: vt. s. de pact. l. epistola. §. fi. & sic non est contra supra de proba. le. si pactum.

m nomine debiti. i. usura sortis.

n Caperlatham. nomen possessionis, vel loci vbi est.

o Heredis eius. scilicet debitoris. & facit. s. eo. l. si quis in testamento. & l. non solū. §. j. & ij.

p Intra legitimam. Not. ergo quod adultus curatorem habens potest testari. sic supra de lega. ij. cū pater. §. curatoris. secus in contractu: vt. C. de in integrum restit. mi. le. si curatorem.

q Eos posse. imò videtur totum remissum: vt j. eo. Aurelius. §. Titius testamēto. quæ est contra. Solu. speciale ibi in patre. Item cōtra supra de pact. si vnus. §. illud.

† Aug. lib. 7. ait in archet. esse Caperlatam & ita in manu scriptis reperi præterquam in vno. in quo erat Caperlatam. Al. & ceteri hunc locū iuxta deprauarūt.

* cōcideret

Adultus curatorem habens testari potest.

Liberatio tribus modis legatur.

& postea decessi. nam in isto casu cōfusione tollitur obligatio qua mihi tenebaris: sicut in superiori tollitur per solutionem. Si autem legavi tibi liberationem sub conditione, si navis ex Asia venerit: heres autem meus praeoccupavit, siue petiit à te debitum antè dictam conditionem, & exegerit, aliud dici potest, id est quod non extinguitur legatum liberationis, imò existente postea cōditiōne repetes tu debitor ab herede meo illud quod ei solvisti. & est ratio: quia in arbitrio heredis mei esse non debet, ut quandoque siue quandoquēque existente dicta cōditiōne liberationis, neque tibi legatario debeatur legatum, neque ei ad quem cōmodum debet pervenire, si tu non viuas, vel alio modo capere non possit, puta coniuncto vel substituto tibi. Viuianus.

a Si id quod. aliàs si quod: aliàs si id quod.

b solueris. coactus scilicet, alioquin contra. de lega. iij. fideicommissa. §. si rem. & not. §. eo. l. non solum. §. si.

c solutione. ut infra de fideiussio. si debitori creditor. & de solut. l. Stichum. §. aditio.

d Legato. praedicto.

e Debitum. hoc in debitor testatoris sine distinctione recipitur: aliud in debitor heredis quē liberare ipse damnatur: ut supra eo. l. cum heres.

f Non debet. ad quod supra de lega. j. le. seruo legato. §. j.

g Neque. i. non.

h Ei. repete, nec debet esse in arbitrio heredis

ut neque praestet ei ad quem commodum pervenerit relictum alij sub hac conditione, si legatarius capere non possit. Vel dic forsan coniuncto vel substituto: ut. C. de cadu. tollen. §. j. j. & iij. & facit supra de lega. j. si sic. §. j. & infra de fideiussio. Vranus. & infra ad Trebel. deducta. in prin. & l. debitor. & l. penul. & C. de pac. debitor. & §. eo. non solum. §. si liberationis.

Q Vod mihi.] **CASVS.** Ita dixit Titius in testamento suo, illud quod Sempronius debet mihi, nolo peti. certè non tantum exceptionem habet debitor si ab eo petat heres: sed etiam potest petere ut liberetur. Viuianus.

i Responsum est. facit institu. de leg. §. si quis debitori. & C. de fideicom. si creditoris. & j. ut in posses. lega. l. j. §. si debitori. Sed arg. contra. §. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si reus. Item no. aliquid fieri ad exceptionem, quod valet etiam ad actionem. quod est contra Pla. ut no. §. de iureiuran. l. sed & si possessori. in prin.

Procurator.] **CASVS.** In testamento meo damnavi heredem meum, ut non exigeret rationem à Seio procuratore meo de eo quod gesserat negotia mea, sed quod liberaret eundem procuratorem meum. & decessi. nunquid videtur liberatus dictus procurator. de ea pecun. quam eidem procura. promisit Titius argētarius ex contractu quem fecit cum eo tanquam meus procura? Et dicitur quod non, imò aut tenetur heredi meo actiones praestare aduersus dictum argentarium, aut cogitur dicto heredi meo pecuniam restituere, si eam non exigit ab argentario. Viuianus.

k Procurator. aliàs procurator. aliàs curator.

l Praestare. hoc ideo, quia fraudis rationem reddere debet procurator, non negligentiae hoc casu: ut. §. eo. Aurelius. §. j. & supra de admin. tuto. qui plures. & de leg. j. si seruus veritus. hic autem dolum facit eo ipso quod ea quae habet, non reddit, vel actionem non cedit: ut. §. manda. si procuratorem. §. dolo.

C Vm heres.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium, & rogavi

eum ut liberaret Seium debitorem suum in centum. & decessi. & postea antè apertas tabu. testamenti mei dictus Seius soluit dicto meo heredi creditori suo de dictis. c. l. certè alia. l. remanent in fideicommissis. scilicet ut heres meus teneatur dictum suum debitorem in his liberare. non autem potest repetere dictus debitor ab herede meo dicta. l. que

XXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

Procurator à quo rationem heres exigere prohibitus, eoque nomine procuratorem liberare damnatus est: pecuniam ab argentario debitam ex contractu quem ut procurator fecit, iure mandati cogetur restituere, vel actiones praestare. **i**

Si legatur liberatio debitori heredis, restringitur ad debitum quod manet à tempore apertarū tabularum. Bartolus.

XXIII. IDEM libro octavo Responsorum.

C Vm heres rogatur debitorē suum liberare: de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione māsērit. Itaque si quid antè tabulas apertas fuerit solutum: ad causam fideicommissi non pertinebit. Quod autē post tabulas apertas antè aditam hereditatē ab eo qui voluntatē defuncti nō ignoravit, fuerit exactū, dolo proximū erit: ideoque repete potest. **q**

Defectus debiti demonstrari impedit substantiā legati relictī à creditore debitori: sed nō impedit substantiā legati relictī à debitorē creditori si certa quātitas exprimatur: aliàs secus. Barto.

XXV. PAVLVS libro decimo Quaestionum.

D & facit. §. de condic. inde. in summa. §. pen. vbi distinguitur sciens ab ignorante. Sed contra instit. de leg. §. si vero heredis. & §. de leg. j. l. cetera. §. si. & l. seq. vbi distinguitur sciens heres ab ignorante. Sed ibi post aditam hereditatē: unde videtur scire quod sciuit defunctus, cum sit vna persona: ut in auth. de iureiuran. à morien. praesti. §. j. & quia succedit in scientia. ut. j. de diuer. & tempo. praescrip. cum heres. hic antè aditam hereditatem. Accursius.

Legavi.] **CASVS.** Cum Titius esset meus debitor in centum, vel deberet mihi fundum vel Stichum: legavi ei quod mihi debet, & fortè adieci dictam quantitatem vel speciem, vel fortè non adieci: & econtra dictus Titius debitor meus legavit mihi quod mihi debebat, & fortè adiecit quantitatem & speciem, & fortè non adiecit, nunc quaeritur, an ad hoc ut valeant dicta legata, debeat requiri an praedicta sint debita, vel non? & certè primò expedit quaestionem mei creditoris qui legavi dicto meo debitori praedicto modo, ab illo versu, respōdi si is cui & c. vsq; ad illum §. contra autē & c. & postea vsq; ad finem expedit quaestionē debitoris mei praedicti qui mihi legavit, ut dictum est. Dicit ergo quod si ego creditor volui dimittere debitum dicto meo debitori, nihil interest, iussi heredi meo ut liberaret eum: an prohibui heredē ab eo exigere. nam utroque casu habet debitor act. ex testamēto contra heredem meum ut eum liberet: siue in legato feci mentionem quantitatis mihi debita vel fundi, vel Stichi mihi debiti, siue non. & haec vera sunt si verè erat meus debitor dictus Titius in dicta quantitate vel specie. si autem nihil debuerat, dicunt quidā posse etiam peti illud quod cōprehensum est in legato, nedum peti liberationē, quasi falsa demonstratione adiecta, quae non solet vitare legata. Sed quo modo possunt ipsi hoc dicere, cum ita, ut dictum est, legavi ego testator idemque creditor. c. aureos quos mihi Titius debet, vel Stichum quem mihi Titius debet, heres meus damnas siue damnatus esto non petere? certè non possunt hoc dicere,

ei solui. si autem post aper. tabu. meas exegit heres meus dicta. l. à dicto suo debitore, & ita exegit postquam sciuit idem heres dictā meam voluntatē, vel scire potuit, dolo fecit: & ideo dictus debitor, id est legatarius repetit ab here de quod ei soluit. Viu.

m suum. secus si testatoris: ut supra eod. si id quod. §. sed si sub conditione.

n Manserit. vsq; in diē aditae hereditatis. nam antè non est heres.

o Antè tabulas apertas. & ob hoc antè aditam hereditatem. nam olim antè apertas tabu. adire non poterat nisi esset in solidum institutus, vel nisi esset de liberis: ut C. de cadu. tol. §. j. & §. in nouissimo, & supra de iur. & facti igno. l. j. §. si. & C. de iure delib. l. si fratris.

p Apertas. idem si antè apertas fuerit exactū ab eo qui sciuit voluntatem defuncti. nam tunc dolo proximus est: sed potius ideo dicit, quia tūc saepe contingit ut sciat. Azo. subau. ergo hic, maximè.

q Repete potest. ut indebitū. nam debitum idē legatarius repeteret ab herede quod ei soluit.

† Et ratio huius. l. est: quia iustus testatoris est seruandus. l. vulgaris. videtur autem iubere per verbū, nolo: quod est imperadi: ut p. glos. in cle. i. de off. vicarij.

nec etiam possunt hoc dicere si ego creditor etiā ita legauī, heres meus. aureos quos mihi Titius debet, damnas esto dare eidē Titio. cūm verbū dandi in legato positū existimauerim ego testator ad debitum referri, & in veritate Titius non erat meus debitor, vt dictum est. Quidam tamen dixerunt, & malē, quōd in hoc vltimo casu petere possit Titius qui mihi debet dicta. c. quasi ego testator adiecerim falsam demonstracionem quę non solet vitare legata: sed, vt dixi, malē dicunt. Viso circa me creditore, videam⁹ circa dictū meū debitore. si ergo dictus me⁹ debitor legauit mihi non adiecta quantitate, non valet. si autem adiecit quantitatē, non valet similiter: nisi propter repræsentationem si erat in diem vel sub conditione. & hæc omnia vera sunt si mihi debebat in veritate illud quod mihi legauit. si autem non debebat, valet legatū. certa enim numerorum quātitas in genere & quātitate legata mihi ab eo qui dicebat se debitorem meū cum nō esset, vt fuit in hoc vltimo casu, est similis Stichō legato cū demonstracione falsa, & est similis certę pecunię legatę cum falsa demonstracione per virū vxori nomine dotis acceptæ: quibus duobus casibus valet legatū, licet non sit vera demonstracione apposita in Stichō legato, licet testator nihil receperit nomine dotis. Viuianus.

a Debetur. ab eo, vel alio. Azo.

b Ex contrario. nam supra creditor legauit, hic debitor. & primūm profequitur vsque ad. §. contra autem & c. & exinde aliud.

c Cum distinctione. si illa, an sit adiecta species, vel quantitas. Azo.

d Cotidianā. & idē tractanda, & fauorabilius admittenda: vt. j. de vsucap. l. iusto. in prin.

e si is. scilicet creditor.

f Vtroque enim modo. id est casu.

g Actio. ex testamento: vt. §. eo. titu. l. quod mihi.

h Poterit dici. hoc verum si dixi, lego. x. quę mihi debet. si verò sic, volo illum liberare in decem, vel ab eo non peti, secus: vt. j. proxii. sed poterit & c. Vel dic secundum. R. quōd non refert hic illo vel illo modo legauerit: sed tamen corrigitur statim in proxii. respon. sed poterit & c.

i Hoc dici. in lib. Ioan. est, hic dici. & lege interrogatiue. & respon. non. Azo.

k Nequaquam placet. ergo multò magis in superiori proximo casu non possit peti cum dixit, damnas esto non petere.

l Contra autem. hic debet esse. §. & profequitur secundam quæstionem circa principium. l. factam.

m Emolumentum. repræsentationis. Et not. quōd hic dixit, lego quod debeo.

n Certa. in genere & quantitate, non in specie certa nummorū: vt differat à sequenti de seruo. Accursius.

o Cum demonstracione. vt Stichum quem debeo, tibi lego.

p Legata. ad hoc. §. de do. præle. cum scriptum. & de leg. ij. l. cum quidam. & insti. de leg. §. sed si vxori. & j. de cōdit. & demon. quibus diebus. §. qui dotalem. & c. de fals. cau. adie. lega. l. ij. in fi. item focit ad. l. istam. §. tit. j. l. Quintus. & l. qui tibi. & j. de condit. & demon. falsa. & c. de fideicommiss. l. si creditoris. & de leg. ij. Lucius.

§. j. & de leg. j. si creditori. & insti. de lega. §. huic. & §. de leg. ij. Lucius. §. quisquis. & infra eo. titu. Aurelius. §. si. Et no. plenē si lego tibi decem quę tibi debeo, tenet legatum et si nihil debeat. sed si debetur purē & efficaciter, nullum est legatum. si sine effectu, vel non purē, tenet: vt hīc, & §. eo. si creditor. & de lega. j. si autem. &

autē si debitor creditori leget, nullam vtilitatem video, si sine quantitate leget. Sed & si id demonstrat, quod debere se confitetur: nulla vtilitas est nisi in his speciebus in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quōd si centum aureos quos se debere dixit, legauit: si quidem debet, inutile est legatum. Quōd si non fuit debitor, placuit vtile esse legatum. Certa enim nummorū quantitas similis est Stichō legato cum demonstracione falsa. idque & diuus Pius rescripsit certa pecunia dotis acceptæ nomine legata. **P**

A legatario potest relinqui liberatio heredibus: qui agnito legato repellitur exceptione: nisi beneficio ætatis iuuetur. Bartolus.

xxvi. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

T Vtor decedens, aliis heredibus scriptis, pupillo suo cuius tutelam gessit, tertiam partem bonorum dari voluit, si heredibus suis tutelæ causa controuersiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberauerit. pupillus legatum prætulit, & postea nihilo minus petit quidquid ex distractione aliæ causa ad tutorem suum ex tutela peruenerit. Quæro, an verbis testamenti

legato: quod falsum est: vt. j. ipse Paulus postea dixit: vt hac. l. §. q. si etiam centum. & §. quod mihi. & §. sed poterit. Sed quare aliud hic dicitur quàm in duobus superioribus casibus: quia & in hoc casu si debetur, non tenetur heres ad dandum, sed ad liberandum: sed certè hæc liberatio siue remissio datio est: vt supra de condic. ob cau. l. si mulier. Item inducit compensationem: vt. §. de compensa. per totum. Item facit videri totum remissum, etiam inopinata: vt infra ad. l. Falci. l. quærebatur. sed cessio actionis non est datio pecuniæ, nec pro solutione habetur. cum euentus iudicij possit esse incertus: nisi in casu: vt supra de pecul. lega. quod debetur. vbi verò quantitas non exprimitur, in omni casu quod vel quæ pro conditione seruatur: vt supra titu. j. Quintus Mucius. nisi verba præteriti temporis non præsentis ponantur in legato: vt si dicam, quod debuisti, vel quod debuit. & tunc distingues: vt infra eo. creditor. Roge. Azo. Hugo.

T Vtor.] **CASVS.** Cū Titius admistravit tutelam Seij, fecit testamentum, & instituit sibi heredes Gaium & Semproniu: & legauit dicto pupillo tertiam partem bonorum suorū sub conditione si heredibus suis testatoris nō fecerit controuersiam causa tutelæ. sed eo nomine eos liberauerit. & postea deceffit dictus Titius, & postea pupillus accepit dictum legatum. nunquid amodo potest idem pupillus petere à dictis heredibus tutoris ea quæ peruenerunt ad tutorem ex dicta tutela? Et dicitur quōd obstat ei doli exceptio, nisi sit paratus reddere dictis heredibus dictum legatum, & super hoc petat in integrum restitui. Viuianus.

q Aliis. quàm pupillo.

r Tertiam. quod legatum valet: vt. §. de lega. j. l. non amplius. §. j. si heredibus. id est sub hac conditione.

s Ex distractione. retum pupillarium.

hoc in prima persona. nunc de tertia, & secunda quæ vicē tertiæ obtinet: vt si. x. quæ mihi debes, lego illi. vel. x. quæ ille mihi debet, tibi lego. si debetur, in vtroque casu actionem cedere tenetur heres: vt. §. eo. si damnatus. & §. de lega. j. non quocumq. §. qui Gaium. & l. si sic. §. j. in fi. Si verò non debentur, nihil est in legato. & est ratio differentię inter primū & duos vltimos: quia primò casu intelligendus est testator ad dandum obligare heredem, apponēdo verbum id, scilicet debeo. quod si verum est, heredi dandi necessitas incumbit. In aliis verò duobus nō est intelligendus heredi iungere vt det. quōd si verum sit quod debetur, non ad dandum, sed ad faciendum tenetur heres, id est ad cedendam actionē quam habet. si ergo habet actionem, eam cedit, si non, nullam cedit quia non potest. Est & alius casus qui licet à glossatoribus sit relictus, à Paulo tamen non est omissus, qui est difficilior aliis: vt si dicam, lego tibi decem quæ mihi debes. dicit enī Paulus quōd si debetur, liberari debitor debet: si non debetur, x. sunt in

a) Verbum debeo, prolatum à testatore, heredem obligat: quod dic etiā non habito respectu ad prælegatū. l. i. & ibi Bar. C. si cer. pet.

a Pareret. id est, tutoris heredes liberasset ab actione tutelæ. Azo.
b Indulgendum est. vt & s. de mino. ait prætor. in fi. & l. & si sine. in prin. & l. si minor. xxv. an. seru. & C. de fideicommiss. liber. l. debitor. & j. de do. excep. l. si in fi. & s. de acquir. heredita. necessariis. & infra de iis quibus vt indig. l. v. §. amittere.

Videamus.] **CASVS.**

Filius meus cum Titio contraxit, & obligauit se ei in centum, & ita ego pater teneor dicto Titio de peculio dicti filij mei. dictus autem Titius fecit testamentum: & mihi liberationem legauit. tempore autem mortis eiusdem Titij, id est tempore quo cedit dies legatorum, nihil erat in peculio dicti mei filij. unde quaeritur, an debeat haberi loco legatarij: & videtur quod non: quia nondum debitor fui ego pater. tunc enim incipio esse debitor, cum aliquid incipit esse in peculio. si non sum debitor, ergo non habeo emolumentum propter legatum liberationis. ergo non valet legatum: sed verius est vt sit in pendentem an sit legatarius liberationis donec aliquid esse cœperit in peculio filij mei. Viui.

c Legata sit. à creditore.

d solent. mortis testatoris hodie. vt. C. de caducis toll. §. cum igitur.

e Quod magis est. & facit supra. eod. l. si quis reum. §. idem Iulianus.

Vrelius.] **CASVS.**

Titius fuit datus tutor Aurelio Latino & Aurelio Felici, & Aurelius Symphorinus fideiussor pro eo tutorem pupill. saluam fore. & decedens dictus fideiussor instituit sibi heredes Gaium & Sempronium, & dictis pupillis legauit per talia verba. Aurelio Latino & Aurelio Felici lego cuiuslibet eorum quina cum vnusquisque eorum fuerit, xiiij. annorum: vsque ad quod tempus prestare volo eis singulis heredes meos nomine alimentorum senos denarios omni mense, & nomine vestiarij.

xxv. denarios omni anno. & postea ita dixit idem fideiussor testator: quo legato contenti esse debetis vos pupilli, id est quoniam tutela vestra afflixit rationem meam non minimo damno. nam impendi multa circa tutelam vestram. à vobis autem heredes mei peto ne quid velitis exigere à dictis pupillis meis ex ratione tutelæ, vel legatum eorum retinere ob hoc quia impendi in res eorum. & postea deceffit dictus testator idemque fideiussor tutoris. postea propter malam gestionem tutoris heres siue heredes dicti fideiussoris fuerunt condemnati pupillis in. c. & soluerunt dicta. c. nunquid poterunt repetere ab herede dicti tutoris? Et dicitur quod sic. nam id solum videtur commississe fideiussor fidei heredum suorum, ne exigerent à dictis pupillis id quod ratione tutelæ eorum quam ipse Symphorinus fideiussor administrauerat, sibi Symphorino debeatur. non autem videtur commississe fidei eorum here-

dum suorum ne mandati agerent contra tutorem vel eius heredes. Viuianus.

f Fideiussor. apud pupillos vel apud alios.

g Quodam. rem pupilli saluam fo. quod fieri debet: vt instit. de falsida. tuto. §. j.

h Eiusdem. s. tutoris.

i Quina. id est decem: vt & supra de legatis. j. l. si quis testamento. & sub. lego. Accursius.

k Ad quod. id est vsque ad quod tempus.

l Debetis. transit de tertia persona ad secundam.

m Afflixerit. impendit enim Aurelius multa in res illorum pupillorum. Accursius.

n Ab his. scilicet pupillis ea quæ impendi.

o Velitis. quasi dicat, non exigatis impensas à pupillis: nec legata eis retineantur propter dictas impensas.

p Filiorum eius. scilicet tutoris.

q Ab Arellio. i. à pupillis. vterque enim sic vocabatur. q. d. non prohibetur agere mandati contra tutorem vel eius heredem, vt hic: sed negotiorum gestorū contra pupillos pro impensis: vt. s. proximo.

Testamento.] CASVS.

Titius fecit testamentum, & in eo debitoribus suis liberationem reliquit. & postea incidit linum quo ligatum erat testamentum, & ita fuit ruptum testamentum. & postea duobus de dictis debitoribus quibus liberationem legauerat, mutuauit. c. & postea legit dictum testamentum, & pœnituit quod ruperat illud: vnde & fecit secundum testamentum, in quo repetit legata his verbis: Quibuscunque dedi legata in testamento meo quod incidere, volo omnia rata esse. & postea deceffit. & postea ex secundo testamento liberatione relicta adita fuit eius hereditas. nunc quaeritur, an dicti duo debitores quibus priore testamento liberatio relicta erit, cōsequi possint vt eius

tutelæ ab his exigere, vel ab hoc legato eorum retinere velitis. Quæsitum est, si heres eius ex causa fideiussionis aliquid præstiterit, an [ab] herede filiorum eius pro quo fideiussor, repetere possit. Respondit, verbis quæ proponerentur, id solum videri heredum fidei commissum, ne exigeret quod ex ratione tutelæ quæ ipse Symphorus administrauerat, ab Arellio sibi deberetur.

Legatum liberationis ad debitum tempore testamenti restringitur, nec ad post contractum extenditur. Bartolus.

Testamento facto debitoribus liberationem reliquerat. post incisionem lino, & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetit legatum his verbis: Quibusque legata in eo testamento quod incidere dedi, omnia rata esse, & quæque scripta sunt, volo. Quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitoribus quibus priori testamento liberatio relicta erat, cōsequi possint, vt etiam eius quantitatis nomine quam post prius testamentum debere cœperant, liberarentur: & si ab his heredes petere cœperint, an doli mali exceptione summoerentur. Respondit, non liberari. Titius Seio debitori suo ita legauit: Do lego Seio denarios decem. item dono illi quidquid fortis & vsurarum nomine mihi debebat. præterea generaliter dānauit heredes, fideique eorum commisit vt darent restituerent vnicuique quidquid ei legasset. postea Seius aliam præterea pecuniā à Titio mutuatus est. Quæro, an hæc quoque pecunia quæ post testamentum factum data esset Seio, legata intellegitur. Respondit, cum in præteritum tempus verba collata proponerentur, non esse

quantitatis nomine quam post primum testamentum & ante secundum debere cœperunt, liberarentur: & si ab his heredes petere cœperint, an doli exceptione summoerentur? Et dicitur quod non liberantur ab eo quod mutuatum est post primum testamentum: sed ab eo tantum quod debebant tempore primi testamenti. & facit in proximo. §. qui est planissimus. Viuianus.

r Lino. id est chordula de lino quo erat ligatum, per quod rumpitur testamentum. vt. C. de testamentis. l. nostram.

f Repetit. per hanc repetitionem petetur liberatio eorum quæ debebantur tempore primi testamenti: non vt ex illo, sed vt ex secundo: vt instit. quibus mod. testa. infir. §. posteriori. non autem eorum quæ post cœperunt deberi: vt hic dicitur. & facit ad istum. §. j. proximo. & supra de tri. lega. l. si quis. §. item. & de auro & argen. leg. si ita. & l. medico. in princip. & s. de leg. iij. vxori. §. j. & l. nomen. §. j.

Inclusa delunt Flo.

eiusdem.

* Quibuscunque.

* quæcunque

& l. vxorem. §. testamento. & j. eo. l. fi. §. fi. arg. contra. §. de alimen. leg. l. Mela. §. sed & si alimenta. Item. j. ea. l. §. legatum.

a *Credendum.* debitum, sub. & facit supra proximo. §. cum concor dan. & de lega. iij. l. his verbis.

Titius testamento.] **CASVS.** Seius emancipauit filium suum impuberē, & ita. l. duodecim tabularū fecit eum legitimum eius tutorem.

postea dictus filius adu l tus factus fecit testamē tum, & filios suos sibi heredes iustituit: & post ea ita locutus est, Seium patrē meum liberatum esse volo ab actione tutela. & decessit. nunc queritur, quo modo dicta verba testatoris debeant accipi, id est cui pecunias quas ex venditionibus rerū factis, aut ex nominibus exactis in suos vsus pater cōuertit, vel nomine suo fœnerauit, debeat reddere ex dictis filiis & heredibus testatoris qui sunt nepotes eius tutoris? Respon.

quod is iudex cuius notio est, quid esse debeat super hoc æstimabit: sed in dubio omnia patri videtur concessa & remissa, nisi filij testatoris probent eum aliud sensisse. & hoc est speciale in patre testatoris: secus in aliis: vt infra. §. proximi qui est planissimus. Viuanus.

b *Testamento facto.* ex lege duodecim tab. vt instit. de legiti. parentum tute. Accursius.

c *Presumptio.* scilicet legatarij charitas & necessitudo facit intelligi cōtra cōsuetum modum: vt & supra de lega. j. l. si seruus pluriū. §. fina. & infra de conditionib. & demonstra. l. cū tale. in princ. & l. cū auus. & C. de instit. & substitut. l. generaliter. §. fina. & C. de curato. furio. l. fina. in princip. & supra de ritu nuptia. l. non solum. §. denuo. & sic non est contra supra eod. le. Aurelio. §. Gaius. & infra proximi. §. quia hīc est speciale fauore paternæ pietatis. & est sic infra de excep. doli. l. pater. §. j.

d *Ex heredibus.* aliās ex tutoribus. & j. est liberare. & aliās executoribus: & j. est liberari. & est bona.

e *Pupille.* quondam: secus si sibi debita. hīc ergo non vt tutor, sed vt quilibet possessor conuenitur rei vindicatione, facit. j. l. fin. §. Titia. & C. de transactio. sub prætectu. §. error. sed princip. l. illius est argumen contra.

Testamento.] **CASVS.** Seius fecit testamentū, & ita in eo scripsit, Titio affini meo volo remitti quicquid mihi debet ex quacunque causa. & postea fecit codicillos, & ita in eis scripsit: prædicto Titio volo præstari ab herede meo siue remitti donec viuet ipse Titius, hoc amplius vsuram pecuniæ quam mihi debet. si autem heres meus putauerit exigere contra voluntatem meam dictas vsuras, volo quod restituat ei easdem vsuras. & decessit dictus Seius testator. nunc queritur, an heres eius siue heredes teneantur Titio ex causa fideicō. vt eum liberent ab omni debito. & videtur quod sic: quia testator videtur habuisse voluntatem potius augendi legatum quàm deminuendi propter dicta verba, hoc amplius & c.

Ad hanc sententiam pertinet memorabilia exempla quæ refert Valerius Maximus lib. 5. ca. 4.

Iulianus.

pro. l. fia. v. l. v.

Pietati paternæ fauendum est.

posterius credendum^a legatum.

Generalis liberatio patri relicta continet liberationē reliquorum, secus in extraneo. Barto.

Titius testamento facto, **b** & filiis heredibus institutis, de patre tutore suo quōdam facto ita locus est: *Seium patrem meum liberatum esse volo ab actione tutela.*

Quæro, hæc verba quatenus accipi debent, id est an pecunias quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos vsus conuertit, vel nomine suo fœnerauit, filiis & heredibus testatoris nepotibus suis debeat reddere. Respondit, cū cuius notio est, æstimaturum. Præsumptio^c enim propter naturalē affectū[†] facit omnia patri videri cōcessa, nisi aliud sensisse testatorē ab heredibus eius approbetur.

In generali liberatione non videntur remissa ea quæ possunt vindicari. Bartolus.

Mæuia testamēto suo alterum ex heredibus^d suis actione tutelæ voluit liberari, his verbis, *Rationem tutelæ quæ egit Iulius Paulus cum Antistio Cicerone, posci ab eo nolo, eoque nomine causa omni liberatū esse volo.* Quæro, an si qua pecunia ex tutela apud eum remansit, peti ab eo possit. Respondit, nihil proponi cur pecunia quæ pupillæ^e esset, & apud tutorem posita maneret, legata videretur.

Verba restrictiua adiecta legato in codicillis facto, restringunt legatum factum in testamento cum ipso legato codicillorum tacite repetitum. Bartolus.

Testamento **f** ita scripserat, *Titio adfini meo quicquid mihi quacū-*

Respon. tamē hīc in contrarium, id est quod per verba codicillorum videtur minutum legatum in testamento datum: vt scilicet sortes possint peti: non autem vsura donec viuet dictus debitor. Viuia.

f *Testamento.* aliās testator.

g *Hoc amplius.* quoad verba, sed quoad veritatem minus. & not.

quod per hæc verba etiā re

petit primū legatū: vt. §. de le. j. l. si tibi purē. Acc.

h *viuet.* Titio legatarius.

i *viuit.* s. Titius. q. d. nō

exigatur: & si fuerit exactum, restituatur.

k *Voluntatē.* propter illa

verba, hoc amplius & c.

l *Fideicōmissi.* propter

illud verbum testamēti

prioris quod erat, vt omne

debitum sibi, & per cō-

sequēs suis heredibus⁹ re-

mitteretur. nā licet no-

minauerit Titio, tamen

in rem erat legatū: vt. §.

de pact. l. iuris gentium.

§. pactorum.

m *Minutum.* propter il-

lud verbū, quoad viuet.

personale est enim hoc

legatū: vt hīc, & §. eod. l.

Aurelio. in princ. Itē vlti-

ma voluntas derogat pri-

mæ: vt & §. de codicil. l.

diui. §. codicillos. & j. ti.

j. l. si tibi certā. & l. lega-

to. in princ. & l. Titius.

& l. Titio. & l. trāslatio.

& §. de alimē. & ciba. le.

l. libertis. in princ. & j. ti.

j. l. cū certum. & §. de

fun. instru. l. Sei. in pri-

ci. Arg. cōtra. §. de fund.

instru. l. quæsitum. §. fin.

Sed ibi sol. H. Item arg.

contra. j. de rebus dub. l.

quoties. **ADDITIO.**

Solue secundum Barto.

quod hīc nullum erat ver-

bum ambiguū. cū enim

primum legatum sit re-

petitū tacite per verbū

hoc amplius: verba res-

trictiua restringunt hoc

legatum & primum ta-

cite repetitum: vt hīc.

Legatū est.] **CASVS.**

Ita dixit Titius in testa-

mento suo: Volo conce-

di Seio quicquid mihi

debet, vel fidem meam

pro eo obligauit. & de-

cessit dictus Titius. nūc

queritur, an id solum sit

legatum quod debebatur

tempore facti testamenti,

an etiam cedat legato si

quid postea cessit nomine

vsurarum ex ea summa: Et

respon. quod totum videtur remissum. Viuianus.

n *Voluisse.* & idē in posterum vsuræ non currunt principali sub-

blato: vt. j. eo. l. fina. §. Gaio. & arg. C. depo. l. iij. & facit. §. qui po. in

pigno. ha. l. Lucius. Sed arg. contra. j. eo. l. fi. in fi.

o *sticho.* Titius Stichus peculium assignauerat, & castaldum in ra-

tione dominica habuerat: qui de ratione dominica quædam ma-

lè expendit in quendam fundum. nunc dominus Stichus liberta-

tem, & dictum fundum instructum, & quædam alia legauit, & ra-

tionem reddere vetuit, apposita hac ratione, quia ipse Stichus est

habiturus fundum. queritur, an debeat reddere rationem tam de

malè impensis in fundū quàm alibi? & dic quod de nullis: retineri

tamē possunt reliqua cætera præter malè expesa in fundum. Acc.

p *Quem.* Stichum.

q *Instrumenta.* hæc ratio apposita restringit generale præcedens

legatum, rationum scilicet non reddendarum: vt de malè impensis

in fundum tantum intelligatur, sic supra de calum. l. hæc actio. Sed

arg. contra. §. de iuris & fac. igno. l. regula. §. & licet.

aduuet exigi vero.

Voluntas vltima an semper primæ derogat.

Calum po-

a Tenetur. nisi in casibus quos not. supra de negotiis gest. l. cum actum.

b Consultatio. consultus enim fuit Scæuola an debitum peti posset ex principali obligatione remissa. H. Vel dic, non quæro de effectu exactiois, sed de iure. nam effectus certus est, quia non tenetur: vt. C. an ser. ex suo fac. l. j. non ergo etiam de iure tenetur liber factus, scilicet civili. sed naturalis obligatio durat: sicut inter patrem & filium post emancipationem: vt supra de condic. indeb. l. frater à fratre. §. quæsitum.

c Retineri. scilicet ab heredibus.

c Retinere. bene infert: quia instrumētū tātūm videtur vel rationis reddendæ necessitatem legasse. ergo cæterorum reliqua retineri possunt cum peculio, scilicet nō legato. nam nō videtur legari: vt. C. de pecu. ei qui lib. me. l. j. est ergo peculium quod superest deducto domini debitor: vt supra de pecu. l. peculium. §. si ære. retinetur ergo & debitum & peculium. & quod subicit, aut ex eo, scilicet peculio: quod peculium. vel q̄, id est quia peculium &c. & sic erat hinc legatum, & similiter intelligitur deducto ære domini legatum esse.

d Peculio. non legato.

e Aut ex eo. peculio scilicet legato.

f Deduci. de reliquo. Accursius.

Centum quæ.] CASVS.

Ita dixit Titius in testamento suo: cētum quæ habeo deposita apud Sempronium, volo esse apud ipsum donec filius meus peruenerit ad viginti annos, & veto exigi vsuras eius pecuniæ. certè cōsequi Sempronius per exceptio. potest ne dictam summā exigat ab eo ante tempus præscriptum à testatore. Viuianus.

g Filius. qui est heres.

h Exigi veto. per hoc videtur velle vti, id est quod Apronianus vtatur etiam si sigillata erat, & sic valet: vt & s. de lega. j. l. si seruus. §. si. & facit supra eo. l. non solum. §. potest. & §. si. sed R. videtur intellexisse de fideicommissio racito relicto filio à depositario. quod non videbatur valere: cum non esset oneratus: vt. C. de fideicommiss. ab eo. Sed contra est: quia per prædicta verba testantis poterit vti deposito, & gratis.

i Consequi posse. per exceptionem: vt. j. vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. non per actionem vt liberetur: vt supra eo. l. non solum. §. potest. nisi fortè vt silentium imponat heredi: vt in negato ria.

Filius.] CASVS. Titius scripsit heredes filias suas, & in hæc verba commisit fidei earum, Peto à vobis ne à Gaio Seio rationem actus rei meæ quæ per mensam eius siue extra mensam in die mortis meæ gesta est, exigatis: eoque nomine eum liberetis. & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an dictus Gaius Seius teneatur ad rationes reddendas dictis heredibus de prædictis quæ administrauerat: Et respon. quod iudex debet æstimare quæ præstanda sint dicto Gaio Seio liberato à dictis heredibus, ex qualitate disceptationis & probationis: id est secundū ea quæ legatarius probauerit euidenter testatorem sensisse. si autem non probauerit, poterit conueniri tantum de his in quibus dolū cōmisit, &

quæ penes eum remanserunt: vt. s. eo. l. Aurelio. §. si. Viuianus.

A Mensam. hæc mensa testatoris erat.

I Disceptationis. id est secundum ea quæ legatarius euidenter probauerat testatorem sensisse. in dubio autem serua quod dicitur supra eo. l. Aurelio. §. Gaius. & de lega. iij. l. si seruus vetitus.

Nō valet legatum factū creditori ad eius vtilitatē: sed ad vtilitatem tertij debitoris valet. Barr.

Eum qui tutelam ipsius^m administrauerat, & fratremⁿ suum, & alios quosdam scripsit^o heredes: & tutori legauit quæ impenderat in se, & fratrem ipsius, ^f decem. Quæsitum est, an vtile esset in persona eius^q fideicommissum. Respondit, si id dederat per fideicommissum, quod debebatur, ^r peti nō posse. ^t Idem quæsitum, si in tutoris persona inutile esset, ^c an in persona fratris vtile videretur, quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelam administrasset. ^u Respondit, fratri vtiliter esse legatum, cum suo debitor liberetur.

Potest quis vni scripturæ pro parte stare, pro parte non, probando contrarium. Bartolus.

Idem quæsitum, si tutor amplectetur fideicommissum^x ita, vt qui busdā stari vellet verbis testamenti, ^y in quibusdā autem recedat, quod minorē quantitatem sumptuum dicat fideicommissio contineri, quàm ipse erogauerat: an auri deberet. Respondit, nō impediri eum scriptura testamenti, quominus omne^z quod sibi deberi probasset, petere^z posset.

Si debitum legatur creditori, nō valet legatū: & in diuersis instantiis admittitur variatio. Bar.

Quidam ita legauit, Sempronie vxori meæ reddi iubeo ab heredibus meis quinquaginta ea quæ mutua acceperam chirographo particula-

re. in casu tamen nostro licet non valeat in quinque impensis in portionem legantis, valet tamen in aliis quinque impensis in portionem fratris: vt supra eo. l. si quis decedens. §. fina. & j. statim ibi, idem quæsitum &c.

t Inutile esset. quod tamen falsum est in quinque impensis in portionem fratris: vt modò notauit.

u Administrasset. idem tutor. & facit. s. eo. l. si quis decedens. §. si. & de leg. j. l. si fideiussor. & l. seruo legato. §. ij.

x Fideicommissum. ergo valet: quod accipe in quinque impensis in portionem fratris.

y Verbis testamenti. puta ad quinque agis ex testamento: & cū. xx. impēdisset, vult agere ad residuum actione tutelæ. & est argumen. contra. s. de procura. l. in causæ. **ADDITIO.** Dic quod ibi variatio est alteri nociua: hinc verò nemini nocebat: quoniam contrariū probare debet. & sic veritati stabitur. de quo not. Dy. in. l. de rebus. s. rerum amo. secundum Bartolum.

z Omne. reliquum. hoc verū nisi testator reliquit. x. tātum pro sua parte animo compensandi: vt. C. de here. insti. l. si compensandi.

z Petere. actione tutelæ. Accursius.

Quidam.] CASVS. Titius ita legauit: Sempronie vxori meæ reddi iubeo ab heredibus meis ea. l. quæ acceperam particulatim ab ea mutuo propter negotia mea expedienda. & decessit dictus Titius. nunc quæritur, an vxor possit petere dicta. l. & distinguitur.

Eum qui.] CASVS Titius administravit tutelam meam, & fratris mei, & impedit. xx. de suo in rationibus nostris. ego autē aduultus factus institui mihi heredem dictum Titium, & dictum fratrem meum, & quosdam alios, & legauit dicto Titio tutori x. quæ impēderat in me & in fratrem meum, & postea decessit. nūc quæritur, an inutile sit fideicommissum in persona eiusdem Titij tutoris? Et dicitur quod sic, quātum ad id quod ego ei debebam: sed quātum ad id quod ei debebat dictus frater meus, nō est inutile: quia propter dictum fideicommissum debet liberari frater meus à. v. de illis. x. Sed quid si dicat tutor minorē quantitatem sumptuum contineri in dicto fideicommissum. quod ipse erogauerat in rationibus tutelæ prædictæ, & idem pro. v. quæ tangebāt fratrem meum de dictis. x. legatis, velit agere ex testamento: & cum. xx. impēdisset, vult agere ad residuum actione tutelæ: nūquid audiri debet? & respō. q̄ sic. h. d. cum. §. seq. Viuianus.

m Ipsius. s. testatoris.

n Fratrem suum. scilicet pupilli testantis.

o Scripsit. s. aliquis.

p Ipsius. s. pupilli.

q Eius. s. pupilli.

r Debeatur. tutori actione tutelæ cōtraria.

t Non posse. s. iure fideicommissi: vt. s. eo. l. legauit. in fi. & de lega. j. l. si creditori. & l. sequenti.

u Et not. quod cautè respon. Scæuola in genere.

v In quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

h in quibusdam.

h hic §. multis mortem attulit præcipitem ex nimium absentia in criminibus Italorum interpretatione.

quod sibi legatum est.

Aut erant debita ex alia causa, aut non. primo casu non potest, secundo sic. Viuianus.

a Nullum esse. vt & s. s. proximi.

b Petierit. conditione certi ex mutuo. Accursius.

c Debitum. cum enim alia sit causa, non obstat exceptio rei iudicata: vt. j. de except. rei iudic. l. cum queritur. & C. ad exhib. l. neq; Azo.

& ex pluribus causis eadem res deberi potest: vt infra de excep. rei iudic. l. & an eadē. s. actionis. & facit. Cod. de fal. cau. adiect. leg. l. j. & iij. & supra de lega. iij. Lucius. s. Sépronix. & de lega. ij. Lucius. s. quifquis. & infra de except. rei iudic. l. si mater. s. fin. & infra de condi. & demonstr. l. cum tale. s. falsam. & instit. de leg. s. è contrario. & s. huic. & s. longè. & s. de instit. l. habebat. Accursius.

Si is qui.] CASVS.

Titius habens duos reos promittendi, scilicet Gaiū & Seium: damnauit in testamento heredem suum vt vtrunq; liberaret. certè si vnus ex dictis reis non est capax legati, puta quia est hæreticus, & non sunt socij: tenetur heres delegare capaci reo debendi non capacem, & capax poterit capere dictū debitum modo capaci, & per petitionem eius. & ex actione accidunt duo. Primum, vt huiusmodi commodum debiti perueniat ad eum reum capacem, & ipse idem capax liberetur ab herede. si autem dicti duo rei sint socij, debet liberari capax per acceptilationem, & per consequens erit liberatus non capax. nam & si solum capacem iussus esset, heres liberare, idem eueniret, scilicet vt liberato capace per acceptila. sit per consequens liberatus non capax. Viuianus.

d Non possit. vt hæreticus & alij. quod dic vt instit. de lega. s. legari. Accursius.

e Lege competit. i. capaci. vel dic legari, id est actionem cedi capaci * contra non capacem. Sed ad quid? Respon. quidam vt eum liberet inter viuos qui per vltimam voluntatē liberari non potest.

sed tu dic vt sibi habeat, vt statim subiicit: sed videtur non debere cedi: vt. s. de leg. ij. l. si Titio & ei. quæ est contra. Solutio. idèd hoc fit hîc, quia nihil apud heredē testator voluit remanere, ar. s. si usufr. pe. l. fundus detracto. ADDITIO. Istam solu. reprobat Bart. idèd dic aliter quòd hîc loquitur quādo conreus omnino erat incapax: sed lex contraria loquitur quando capiebat: sed ei auferebatur tanquā ab indigno, & debet applicari fisco: & meritò tunc non est locus iuri adrecedendi, cum fiscus ad illam portionem vocetur secundum eundem Barto. hîc.

f Cuius. capacis. Accursius.

g Vtrumque. id est duplex commodum accedit. Primum vt hoc commodum, id est delegatio vel cessio: & pecunia à conreo: & vt liberetur ab obligatione. sed an in solidum fiet cessio? Respon. non: vt not. j. de solu. l. Modestinus.

h Et ille. scilicet nō capax. & sic not. quod habet per alium quod per se habere non potest: vt & s. de trans. l. & post rem. s. j. & s. quæ res pign. ob. pos. l. Aristo. Accursius.

i Capacem. secus si non capacem. tunc enim neuter liberatur: vt s. de dona. inter virum & vxor. l. si sponsus. s. j. Azo. Et facit ad. l. j. de duo. reis. l. eandem. s. sed si quis. in princ. & l. si duo. & s. eo. l. si quis decedens. s. nunc de effectu. & j. de re iudica. l. miles. s. si is qui. & s. solu. matr. l. ij. s. item si nemo, & s. si quis cau. si duo. j. re. spon. & de iureiuran. l. si duo. in princ. & l. duobus. in princ. & de sta. ho. l. imperator Hadrianus, & j. si vnus ex plu. ap. l. j. & s. de offic. testa. l. nihil. s. fi. & infra quando dies leg. ced. l. j. s. fi. & s. de pædil. edict. l. cum autem. s. fina.

P Etitor.] CASVS. Titius qui poterat tentare iudicium centū-

uirale contra Seium, id est petitionem hereditatis inuentam à senatoribus, qui. c. erant numero, fecit testamentum, & damnauit heredem suum ne dictum iudicium exerceret, & decessit. nunc queritur, nunquid sit Seio predicto possessori hereditatis vile dictum legatū? Et dicitur quòd sic si malam causam habebat idem

qui capit, † liberetur. Quod si socij sint: propter eum qui capax est, & ille † capit per consequentias, liberato illo per acceptilationem. id enim eueniret etiam si solum capacem † liberare iussus esset.

Si non valet principale, nec accessorium. h. d. vel sic: Si legatum non valet propter rem principalem, non valet propter sumptus litis. Bartolus.

xxx. IDEM libro decimo Questionum.

P Etitor vel possessor damnauit heredem suum ne centūuirale iudicium exercent. De effectu legati queritur. Et dictū, ita demum vile videri legatum esse, si malā causam aduersarius testatoris habuit, vt litigante herede vinci debuerit. † Tūc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus † heres legatario prestare cogitur. Nam in bona causa nihil videtur esse in legato nec ppter sumptus: quod quidam existimauerunt.

secundum Azonem, vel dic quodocunque.

o Existimauerunt & bene, fortè ea ratione, quia victus victori deberet damnari in expensis: vt. C. de iudi. l. properandum. s. siue alterutra. & sic videtur debitor legare creditori suo quod debet, & idèd nullum est legatum: vt. s. eo. l. legauit. s. fi. & facit ad id quod no. C. de euiet. l. j. an sumptus facti in causa euietionis recuperentur si obtineat emptor.

D C Reditor.] CASVS. Titius fecit codicillos, & in eis ita legauit Gaio Seio debitori suo, Volo dari ab heredibus meis Gaio Seio quicquid mihi debuit sub pignore hortorum suorum. cum deberet ei fortè dare. c. & post codicillos exegit ab eo. le. pone de dictis. c. & postea fecit testamentum, & instituit sibi heredem Sépronium, & postea decessit. nunc queritur, an dicta. l. exacta possit petere idem debitor ab heredibus ipsius creditoris? Et dicitur quòd non. Sed pone dictum testatorem recepisse à dicto suo debitore quasi omnem siue totam prædictam pecuniam & vsuras antequam faceret dictos codicillos quibus legauit Gaio eo modo qui dictus est, & modicum remansit ei ad dandum dictus debitor. nunquid propter dictum legatum in codicillis relictum competit repetitio dictæ pecuniæ legatæ contra heredem legatario? Et videtur quòd sic: quia in dicto legato sunt verba præteriti temporis. dixit enim Titius faciens codicillos, volo dari ab heredibus meis Gaio Seio debitori meo quicquid mihi debuit sub pignore hortorum suorum. iuriscon. tamen altius exorditur dicens: illud quod dictum est in prin. huius. l. rectè responsum est, scilicet quòd dictus debitor non possit petere ab herede creditoris. l. exacta post legatum in codicil. relictum. illud autem quod posterius expositum est per Scæuolam scilicet vtrum propter dictum legatum in codicil. relictum cōpetat repetitio pecuniæ legatario à quo quasi totam exegit testator antè codicil. illud dico ita esse à iudice æstimandum, scilicet vt respiciat iudex vtrum propter obliuionem testatoris pecuniæ sibi solutæ per dictum debitorem id fecisset testator, id est legasset in codicil. debitori suo quod ei debuit: vel an idèd ita legasset debitori suo, quòd esset incertus ipse creditor debitorum sibi pecuniā numerasse: puta quia numerauit castaldioni creditoris: quibus duobus casibus non poterit debitor repetere quod soluit. an verò consulto id fecisset creditor, eo quod quantitatem sibi quòdam debitam dari voluisset debitori per heredem suum, non ius liberationis: quo casu poterit repetere debitor illud quod

Seius: & eo casu cogitur heres prestare eidē Seio non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus: vt scilicet liberet eum à petitione hereditatis, & à sumptibus quos tenetur heredi refundere si litigasset heres, & vicisset: cum victus victori in expensis debeat condēnari. si autem bonam causam habebat dictus Seius, nō est in aliquo vile legatum: & quod dixi in testatore qui poterat agere, idem dicas & in possessore hereditatis prædicto modo heredem suum in testamento damnante. Viuianus.

k Petitor. hereditatis, vt statim subiicit.

l Centumuirale. id est petitione hereditatis: sic dictam, quia à senatoribus qui ceterum erant numero, inducta fuit: vt C. de peti. heredi. l. fina. in principio.

m Debuerit. s. aduersarius, siue actor siue reus erat. Accursius.

n Etiam sumptus. post legatum relictum facti

† Quidā ad dunt negationē contra hanc Florētina scripturam & manuscritorum librorum.

* debitor

a] Dic eum capacem ab intestato, qui capax est ex testamento. l. ma. ximū. & ibi Bald. C. de li. prate.

b] Quod pmenon possum, per aliu possum. vide de hac regula cle. r. s. i. & ibi Car. de regula. & in cle. fi. de censu & 46. dist. c. si cut non suo. & in regula, quod alicui vbi plene p. Cy. de regu. iur. lib. 6.

quod soluit antè codicillos. cum enim sciret creditor non deberi sibi illud quod solutum sibi erat ante codicil. per debitorem, non videtur sibi reliquisse liberationem, quæ nulla esset: sed pecuniam debitam quondam propter verbum præteriti temporis in legato positum, scilicet debuit. prædicto autem modo à iudice æstimandum est propter ea quæ in tempore adderentur, id est proponerentur per Scæuolam qui proposuit secundâ quæstionē. proposuit enim in secunda quæstione quod debitor soluit creditori pone omnem pecuniam fortis & vsurarum antequam faceret idem creditor codicillos in quib⁹ legauit creditori suo eo modo qui dict⁹ est. [INTER CÆTERA.] Titius instituit sibi heredem Seium & Gaium, & Stichum liberationem dedit in testamento, & eidē Stichum libertum suo multa legauit, & inter cætera legata ita legauit ei, & si quid me viuo gessit, rationes ab eo exigi veto. & postea decessit. nunc quæritur. an heredibus reddere debeat chartas in quibus rationes gestionis sunt conscriptæ, & etiam reliqua, scilicet accepta & expensa? Et dicitur quod sic. id autem quod creditur iustus libertus conferuis qui remanent in hereditate, & in rem domini versum fuit, desit in reliquis esse: & ided illud non petent heredes ab eodem liberto. [TITIA.] Publius Mæuius & Lucius fuerunt tutores Titia quod pupillæ. quæ Titia nunc adulta fecit testamentum, & ita cauit: rationem tutelæ meæ quam gessit Publius Mæuius cum Lucio, ab eo reposci nolo. & postea decessit dicta Titia. nunc quæritur, an per heredem Titij peti possit ab eo Publio Mæuio pecunia si qua apud eum remansit ex tutela? Et dicitur quod sic. nam nõ debet esse in litera, non: & si est, abundat. Sed nunquid per dicta verba videtur liberatus Lucius contutor? Et dicitur quod non. [GAIO SEIO.] Titius fecit testamentum, & ita in eo cauit: Gaius Seio optimè merito hoc amplius lego & concedi volo, neq; ab eo peti neque ab heredibus eius quicquid mihi est debitor aut chirographis aut rationibus, vel quidquid à me accepit mutuum, vel fidem meam pro eo obligauit, & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, vtrum sit legatum dicto Gaius id solum quod per eum debebatur eo tempore quo testamentum fiebat per dictum Titium: an verò cedat etiam in legato prædicto si quid postea accessit nomine vsurarum ex ea summa? & dicitur omnis obligatio videri ei legata. Sed quid si post dictum legatum cæpit de nouo debere dictus Gaius Seius dicto testatori nouatione facta, & ampliata summa prædicta? nunquid nihilo minus in causa legati duret id quod ex veteri contractu debebatur: an verò dicta nouatione facta possit dictus debitor conueniri quasi debitor nouus ampliata sum-

Legatum liberationis non extenditur ad debitum post testamentum testatori solutum: sed ad debitum primò solutum extenditur si per verbum præteriti temporis legatum fuit relictum, & testator hoc ignorauit. Bartolus.

XXXI. SCÆVOLA libro tertio Responsorum.

Creditor debitori legauit ita, ^a Gaius Seio quidquid mihi sub pignore hortorū suorum debuit, ab heredibus meis dari volo. Quæro, cum testator viuus à Seio aliquid recepit, ^b an id ex causa legati peti possit. Respondit, secundum ea quæ proponerentur, nõ posse. Idem repetit, ^c & ait ^d ite testatorē antè factos codicillos quibus legauit, ^e penè omnē pecuniam fortis & vsurarū recepisse, ita vt modicum fortis & vsurarum debeatur: & quæsit, ^f an ei ^g petitio ^h cõpeteret propter verba ⁱ ad præteritū relata, *quidquid mihi debuit.* Respondit, ⁱ prius quidem secundum ea quæ proponerentur, rectè respõsum esse: verum posterior ^k propter ea quæ in tempore adderentur, ^l ita ab iudice æstimandū, vt inspiceret, obliuione pecuniæ solutæ, aut quod eo inscio numerata esset, id ^m fecisset: ⁿ an consulto, quod quantitatem quondam ^o debitam, non ius liberationis dare voluisset.

Legatum liberationis nõ facit quem desinere teneri ad reddendum libros rationum: secus in his quæ in rē domini versa sunt. Bartolus.

Inter cætera liberto ita legauit, *Et si quid me viuo gessit, rationes ab eo exigi veto.* Quæritur, an chartas in quibus rationes conscriptæ sunt, item reliqua ^o secundum accepta & expensa heredibus reddere debeat. Respondit, ea ^p de

*repetitio.

*Flo. reliquas.

A mæ: Et dicitur quod id duntaxat videtur legatum ei, quod debuit tempore testamenti: si tamen testator mansit in eadem voluntate qua fuit tempore testamenti. Viuianus.

^a Legauit. testamento vel codicillis. Accursius.

^b Receperit. post testamentum vel codicillos exigendo: vnde legatum admississe videtur: vt. s. eod. l. non solum. §. liberatio. Azo.

quibus quæreretur, posse heredē vindicare: id autē quod cõseruis qui remanent in hereditate, crediderit, & in rem domini versum esset, desisse in reliquis esse.

In generali legato liberationis non venit id quod potest vindicari. Item in dubio ratio fit ad id quod principaliter in oratione ponitur. Bartolus.

B Titia quæ duos tutores habuerat, ita cauit: *Rationem tutelæ meæ quam egit Publius Mæuius cum Lucio Titio, reposci ab eo nolo.* Quæritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit. Respondit, nihil proponi cur non ^a pecunia quæ pupillæ esset, & apud tutorē remaneret, legata videretur. Item quæritur, an cõtutor ^b liberat⁹ videretur. Respondit, contutorem non liberari.

Legatum liberationis porrigitur ad debitum accessorie post testamentum contractum, & etiã ad nouum debitum quod primi loco succedit. Bartolus.

Gaius Seio optimè merito hoc amplius lego, concediq; volo, neque ab eo peti, neque ab heredibus eius, quidquid mihi aut chirographis aut rationibus debitor est, vel quidquid à me mutuum accepit, vel fidem meã pro eo obligauit. Quæro, vtrum id solum quod eo tempore quo testamentum fiebat, debebatur legatū sit: an & si quid ex ea summa vsurarum nomine postea ^c accessit, legato cedat. Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnem obligationem Seio eius debiti per fideicommissum solui ^d voluisse. Item quæritur, si postea nouatione facta, & ampliata summa, cæperit debere: an id quod ex veteri contractu debebatur, nihilo minus in causa legati duret: & an verò nouatione facta, quasi nouus de-

tempore testamenti: si tamen testator mansit in eadem voluntate qua fuit tempore testamenti. Viuianus.

^c Reperit. Scæuola. f. & dic quod supra exegit post testamentum, hinc antè: & vtrobique dixit, lego Gaius quod mihi debuit.

^d Et ait. subaudi, pone testatorem recepisse antè factos & c. alij habent, testator: & habet, recepit.

^e Legauit. idem testator Gaius quidquid mihi debuit. Azo. & hinc puncta.

^f Quæsit. Scæuola.

^g An ei. legatario.

^h Verba. sic enim dixit, lego Gaius quidquid mihi debuit.

ⁱ Respondi. q. d. sicut dixi in primo casu huius. I. quãdo exegit post testamentum, sic & in isto secundo casu quando antè testamentum, vt scilicet legatarius non petat seu repetat.

^k Posteriorius. id est posteriori casu.

^l Adderentur. scilicet de soluta pecunia antequam legarem Gaius quicquid mihi debuit. Azo.

^m Id fecisset. & ex hoc cum putaret sibi deberi liberationem tantum, non quantitatem reliquisse videtur: quia quãtitas in legato expressa non est. Azo.

ⁿ Quondam. cum enim sciret nihil deberi, non videtur reliquisse liberationem, quæ nulla esset: sed pecuniam quondam debitam propter verbum præteriti temporis, debuit.

^o Item reliqua. scilicet sunt scripta. Vel dic, id est teneantur ad ea quæ apud eum remanserunt.

^p Ea. id est chartas & reliqua quæ apud eum sunt: vt & supra de leg.

E j. l. si seruus vetitus. & supra eodem. l. Aurelius. §. Mæuia. sic ergo nota quod reddere chartas rationum tantum, non est reddere rationes, cum is reddat chartas qui est vetitus rationes reddere. nec reddere debita tantum est reddere rationes: sed debet dominum instruere, & reddere reliqua: vt infra de condit. & demon. l. cum seruus.

^q Cur non. si habes non, abundat: vt & j. de damno infect. l. fluminum. in princ. aliàs deest non: & est plana. & concor. s. eo. titu. Aurelius. §. Mæuia. & l. Aurelio. §. Gaius.

^r Contutor. quod videbatur ided, quia dixisse videbatur, nolo reposci ab eo qui gessit cum Titio. quasi cum, pro & accipiatur: vt & s. de vsufu. lega. l. illi.

^s Postea. id est post testamentum factum. Azo.

^t Solui. id est dissolui. ad quod est supra eodem. Aurelius. §. j. & ij. & §. legatum. & de lega. iij. l. nomen. in princ. Sed arg. contra infra §. proximi.

ad conuictat
uia. l. Aureli
Summ. Verit.
tar. 13. et Sc
hn. ep. 5. n. 17

Conueniri. scilicet ab herede scilicet vt totum soluat.
Tunc. scilicet tempore testamenti. & sic nō est contra. sed con-
 sonat. s. de leg. iij. nomen. s. filia. & hoc sit vel non sit facta nouatio:
 vt & s. de leg. ij. cum filius. s. heres meus. Sed nōne videtur exegisse
 testator, cum accepto tulerit & nouauit: hęc enim paria sunt: vt. s.
 de pac. si vnus. s. sed si
 stipulatus? Respō. secus
 in ficta solutione, vt hīc
 quā vera, vbi videtur
 mutasse voluntatem: &
 s. eo. non solum. s. libe-
 ratio. & s. ea. l. in princi.
 Sed certē imō quocun-
 que modo extinguitur,
 videtur fieri nullum: vt.
 s. eod. si id quod. sed ibi
 nulla remanebat peti-
 tio: hīc sic noua, quę ori-
 ginem habet ex veteri:
 vt. s. de lega. ij. cum fili.
 s. heres. Item cōtra. s. de
 ali. lega. l. Mela. s. j. Solu.
 ibi. Item cōtra. s. proxi.
 respon. quia & ibi tem-
 pore mortis: sed ibi ac-
 cessorium primę. Item
 contra. s. de opti. leg. l. fina Sol. vt ibi. & facit. s. de alimen. leg. l. me-
 dico. in prin. & de leg. ij. Iulianus. s. fi.

bitor ampliatę summę possit cō-
 ueniri. Respondit, id duntaxat
 legatum videri, quod tunc de-
 buisset: si tamen mansit in ea vo-
 luntate testator, quę tunc fuisset.

**DE ADIMENDIS VEL
 transferendis legatis vel
 fideicommissis.**

TITVLVS IIII.

**Ademptio partis substantialis
 non valet. Bartolus.**

I. PAVLVVS libro tertio ad sabinum.

Vi actu legato iter
 adimat, nihil adimit:
 quia nunquam actus

**DE ADIMENDIS VEL TRANSFE-
 rendis legatis vel fideicommissis.**

Quia de dandis legatis & fideicommissis satis egit, par erat tradi etiam ali-
 quid de eis adimendis. Et legata quidem non adimuntur ipso iure nisi eodē te-
 stamento vel codicillis confirmatis & civilibus contrariisq; verbis, beneficio
 autem exceptionis & per epistolam adempta & nuda vel tacita voluntate &
 quibuscumque verbis nō valent. Fideicommissa ipso iure adimuntur quacumque
 voluntate, quo cumq; sermone, quia in his præcipue voluntas dominatur, in le-
 gatis rigor & diligentia iuris civilis, adeo vt in legatis verba si sint perspicua
 nō admittatur quæstio voluntatis, in fideicommissis admittatur. l. 25. l. 95. De leg.
 3. l. si. alij. De vsufru. leg. l. cum virum. C. De fideicommissis. Trāslatio plus est quā
 ademptio. nam & ademptionem & dationem in se continet. adimit enim vni
 quod det alij, vel ab vno quod det ab alio vel rem vnā, vt pro ea det aliā,
 vel causam legati, vt adscribat aliam. Cuiacius.

Qui actu. Ad euidentiā huius legis nota q̄ iter est ius solius eū-
 di & ambulādi, cū alio non, & ducēdi iumentū vel vehiculū.
 Actus autē est ius eundi & ambulādi, ducēdi iumentū vel vehiculū.
 Qui igitur habet iter, nō propter hoc habet actū: sed q̄ habet actū,
 bene habet iter: scilicet quoad cōmoditatem eundi & ambulandi,
 nō quoad seruitutē itineris. Sunt enim actus & iter duæ seruitutes
 & diuersæ. sunt ergo tria: iter, quod est seruitus: & actus, quod est
 alia seruitus: & iter. i. cōmoditas eundi & ambulandi, quā habet ille
 qui habet actū. & illa cōmoditas non est seruitus per se. **CASVS.**
 Pone quōd legauit tibi actū, & postea ademi tibi iter. i. cōmoditatē
 eundi & ambulādi. certē non valet ademptio: quia nunquā potest
 esse actus sine itinere. i. sine cōmoditate eundi & ambulādi. Quod
 autē prædicta sint vera, probatur instit. de seruit. s. j. & ij. & s. si cer.
 vin. loci. s. j. & j. de excep. rei iudi. l. mater. s. si quis iter Viuian.

Itinere. id est commoditate. Accursius.

Esse potest. Sed nōne duæ sunt seruitutes, & nulla est alia: vt. s. de
 serui. rusti. prædi. l. j. s. iter. & s. actus. & si ser. vidi. l. loci. s. j. ergo vna
 adimi potest: vt. s. de ser. vrba. prædi. l. si ædes. sicut vsusfructus &
 vsus: vt. s. de vsu & habi. p. seruū. ibi, sed si de fructu? Respō. duplex
 est iter. Vnū quod est per se seruitus aliud quod nō est seruitus, sed
 cōmoditas quæ inest in actu, de quo hīc dicitur. Aut ergo de hoc
 adimēdo sensit, & nō potest separari: sicut nec superficies à solo: vt
 s. de act. & oblig. l. obligationū serē. s. planē. Aut de eo quod est ser-
 uitus, & nō potest, quia illud non legauit: vt. j. eo. l. iij. s. si loci. Acc.

Vndo.] CASVS. Legauit tibi fundum Titianū. certē possum tibi
 postea adimere proprietatem eiusdem fundi, & relinquere tibi
 vsusfructum: & contra tibi possum adimere vsusfructum, &
 relinquere tibi proprietatem. Item & partem eiusdem fundi pos-
 sum tibi adimere, & partem tibi relinquere. Viuianus.

Es fructus. quia est pars rei: vt. s. de vsufru. l. iij. & sic bene con-
 sonat cum sequenti casu. Viuianus.

Adimi potest. sicut legari: vt. s. titu. j. l. non solum. in prin. & facit. s.
 de vsu & habi. l. per seruū. ibi, sed si de vsufru. & c.

I quis ita.] CASVS. Gaius ita legauit in testamēto suo: Titio fū-
 dum do lego: & si Titius decesserit, Seio Sēpronio heres meus
 dare damnas esto. Certē rectē videtur legatum trāslatum in perso-
 nam Seij Sempronij, scilicet vt si Titius moriatur postea antequā
 accipiat legatum, id est accipere velit herede nō existente in mora,

habere debeat legatum Seius Sempronius. sed & si iam tempore
 testamenti mortuo dicto Titio cui legauerat dictus Gaius purē eū-
 dem fundum, transtulerit testator in Seium Sempronium: debe-
 tur Seio Sempronio dictus fundus. Sed quid si ita dixit testator,
 fundum heres meus Titio dato: aut si Titius decesserit antequam

sine itinere esse potest.

**Si præcedit oratio negatiua: di-
 ctio præter, ponit illud de quo
 prius erat dispositum. Barto.**

**II. POMPONIVS libro quinto
 ad sabinum.**

FVndo legato adimi ita po-
 test, Fundum illi præter v-
 sumfructum neque do neque le-
 go. vt vsusfructus in legato re-
 linquatur. Sed & fructus ad-
 imi potest, vt proprietates relin-
 quatur. Item pars fundi legati
 adimi potest.

diē legati cedentem, id est antē mortem testatoris. certē soli Sē-
 pronio debetur tunc legatum, non attento vtrum heres fuerit in
 mora, vel non. & idē est in isto alio casu. Gaius instituit sibi heredē
 Martinum, & rogauit eum per fideicō. vt restitueret hereditatē Ti-
 tio pupillo, aut matri eiusdē pupilli restitueret, si pupillus decede-
 ret antē restitutā sibi dictam hereditatē. nam si puer decessisset an-
 tē diem legati siue fideicōmissi cedentem, matri suæ debetur dicta
 hereditas. si autē decessisset puer post diem cedentē fideicōmissi,
 transmittitur fideicommissum ad heredes eiusdem pueri: nec re-
 quiritur vtrum mora fuerit facta per heredem in restituenda he-
 reditate dicto puero, an non: vt puta re ipsa mora subsecuta pro-
 pter minoris personam. Sed si ita legasset, Gaius heres meus Ti-
 tio fundum dato: & si non dederis, Titio Sempronio dato: cer-
 tē ita demum debetur Sempronio dictus fundus, si dies legati di-
 cti fundi non cessisset in persona Titij, puta quia Titius decessisset
 antē diem dicti legati cedentem, id est antē mortem Gaij testato-
 ris. à tempore enim mortis testatoris cedit dies legati: vt Cod. de
 caduc. tollend. s. j. [SI QVIS ITA.] Gaius ita legauit, Titio he-
 res meus dato fundum: & si Titius eundem fundum legauerit
 vel alienauerit, heres meus eundem fundum Seio dato. certē si
 Titius alienet postea dictum fundum, oneratus erit heres ad dā-
 dum Seio fundum, vel eius æstimationem, & non Titius: quia,
 fideicommiss. Seio dandum non est relictum à Titio, si ipse Ti-
 tius alienasset fundum: sed sub ea conditione ab herede legatum
 est Seio. Ad hoc ergo vt heres non sustineat dictum grauamen,
 debet exceptionem doli proponere contra Titium fundum pe-
 tentem ex legato, donec ipse Titius caueat ei heredi de non alie-
 nādo fundo. [SI QVIS PLVS QVAM.] Legauit tibi. xx. & po-
 stea ademi. xl. certē valet ademptio in. xx. quia minor summa inest
 maiori. Sed si legauit tibi vsusfructum fundi mei, & adimam po-
 stea tibi iter, non valet ademptio, nec vitatur legatum vsusfruct. &
 idem esset si legassem tibi proprietatem fundi, & adimerē postea
 iter. [SI DVOBVS.] Legauit Titio albo fundum, & Titio nigro
 domum, & postea ita dixi: quod Titio dedi, ei adimo. & ita non
 apparet cui Titio adimerem. certē vtrique Titio debetur legatum.
 & idem euenit in dando legato. nam si lego Titio, & non apparet
 de quo Titio, neutri Titio debetur legatum. Sed pone quod Ti-
 tio albo legauit fundum purē, & eidem legauit eundem fundum
 sub conditione: & postea ita dixi, Titio fundum quem sub con-
 ditione ei legauit, heres meus ne dato. certē ex nulla ratione debe-
 tur fundus Titio, nisi specialiter dixissem velle me eum Titium
 accipere purē legatum. [CONDITIO LEGATI.] Sticho ser-
 uo meo dedi in testamento libertatem sub conditione si nauis ex
 Asia venerit. nunquid possum ei adimere dictam conditionem, vt
 ita purē remaneat liber? Et dicunt Iulian. & Papinia. quōd non, &
 reddunt talē rationē, quia cōditio nō datur sed adscribitur. illud
 autē qd adscribit, nō potest adimi, sed illud tantū qd datur. verius
 tamen est qd adimi possit conditio, vt inspiciamus potius sensum
 testatoris, q̄ verba. & qd dictū est in statulibero, habet locū etiā in
 legato & in hereditate sub cōditione relicto & relicta. [CVM TI-
 TIO.] Sei⁹ legauit in testamēto suo. c. Titio, & eidē Titio in codicil-
 lis ita legauit, Titio. l. dūtaxat & nō amplius heres meus dato. cer-
 tē nō poterit petere Titius vltra. l. quasi alia. l. sint ei adēpta. [NON
 SOLVM.] Legauit tibi. c. vel reliqui ibi nomine fideicō. c. certē ita
 bene

Inter du-
 plex est.

bene possum tibi adimere vnum, sicut aliud: & non solum expresse, sed etiam nuda voluntate. unde si capitales vel graues inimicitiae creuerint postea inter me & te, propter hoc solum videor tibi adimisse legatum vel fideicom. & si petieris ab herede meo, poterit tibi opponere exceptionem doli. sed si postea in amicitiam redimus ego & tu, reintegrabitur legatum & fideicom. quod erat ademptum per inimicitiam: quia voluntas mea & cuiusvis defuncti est ambulatoria vsq; ad supremum exitum vitae. propter autem leuem offensam non videtur adimi fideicom. vel legatum & h. d. cum. l. sequē. Vi.

a Decefferit. antequam accipiat. quod dic vt. s. proxi. §. & §. si quis ita.

b Mortuo eo. tempore testamenti.

c Sempronio. id est Seio qui erat binomius. Acc.

d Accipiat. id est quod per eum steterit quod minus accipiat: vt. s. de condi. instit. l. vter ex fratribus.

e Azo. nā si per eum stat (quod est eo ipso quod heres in mora non est) non transmittit ad heredes Titius hoc casu. si autem haec verba testator non adiecisset, aut si Titius & c. cum sit purum, a die mortis transmitteret: vt. j. quando di. lega. c. l. j.

f Vel diciplenus accipiat, id est accipere possit, quod est ante cessationem diei legati. Accursius.

g Titij. cum Titius decefferit post diem legati cedentem. Azo. aliā secus, vt infra ea. l. ibi, sed si ante diem & c. Acc.

h Sed si quidem. licet sic sit de rigore, tamen si quidem mora & c. & dic quod hic exigitur modicum tempus an Titius videatur perdere legatum si moritur, & an heres sit in mora. Vel dic morā heredis eo ipso quod cessit dies legati. Accursius.

i Repellendo. sic. s. de in rem ver. l. iij. in fin. & l. seq. Accursius.

k Intercesserit. scilicet heredis. Accursius.

l Et non Titij. nā perinde est ferē ac si dixisset, si velit vel noluerit: vt. j. de condi. & demon. l. si ita expressum. apparet ergo iniquum esse eiusdem rei nomine heredem vtrique damnari: vt. j. eo. §. si duobus. Azo.

m Debetur legatum. infra eod. l. si legatum. §. quod si ita.

n Reipsa. scilicet in re singulari: vt. C. in quibus cau. in integ. resti. nō est neces. l. in minorum. & s. de leg. ij. l. Titia. §. j. Azo.

o Si non dederit. id est si dare nō tenebitur, vt ex inferioribus patet. sic. j. de verb. oblig. l. si Titius. secundum Azo. tenetur autem Titio dare cum Titius dedit cedente die legati. & facit. j. proxi.

p Oneratus. quod fieri poterit: vt & s. in prin. §.

q Herede eius. scilicet testatoris.

r Cautione. Muciana: vt. j. de condit. & demon. l. Mucianae. ff. Infort.

In conditionibus quae possunt semel tantum existere: verbum quod potest se habere ad plura tempora, intelligitur secundum quod prius euenerit. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Sabinum.

Si quis ita legauerit, Titio fundum do lego. si Titius decefferit: Seio heres meus dare damnas esto: recte translatum legatum videtur. sed & si iam mortuo eo cui legatum erat, easdem res transtulerit: Sempronio debetur.

Si verba executiua ad legatariū sunt relata, & simpliciter prolata, nō dicuntur existere, nec effectū habere nisi mora heredis precesserit communis vel specialis: secus si verba ad heredem sunt directa. B.

Si quis Titio legauerit sic, Titio dato: aut si Titius ante decefferit quam accipiat, Sempronio dato: secundum meram subtilitatem vtrique obligatum videri heredem, id est & Sempronio, & heredi Titij. Sed si quidem mora Titio ab herede facta est, ad heredes eius legati exactio transmittitur, Sempronio repellendo. Sin autem nulla mora intercesserit: hunc tunc Sempronius legatum accipit, & non Titij heredes. Sed si ante diem legati cedentem decefferit Titius: soli Sempronio debetur legatum. Idem dicendum est & fideicommissa hereditate puero data, aut si ante restitutā decefferit, matri eius relicta: vt si puer ante diem legati cedentem decefferit, matri debeat. si postea, ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur: utpote re ipsa mora subsecuta. Sed & cum quis ita legasset, Heres meus Titio dato: si nō dederit, Sempronio dato: ita demum Sempronio debetur, si dies eius in persona Titij non cessisset.

Quando ex facto legatarij potest damnificari heres, cogitur legatarius ei cauere de illo non faciendo. Bartolus.

Si quis ita legauerit, Heres meus

q si quis plus quam. & facit. s. tit. j. l. non solum. §. sed si debitorem. & de verb. oblig. l. j. §. penul.

r Adimat. quod iter sequitur vsu fructu: vt. s. si vsu fru. peta. l. j. §. j.

f Adimendo. Sed nunquid qui fundum legat, videtur legare iter ad eum fundum per alium testatoris fundum vel alterius redimendum? Quidam dicunt quod sic: vt hic. & sic est bona similitudo. Vel dic quod non, sicut nec fundo vendito: vt. s. de contrahen. empt. le. in vendendo. & nota. s. de ser. vrb. praedio. l. binas. & quod hic dicit, non minuit, quia aliud adimit quam legatum est: vt not. supra eo. l. j. & facit. s. de lega. j. l. seruum filij. §. fi. & l. si fundum. §. qui fundum. de vsu & habi. l. per seruum. §. si vsu fructus. Accursius.

e Separatim. vt Titio albo fundum, Titio nigro domum.

u Appareat. quia dixit quod Titio dedi, adimo. nec adiecit, albo vel nigro. Accursius.

x vtrique. quidam habent, neutri & tunc fit directa similitudo per dictionem quemadmodum quibus enim ex causis & c. vt. j. eo. l. legata. §. fi. Alij habent, vtrique: & tunc est similitudo per contrarium, vt & ibi, Lazarus similiter mala. & ad primam concordat, ad secundam est contra. infra de rebus dub. le. si fuerit. vbi dicit non valere. Sed distinguitur vtrum vnum fuerit legatum, vt lego Titio fundum. & tunc non valet: vt ibi. an plura, vtruta Titio fundum, postea Titio domum: quia plura sunt legata, vtrumque valebit: & vtrique rei medietas pro indiuiso debebitur: vt hic. Item contra. supra de lega. ij. l. si quis seruum. §. si inter. vbi dicitur quod heres debet eligere cui soluat, & sic valet. & ita est contra. prout est hic, neutri. Sed ibi exponitur debet: id est potest. nam non tenetur. & secundum hoc est contra si habes hic, vtrique: quia dic quod ibi idem, hic diuersa fuerunt legata. Alij dicunt quod ibi voluit testator facere duos reos credendi, quod potest fieri etiam per testamentum, vt. j. de duo. reis. l. eandem. Et adde quae sunt in quaestione sabbatina domini Azonis quae incipit, duo fuerunt fratres & c. & facit prout habes, neutri. §. si quis Titio. ibi, sin autem nulli & c. & supra de lib. & postu. l. ij. & s. de here. institu. l. in tempus. §. j. & j. de manu. testa. l. cum ex pluribus. & supra de testa. tut. l. duo. sed prout habes vtrique, & ad primum respon. est argu. contra. s. de in rem ver. l. sed dicendum. Accursius.

y Debetur. & ita ademptio nulla. Sed contra. j. de reb. dub. l. si fuerit. ibi, edemptio autem & c. Solu. ibi. Accursius.

a] Pro decisione istius gl' in verbo, adimendo. vide docto. maxime Barto. in l. seruum filij. §. de lega. i. Dyn in l. dānas. §. qui duos. §. de vsu fru. leg. eius.

* opposita.

* Flo. ne

Luc. 16.

+ Huc pertinet quod lib. 7. Instit. orat. differit Quae. ca. de Ambiguo seu Ambolia.

TT ij

a Magis quam verba. Not. sensum &c. sic. C. de libe. prae. l. iij. & j. de condi. & demon. l. in conditionibus. & s. de iureiur. l. sed & si possessori. § sed & si rerum. & C. de constitu. pecu. l. ij. § sed & sub. & j. de re iudi. l. in summa. & s. de iur. do. l. promittendo. in prin. & infra de verb. signi. l. in conuentionibus. Sed arg. contra. s. de usufru. leg. l. si alij. & s. eod. l. j. Item facit. s. de eden. l. j. § diem. in fine §. Accursius. **ADDITIO.** Dic secundum. Bartol. quod ibi adimebat quod non legabat, nec adscriperat.

b Nuda. id est tacita. & sic nuda à verbis: vt supra de auro & argen. lega. l. iij. in fin. & l. iij. nimirum etiam relictum quandoque praesumitur: vt supra de pecu. lega. l. denique. §. interdum. Vel dic nuda, scilicet à solennitate. voluntas enim fuit expressa. secus tamen videtur in heredis institutione: vt Cod. de testa. le. hac consultissima §. si quis autem. & supra de iniusto testa. l. ij. & institu. quibus modis test. infir. §. ex eo. & infra eo. le. ex parte. Sed contra videtur etiam in heredis institutione: vt infra de his qui. vt indig. le. cum quidam. & Cod. de test. l. nostram. & de his qui. vt indig. l. hereditas & supra de acquiren. heredi. l. Claudius. quae vix possunt ad concordiam reuocari. Sed dic, legata reuocantur tacita voluntate praesumpta priori voluntati contraria. heredis vero institutio non: vt infra eo. l. ex parte. Item legata contraria voluntate & expressa etiam non solenni reuocantur: heredis vero institutio (quia magis quam legata solennitas est) non sic reuocatur sola voluntate contraria & expressa: imò factum defuncti interuenire oportet linum concidendo, vel testamentum dirumpendo: & tunc ipso iure rumpitur. vel solennitate plena: & tunc similiter ipso iure rumpitur. vel semiplena: & tunc non rumpitur ipso iure, sed hereditas quasi ab indigno auferitur. Nec est contra. j. eo l. ex parte. quia licet instituisset aliud facere testamentum, non tamen fecit. Si ergo dicas, non habebis, quoniam institui heredem meum sine aliqua vel minus plena voluntate: quis ergo habebit? Respon. ille quem institui in prima voluntate & solenni: nisi heredem indignum nominem: vt. s. de mili. testa. l. milites. §. veterani. & C. de his qui vt indig. l. hereditas. Azo.

c Ademptum. tacite: vt. j. de his qui. vt indig. l. si inimicitiae. sed aliud in institutione heredis: vt. j. eo. l. ex parte quae non sic facile vt fideicommissum reuocatur: vt. s. l. proximi. notatur. Accursius.

d Leuis. similis est distinctio in teste: vt in authen. de testi. §. si vero odiosus.

e Et in legato. non solum in fideicommissum, quae olim differebant: hodie non: vt supra de leg. j. l. j. distingue ergo in eo sit grauis vel leuis inimicitia.

f Opposita. non ergo ipso iure: vt. j. de excep. do. l. apud. §. praeterea. & facit supra de lega. iij. l. si iure facto testamento. Sed ar. contra C. de li. & eo. lib. l. ij. Accursius.

g Quod si iterum. facit. s. de lega. ij. l. antepe. §. Lucius. & de leg. iij. l. si chorus. §. pe. & §. fina.

h Ambulatoria. vt & supra de do. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. ait oratio.

Sicut adimi. CASVS. Sicut illi cui legauit, possum legatum adimere, vt dictum est. s. eo. l. ij. §. si quis plus. vsque huc, ita etiam &

Sed melius est sensum magis quam verba amplecti: & conditiones sicut adscribi, ita & adimi posse.

Dictio taxatiua in residua ademptionem inducit. Bartolus.

Cum Titio centum testamentum legasset, & eidem codicillis ita legasset, Titio quinquaginta dumtaxat, nec amplius heres meus dato: non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

Nuda voluntate vel tacita & grauissimis inimicitis legata & fideicommissa reuocantur: quae his cessantibus restaurantur. Bart.

Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt, & quidem nuda voluntate. Vnde quaeritur, an etiam inimicitis interpositis fideicommissum non debeat. Et si quidem capitales vel grauissimae inimicitiae intercesserint, ademptum videri quod relictum est. sin autem leuis offensa, manet fideicommissum. Secundum haec & in legato tractamus, doli exceptione opposita.

IIII. IDEM libro trigensimo tertio ad sabinum.

Quod si iterum in amicitiam redierunt, & poenituit testatorem prioris offensa: legatum vel fideicommissum relictum redintegratur. Ambulatoria enim est voluntas defun-

ad alium possum dictum legatum transferre, hoc modo: Quod Titio legauit, id do lego Seio. quae translatio facta in Seium continet tacitam ademptionem in persona dicti Titij. Potest autem fieri translatio quatuor modis. aut enim à persona in personam transferatur: de qua iam dictum est. aut ab eo herede qui dare iussus est, transferatur: vt alius puta coheres det. aut cum res pro re datur: vt pro fundo legato datur decem aurei. aut quod pure datum siue legatum est, transferatur sub conditione. quod autem

est vsque ad vitae supremum exitum.

V. GAIUS libro secundo ad Edictum Urbicum.

Sicut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri, veluti hoc modo: Quod Titio legauit, id Seio do lego. quae res in personam Titij tacitam ademptionem continet.

VI. PAULUS libro quinto ad legem Iuliam et Papianam.

Translatio legati fit quatuor modis. aut enim à persona in personam transferatur: aut ab eo qui dare iussus est, transferatur vt alius det: aut cum res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod pure datum est, transferatur sub conditione. Sed si id quod à Titio dedi, à Mauius de: quamuis soleat esse duo eiusdem rei debitores, tamen verius est hoc casu ademptum esse legatum. Nam cum dico, Quod Titium dare damnari, Seius damnas esto dare: videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo decem legentur: quidam putant non esse ademptum prius legatum: sed verius est ademptum esse. Nouissima enim voluntas seruatur.

VII. ULPIANUS libro vicensimo quarto ad sabinum.

Quod si alij legetur sub conditione, quod alij pure datum est: non plene recess-

dere à primo legatario purum per secundum conditionalem, mortuus fuit is conditionalis: non propter hoc magis pertinebit legatum ad primum legatarium purum. & h. d. cum tribus. ll. seq. Viuianus.

i Transferri. vt institu. eo. in prin. Accursius.

k Ademptionem. pro parte secundum quosdam, ne sit contra. insti. de leg. §. si eadē res. Vel distingue vt dicitur. s. de leg. j. l. si pluribus. & l. planē. in prin. **ADDITIO.** Ad euidentiā istius glo. dic secundum Bar. quod ibi in. d. §. si eadē res. legatur secundo sine commemoratio ne primi legati: hic vero secundum legatum fit sub commemoratio ne primi. hoc probatur in. l. nam ad ea. j. de condi. & demon.

l Translatio. A persona. onerata. Et no. quod hoc casu etiam si seruus non est capax, tamen primo ademptum est: vt. j. eo. l. & si transferam. & s. de leg. j. l. planē. in prin.

m Nam cum. bene dico ademptum. nam &c.

n Nouissima. sic. C. de pact. l. pacta nouissima, & j. e. l. nihil prohibet. & s. de leg. j. l. si mihi. §. in legatis, & s. de alimen. lega. l. Me-la. §. sed & si.

o Quod si. Datum est. si. prius. Si autem primo sub conditione pure transferatur, intelligitur conditio repetita: nisi conditio cohaereat primae personae: vt. j. e. l. legatum sub conditione, & facit. C. de lega. l. datum.

p Non plene. quod enim sub conditione adimitur, tale est ac si sub contraria conditione legatum sit: vt. j. quando di. lega. ce. l. quod pure. & s. si cer. pet. l. pecuniam. Azo. & facit. j. eo. l. si legatum pure. & l. rem legatum.

Casus. Titius fecit testamentum, & in eo legauit Seio pure. c. & postea eidem Seio in eodem testamento reliquit eadem. c. sub conditione si nauis ex Asia ueniret, & deceffit. Certè si testator voluit hanc summam sub conditione

Alciat. lib. 7. parerg. c. 4.

condicione legatam esse quasi aliam. i. primam: statim debentur Seio. c. quæ purè ei relicta sunt. & illud quo sub dicta condicione est ei adscriptum, debetur ei si conditio extiterit. Si autem eandem summam quam primò ei legauerat, mutata voluntate sub condicione ei reliquit: non debebuntur ei sub condicione nisi vltima ceterum: quia hoc casu pura datio est effecta conditionalis. Quid ergo si in eodè testamèto in quo. c. ei legauerat, postea eadem. l. reliquit? Certè si quidem alia voluit esse hæc. l. centum quinquaginta debentur ei. si verò. l. solum deberi voluit, l. tantum ei debebuntur. & omnia quæ dixi in testamento, habent locum in codicillis. Viuianus.

a Cum centum quæ. potest esse simplex relatio, & non simplex. Accursius.

b Videbitur. Sed quid in dubio: Respon. secundum Azo. distinguitur eadem scriptura vel alia. vt. j. prox. §. no.

c Tantum deberi voluerit. quod præsumitur si in eodem testamento vel codicillis eidè hæc legata reliquit: vt. §. de supel. leg. l. legata. in prin. & §. de lega. j. l. planè. §. sed si non. secus si in aliis: vt supra de proba. l. quinquaginta. & de ali. & cib. lega. l. libertis, & supra de fun. instru. l. Seix. & supra titu. j. l. Aurelius. §. testator ita. R. vel dic vt dixi in. l. illa, planè. de lega. j. Accursius.

Si legatum.] **CASVS.** Legauit. c. Titio purè: & postea ademi eadem ei sub condicione: & postea decessit. & postea pendente dicta condicione dictus Titius decessit, & postea defecit dicta conditio sub qua ademi ei legatum. nunquid pertinet ad heredem Titij dictum legatum? Et dicitur quòd non. & est ratio, quia legatum sub condicione ademptum videtur datum sub contraria condicione, id est si defecerit conditio sub qua fuerit ademptum. si est vel videtur datum sub contraria condicione: ergo videtur datum sub condicione. si ergo pendente condicione contraria decessit legatarius, non transit ad heredem eius, vt no. supra de lega. j. l. iij. [**QVOD SI ITA.**] Seius legauit ita: Titio heres meus. x. dato: & si Titio non dederit, eadem. x. Sempronio dato. & postea Titius decessit antè testatorem, & ita antè diem legati cedentem. certè poterit Sempronius petere dicta x. debet enim intelligi translatum legatum in Sempronium. Viuianus.

d Ad heredem Titii. id est omnino à primo legato recessum est ad tempus: vt supra de condi. instit. l. Iulianus. §. vbi autem. & §. de cõstit. pec. l. illud. d. ij. respon. Azo. & facit supra de lega. j. si post mortem. §. fina. Accursius.

e Adimitur. hæc ademptio continet in se tacitam dationem sub contraria condicione: vt hîc, & supra si cer. pe. l. pecuniam. & infra quando dies lega. ced. l. quod purè. quod enim tacitè agitur, pro cauto, id est expresso habendum est: vt. §. si cer. pet. l. quidam, & facit. §. eo. l. quòd si alij. & de in diem addi. l. ij. Sed arg. contra. j. pro empto. l. ij. §. si in diem. Accursius. **ADDITIO.** Solu. secundum Bar. hîc quòd aliud est in contractibus: aliud in vltimis voluntatibus. Infort.

sum videtur à primo, sed ita demum, si conditio sequentis extiterit. cæterum si hoc animo fuerit testator, vt omnimodo recessum à primo putauerit, dicendum erit à primo ademptum legatum.

VIII. IULIANVS libro trigensimo secundo Digestorum.

ET idè si viuo testatore mortuus fuerit is in quem translatum legatum fuerit, nihilò magis ad eum à quo translatum fuerit, pertinebit.

Si quantitas bis relinquatur, his debetur: nisi animo adimendi secunda voluntas fuit expressa. Bart.

IX. VLPPIANVS libro quinto Disputationum.

Cum ceterum quæ quis purè reliquit, condicione adiecta iterum eidem legauit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit: & quod purè relicta est, statim debetur: & quod sub condicione adscriptum est, si conditio extiterit. Quòd si eandem summam mutata voluntate sub condicione reliquit, pura datio conditionalis effecta videbitur. **b** Quare si in eodem testamento in quo centum adscripserat, postea quinquaginta reliquerit: si quidè alia voluit esse hæc quinquaginta, ceterum quinquaginta debebuntur. si verò quinquaginta tantum debentur. Idem est & si in codicillis id fuerit factum.

X. IULIANVS libro trigensimo septimo Digestorum.

Si legatum purè datum Titio adimatur sub condicione, &

tibus. nam in contractibus resolutio conditionalis non facit conditionalem primum contractum, sed in vltimis voluntatibus sic: vt not. in l. contraria. sed plenius in l. ij. §. j. de in diem addi. in glo. magna. & in l. quibus diebus. §. quidam Titio. de condi. & demon.

f Diem. scilicet cedentem. & facit supra. l. iij. §. j. & §. sed & cum quis. & §. prox. respon.

pendente condicione Titius decesserit: quamuis conditio defecerit, ad heredem Titij legatum non pertinebit. Nā legatum cum sub condicione adimitur, perinde est ac si sub contraria condicione datum fuisset. Quod ita legatum est, Titio decem heres meus dato: si Titio non dederit, eadem decem Sempronio dato: si moriatur Titius antè diem legati, Sempronius legatum vtiliter petet. translatum enim legatum intellegi debet.

XI. IDEM libro quinquagesimo quarto Digestorum.

Qui hominem legat, & Stichum adimit: non perimit legatum, sed extenuat:

XII. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

VT Stichum legatarius eligere non possit.

In adimendo id quod à testatore conceditur, verbis testatoris statuit. Bartolus.

XIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

Dui Seuerus & Antonin⁹ rescripserunt, cum testator postrema scriptura, quæ ratione motus, pessimum libertum esse adiecisset: ea quæ priori scriptura ei relicta fuerant, adempta videri.

Quæ inducuntur ad deminutionem, non important augmentum. Bartolus.

XIII. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

Legata inutiliter data, ademptione non confirmantur: ve-

lebat pœnam imponere.

Legata.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium: & seruo suo purè. c. legauit, & ita inutile fuit legatum. & postea seruo ademi dictum inutile legatum sub condicione si nauis ex Asia venerit: & postea decessit: & postea defecit dicta conditio ademptionis. nunquid propter hoc confirmatum est dictum inutile legatum? Et videtur quòd sic: quia si legatum purè adimatur sub condicione, solet intelligi datum sub contraria condicione. Dictum ergo inutile legatum videtur propter hoc confirmari, id est quia fuit ademptum sub condicione, & conditio non extitit: tamen dicitur hîc quòd non est verum: quia ademptio solet interuenire ad hoc vt non debeat legatum primò datum, & non ad hoc vt debeat. cum ergo ponatur ademptio ad perimendum legatum quod valet, quo modo potest intelligi vt dicta ademptio confirmet & faciat conualescere legatum quod non valet? Certè non esset. bonus intellectus. [**QVIBVS EX CAUSIS.**] Si legauit tibi viam pro parte ad fundum meum, non valet legatum: vt supra de lega. ij. cum filius. in prin. Item si pro parte do libertatem seruo meo, non valet, scilicet vt pro parte sit liber, & pro parte remaneat seruus: vt. j. de lib. cau. duobus. & sicut non valet indictis casibus legatum, ita nec in eis valet ademptio: puta si lego tibi viam, & postea pro parte adimo: vel si lego libertatem seruo meo, & postea pro parte adimo. Viuianus.

Qui hominem.] **CASVS.** Legauit tibi hominem in genere, & ita habes electionem quem de seruis meis eligas. & postea ademi tibi Stichum qui erat vnus de seruis meis. certè nõ videor perimere legatum, sed extenuare: vt scilicet dictum Stichum eligere non possis, sed vnum de aliis quem volueris. & h. d. c. l. seq. Viuianus.

g Non perimit. contra supra titu. j. l. non solum. §. j. sed ibi alternatiuè; hîc in genere. Accur.

h Vt Stichum. aliàs lex: aliàs non est lex. Accur.

i Non possit. ergo à contrario aliàs legatari⁹ generis habet electionem: vt & not. in tit. de lega. §. si generaliter. & supra de pac. l. si vnus. §. sed si generaliter. & §. de opt. leg. l. hominem.

Dui Seuerus.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium, & legauit plura liberto meo, & postea aliqua ratione motus ego adieci dictum meum libertum esse pessimum. Certè videor ei ademisse priora legata. Viuianus.

k Quæquæ. i. aliqua.

l Ei. scilicet liberto: vt infra eod. l. libertus. & C. de his qui. vt indig. l. hereditas. Sed. arg. contra supra ad Sila. l. iij. §. j.

ADDITIO Dic secundum Bartol. quòd hîc testator volebat solum auferre beneficium à se concessum: ibi verò vo-

a si domino. institui Titium: & ab eo seruo eius legauit. non valet relictum: vt. insti. de lega. §. an seruo. & §. contrario.

b Nam pure. merito hoc ita dixi, quia quibusdam videbatur secus tali ratione, nam & c.

c Datum. id est non ademptum. Rog.

d confirmatur. ratione.

mera: aut certe ironice loquitur secundum Rog.

e Ademptio. remouet quod confirmetur legatum ratione supradicta secundum Rog.

f Interuenit. Not. spectandum fore quare aliquid fiat. sic. §. ti. j. l. Aurelius. §. testamento ita. & de fun. instr. l. si mancipia. in prin. & §. de condit. & dem. l. cum tale. §. fi. & ad leg. Falcid. l. in ratione. §. cum quidam. & de ope. no. nunti. l. j. §. inde queritur. & §. de manu. testa. l. Titia §. Lucius. & facit. §. e. l. si legatum. Item facit. §. de here. instit. l. ex facto etiam. & l. si focius.

g Habetur. & econtra ubi legatum utile, & ademptio utilis est: vt. §. e. l. si seruo. & l. si seruus.

h Adimas. nam nec legari nec adimi pro parte via potest: vt. §. de serui. l. pro parte. §. pro parte. & de le. ij. cum filius. in princip.

i vetes. si leges libertate, & pro parte adimas: non valet. ad quod §. de except. rei iudi. l. iudicatur. in prin. & de lib. cau. l. duobus. Accursius.

Cum seruus.] CASVS. Legauit Titio seruum? & postea donauit eum Seio: & sic extinctum est legatum: vt. §. eo. l. rem legatam. & postea emi eum a dicto Seio, & postea decessi. & postea dictus Titius petit ab herede meo dictum seruum. Certum potest heres meus opponere ei exceptionem doli: nisi probet quod ego ex noua voluntate volui eum habere dictum seruum. Viuianus.

k Et alienatus. ex voluntate, scilicet donando: vt infra eo. l. rem legatam.

l Non submouebitur. aliud esset si liber esse iussus sit: vt. §. de manu. testa. l. verum est. quare est contra. Item facit contra infra de condit. & demon. l. filia. §. fin. & C. de remiss. pign. l. fin. & §. de auro & argen. leg. l. scribit. §. item.

nihil.] CASVS. Legauit Titio. c. & postea cum penna induxi verba legati. certe perinde est ac si verbis ademissem ei legatum: & ita non habebit legatum Titius. Item scias quod prior testamenti scriptura corrigit quandoque posteriorem, & quandoque commutat eam, & quandoque rescindit: quamuis quibusdam hoc non videretur. De primo da exemplum: vt quia testator dixit in prin. testamenti, si Titio. c. legauero, nolo ei deberi nisi. l. & ita inuit, & ita videtur corrigere. De secundo da exemplum: vt quia dixit in prin. testamenti, si Titio legauero, volo illud legatum dari Seio. & ita commutauit siue transiit in Seium: vt. §. eo. translatio. De tertio da exemplum, vt quia dixit in prin. testamenti, si Titio legauero, nolo ei aliquid deberi. & ita dicitur rescindere cum ex toto tollit. & ita hoc dico per. l. §. de lega. ij. l. si quis in prin. test. Alij ponunt quod vltima scriptura corrigit primam, & commutat, & rescindat: sed de illo non erat dubium. vnde prima positio mihi placet. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

m Inducatur. quod dic vt not. C. de testa. l. nostram. & §. de leg. j. si ita scriptum. & de his quare in testa. delen. l. j. §. & ideo. & l. ij. in prin. Item facit. §. de petitio. heredi. l. si quis liber. circa prin. & de iudi. l. & post. §. j. Accursius.

n nihil. Corrigere. Corrigit vltima primam, cum addit vel minuit. commutat, quando transfert. vt supra eodem, translatio. rescindit, cum ex toto tollit: vt supra. l. proximi. & facit. §. de alim. leg. Gaio. & de leg. & senatuscon. non est. & de codicil. l. diui. §.

licet. & C. de pac. l. pacta. Vel dic econtra quod prima quandoque corrigit vltimam vel determinat: vt. §. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. fi. & de lega. ij. l. si quis. in prin. Sed contra. §. de regu. iur. l. ubi repugnantia. Solum ibi nescitur quod prius, & quod posterius sit factum. vel ibi est repugnantia propter prolixitatem verborum: vt supra de condit. institut. l. si Titius. Accursius.

XVII. CELSVS libro vicesimo secundo Digestorum.

Nihil prohibet priorem scripturam posteriore corrigere, commutare, rescindere.

Alienatione voluntaria extinguitur legatum. Bartolus.

XVIII. MODESTINVS libro 9o ad l. octauo differentiarum. 17th 9p 6

Rem legatam si testator viuus alij donauerit, omnimodo extinguitur legatum: nec distinguimus, vtrum propter necessitate rei familiaris, an mera voluntate donauerit: vt si necessitate donauerit, legatum debeat: si nuda voluntate, non debeat. hac enim distinctio in donantis munificencia non cadit, cum nemo in necessitatibus liberalis existat.

Legatum ademptum simpliciter manet apud heredem cum onere suo. Bartolus.

XIX. IDEM libro xi. Responsorum.

Modestinus respondit, si ademptio legatum quod Mevio relictum sit, fideicommissum ab eo datum defunctus reuocare noluit: heredes ex causa si deicommissi conueniri posse, recte probari.

nante: & ita merito non habet locum predicta distinctio in donatione. Viuianus.

o Extinguitur. per exceptionem: non ipso iure: vt supra eod. l. cum seruus.

p Rei familiaris. & non facit rescindi venditionem talis necessitas: vt. C. de rescin. vendi. l. non idcirco. Accursius.

q Liberalis existat. quasi dicat. qui dat aliquid ex necessitate, non dicitur id donare: vt. §. de dona. in. virum & vxo. si quis pro. & C. de dona. nec ignorans. & §. de dona. l. donari. quandoque tamen dicitur liberalitas vel donatio etiam quare necessario fit, sed improprie: vt. C. de heret. l. cognouimus. & §. de admini. tuto. cum plures. §. in primis. & §. de tut. & ra. distra. l. j. §. j. & §. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam. Vel dic, nemo & c. id est nemo indigens donat. sed tunc est arg. contra. §. si cer. pet. l. si ego. Item tertio nemo est liberalis ei qui indiget. Vnde versus: Cum fueris felix, multos numerabis amicos. Tempora dum fuerint nubila, solus eris. Sed prima vera. & facit. §. de auro & argen. leg. scribit. §. item. & §. eo. legatum. §. fin. Sed quid si alienauit titulo non lucratiuo: ex voluntate tamen pura, vt sceneret? Respondent quidam, semper videri fieri ex necessitate, ar. §. de procura. seruum quoque. sed dicas tunc habere locum hanc distinctionem quam hic dicit cessare in donatione. q. d. aliis habet locum. & sic intellige. §. de leg. ij. si deicommissa. §. si rem. & colligitur. §. eod. si seruo, & facit instit. de leg. §. si rem. Accursius.

Modestinus.] CASVS. Legauit Mæuio centum, & rogauit eum Mæuium vt daret Titio quinquaginta per fideicommissum, & postea ademi dictum legatum Mæuio: & non reuocauit expressè fideicommissum predictum Titio per Mæuium dandum. Certè dictus Titius poterit conuenire heredes meos vt dent ei dictum fideicommissum. propter ademptionem enim predictam Mæuio factam redit legatum Mæuij ad heredes meos: vnde ipsi debent sustinere onus fideicommissi. Viuianus.

r Possit. quasi cum onere redeat. sic. C. de cad. tollen. §. j. & supra de alimen. lega. l. Gaio. in princip. Sed argu. contra infra cod. l. si tibi. ADDITIO. Dic secundum Barto. quod ibi in eadem persona, hic in diuersis.

a] Dic secundum Barto. quod aliud est in relicto libertatis, vt ibi: aliud in relicto proprietatis. vt hic.

Hoc etiam dicit glossa. i. in. c. sedes. circa me. extra de rescrip.

In vulgata edit. est lex, Si adimedo.

Donatio quare fit ex necessitate, an donatio sit.

Versus

Licet transferam.] **CASVS.** Legavi Titio centum, & postea transtulit dictum legatum in Seium non capacem, puta quia erat in metallum damnatus. vel transtulit dictum legatum in seruum meum proprium: & in illa translatione legati non dedi eidem seruo libertatem. & sic in his duobus casibus non valet legatum in persona illorum in quos translatus est: vt. j. de his quæ pro nō scrip. ha. l. iij. & C. de lega. l. seruis. Certè licet eis non debeat legatum, vt dictum est: tamen nō remanet apud Titium cui ademi. Et scias quod legatum nulli alij adimi potest, quàm illi cui datum est. Vnde si dictus Titius cui legavi, erat filius vel seruus alienus: non possum adimere à patre vel à domino suo. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

a Legatum. idem in hereditate: vt infra de his quibus vt indig. l. cum quidam. Azo.
b sine libertate. & idèd non valet: vt. C. de lega. seruis. & j. de his quæ pro nō scrip. l. si in metallū. in fine. Sed contra s. de leg. ij. l. si seruus. §. si seruus. sed alio casulo quitur. Itè & hīc dicūt quidā valere offi. iudi. vt. C. de necess. ser. her. institu. l. quidam. §. il lo. Sed dic vt ibi.
c Nec illi. sic. s. de lega. j. l. planè. in princ. & de iniusto testa. l. cum in secundo. §. penulti. & infra eo. l. legatum. in fine & supra de mili. testa. l. milites. §. fina.

d Legatum nulli alij. sic supra de vulga. substit. qui liberis. §. fin. & infra de accep. l. an inutilis. §. si. & infra de verb. obli. l. si. in prin. & j. de condi. & demon. l. qui heredi. in princ. & institu. de stipu. ser. §. cum factum. Sed argu. contra. s. de lega. j. l. legatum. & infra de succ. edictio. l. j. §. per seruum. **ADDITION.** Solue secundum Bartolum quod hīc loquitur in ademptione: contraria verò loquūt in repudiatione. Ratio est, quia repudiatio fit postquam cessit dies legati. iam enim patri vel domino quæsitum erat: & idèd repudiare potest: sed ademptio fit viuo testatore: & sic antè diem legati cedentem: & idèd nō potest adimi à patre vel domino: quia eis non erat datum.

Ex parte.] **CASVS.** Titius instituit sibi heredes Gaium & Seium, & Gaius prædicto prælegauit. c. postea inter dictum Titium testatorem & dictum Gaium pro parte heredem & legatarium ortæ sunt grauissimæ inimicitia: & propter hoc ipse testator proposuit facere aliud testamentum, & auferre ei quicquid dederat: & incepit facere secundum testamentum, & non perfecit propter mortem superuenientem: & in eo secundo testamento non perfecto nihil dixerat adhuc de dicto Gaius. nūc enim statim mortuo Titio petit Gaius dimidiam hereditatis, & prælegatum. nūquid habebit vtrumque? Et dicitur quod non, imò medietatem hereditatis tantum, & non legatum: quia legatum nuda voluntate tollitur, & non hereditas. Viuianus.

c Legatum. id est prælegatum. Accursius.
f Instituit. in animo: non tamen fecit.
g Præterit. aliàs præterit, id est omisit. aliàs præterea.
h Denegabuntur. contra. C. de his qui. vt indig. hereditas. & j. de his qui. vt indig. l. cum quidam. Solu, hīc non ipso iure, sed ibi sic per sententiam. vel ibi expressa, hīc tacita est reuocatio. Vel dic vt dixi in dicta lege, cum quidam. Item nota. in legato secus: vt & s. l. iij. §. finali. Item quare secus? Respon. quia hereditas semel data adimi non potest: in legato secus: vt. s. de his quæ in testamen. delen. l. j. §. fi. & de milit. test. l. milites. §. veteranus. Sed quare secus? Respo. quia cum institutio heredis sit caput testamenti, non potest infirmari nisi certis modis solennibus, & quandoque non solennibus: vt instit.

a) Limita in

ff. Infort.

quibus modis testa. infr. §. ex eo. & C. de testa. hac consultissima. §. si. & l. fancimus. & l. nostram. & j. si tabu. testa. nul. exta. l. j. §. si heres. & de hoc no. s. l. iij. in fi. & facit. j. eo. l. pen. Ac.

Pater.] **CASVS.** Titius instituit sibi heredes duos suos filios, & vnam filiam suam: & facultates suas inter eos diuisit, paucis bonis communibus remanentibus indiuisis: & voluit dictam filiam accipere. ccc. aureos ex ratione commodorum primipili, id est ex ratione lucrorum quæ habebat ipse pater ex quadam publica administratione quæ habuerat: & postea de pecunia commodorum comparauit idem pater quandam possessionem: & dedit in ea possessione quadringentos aureos de dicta ratione commodorum. & ita. c. vltra quàm filia prælegasset: & postea decessit. nūc quæritur, an fratres prædicti & filia coheredes teneatur præstare forori fideicommissum siue prælegatum prædictum? Et videtur quod non: quia. ccc. aurei commodorum cum aliis. c. aureis de dictis commodis sunt consumpti siue absumpti: & ita videtur extinctum legatum: vt. j. ad Treb. Titius. Dicitur tamè hīc quod bene tenetur ei præstare dictum fideicommissum: quia non videtur absumptum, quod in corpus patrimonij est verum habebit ergo dicta

Si ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur: legatum non extinguitur, sed ex reempta præstabitur. Bartolus.

xxiii. IDEM libro septimo responsum.

Pater inter filios facultatibus diuisis, filia ex ratione primipili commodorum trecentos aureos accipere voluit: & ac postea de pecunia commodorum possessionem parauit. Nihilominus fratres & coheredes forori fideicommissum præstabunt. Non enim absumptum videtur, quod in corpus patrimonij versum est. Cum autem inter filios diuiso patrimonio res indiuisas ad omnes coheredes pertinere voluisset, ita possessionem ex commodis comparatam diuidi placuit, vt in eam præsuperflui pretij filia portionem hereditariam accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta.

Legatum videtur transferri cum conditionibus suis: nisi conditio personæ cohæreat. Bartolus.

xxiiii. IDEM libro octavo responsum.

Legatum sub conditione datum cum transfertur, sub eadem

filia tantum de dicta possessione comparata antè partem, quantum capiunt dicti. ccc. aurei. & superfluum dictæ possessionis debet diuidi inter eam & fratres pro hereditariis partibus. nam cum pater diuisit inter filios patrimonium suum: quicquid remansit in hereditate non diuisum, videtur voluisse pertinere ad omnes coheredes. tota autem possessio empta post testamentum non fuit diuisa: cum diuisio fuerit facta in testamento, vt dictum est. vnde bene dixi quod filia debet habere antè partem tantum de dicta possessione quantum capiunt dicti. ccc. aurei sibi prælegati: & superfluum dictæ possessionis debet diuidi inter eam & fratres pro hereditariis partibus. nam & si dicti quadringenti aurei non fuissent dati in emptionem dictæ possessionis, sed fuissent relicti in bonis siue hereditate: idem eueniret, scilicet vt. ccc. ex eis darentur filia antè partem: & superflui. c. diuideretur inter eam & fratres pro hereditariis partibus. Viuianus.

i Primipili. id est, cuiusdam administrationis in qua fuerunt multa commoda vel lucra. quasi dicat, ex tali negotiatione.

k voluit. scilicet per præceptionem. Accursius.
l Comparauit. pluris quàm. ccc. aureis: vt statim patet. Accur.
m Videtur. sic supra de lega. ij. imperator. §. fina. & l. sequen. & seq. & de peti. hered. l. sed & si lege. §. j.

n Indiuisas. quædam enim indiuisæ remanserant.

o voluisset. scilicet pater. Azo.

p Vt in eam. id est in ea possessione percipiat filia nubens aureos. ccc. & de superfluo portionem accipiat hereditariam. ad quod est. s. fami. ercif. l. quæ pater. Sed contra. C. fami. ercif. l. in cognitione. vbi dicit viriliter. sed dic vt ibi. Accursius. **ADDITION.** Solu. secundum Barto. quia ibi dicit quod ibi præcessit institutio æqualis, vel ex certis rebus, quod idem est: vt. l. ex facto. de here. institu. secundum Dy.

q Pecunia relicta. vt. ccc. habeat antè partem, in reliquis hereditariis: vt. s. fami. ercif. l. heredes. §. fina. & l. seq. & facit supra de lega. ij. l. xj. §. si rem. Accursius.

Legatum.] **CASVS.** Titio. c. sub conditione si naus ex Asia venierit, legavi: & postea transtulit dictum legatum in Seium, non repetita dicta conditione. Certè sub ea conditione nihilominus

stitutionem procedere inter suos, & nō obseruata solennitate. quod ait singulariter Bald. post gl. in l. quæries. super verb. diuidit. C. fami. ercif.

b) Primipilus dicebatur decima legionis æturio; de quo Vegeti⁹ lib. 2. Sed hoc loco re- & tenet Accursius quædam administrationem significari tametsi rem planè non attingit est autem primipilas & hīc & tit. C. de primipilo administratione vel administratori militaris annotatione. Ergo hunc locum perpetam hæcten⁹ interpretabitur Alciatus. Cont.

videretur translatum in Seium. secus autem si conditio legato apposita cohæreat personæ primi legatarij: quia tunc non videtur repetita in persona illius in quem translatum est legatum: ut puta si legavi uxori meæ sub conditione si habuerit filios ex me: & postea transtulit legatum in Seium. nam in persona Seij non videbitur repetita dicta conditio

quæ fuit necessaria in persona dictæ mulieris.

[PATER HORTOS.]

Titius legauit filiæ suæ in codicillis hortos instructos: & postea donauit uxori suæ quædam ex mancipiis dictorum hortorum. Certè amodo non debentur filiæ dicti serui, siue donationes confirmavit in testamento quod postea fecit, siue non: & siue valeat dicta donatio, siue non. posterior enim voluntas in uxorem collata est potior quàm legatum filiæ relictum. Vi.

a *sublatis*. id est si habuerit filios. Accursius. **b** *Necessaria*. ad legatum habendum. & dic vt. j. de condit. & demon. l. legatū sub conditione. & sic non est contra. s. de here. instit. l. sub conditione. & sic facit. C. de cadu. tollé. §. ne autem. & j. de condit. & demō. l. legatum. & l. quæ conditio. & j. de verb. obligat. l. Titia. §. idem respondit.

c *Voluntas*. collata in uxorem.

d *Filiæ*. aliàs filij. i. filiæ. nam masculinum concipit fœmininū: vt supra de lega. iij. qui doos. & j. eo. alumna. in fin. j. respon. & facit supra de lega. j. Stichum. & l. si ex toto. in princ. & de lega. iij. l. xj. §. si rem. & s. de auro legato. l. scribit. §. item. & de fun. instru. quæsitum. §. fi. & s. eo. translatio. & l. nihil prohibet. & l. & si transferam. Accursius.

A *Lteri*.] **CASVS**. Titius instituit sibi heredes Gaium & Seium. Gaiusque prælegauit prædium valens. c. & postea dicto Seio mandauit præstari actiones aduersus Sempronium debitorem hereditarium ad eum finem quo dictum prædium fuerat comparatum. i. in. c. cum forte dictus debitor deberet. cc. & idè fortè iussit mandari actiones ad eum modum, vt vnus heres haberet tantum in præceptione quantum alter. & postea idem testator voluntariè distrahit dictum prædium, cum non recepisset aliquam offensam à Gaius herede qui præceptionem prædij acceperat, & ita pretium dicti prædij rediit in corpus patrimonij. & sic non potest habere prædium nec eius pretium ille cui prædium fuit prælegatum: vt dixi. s. eod. rem legatam. & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an dicto Seio cohæredi Gaij debeant præstari actiones aduersus Sempronium prædictum hereditarium debitorem? Et dicitur quod non: quia (vt dictum est) mandauit testator præstari actiones dicto Seio aduersus dictum Sempronium ad eum finem quo prædium prælegatum cohæredi fuerat comparatum: idè scilicet vt vnus haberet tantum in præceptione, quantum alter, & non plus. cum ergo ille cui fuit prædium prælegatum, non possit habere prædium vel eius pretium, vt dictum est: ergo illi cohæredi cui debebāt actiones cedi contra debitorem hereditarium, non sunt cedendæ. Viuianus.

e *Dedit*. scilicet testator.

f *Comparatum*. comparatum enim fuerat fortè pro decem: & tantum voluit percipere alium cohæredem à quodam nomine.

g *Distrahit*. à defuncto ex voluntate, & sic reuocato legato. & dic contra offensam, quia non offendit legatarius testatorem, quia tunc non perderet alter. Vel dic à defuncto legatario consentiente: & sic non offendit testator legatarium. sed tunc idem esset & si eo inuito.

h *Redisset*. sic supra eod. l. pater. Accur.

i *Actiones*. admissa compensatione tali: quia alter non habet: er-

go nec iste. Argu. contra. C. de appell. l. præcipimus. in fine.

A **k** *Si seruo*. Testator Stichus libertatem in testamento reliquit, & eidem fundum: in sequenti die alienauit Stichum ex voluntate: & sic libertas & legatum sunt reuocata tacitè. tertio in codicillis expressè ademit libertatem. quæritur, an legatum fundi ac-

quiratur emptori serui? Respon. non, tū propter tacitam reuocationē libertatis, tum propter expressam, cum legatum fundi sine libertate esse nō potest. Nec dicat quis inutilem expressam ademptionē libertatis quasi alieno seruo: quia imò est utilis: quia potest redimi: & sic recoualesceret libertas, nisi expressè esset adempta. Accur.

Alienato seruo expressa libertate ademptio legati sibi iniuncti tacitam reuocationem inducit. secus si adimatur ipso manumisso. Bartolus.

VXXI. PAVLVS libro nono
Questionum.

S *Si seruo* cum libertate dato legato & alienato adimatur libertas: quanuis alieno inutiliter adimatur, tamē legatum ad emptorem non peruenturū. & meritò constitit enim ademptio, quia possit redimi: sicut datio, cum in eum confertur, qui testamenti faciendi tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. Quid ergo si eum quē liberum esse quis iusserat, manumiserat viuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus an perdidit legatum vana ademptio libertatis. quod quidam putant: sed superuacua scriptura nō nocet legato.

XXVII. IDEM libro vicensimo
primo Questionum.

tor, quod aliud legatum iam serui alienatione euacuatum silentio roboretur: idèque de libertate diceremus, scilicet vt esset adempta etiam si expressim post alienationē serui non esset facta ademptio: vt instit. de hæred. instit. §. quod si alienatus. Videtur ergo quod illa ademptio expressa sit superuacua, sed non est: quia si facta non esset, seruo antè aditam hereditatem, hereditati quæsitio, vel à testatore redempto, conualesceret libertas: vt j. de testa. mal. verum est. sed hæc expressa ademptio operatur ne amodo libertas redempto seruo suo data præsumatur. in legato verò nil operaretur expressa, quod non operaretur tacita. nec enim legatum præsumitur datum etiam redempto seruo: vt s. eo. cum seruus. sed nec finis huius legis corrigit principium. nam in primo casu vitiatur legatum alienatione: nec conualescere potest redempto seruo: quia sine libertate est. nam non videtur data, cum sit adempta: vt supra de his quæ in testa. delen. l. j. & supra eodem. l. & si transferam. in alio verò casu cum libertatem habeat, nil prohiberet ipsum legatum capere: nec valet ademptio libertatis in vltimo casu, quia iniuriæ est casum liberi hominis expectare: non autem serui redemptionem: vt j. de verb. obliga. l. inter stipulantem. §. homo liber. Sed cur non præsumitur reuocatum legatum per dationem libertatis sicut per alienationem? Respon. quia datio libertatis non videtur alienatio: quia habet eum libertum.

f *Iusserat*. in testamento.

t *Manumiserat*. idem fortè si alio modo sit liber factus: vt supra de here. instit. l. antepenul.

u *Putant*. sed malè. & sic statim corrigitur: sed superuacua & c. cui consonat. C. de testa. l. testamentum. & facit. j. eo. l. fi. & instit. de here. instit. §. seruus. & j. l. proximi.

S *eruus*.] **CASVS**. Per Gaium legatus est Stichus seruus Titio in testamento: & ei seruo aliquid legatum est per eundem Gaium, puta fundus: & postea idem Gaius alienauit per venditionem dictum seruum in Seium, per quod reuocatum est legatum Titij de ipso seruo, & legatum seruo relictum: & postea fecit dictus Gaius codicillos: & in eis ademit dicto Stichus quod ei legauerat. nunquid valet dicta ademptio? Et videtur quod non: quia legatum iam erat reuocatum per alienationē serui in Seium. legatum

legatum autem quod non valet, non potest adimi. Respon. tamen hic quod valet ademptio: quia & legatum prædictum potest sortiri effectum si redimatur seruus per dictum Gaium testatorem: & de nouo velit idem testator quod Titius prædictus habeat dictum seruum ex causa legati: per quod possit per consequens dictus Titius habere legatum seruo relicto: nisi fuisset

• Vnl. Si seruus.

expressè in codicillis ademptum: & hoc secundum quod est in litera, redimatur, sicut ego habeo. Alij aliter exponunt secundum eandem litteram: puta quia testator redemit seruum à Seio, & heredes testatoris spontè dederunt Titio prædicto tam seruum quam fundum seruo legatum. Alij dicunt secundum eandem litteram, quod dictum legatum seruo relicto potest sortiri effectum, si Titius legatarius proferat nouam voluntatem testatoris volentis quod idem Titius habeat dictum seruum à Seio redemptum, & etiam fundum seruo legatum: vt s. eod. l. cum seruus. in fin. Alij habent in litera reddiderit: & tunc exponit vt notatur in glossa. [SERVO LEGATO.] Legauit Stichum seruum meum Titio in testamento meo: & eidem seruo legauit fundum: & postea eundem seruum

inter viuos manumisi: per quam manumissionem tacite reuocatum est legatum Titio relicto de se seruo, non autem propter hoc est reuocatum dictum legatum seruo relicto. & postea feci codicillos: & in eisdem expressè ademi Titio legatum de se seruo, & postea deceffi. nunc quaeritur, an valeat dicta ademptio in codicillis facta? Et dicitur quod non: quia legatum de se seruo Titio relicto non potest rescindere etiam si rursus in seruitutem reciderit: quia per nouam seruitutem nouus homo esse videtur. si ergo non potest conualescere legatum de seipso seruo: ad quid dicemus vtile esse ademptionem prædictam: certè ad nihil. ipse ergo seruus liber inter viuos factus remanebit liber, & capiet legatum prædictum sibi à testatore datum. Viuianus.

a Si seruus legatus. Titio puta.

b Aliquid. scilicet legatum est, puta fundus. Accursius.

c Adimatur. scilicet expressè fundus, quod tamen tacite per alienationem serui erat reuocatum: vt nota. s. l. proxi.

d Ei. scilicet seruo: quod legatum non cedit nisi ab adita hereditate: vt. j. quando di. leg. ce. l. heredis. §. fina.

e Ademptio. fundi expressa.

f Legatum. scilicet fundi.

g Procedere. id est sortiri effectum.

h Si redimatur. aliàs est, si reddiderit: & tunc dic id est dederit dominus serui legatum legatario, scilicet Titio. licet enim pecunia cum effectu obstante exceptione non possit solui: si tamen soluat, non repetitur, nisi ademptum sit legatum expressè. tunc enim soluenti per errorem datur repetitio: quia nulla inerat obligatio. vel dic: reddiderit propriè, scilicet seruus domino: & tunc procedit legatum si legatarius testatoris nouam proferat voluntatem: vt. s. eod. cum seruus. aliàs redimatur, scilicet seruus. & tunc dic vt. s. quia & datus sit Titio spontè tam seruus quam fundus: vel si proferatur secunda noua voluntas.

i Seruo legato. puto Titio. & sunt ibi ablatiuus absoluti.

k Manumisso. scilicet postea.

l Legatum. id est ipse seruus expressim adimatur legatario.

m Nullius momenti. id est superuacua: quoniam ademptio per manumissionem iam facta erat.

n Legatum. scilicet fundi seruo.

o Capiet. vt. & s. l. proxi. in fine.

p Nam & si rursus. bene dixi superuacuum ademptionem per ma-

numissionem: nam & c.

A **q** Legatum. seruo.

r Eius. scilicet serui, id est legatum quod est ipse seruus. & facit infra de verbor. obligat. l. inter stipulantem. §. sacramen. & de solu. qui res. §. aream. Sed contra supra de lega. iij. l. si chorus. §. fin. si deest

tur, an in tua potestate sit ex causa fideicommissi eligere vt fideicommissum non præstes. Et magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari.

Si testator appellauerit libertum in testamento ingratum, in quo ei legauerat, videtur eidem ademisse legatum. hoc dicit.

xxix. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

Libertus qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest.

Fideicommissum ab vno in alium transfertur cum onere speciali: & onus primò iniunctum in persona ad quam transfertur, in onere speciali non videtur repetitum. Bar.

xxx. SCAEVOLA libro vicen- simo Digestorum.

Alumnæ suæ plura legauerat: quædam ex his abstulit: quædam vt præstaretur, ab herede suo petiit: in quibus & viginti dari vo-

demonst. l. auia. & supra de alimen. leg. l. Gaio. in princ. & facit. j. a] Alias incipit, quia. eo. alumna. in fin. j. respon. & §. ab heredibus. & §. qui filias. & de pecul. lega. l. si peculium. & s. eo. titu. l. Aurelius. §. testamētum. **AD- DITIO.** Dic secundum Bartolum quod hic loquitur de onere imposito in eodem legato: ibi verò loquitur de onere imposito institutioni, an videatur repetitum in legato.

Libertus.] **CASVS.** Stichus libertus meo legauit. c. & postea dixi in eodem testamento in quo ei legaueram, quod ipse erat mihi ingratus. certè mirasse videor voluntatem: & ideò legatum petere non poterit dictus libertus ab heredibus meis. Viuianus.

u Libertus. facit. s. eo. diui. & c. de iis quibus vt indi. l. hereditas.

Alumnæ.] **CASVS.** Sempronius fecit testamentum, & instituit sibi heredem quendam nomine Azum: & Sempronie alumnae suæ testatoris sororique dicti Azi heredis plura legauit: & postea quædam ex his legatis ei alumnae abstulit, & quædam ex his vt præstarentur ei petiit à dicto suo herede. inter quæ legata. xx. dare voluit eidem alumnae, his verbis: hoc amplius do lego darique volo Sempronie alumnae meæ. xx. libras auri: & committo fidei tæ o Aze heres meus vt in primis Sempronie sororem tuam alumnam meam pro tua pietate & regere & tueri velis: & si putaueris eam ad bonam vitam consuetudinem reuertamur. xx. auri libras ei alumnae reddas cum morieris: & interim tu præstes ei redditus, id est vt furas semisses de dictis. xx. libris auri. & postea fecit codicillos & in eis transtulit eas. xx. lib. auri ad Mæuium, legando eas ei: & fidei eius Mæuij commisit in hæc verba. xx. libras auri quas in testamento Sempronie alumnae meæ reliqui, eas dari volo Mæuij, cautionibus ab eo interpositis, vt ex ea summa eidem Sempronie quando vixerit ipsa Sempronie, præstet pro victu. v. denarios omni mense, & pro vestitijs centenos quinos aureos, id est quinquies. xx. omni mense, id que fidei vestrae siue tuæ committo o Mæui. certus autem sum te Mæui pro tua pietate petiturum ab herede tuo vt voluntas mea in persona alumnae meæ durer. & postea deceffit dictus Sempronius. nunc quaeritur, an dictus Mæuius sit cogendus restituere Sempronie dictas. xx. libras auri post mortem suam Sempronij, sicuti rogatus fuerat Azus heres: Et respon. quod non: sed alia quæ relicta sunt alumnae à Mæuij per testatorem, id est menstruos denarios. v. pro victu, & menstruos quinquies. xx. aureos pro vestimentis deberi à dicto Mæuij & ab heredibus eius eidem Sempronie alumnae donec ipsa viuet. Viuianus.

Sibi.] **CASVS.** Le-

gaui tibi Infortiatum meum, & rogavi te vt illud restitueres Titio. & postea idem Infortiatum reliqui tibi per fideicommissum: & in hoc secundo relicto non rogavi te vt alij restitueres. certè ex posteriori scriptura habebis Infortiatum, & nulli illud restitues. Viuianus.

f Fideicommissero. id est tibi per fideicommissum. reliquero. Azo.

r Non præstes. alias deest non: & alias adest: & bene: & concor. j. si cui plus quam per leg. Falcidiam. l. nihil. §. item si ipse. & c. de vsur. l. per retentionem. Sed contra. s. de proba. l. iij. Sol. ibi. Item argu. contra. s. de condit. instit. l. cum seruus. & j. de condit. &

a Viginti auri. non purè, sed post mortem, vt subiicit.
b Atti. proprium nomen est heredis, id est fratris alumnae. Azō. vt apparet. j. vel non erat frater, sed fraterna charitate eam diligebat: vt. s. de here. instit. l. nemo. §. qui frater.

c Ad Mæuium aliàs est ad Mæuiam legatariam, sed falsa est litera nã in multis locis oporteret dici, Mæuius id est Mæuia. aliàs est Mæuium: & hæc vera.

d Denarios quinque. scilicet pro victu.

e Centenos. dic cētenos & vicenos quinos, id est quinquies viginti poni pro eodem. & dic menstruos.

f Certa sum. per hoc videtur relinquere fideicommissum. vt. s. tit. j. l. vnũ. §. fina. & de leg. j. l. filiusfa. §. vt quis. & de leg. iij. l. Pamphilo.

g Attius. quod videbatur per verba superiora, certa sum &c.

h sed alia. scilicet menstrua. & sic posterior scriptura minime grauat. sic. s. l. si tibi certam.

i Et ab herede. quasi heres legatarij sit rogatus: quod valeret. vt. s. de leg. iij. l. si fuerit. §. si.

Titia. CASVS. Titia fecit testamētũ, & instituit sibi heredē in vna vncia Seia libertam suã & etiã suã collactaneã. fuerūt enim nutritæ de lacte vnius mulieris. & Seiũ & Gaiũ pone instituit sibi in. xj. vnciis: & postea Pãphilo suo liberto dedit prædia p fideicommissum. inter quæ dedit eidē Pãphilo synctesin, i. omnē pensionem prædiorũ quæ appellabatur circa Colonen. Itē eidē Pamphilo liberto postea donauit per epistolam etiã alias res. inter quæ verba epistolæ ita locuta est dicta Titia de dicta Seia & de dicto Pãphilo: Ego Titia mitto salutē heredibus meis: & volo firma esse quæ in inferiori parte testamenti mei ordinata sunt: & quæcunq; inueni me fecisse in nomine Pãphili: & si dicta Seia collactanea mea mihi noluerit heres esse ex ea parte ex qua eam scripsi, i. ex. xij. id est ex vna vncia, volo ei dari synctesin quæ est circa Colonen. & postea decessit dicta Titia: & postea dicta Seia liberta omiſsa parte in qua instituta fuit, elegit ex codicillis siue ex dicta epistola dictũ fideicommissum de dicta synctesi. dictus autem Pamphilus petebat dicta prædia quæ erant in synctesi, ex causa fideicommissi sibi in testamēto per Titiam relictĩ, quasi debeat cõcurrere cũ dicta Seia. nunquid Gaius & Seius prædicti & etiam Seia prædicta possunt eum Pãphilum repellere exceptione doli? Et dicitur quod sic: quia fideicommissum prædiorum in synctesi datum Pamphilo in testamento. videtur per epistolam translatum in Seiam. Viuianus.

Si de rebus specialiter legatis, & sub nomine generali confirmatis, vna alteri legetur, in totũ videtur esse legata, & legatario primo adempta. Bartolus.

Titia testamento Seiam libertam, k eandemque collactaneã, ex parte duodecim heredem instituerat. Pamphilo liberto suo prædia per fideicommissum dedit, in quibus & σύγκτησι **†** prædiorũ quæ appellabatur circa Colonen. eidē liberto postea per epistolam alias etiam res donauit, in quibus **m** de Seia & Pam-

philo ita locuta est. Titia. † Τοῖς κληρονόμοις μου χαίρειν. Βουλομαι βέβαια εἶναι τὰ ὑποπεπαγμένα, ὅσα ἔφθασα εἰς τὸ ὄνομα τῆ Παμφίλου πεποιθέναι. ἔαν Σεία ἢ σύντροφός μου κληρονόμος μὴ γένηται, ἐξ οὗ γέγραφα αὐτῷ μέρους, βούλομαι αὐτῇ δοθῆναι τῶ σύγκτησι τῶ Σεῖ Κολώνη. [id est Titia Heredibus meis salutem: **n** Volo firma esse quæ inferius ordinata sunt, quæcunque præueni in nomine Pamphili iam ante fecisse. si Seia collactanea mea heres non fiet, ex ea parte ex qua eam scripsi, volo ei dari synctesin quæ est circa Colonen] Quæsitum est, cum Seia libera, omiſsa parte hereditatis ei testamento adscripta, ex codicillis fideicommissum, id est σύγκτησι **†** circa Colonen eligat, an si Pamphilus ex causa fideicommissi eadē prædia vindicet, doli mali exceptione summoueri debeat. Respondit, translatum videri fideicommissum prædiorum, id est σύγκτησι quæ est circa Colonen, in Seiam libertam. **o**

k Libertam. quia eam manumiserat pater Titia.
l synctesin. Græce, Latine dicit omnem possessionem seu latifundium. seu massam. de qua in. l. j. de reb. dubiis. Cont.

m In quibus. id est inter quæ verba epistolæ.
n Salutem. Hæc est epistola in Græco, quam quidam libri habent translata in Latinum per hæc verba, volo & cæt. Alij non habent & exponunt Græcum quod significet, prædia quæ reliqui Pamphilo, Seia dono. & secundum istos petet Seia quasi ex donatione inter viuos: secundum primos per fideicommissum.

† Vide Alcia. lib. præter. i. in dictione synctesis. Sic vertit Grego. Haloander: Heredibus meis S. Volo, vt subiecta omnia rata sint, quæcunq; antè in Pamphili nomen contulisse visa sum. Si Seia collactanea mea heres ex parte qua eã scripsi, nõ etit: volo ei dari latifundium quod est circa Colonen. **†** Id est, latifundium.

Per ademptionem oneris adiecti in vim modi, etiam legatum videtur ademptum. Bartolus.

Ab heredibus petierat vt si in prouincia decessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, vt is corpus eius curaret in patriam reportari: & adiecerat hæc verba: Cui concedi volo si quid ex ea pecunia supererit. eadem die codicillos ad heredes suos ita scripserat: Peto à vobis, vt siue in prouincia, siue in via aliquid mihi humanitus **p** acciderit, corpus meum curetis & in Campaniam & in monumentum filiorum meorum reportare. **q** Quæsitum est, an id quod superfuerit ex sexaginta, à Lucio Titio tacitè ademerit. Respondit, ademptum videri. **r**

o seia liberta. hinc habet quidã, in Seiam liberta: & incipit. §. seq. ab heredibus alij nõ habent, & subaudiunt, scilicet in Seiam libertam. & incipit. §. Seia liberta & c.
p Humanitus. expone vt institu. de donationibus. §. j.
q Reportare. scilicet curetis.

r Ademptum videri. contra. j. de condit. & demonst. l. si quis seruu. Solu. ibi fauor libertatis. vel ibi onus seruo iniunctum fuit ademptum. hinc autè onus impositum Lucio fuit impositum heredibus, & ademptum Lucio. & facit. s. eo. l. si tibi certã. & de fundo instructo. l. quæsitum. in fine. Arg. contra infra de conditio. & demonstra. l. si quis eum. Item argumen. contra supra de testa. l. heredes. §. & si quis. Solu. ibi. Item nota quod onus concomitatur emolumentũ, & econtra. sic. s. de ali. leg. l. Gaio.

Qui filias. CASVS. Titius habens in bonis. xl. pone, & habes in ære alieno. l. pone, & habens duas filias, scilicet Primam & Secundam, fecit testamentum, & instituit sibi dictam Primam in. cc. id est in tantum de bonis, quod capiebat. cc. & secundam intantum quod capiebat. c. & Seium & Gaium intantum quod capiebat alia. c.

† Id est vniuersitatem possessionũ, quam postea riores mafam appellarunt. Neoterici perperã latifundium interpretantur, ni fallor.

† Vide Alcia. lib. præter. i. in dictione synctesis. Sic vertit Grego. Haloander: Heredibus meis S. Volo, vt subiecta omnia rata sint, quæcunq; antè in Pamphili nomen contulisse visa sum. Si Seia collactanea mea heres ex parte qua eã scripsi, nõ etit: volo ei dari latifundium quod est circa Colonen.

† Id est, latifundium.

* Seia liberta ab herede.

alia. c. & postea inter eosdē heredes & in eodem testamento fecit diuisionem bonorum suorum quasi omnium: ita q̄ cuilibet heredum assignauit quasdā res: & remanserūt à dicta diuisione. l. indiuisa, id est tantū de bonis, q̄ valebat quinquaginta. & postea subiicit hæc verba in eodē testamēto. reliqua autem omnia bona mihi existentia & superantia à dicta diuisione, similiter & hereditatis meæ onera erunt dictarum duarum mearum filiarum: quæ onera ex his meis bonis subsistūt. nā quædam ex meis oneribus satisfeci iā, & quædam non. postea fecit codic. & in eis reformauit totā diuisionē quā in testamento fecit, id est aliam formā ei dedit id est quasdam res quas per diuisionem filiabus dederat, dedit coheredibus earum: & quasdā quas dederat coheredibus, dedit filiabus: & quædam ex dictis suis bonis similiter indiuisa remanserunt, sicut & in diuisione in testamēto facta remanserunt quædam indiuisa: & postea decessit dictus Titius. nūc quæritur, an dictæ filię Titij possint cōsequi vt ipsæ solæ habeāt ea quę nominatim eis relicta sunt in diuisione quæ nouissimē à patre facta est, scilicet in codicil. qđ quidem coheredes earū negabant: Et videtur q̄ non, propter verba testamēti: per quæ verba testamēti aliter & aliter diuisionem fecerat. Respond. tamen hīc q̄ bene possunt hoc cōsequi: quia per diuisionem in codicillis factam non videtur Titius recessisse à tota voluntate expressa in testamento: sed ab his tantū rebus videtur recessisse quas reformauit in diuisione in codicil. facta. habebūt ergo filię malo velle coheredū res quę obtigerunt eis per diuisionem in codicillis factam: & coheredes earum habebunt alias res quę obtigerunt eis coheredibus per diuisionē eandem in codicil. factam. tota autē alia voluntas in testamento scripta remanebit in suo statu, scilicet vt ea bona quæ non sunt diuisa in testamento, nec in codicil. & vt onera hereditaria quæ capiebant. l. vt dixi, sint solummodo dictarum filiarum. Viuianus.

Quantum ad res reformatas videtur testator voluntatē mutare, non quantum ad alias. Bar.

Qui filias ex disparibus portionibus testamēto heredes instituat, a p̄nē omniū bonorū suorū eodem testamento diuisionem fecit, deinde hæc verba adiecit: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῆς ὑπαρχόντων μου, ὁμοίως καὶ τὰς κληρονομίας βάρη ἔσται μόνων τῶν δύο μου θυγατέρων Πειρίους καὶ Σεκουάδης, ἢ τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν. † [id est, Reliqua autem omnia bona existentia mihi similiter, & hereditaria onera erunt solum duarum b filiarum mearū, scilicet Primæ & Secundæ, vel quæ ex his subsistet.] Postea codicillis lōgē aliam diuisionē fecit bonorum inter easdē, inter quas & testamento diuiserat: quædam tamen nulli nominatim dedit. Quæsitū est, an Prima & Secūda filię ex verbis testamēti cōsequi possint, vt solæ c habeant ea quæ nominatim nulli relicta sunt in diuisione quæ nouissima à patre facta est. Respondit, non à tota d voluntate recessisse videri, sed his tantū rebus quas reformasset.

Trāslatio à legatario facta occasione mortis speratæ ex in-

contigerit, puta q̄ moriatur: do lego darique eis Mariano & Ianuario volo dictam portionē hereditatis quam habuit à me in testamēto Priscillianus, & dictum legatū quod ei dedi. & postea decessit dicta Titia testatrix: & postea fuerūt apertæ tabulæ testamēti sui: & postea decessit Priscillianus ex dicta infirmitate. nunc quæritur, an ex causā fideicō. pertineāt ad Ianuarium & Marianū etiā legata eius Priscilliani, nedum portio eius hereditatis? & dicebāt quidam prædicta ad eos pertinere siue Priscillianus decessit ex dicta infirmitate, siue ex alia. Respō. tamē hīc q̄ira demū pertinet prædicta ad eos, si Priscillianus decessit ex dicta infirmitate, & non aliās. Viuianus.

stanti infirmitate, ita demum habet effectum, si ex eadē infirmitate legatarius moriatur, non si ex alia. Bartolus.

Cū post apertas tabulas testamēti Priscillianus vixerit, de cuius legato portionēq; hereditatis mater epistula ita cauerat: Quoniam cognoui Priscillianū filium meū in extremis esse, iustissimum & piissimū duxi, portionem eius f hereditatis quam ei testamēto dederā, legare Mariano fratri meo, & Ianuario marito meo æquis portionibus. & si quid ei amplius legauerā, s vt si quid ei humanitus h † contigerit, do lego, dariq; eis volo: postea ex eadē infirmitate i Priscillianus decessit. quæsitū est, an legatum quoque eius ad Ianuarium & Marianū ex causa fideicommissi pertineat. Respōdit, posse videri, si decessisset ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos de quibus quæretur, transfuisse.

Si seruus legatus transferatur in fundum, vt ibi perpetuò sit: legatum de eo factum videtur extinctum. Bartolus.

xxx i. IDEM libro quartodecimo Digestorum.

Filio ex parte heredi instituto duos fundos cum mancipio,

Filio ex parte.] CASVS. Titius instituit sibi heredem Seium filium suum, & vxorem suam Gaiam, & dicto filio duos fundos prælegauit cum mancipiis & omni instrumento dictorum fundorum. Item dictæ suæ vxori prælegauit multa, inter quæ prælegauit ei Stichum & Damam seruos suos. postea cū cognouisset idem testator non esse aliquem villicum in altero ex fundis filio prælegatis, misit in dicto fundo Stichum prædictum vxori prælegatum, & præfecit siue præposuit eum tam rei rusticæ quàm rationibus fundi prædicti, & postea decessit idem testator. nunc quæritur, vtrum dictus Stichus pertinere debeat ad vxorem, an ad filium? & dicitur quodd ad filium. [MATRI SVÆ.] Titius instituit sibi heredem Seiam matrem suam, & Gaiū, & prælegauit quatuor prædia dictæ suæ matri: & fidei eius matris commisit, vt ex his quatuor prædiis duo restitueret focero ipsius testatoris: & postea fecit codicillos, & in eis focero ademit dictum fideicommissum dictorum fundorum, & postea decessit idem Titius. nunc quæritur, vtrum nihilo minus ad matrem pertineant dicti duo fundi? & dicitur quodd non. [SEIA TESTAMENTO.] Seia fecit testamentum, & in eo legauit Titio suo priuigno. x. pondo auri, & postea prædictus Titius accusauit eam, dicens quodd ipsa fecit occidi patrem suum Titij, maritūque quondam ipsius Scie. post institutam autem dictam accusationem dicta Seia fecit codicil. & non ademit dicto suo priuigno legatum prædictum, & ante finem dictæ accusationis decessit ipsa Seia, & nihilo minus quoad bona ipsius Seie confiscanda peracta non fuit causa prædicta homicidij: & postea pronuntiatum est patrem dicti Titij nō esse interemptum scelere dictæ Seie nunc quæritur, an ab heredibus dictæ Seie debeat reddi legatum prædictum? Et videtur quodd sic: quia ipsa in codicillis prædictis non ademit ei. Respond. tamen hīc quodd non: quasi tacite sit ademptum propter dictam accusationem de eo factam. [FILIE.] Titius instituit sibi heredem Seiam filiam suam quam habebat in potestate. & Sempronium & Gaiam: & inter cætera quæ prælegauit eidem filię,

an ex causā fideicō. pertineāt ad Ianuarium & Marianū etiā legata eius Priscilliani, nedum portio eius hereditatis? & dicebāt quidam prædicta ad eos pertinere siue Priscillianus decessit ex dicta infirmitate, siue ex alia. Respō. tamē hīc q̄ira demū pertinet prædicta ad eos, si Priscillianus decessit ex dicta infirmitate, & non aliās. Viuianus.

c Testamenti. quod fecerat mater Priscilliani, in quo ei portionē hereditatis & quædam prædia legauit. Azo.

f Eius. scilicet Priscilliani, id est quam habet in hereditate.

g Legaueram. sub. duxi legare. & adde adiectis his verbis, vt si quid &c. Accursius.

h Humanitus. p hoc videbat quādocūq; deederet & quacūq; infirmitate Priscilliani, qđ ei relictu fuerat, etiā ad Iānuariū & Marianū trāslatū fuisse: qđ remouet.

i Infirmitate. secus ergo si ex alia. R. & facit. s. qui. ex cau. maio. l. ab hostib. s. sed quod simpliciter. & de vulg. substit. l. in substit. & l. filio. Sed arg. cōtra. s. de libe. & postu. l. placet.

† Elegans loquendi figura, qua significatur mors Instit. de donat. l. 162. j. de verbo. signi-

† id est: Reliqua autem omnia de mea substantia quemadmodum & hereditatis onera, pertinebūt solū modo ad Primam & Secundam filias meas, aut quæ ex his superstes erit.

a Instituerat. & quosdam alios: vt. j. patet.

b solum duarum. q. d. non coheredū: & sic duo dixit indiuisa pertinere ad filias, & ipsas subire onera æris alieni.

c vt solæ. & non alij coheredes.

d Non à tota. sic & C. de testa. tu. & si à patre. & de rei vx. actio. l. j. s. sciendum. Sed contra. s. eo. l. si tibi certā. Sol. hīc prius testamentum nō rumpitur per codicillos: sed ibi vtrumq; erat testamētum. Rog. vel vtrumque relictu in eodem testamēto. Itē contra. s. de testa. heredes. s. si quid. Solu. secundū Azo. s. de solennitate testamēti, hīc de mutatione diuisionis. **ADDITIO.** Ista solutio displicet Bart. ideō dic aliter secundū Dy. q̄ hīc res assignata ex causa diuisionis, videtur capi tāquā prælegata, & prælegata potest in codicillis mutari & c. & in. l. cōtraria volebat sine solennitate mutare. Acc.

Cum post.] CASVS. Titia habēs filium nomine Priscillianum, & fratrem nomine Marianum, & maritū nomine Iāuarium, fecit testamentum, & instituit sibi prædictos heredes, & c. prælegauit dicto Priscilliano: & postea fecit quandā epistolam siue codicil. & in eis ita cauit: quoniā cognoui Priscillianū filium meum in extremis esse, id est iuxta mortē (erat enim infirmus ad mortē Priscillianus) duxi piissimum & iustissimum, portionem eius Priscilliani hereditatis quam ei testamento dederam, legare Mariano fratri meo, & Ianuario marito meo æquis portionibus, & etiam si quid amplius eidem Priscilliano legauerā. vnde si quid humanitus ei Priscilliano

prælegauit ei pecuniâ ipsius filie. postea idem testator exegit decem à quodâ debitore, & pecuniâ ipsius filie in suam patris rationem A conuertit: & postea decessit idē testator. nūc quæritur, an dicta filia possit agere cū coheredibus suis eo nomine, id est propter dictâ pecuniâ à debitore exactam? Et R. quod non, nisi probet exactam dictam pecuniâ per testatorē animo non adimendi. Viuianus.

a Legauit. id est prælegauit prædicto filio.

b Nec uxorem. inspicitur enim tempus quo cedit dies legati: vt & .s. de fund. instru. l. penul. & argu. s. de lega. j. l. quod in rerū. §. si quis post. & de lega. ij. l. peculium. in princi. & .j. eo. l. fi.

c Legauit. id est prælegauit.

d Codicillis. sic ergo quod testamēto relinquitur, in codicillis adimitur: vt institui. eod. in princi. & not. supra de testa. l. heredes. §. j.

e Cur ad matrem. imō videtur apud matrē remanere: vt .s. de alimē. lega. l. pecuniâ. quæ est contra. Soluti. ibi fideicommissi. fuit inutile morte fideicommissi. hinc pœnitētia testatoris: quæ patet in adimēdo legato. hinc grauoando matrē videtur pœnituisse de eo quod quatuor ei legauerat, argu. s. eo. l. quod si. & .l. & ideo. Vel hinc ab initio nil plus nisi duo matri erat relicturus. Tu dicis quod hinc quoad illa duo mater vt ministra fuit electa: vt & .s. de lega. ij. l. si quis Titio. & .l. si quis quos. & .j. de dona. cau. mor. l. si filio. sed in cōtrario vt legatarius. Et eodem modo solue. C. de cadu. tollen. §. pro secundo. & supra de lega. ij. l. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus. & de lega. ij. l. pater. §. Tusculanus. & .j. de condi. & demon. l. si quis cum. quæ sunt cōtra. & dic vt d. l. si quis Titio. apparet ex prædictis quod id quod dicitur ademptum, non videtur datum: vt .s. de his quæ in testa. delen. l. j. §. penul. quod verum est quantum ad illum locum cui est ademptum: non quātum ad locum de quo est ademptum: alioquin adempto legato illi ad quem trāslatum est. primus statim viam agendi consequeretur, quod hinc negat secundum Ro. & Azo.

f Legauit. Titio priuigno: vt .j. patet.

g Accusauit. incidenter, cū heres Seie dotem repeteret, vt eam priuignus lucraretur: vt. C. de repu. l. consensu. & .s. solu. matri. l. si ab hostibus. Vel dic quod directo criminaliter accusabat. l. Corne. de fisa. vt. C. de fisa. l. is qui.

h Acta causa. post mortem Seie, & hoc ciuilitate excipiendo. Vel dic etiam criminaliter quoad bona tantum. quod dic vt not. C. si reus vel accu. mor. fu. l. fi.

i Non ademerit. quia tacite videtur ademptum: vt .s. eodem. l. ex parte. & .l. iij. §. fina. & .l. sequen. & facit. j. de his qui. vt indig. l. j. & .l. indignum.

k Probaret. præsumitur enim ademptum: vt supra ea. l. in princi. & de lega. ij. l. cum pater. §. filia. & .l. antepenul. in princ. Azo. & de lega. ij. l. fideicommissa. §. si rem. & .l. qui filium.

D Etrahere.] CASVS. Legauit tibi centum lib. Bonon. certè bene possum promptè & leuiter & expedite adimere totum legatum prædictum, vel eius partem quotam, vel non quotam: & tam minimam quantitatem quàm maximam dicti legati adimere possum: & etiã vnum nummum possum adimere, & etiã dicto legato leuiter adicere possum. Si autem legassem tibi equum vel fundum, obscurum & difficile esset adimere vnum vel duos denarios in dicto fundo vel equo. nam non possum præscribere in fundo

& instrumēto omni legauit. idē vxori plura legata & seruos Stichū & Damam legauit. sed cū in altero ex fūdis filio prælegatis cognouisset villicum non esse, Stichum misit, & tã rei rusticę quàm rationibus fundi præfecit. quæsitum est, Stichus vtrum ad vxorē, an ad filiū pertineret. Respondit, cū memor erat eorū quæ testamēto cauisset: Stichū his prædiis in quæ translatus est, actorem cedere: nec vxorem b posse Stichū ex fideicommissi causa petere.

Si fideicommissum est ademptum ex dispositione testatoris expressa legatū nō remanet penes grauatum, sed videtur ademptum. Bart.

Matri suæ heredi ex parte institutæ, quatuor prædia legauit, & fidei eius cōmisit, vt ex his duo solo restitueret: deinde codicillis d focero ademit fideicommissum. Quæsitum est, an nihil minus ex prælegatione ad matrem pertineret. Respondi, nihil proponi cur ad matrem c pertineret.

Qui accusat testatorem de crimine capitali, videtur sibi capitaliter inimicus: vnde ei legatum videtur ademptum. Bartolus.

Seia testamento suo legauit f auri pondo quinque. Titus accusauit b eam, quod patrē suum mā-

trā breuem partē, vel in equo, quia ad id non haberemus in prōptu propria nomina, sicut habemus in pecunia. pecunia enim designatur in partibus per solidos, & per libras, & per vnum nummum vel plures, vel per quotas partes, sed fundus designatur tantum per quotam: vt puta dimidiam, & tertiam, & quartā, & sic de singulis.

[CVM LIBERTAS.] Stichus seruo meo legauit. c. & libertatē, postea ademi ei solam libertatem. nūquid videtur ei ademptum legatum? Et dicitur quod sic. vnde nihil facit ad rem, adimam vel non adimam * interepu. ei legatū: quia sēper videtur ademptum ex quo ademi ei libertatē, quia legatum nō potest habere sine libertate. Viuianus.

Per exactionem debitoris legatum de eo factum videtur extinctū, nisi aliud appareat. Bartolus.

Filiæ quam in potestate habebat, inter cetera legauit pecuniā. idem post factum testamentum pecuniā à debitore filie exegit, & in suam rationem conuertit. Quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere possit. Respondit, si probaret k non adimēdi animo factum, agere posse.

XXXII. VENVLEIVS libro decimo Astionum.

D Etrahere legatis vel adicere, si nihil præter numeratā pecuniā l legatum sit, promptum est. cū verò res corporales interuenient: & scriptura difficilior sit, & obscura portio. Cū libertas adimitur, legata seruis m relicta nihil attinet adimi.

D transferam. & facit. s. eo. l. si seruo.

DE REBUS DVBIIS.

Huic ferè respondet titulus qui est in Codice de verborum & rerum significatione. nam & si hac de re dictum sit postrema parte libri tertij de legatis, restabant tamen pleraque dicenda de ambiguo sermone legatorum & fideicommissorum, qui rem dubiam plerumque efficit, quamquam & detracto sermone ambiguo res dubia dici possit quæ in suspensio est quoad ex post facto confirmetur, quia res qua de agitur nondum eertum est valeat nec ne. l. 15. Res item dubia siue ambigua est, si incertus sit ordo nascentium vel morientium in spicie l. 11. §. vltim. & aliarum legum quæ sunt de commorientibus, vel si incertis personis legatum relinquatur. nam & de incertis personis in hoc titulo agitur. Cuiacius

E vndum.] CASVS. Mæuius reliquit Gaiō amplum fundum positum intra certos cōfines. postea dictus Gaius diuisit dictum fundū in quatuor partes ad hoc vt melius posset colere: & cū totale omnium dictarum quatuor partium vocaretur Mæuianum, eo quod à Mæuio peruenerat ad eundem Gaium: vni de dictis quatuor partibus imposuit idem Gaius nomen Mæuianum. vnde totale dictū prædium vocabat Gaius Mæuianum, & dictam quartam partem ipsius fundi vocabat similiter fundum Mæuianum. totalis autē dictus fundus valebat. c. pone, & dicta pars quarta valebat. xx. Item alibi habebat dictus Gaius quendam aliam fundum quem vocabat Seianum. nunc iste Gaius fecit testamentum, & legauit Titio fundum Mæuianum aut Seianum subalternatiuè, non adiciendo de quo Mæuiano sentiret, vtrum de magno, an de paruo: & fortè dedit electionem Titio legatario vtrum acciperet Seianum, vel Mæuianum: & postea decessit dictus Gaius testator. nunc quæritur, de quo Mæuiano videtur sensisse dictus testator, vtrum de paruo, an de magno? & distinguitur: aut dictus fundus Seianus æquiualeat Mæui-

a] Limita, nisi filio iure institutionis legatum certæ rei esset factū. quod & eleganter signauit. Bald. in auctenti ex cau. fa. 6. q. C. de li. præte. vel exhe.

* Flo. pertinere.

* legauit Titio.

ualet minori fundo Mæuiano: aut maiori fundo Mæuiano. Primo casu videtur testator sensisse de minori fundo Mæuiano legando dicto Titio legatario: & sic legatarius poterit eligere fundum Mæuianum minorem, vel Seianum. Secundò autè casu iudicabimus eum sensisse de totali siue vniuersali fundo Mæuiano: & sic dictus legatarius poterit eligere fundum Mæuianum maiorem siue totalem, aut Seianum. Viuianus.

* Ad hunc tractatū per tiner locus apud rhetores de ambiguo seu amphibolia de quo Quintil. lib. 7. & Cic. lib. 2. de inuent.

† Sic Flor. rectè perperam in quibusdā deest negatio.

Secūda casus positio secundum Rogerium.

**DE REBUS DVBIIS. *
TITVLVS V.**
Si in aliqua parte alternatiuæ est aliqua res dubia, declaratur habito respectu ad æstimationē rei in alia parte alternatiuæ positæ. Bartolus.

I. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

Vndum Mæuianum aut Seianum Titio legauerat. Cū vniuersa possessio plurium prædiorū sub appellatione fundi Mæuiani rationibus demonstraretur: respondi, non videri cætera prædia legato voluisse defunctū cedere, si fundi Seiani pretiū à fundi Mæuiani pretio non magna pecunia distingueretur.

aut Seianum alternatiuè, & fortè quem eligeret legatarius. quæritur ergo, de quo Mæuiano videtur sensisse, totali, vel particulari? & distinguitur an Seianus æquiualeat Mæuiano minori, vel quasi æquiualeat: & videtur quòd sensit de minori. aliàs si Seianus magis æquiualeat totali, secus: quia cætera continentur, vt hic colligitur, & argu. institu. de vulga. substitu. §. sed & si ex disparibus. & infra eod. l. vtrum. §. finali. nam tunc testator electionem dat: quādo meritò potest dubitari quod debeat eligere. at cū esset certus testator quod esset pretiosius: si de totali intelligeret, potius totaliter ei legaret precisè: sicut si vellem legare tibi. c. aut. xx. nam certum est quòd centum potius eligeres: & ideò simpliciter centum tibi potius legabo. aliàs minus intelligitur: vt. §. de leg. ij. l. si ita. §. si.

Item in fine habeas, non magna &c. & si, ponitur conditionaliter. aliàs est sine non: & tunc dic, si, id est, quāuis. Item quid si dubium est cui magis æquiualeat? Respon. de minori sensit: vt supra de leg. j. l. apud Iulianum. §. Seio. & l. si ita. in fine. Vel dic secundò, casum, secundū Ro. quòd Titius habebat fundum Mæuianum amplum, quem diuisit in partes, & imposuit nomen Seianum: & sic continetur Seianus sub appellatione Mæuiani. tādē legauit Mæuianum aut Seianum alternatiuè. q. d. totum aut partem. certè nomine Mæuiani continerentur tantū partes non nominatæ, id est cætera à Seiano. & secundū hoc quod dicit, non videri cætera, scilicet Seianum cedere cū ipso Mæuiano. **ADDITIO.** neque hæc species à Rogerio posita, neq; illa ab Azone rectè videtur posita.

B plurium. inter quæ non erat Seianus secundū primum casum: vel erat, secundū alium.

C si. id est quamuis &c. & in fine habeas, non: & distingue circa hoc: quia cum vni genus, alteri species legatur: generi per speciem derogatur: vt. §. de lega. iij. l. seruis vrbatis. §. si. cū verò eodem genus & species alternatiuè, & tūc nomine generis solæ partes vel species innominatæ intelliguntur: vt hic. aut copulatiuè: & tunc aut causa determinationis nominauit partes: & tunc solæ illæ continentur in legato. idem si à testore sciente hoc fiat aut causa tollendæ dubitationis, siue ad maiorem certitudinem. nam tunc generali legato non derogatur. idem si testatore ignorante hoc actum est: vt & supra de fund. instru. l. cū de lanionis. §. cui fundum. & §. quidam. & l. Seia. §. Tyrannæ, & de supra leg. l. legata. in principio, & de ma. testa. l. si peculium, & de leg. iij. prædiis. §. Titio. & §. fina. & not. hoc supra de fun. instru. l. quæsitum. §. penul. & §. si.

D Non magna. aliàs deest non: sed tu habeas. Accursius.

C iuibus.] **CASVS.** Cū essent duæ potestates Bonoñ. ita legatui eis: Potestatibus Bonoñ. lego centum. certè videor reliquisse communi Bonoñ. & non. singulis ciuibus: & sic potestates capient nomine communis legata, & non nomine suo vel singulorum ciuium. Viuianus.

E Ciuibus. fortè administratoribus ciuitatis. Azo. **ADDITIO.**

Istam glo. approbant Bart. Pau. & Sofi. circa quam dicas etiā idem si legerit ciuibus indefinitè, secundum eisdem.

F Ciuitati. non singulis, nisi aliud ostendatur testatorem voluisse: vt infra eod. l. cū senatus.

G Videtur. vnde capiēt administratores nomine ciuitatis. sic & sacerdoti relictum capit ecclesia: vt. §. de annu. lega. le. annua. §. à Titia. & infra de condi. & demonstrat. l. filio. in prin. & §. idem, & C. de iure deliberan. l. cum aliquis

Quod relinquatur administratoribus alicuius vniuersitatis, videtur relictū ipsi vniuersitati. Bar.

II. IDEM libro nono Responsorum.

C iuibus. * ciuitatis legatum vel fideicommissum datum, ciuitati relictum videtur. §.

III. PAVLVS libro quarto decimo Questionum.

In ambiguo sermone non vtrumq; dicimus, sed id duntaxat, quod volumus. Itaque qui aliud dicit quàm vult: neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur.

Conditio dandi potest conferri in personam certam & incertam. Bartolus.

IIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

C id non loquitur: & sic non est mirum si legatum est inutile. facit autem ad prædictas partes huius. l. §. de leg. j. l. si quis à filio. §. si quis plures, & l. iij. per quas pono hūc casum. Alij aliter ponunt: sed nolo plus insistere. Viuianus.

H In ambiguo. in prima parte pone legatui Stichum, cum haberem duos Stichos: vt. §. de leg. j. l. si quis à filio. §. si quis plures. In secunda legatui fundum, & sentiebā de equo: vt. §. de leg. j. l. iij. si autem lego Stichum, & sentiam de Pamphilo: valet de quo sensi: vt. d. l. iij. de leg. j. & ita prima pars in proprio nomine, secunda in appellatiuo ponitur. sed & prima potest loqui in appellatiuo, ibi, nō vtrumque: sed non in eo quod dicit, sed id duntaxat &c. Alij vt Rog. dicunt ambiguum quod continet amphiboliam, vt Aio te Aecacidem Romanos vincere posse, & similia de quib; not. §. de pact. l. veteribus. item in infinitis alijs potest poni exemplum: vt studiosus indagator poterit inuenire.

D Itaque. verè in ambiguo ita est. nam aliud in eo quod dubium non est: prolator tamen quod dixit non sensit. R. vel continua sic, dixi in ambiguo non valere vtrumque: ergo multo magis vbi non est ambiguum, non valet vtrumque, quinimò neutrum. nam si aliquid valeret, vel valeret quod dicit: sed hoc non vult. vel valeret quod vult, sed illud non dicit: est ergo valida illatio, itaque &c. Sed obiicitur primo dicto. l. supra de usufruct. leg. l. si alij. vbi verbum fundi quod est ambiguum, quia quandoque proprietatem nudam, vt supra familiæ exerciscun. l. & puto. §. j. quandoque plenā continet: vt supra de usufruct. accrescen. l. si tibi. tamen non accipitur prout voluit testator: vt dicta. l. si alij. Sed dic, ibi fuit ambiguitas rei: hūc verbi vel orationis. vel ibi speciale: vt R. ibi dixit. Vel verius nomen fundi non est ambiguum: quia semper plenam proprietatem continet: & sic concordant cum fine huius legis. nec ob. lex illa, & puto. vt ibi not. Item obiicitur secundo dicto huius l. supra de lega. iij. l. e. non aliter. vbi receditur à verbis, si testator vult. Sed illud locum habet vbi vocabulum plures habet significationes, sed alteram consuetam: vt lego decem solidos Bonoñ. inspicitur ergo consuetudo, nisi testator aliud velit, vt de paruis Bonoñensibus intelligatur, & facit. j. de re. iu. l. e. in ambiguis orationibus, & de verborum signi. l. Nepos proculo, & supra de supel. lega. l. legata. & l. Labeo. circa finem. Sed arg. cōtra infra de appel. l. j. §. si quis. **ADDITIO.** Sol. secundum Barto. quòd hūc est error in verbi prolotione: ibi in facti executione: circa quem errorem est iuris dispositio: vt ibi patet.

Paulus respondit.] **CASVS.** Quamuis legatum incertæ personæ relictum non valet: vt institu. de leg. §. incertis. tamen id quod conditionis implendæ causa dandum est, sine dubio debet dari certis & incertis personis, vt possit competere petitio fideicommissi illi cui in fideicommissio sibi relictū est appositā conditio dandi aliquid certæ vel incertæ personæ. & de certa persona est planum cui libet. de incerta autem ita pone: Lego tibi equum

Plin. lib. 5. episto. ad Caluiscū ait, nō potuisse hereditatē aut legatum ciuitatibus relinqui. & Vlpia. 22. titu. §. nec municipia. nisi quòd à liberis suis heredes institui possunt.

In ambiguo.] **CASVS.** Cū haberē duos Stichos seruos, legatui tibi Stichum. certè ille Stichus debetur, quem debere volui, & non alius. aliud autem est in eo legato quod nō est dubiū siue ambiguum, si ego testator dixi in eo aliud quā sensi: puta quia legatui tibi fundū, & sentiebā de equo. nō enim valet ī aliquo legatum: quia qui aliud dicit in legando quàm vult, nō dicit id quod vox significat: quia non vult. nec dicit id quod vult, quia

a] Nisi sit erratum in corpore. Bart. & Pau.

b] Displicet Bart. Pau. & Sofi.

si dederis decem illi qui duxerit in vxorem filiam Titij, vel illi qui prius ascenderit Capitolium. per. l. j. eod. si fuerit. Sed quid si ita dixi. c. per fideicommiss. relinquo: & non adieci cui. indubitatum est nulli personæ videri datum fideicommiss. nec certæ, nec incertæ: & idè non valet fideicommiss. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

a Paulus respondit. aliàs

incipit, id quod. & quidam dicunt quòd hæc lex non est in Pandect.

b Et incertis. vt lego tibi fundū si dederis decem ducenti in vxorē filiam Titij, vel ei qui primò Capitolium ascenderit. ad quod. j. eo. l. si fuerit. an legatum valeat incertæ personæ relictum: b dic vt institut. de leg. §. incertis. & §. sed nec. & infra eod. l. quidam.

c Paulus respondit. Nō sit. expresso nomine vel quali: vt supra si cer. pet. l. certum. & de hered. insti. quoties. §. si quis. Accursius.

d Nulli. facit supra de usufruct. lega. l. qui plures. & supra de hered. institui. l. quoties. §. heres. & institut. de leg. §. legari. & de verbo. obligat. l. si ita. §. Chryzognus. sed in casu contra: vt infra de statulibe. l. qui pecuniam. vbi simpliciter dare iussus seruus & libet esse, heredi videtur iussus. **ADDITIO.** Dic quòd ibi grauat legatarius vel fideicommissarius: vnde

in dubio videtur grauatus dare heredi à quo sensit commodum: hinc verò grauatur heres qui commodum sensit à seipso, non ab alio, secundum Barto. hinc.

Quidam relegatus.] **CASVS.** Titius relegatus fecit testamentum, & in eo instituit sibi heredes Sempronium & Seium & Gaium, & Petro centum legauit, & Martino. xl. & quibusdam aliis plura legata reliquit: & postea ita dixit: si quis ex heredibus cæterisque amicis quorum hoc testamento mentionem feci, siue quis alius ex amicis meis non nominatis in testamento restitutionem mihi impetrauerit ab imperatore, & antè decessero quàm ei gratias agerem: volo dari à cæteris heredibus. c. aureos pone ei qui id egerit. postea Seius vnus ex heredibus impetrauit ei testatori restitutionem ab imperatore: & postea decessit idem testator antequam id sciret. nunc quæritur, an dicto Seio debeantur à coheredibus suis dicti. c. aurei? Et dicitur quòd sic. sed & si alius ex amicis testatoris non nominatis in testamento impetrauit ei restitutionem, ipse habebit dictum fideicommissum. [S I T I B I.] Titius instituit sibi heredem Seium & rogauit eum per fideicommiss. vt tibi Gaio & posthumo Titij testatoris restitueret hereditatem suam testatoris: & postea decessit dictus testator, & Seius adiuit hereditatem suam. nunc tu Gaius vis ab eo petere totam hereditatem, cum non sit adhuc natus posthumus. quæritur, vtrum possis? Et respond. quòd si certum est posthumum non nasciturum, totam potes petere: quia non potest posthumus non nasciturus facere tibi partem. si autem iam natus est posthumus vnus, pars dimidia tibi debetur: duobus autem natis, debetur tibi tertia: tribus natis, debetur tibi quarta. & non miretis quòd pono tres posse nasci vno vtero siue fœtu: quia de facto enixa est quædam mulier nomine Serapia quinque. alia etiam lex quæ est supra si pars hered. per. l. antiqui. dicit quòd interim antequam aliquis posthumus nascatur, debetur tibi quarta. Quod autem dixi in fideicommiss. hereditate restituenda tibi Gaio & posthumo testatoris, habet locum si dictus testator instituisset te directò pro parte heredem, & posthumum suum pro alia parte: & idem esset similiter si tibi & posthumo suo reliquisset legatum vel singulare fideicommissum. Item quod dixi in fideicommiss. hereditate, & hereditate directò relicta, & in legato

& in singulari fideicommissio relicta tibi Gaio & posthumo testatoris, esset idem si reliquisset tibi aliquod prædictorum, & posthumo alieno. & hoc dicit cum duabus legibus sequentibus vsque ad. §. cum quidam. Viuianus.

e Testamento. quod potuit: vt. s. de testa. l. eius. §. sed relegati.

f Amicis. Hoc valet etiam hodie: vt institut. de leg. §. sub certa. Sed ad id quod subiicit, siue quis & c. videtur contra. institui. de lega. §. incertis. Sol. hinc implicat dictio alius, scilicet ex amicis, licet in testamento non nominatis. An autem ille. §. incertis, hodie corrigatur: quidam quòd sic, per. §. sequen. sed nec. & ibi loquitur secundum nouum ius. alij quòd non, & id referunt ad posthumum, & ad soluta indebita piis locis relicta, quæ constat valere, licet incertæ personæ relictum sit: vt. C. de episc. & cler. id quod. & l. nulli. Accursius.

g Et antequam. ad hoc est infra de condit. & demonst. l. hæc conditio. §. fina. & l. si iam. & C. de episc. & cler. auth. si captiui.

h Præstari. debere dicendum est. Accursius.

i Alieno. hinc & in duabus legibus sequentibus habes fideicom. hereditatem, item hereditate directò, item legatum vel fideicommissum sin-

gulare posse relinqui posthumo alieno: & sic est contra institui. de lega. §. posthumo. & de bono. possess. in princ. Solu. illud de lege. xij. tabu. at hinc considerauit ius prætorium vel imperatorium: vt eodem titu. de leg. §. posthumus. & §. sed nec. & de bono. possess. circa princip. Alij hoc coniungunt, si quis tibi vel alieno, id est alicui alij & posthumo suo & cæt. vt nihil hinc de alieno dicatur. Accursius.

k El ex parte. Dedit tibi & posthumo.

l Trum.] Casum in hoc principi. l. vide in casu proximo proceden. [C V M Q V I D A M.] Titius instituit sibi heredes Seium & Gaium & Sempronium: & commisit fidei dicti Seij, vt cum ipse Seius moreretur, restitueret suam partem hereditatis vni ex dictis suis coheredibus cui ipse Seius vellet: & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an valeat dictum fideicommiss. Et videtur quòd non, quia videtur esse positum in arbitrio eius Seij qui rogatus est: quo casu non solet valere fideicommissum: vt supra de leg. iij. l. fideicommissa. §. quanquam. dicitur tamen hinc quòd valet fideicommiss. quia non est eius arbitrio positum an omnino velit restituere: sed est commissum in arbitrio suo cui potius restituat. Primo enim casu non valeret, isto autem casu bene valet. [Q V Æ S I T V M E S T.] Instituit mihi heredem in. vj. vncis hereditatis Titium: & Seium in. iij. & Gaium in duabus: & rogauit dictum Titium vt cum moreretur restitueret partem suam dictis suis coheredibus. & postea decessit. nunc quæritur, an debeat Titius restituere suam partem coheredibus pro virili, id est vni tantum quantum alteri: an verò pro portionibus hereditariis ex quibus heredes scripti sunt dicti sui coheredes. & distinguitur: aut ego testator ita iussi restituere partem Titij coheredibus eius si coheredes darent ei Titio. c. pone: aut sine aliqua donatione pecuniæ. Primo casu subdistinguitur: aut æquas partes dictæ pecuniæ iussi eos dare Titio: aut dispare. si æquas partes iussi eos dare, æquas partes debent habere fideicommiss. id est de parte Titij eis restituenda, si autem dispare partes dictæ pecuniæ iussi eos dare Titio, taliter scilicet vt videantur dispare partes congruere portionibus eorum hereditariis: pro hereditariis partibus debet habere fideicommiss. prædictum. Secundus autem casus, id est quando iussi restituere partem Titij coheredibus eius sine

* Hoc caput in Pandect. Flo. deest: sed perperam vt alia multa. Contius. vide Anto. August. lib. 3 cap. aliter sententiam. a] Legatum incertæ personæ an & quando valeat: vide ple ne per Bart. id. l. proximi. in prin. j. e. tit. & per Cy. in l. id quod pauperibus. C. de episc. & cle. b] Dic quòd non. & sequitur Barto. Pau. & Sofi

c] hoc verius. Cont.

d] hoc interpretatio absurdissima est. Cont.

sine aliqua donatione pecuniæ per coheredes facienda eidem Titio, non est in hoc. §. sed dic hoc casu debere eos habere fideicommiss. pro hereditariis partibus: vt. j. ad Trebellia. l. quoties. in prin. & similibus quæ ibi scripsi. Viuianus.

a *Minimè.* cum nec ipse capere possit. sic. j. de contra tabu. l. si post mortem. §. liberi. Item contra supra de lega. j. l. planè. §. si coniunctim. vbi seruus qui non capit, facit partem. sed ibi idèd, quia poterat conualescere seruo libertate donato.

b *Partem.* id est te non admitti nisi ad partem: vt supra de lega. j. l. huiusmodi. §. si Titio. & dic vt ibi.

c *Quarta debeatur.* hæc vera, & si non apparebit quod edentur. quoniã interim quarta debetur: vt. s. si pars hered. pe. l. antiqui, & facit. j. de sol. l. si pater. & supra de here. institu. l. si quis ita scripserit, & de lega. j. si duobus. §. fina. & le. qui filiabus. §. j. Sed contra. j. eodem. l. si fuerit. ^a & supra de here. institu. l. Titius fundi. **ADDITIO.**

TIO. Dic quod ibi omnes erant nati: hinc non. Dy. Bart. Pau. Cuma. & Sofi.

d *Portentofum.* non tamen est: vt. d. l. antiqui.

e *Vtile esse.* cuius petitionem nullo etiam electo aut omnes, aut superstes, si vnus tantum superest, habebit: vt. s. de lega. ij. l. si Titio. & l. si quis Titio. §. si. & l. cū quidã, & l. vnum ex familia. in prin. & §. j. & §. sed si quidem ille. & §. rogo. & l. cūm patet. §. hereditatem.

f *In arbitrio.* sed nec in alio casu semper est in eius arbitrio hoc omnino: vt supra de lega. ij. l. fideicommissa. §. sic fideicommissum, & §. quamquam. & argu. supra de eo quod certo

commodius dici puto, si quidem natus nō est, minimè ^a cum partem ^b facere, sed totū ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. sin autem natus fuerit, vtrosq; accipere quantum cuiq; relicto est: vt yno nato, pars tibi dimidia debeatur: duobus natis, tertia tibi debeatur: tribus natis, quia trigemini [†] quoq; nascuntur, quarta debeatur. ^c Et nostra quidē ætate Serapias Alexandrina [†] mulier ad diuum Hadrianū perducta est cum quinque liberis, quos vno fœtu enixa est. Sed tamen quod vltra tres nascitur, ferè portētosum ^d videtur.

Substantia legati vel fideicommissi in alterius voluntatem non potest committi: sed electio personę bene committitur. Bartolus.

Cūm quidam pluribus heredibus institutis, vnus fidei cōmississet, vt cūm moreretur, vni ex coheredibus, cui ipse vellet, restitueret eā partē hereditatis, quæ ad eum peruenisset: verissimū est vtile esse ^e fideicommissum. nec enim in arbitrio ^f eius qui rogatus est, positū est an omninō velit restituere, sed cui potius restituat. Plurimum enim interest, vtrum in potestate eius quem testator obligari cogitat, faciat si velit dare: an post necessitatem dandi, solius distribuendi liberum, arbitrium concedit.

In fideicommissio heredibus relicto intelligitur portio pro modo oneris heredibus per fideicommissum iniuncti: aliās debetur pro hereditariis portionibus. Bart.

S *inter.] CASVS.* Donauit vxori meæ fundum: & postea ipsa decessit antequam ergo. certè non confirmatur morte sua dicta donatio: imò redit ad me fundus quauis confirmaretur si ego prius moreretur non reuocata donatione. si autem simul ambo decessimus, valet donatio, ea maximè ratione, quia ego donator non superuiuo vt possim cōdicere dictum fundum.

Et quia tetigi vnum casum de illis qui simul moriuntur, idèd videamus de aliis: vt in l. sequen. Viuianus.

m *Qui donauerat.* vt. C. de dona. inter vi. & vxorem. l. à marito.

n *Non superuiuat.* id est superuixisse ^d non probetur. sic & s. de dona. inter vi. & vxor. le. cūm hic status §. si ambo. & ar. infra. l. proximi. in prin. & §. fina. idem in dona. cau. mor. vt. j. de dona. cau. mor. le. sed hi. sed contra. j. l. proximi. §. si maritus. vbi mulier præsumitur præmorta. Solu. aliud est in stipulatione dotis, vt ibi: & aliud in donatione: vt hinc. Nam hæc donatio eis viuentibus ratione mutui amoris prohibetur, non ratione mutui odij: vt. s. de dona. inter vir. & vxor. l. iij. in prin. & le. si id quod §. si quas. & l. sed si vir. §. quod legaturus. ergo eadem ratione eis morientibus fauorabilius confitetur: vt hinc, & arg. s. de auro & argen. lega. le. Quintus. in fin. & C. de lega. cūm alienam. vel in. le. contraria ambo in matrimonio decesserūt: & sic verba stipulationis conueniunt, quæ erant, si mulier in matrimonio decederet, & eodè modo respon. ad. l. s. de relig. le. si possessor. §. j. Item quo modo quod ab initio non valuit & c. vt infra de regu. iur. le. quod ab initio. quæ est contra. sed hinc cōfirmatur non quasi ^e donatum, sed quasi relicto: ^f vnde & Falcidiam patitur: vt. C. ad legem Fal. l. in donationibus. vel idèd conualescit, quia cessant causæ quæ infringebant donationem, quæ sunt supra de dona. inter vitum & vxor. l. ij. & iij.

Ad cōfirmationem donationis sufficit coniugem donantem donatario non superuixisse. Bart.

IX. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

S *inter virum & vxorem donatio facta fuerit: priore defuncto cui donatū est, ad eum res redit qui donauerat.* ^m quod si simul tam is cui donatū est, quàm is qui donauerit: quæstionis decidendæ gratia magis placuit valere donationem: eo maximè, quod donator non superuiuat, ⁿ qui rem condicere possit.

Vltimus seu supremus dicitur quem nemo sequitur, etiã si nullus præcedat: proximus seu primus dicitur, quem nemo præcedit, etiã si nullus sequatur: & sic idem potest esse primus & vltimus. Bartolus.

X. TRYPHONINVS libro vicesimo primo Disputationum.

tur non quasi ^e donatum, sed quasi relicto: ^f vnde & Falcidiam patitur: vt. C. ad legem Fal. l. in donationibus. vel idèd conualescit, quia cessant causæ quæ infringebant donationem, quæ sunt supra de dona. inter vitum & vxor. l. ij. & iij.

Q *ui duos.] CASVS.* Institui mihi heredes duos meos filios impuberes, & substitui Titium ei de meis filiis qui supremus moreretur: & postea decessit: & postea dicti duo mei

E filij impuberes perierunt simul in quadam naue. nunc quæritur, an dicto Titio substituto deferatur hereditas, & cuius eorum impuberum deferatur ei hereditas. & certè iuriscon. altius circa hoc exorditur dicens: si vnus decessisset prius, & alter postea, & ita secundum ordinem decessissent, priori mortuo erit heres ab intestato frater eius: postremo autem mortuo erit heres dictus substitutus: in ea tamen hereditate posterioris impuberis mortui habebit dictus substitutus hereditatem secundi filij impuberis antè defuncti. In proposito autem quæstione vbi simul perierunt impuberes, vtrique est heres dictus substitutus: & est ratio, quia cum neuter superstes fuerit: quasi vtrique vltimi decessisse videntur. quidam tamen dicebant in hoc casu quod neutri videntur sibi decessisse vltimi: quia comparatio posterioris decedentis solet sumi ex facto prioris mortui: & idèd dicebant prædictum substitutum neutri debere succedere in hoc casu. Sed superior sententia magis

[†] trigemini
[†] In huc loco Plin. li. 7. nat. hist. c. 3. Quod hic de muliere Alexandrina Gaius cōmimit. s. si pars here. pe. l. antiqui. §. sed & trigeminos, Paulus iurif. cōsul. Alio attribuit, nisi authentic, aut illic mendū infit.
^a Ibi cōstabat quod vnus tantum legare volebat, de quo nō constat: hinc est verisimile de pluribus. Cu. & Sofi.

^d Non est necesse sic exponere: quia idem & si in simul emissis spiritum probetur, secundū Pau.

^e Imò quia eadē lex prohibens hoc dicit secundum Bart. & Pau.

^f Displicet Bart. Pau. Cu. & Sofi.

^b Verū. est in §. 1. loco. l. ij. §. Scæuola. ^b & not. expressa nocent. sic. j. de regu. iur. leg. expressa, & j. de condit. & demon. l. si in diem. in fine. Item facit. j. ad Trebell. l. ex facto. §. si quis rogatus, & de verb. oblig. l. centesimis. §. ij. & j. de actio. & oblig. l. sub hac. & supra de contrahen. emp. l. hæc venditio. & l. si in emptione. §. pe. nec ob. s. de leg. ij. l. j. c. & de leg. j. senatus. §. legatum. vt ibi not. Accursius. **ADDITIO.**

^c Dic quod ibi confertur legatum in voluntatem legatarij: hinc alterius. Cu. & Sofi.

^g *Scripti sint.* vnus ex vj. alius ex quatuor, alius ex duabus vnciis. & sub. & vnus cæteris portionem suam restituere sit rogatus quando decesserit.

^h *Iussi.* fideicommissarij, iidemque coheredes. Accursius.

ⁱ *Disparis.* scilicet partes pecuniæ.

^k *Videantur.* aliās est, vt videatur, scilicet pecuniæ distributio: aliās videantur. s. partes disparis pecuniæ.

^l *Restitui.* idem ergo si sine pecunia iussus est restituere. dic ergo regulariter pro hereditariis, nisi pecunia inæqualitas vel propriorum nominum expressio cōtrarium inducat: vt. C. de impu. & aliis sub. l. j. & hic. & s. de le. j. l. si heredes nominatim. & j. ad Trebell. l. quoties. & l. nonnunquam. & l. Lucius. §. Meua. & s. de leg. j. l. turpia. §. si. & j. de statulib. l. ita liber. §. si. & s. de vul. sub. l. si in testamento. & l. si plures. & l. qui liberis. §. si. & C. de ca. tol. §. sed vbi

placet, scilicet vel substitutus sit vtrique heres in hoc casu. nam & video aliter quod qui vnum filium habet, non videtur inutiliter substituisse si substituit Titium filio suo supremo morienti.

Item video quod proximus adgnatus intelligitur etiam is, qui solus est, quique neminem antecedit. In nostro ergo casu vtrique impuberes simul mortui vltimi primique obierunt: quia neuter eorum alteri superstes fuit: & sic substitutus succedit ambobus, vt dictu est. Itē alius casus de simul morientibus, est talis: Titius & Seius suus filius perierunt in vno bello: mater Seij dicit nūc Titium prius mortuū esse: & sic vult vindicare bona filij quasi heredis patris. adgnati autē patris, quasi filius antē perierit, volunt vindicare bona patris. certē mater praeferitur. credimus enim patrē prius mortuum esse. Itē alius casus de morientibus simul, est talis: Libertus Titij & filius eiusdem liberti simul perierunt. nūquid defertur legitima hereditas intestati liberti patrono quasi filij eius primo mortuus fuerit: an adgnati filij debēt filio ab intestato succedere, quasi pater prius decessisset: Et respon. q. patrono defertur hereditas liberti quasi prius mortui: nisi probetur patronum prius mortuum. Est & alius casus de simul morientibus talis: Titius accepit Seiam in vxorem: & dedit ei pater Seiae centum in dotem: & fuit stipulatus pater à Titio, vt si Seia in matrimonio decessisset, Titius restitueret eidem patri dotem. postea simul perierunt maritus & vxor. certē habet locum dicta stipulatio dotis. praesumimus enim vxorem prius decessisse, nisi probetur contrariū. Vltimus casus de morientibus simul, est talis: Titius instituit sibi heredē filium suum puberē: & postea decessit simul cū patre. certē intelligitur filius superuixisse patri, & ei ex testamento heres fuisse: & hereditas filij defertur successoribus eius filij si autem dictus filius fuisset impubes, creditur pater superuixisse: nisi hīc & in superiori casu probetur contrarium. Viuianus.

Si vno casu decedat pater & filius, pater prius decessisse praesumitur. Bartolus.

Qui duos impuberes. secus si vnus esset pubes, & alter impubes: vt s. ca. l. §. fi. Azo.

- a) Nihil facit, secundū Sofi.
- b) Imò ibi quia incertitudo circa personas vocatas ad institutionem vel legatū: hīc circa res hereditatis Bar. Cu. & Sofi.
- c) **Supremus.** id est vltimus.
- d) **In ea tamen hereditate.** scilicet posterioris.
- e) **Habebit.** substitutus, vt etiam primus dicatur heres, quia heres heredis, & c. vt. C. de here. insti. l. finali.
- f) **Quasi vtrique.** repete, an.
- g) **Videantur.** & sic substitutio locum habeat.
- h) **Neutri.** scilicet videantur vltimi decessisse.
- i) **Comparatio.** quasi dicat, non dicitur posterius nisi respectu prioris, & e contra.
- j) **Vtrique heres sit.** scilicet substitutus. secus est vbi substitutus, & ille cui substitutus est datus, pariter decedunt. tunc enim neuter alteri superuixisse dici potest: vt. j. eo. l. sed & in illo. Azo.
- k) **Supremum.** aliās supremū. i. vltimo aduerbialiter enim ponitur.
- l) **Antecedit.** ad hoc. j. vnde cognati. l. j. §. proximus. & j. de verb. signi. l. proximi. & l. in vsu vul. & insti. de leg. ag. suc. §. proximus.
- m) **Superstes fuit.** id est superuixisse dici potest vterque ergo directo est heres ex testamento, quasi in duabus hereditatibus: vt supra de vulg. sub. l. qui duos. Sed contra. s. de testa. tute. l. duo. & de re. insti. l. in tēpus. §. j. & j. eo. l. si fuerit. Solu. regula b est vt neque ad hereditatem neque ad legatum, neque ad fideicommissum vel tutelam aliquis admittatur, nisi doceat casu existēte se inuitatum;

vt in contrariis, & j. ad Treb. l. eum. sed hīc fallit fortē idē quia hic substitutus vtriusque hereditatem vindicaret: & si non simul decederent, vltimi scilicet, hereditatem vindicabit ex testamento, sed primi ab intestato ex persona vltimi: vt infra ad legem Falcidia l. pater. §. fina. & supra de vulg. substitut. l. qui duos. vnde quia alius tali interpretatione nō laeditur, ad vtriusque successionem inuitatur ex testamento, quasi vtrique vltimi decesserint. Sed quid si mater esset in medio? nūquid primi successionem ex parte vindicet? Respon. tunc fortē aliud est, vt praedicta. l. ad Treb. l. eum. Azo. & facit. s. de vulg. substitut. l. ex duobus. & supra de pact. do. l. inter socerum. & j. de secun. tab. l. qui ex liberto. in princ.

Cum bello pater cum filio parisset, materque filij quasi postea mortui bona vindicaret, adgnati verò patris quasi filius antē perisset: diuus Hadrianus credidit patrem prius mortuum. Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hereditas, si non probatur superuixisse patri filius. hoc enim reuerentia patronatus suggerente dicimus.

Stipulatio de dote reddenda habet locum viro & vxore simul deeedentibus. h. d.

Si maritus & vxor simul perierint: stipulatio de dote ex capitulo, Si in matrimonio mulier decessisset, habebit locum, si nō probatur illa superstes viro fuisse.

Si filius pubes cum patre moritur, praesumitur patri superuixisse, impubes non: sed pater ei. Bar.

Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamento scriptum heredē habebat, perierit: intelligitur superuixisse filius patri, & ex testamento heres fuisse: & filij hereditas successoribus eius defertur, nisi contrarium approbetur. Quod si

de impu. & ali. sub. l. precibus. & j. ad Treb. l. eum. Item argu. cōtra. j. §. proxi. sed & ibi est alius casus: & est propter patroni reuerentiam: vt ibi dicitur. Accursius.

Filius. quia tunc filius succedit excluso patrono: vt insti. de suc. liber. §. sed nostra. & ingenui iura habet: vt. j. de obs. lib. l. heres. sic ergo praesumitur filius prius decessisse: & sic est cōtra. s. proxi. §. vbi dicit patrem prius. sed alius est casus: sed aequitas eadem est hīc & ibi: hīc scilicet patronalis: ibi materna. nam & vtrique viuēti pariter prouideretur in honore & alimentis: vt. j. de regu. iur. l. semper in dubiis. & j. de obsequiis lib. l. parens. & l. liberto. & de lib. agno. l. si quis à liberis. in prin. & §. solent.

De dote. reddenda scilicet mulieri. Vel, id est de dote lucranda à viro. vel, id est reddenda extraneo qui dederat pro muliere. & per hoc quod dicit, ex capitulo & c. videtur ceteros casus remouisse, in quibus matrimonium solueretur: vt. s. solu. ma. l. si cum dotem. in princ.

Locum habebit. quoniam vterque in matrimonio decessit, & sic non obstat. s. l. proxi. quae est contra. vel sol. vt ibi. Item aliud esset quā hīc dicitur, si quis stipuletur dotem sibi reddi si superuixisset maritus: vt infra eo. l. quod de pariter. quae est contra. Item not. hīc quod mulier praemori fingitur, vel saltem non post, quasi debilior. arg. j. eo. l. si fuerit. §. fi. Sed arg. contra. j. de adult. l. nec in ea. Item fa. s. de dona. inter virum & vxor. l. cum hic status. §. si ambo. & de relig. l. si possessor. §. j.

Approbetur. distinctio huius. §. cum pubere vel impubere, & in matre seruatur: vt infra eo. l. cum pubere. & l. seq. & facit. s. §. cum in bello. & supra de pac. do. l. inter socerum. & infra ad Treb. l. ex facto. §. si quis autem.

Si fuerit.] CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo inter cetera ita dixit: Illi qui ex cognatis meis prius capitolium ascenderit, lego. c. & postea decessit pater: & postea duo ex cognatis testatoris ascenderunt capitolium: nec apparet quis prius ascendit. nunquid impeditur legatum ita quod nullus eorum habeat? Et respon.

c) Illa. l. est cōtraria istis: sed loquitur in substitutione fideicommissi in directa. Barro. Cu. & Sofi.

d) Displacet praedi. scriben. per. l. quod de pariter. j. eo. e) Displacet Bar. & Sofi.

f) Imò hoc casu patronus succedit de rigore: sed ex speciali statu rigori licet secus in aliis. Cu. & Sofi.

Et respond. quod sic. & idem esset si ita legasset dictus testator, ei ex cognatis meis qui monumētum fecerit, lego. c. & post mortem testatoris duo fecerunt. nam nullus eorum habebit legatum. item idē est si ita legauit testator: ei ex cognatis meis qui maximus natus est, lego centum: & postea reperiuntur duo ex cognatis pares aetate, qui nati fuerunt ante alios cognatos. nā neuter eorum habebit legatum. Item idem est si testator legauit centum Sēpronio amico suo, & postea inueniuntur duo Sempronij cōiuncti æqua charitate testatori: nam neuter eorum habebit legatum. Item idē est si testator habens quatuor pone Stichos seruos, ita dixit: lego libertatē Stichis, & ita nō apparet cui vel quibus reliquerat libertatem. nā neuter eorū habebit libertatē. Sed pone quo testator reliquit domū duobus Sēpronij suis amicis: puta Sempronio albo, & Sempronio nigro: & postea dixit, Sēpronio adimo quod ei legauit. & ita non apparet cui Sēpronio sit ademptum. nunquid propter hoc est nulla ademptio: sicut dictū est legatum non valere propter incertitudinem: an verò debet valere dicta ademptio in persona vtriusque Sempronij ita vt datio legati infringatur in persona vtriusque, vt sic nullus eorum habeat aliquid de legato? Et respon. quod dicta ademptio valet in vtroque eorū, ita vt nullus eorū aliquid habeat de legato. fuit enim hīc incertitudo tantū in personis, & non in re. Sed pone quod testator ita dixit: si Arethusa ancilla

impubes cū patre filius perierit, creditur pater superuixisse: nisi & hīc contrarium approbetur.

Incertitudo personæ legatarij procedens ex euentu casus in quē legatū confertur, vel ex prolotione defuncti, vitiat legatum: ademptio autem non vitiat. Bartolus.

XI. VIPIANVS libro sexto
disputationum.

SI fuerit legatum relictum ex cognatis meis qui primus Capitolium ascenderit: si simul duo venisse dicatur, nec apparet quis prior venerit: an impediatur legatum? vel, Ei ^a qui monumentū fecerit: & plures fecerint? vel, Ei ^b qui maximus natus est: & duo pares aetate sint? Sed & si legatum ^c Sempronio amico fuerit relictū, & duo sint æqua charitate coniuncti: sed & si duobus hominibus eiusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronij, ^{*} mox Sempronio ademptum sit, nec apparet cui ademptum sit: vtrum datio in vtriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest. Item [†] si ex pluribus seruis eiusdem nominis vni, vel quibusdam libertas relicta est. Et verius est, in his omnibus etiam legata & libertates ^d impediri: ademptionem ^e autē in vtrunque valere.

Si de natiuitatis ordine nō apparet, prius natus præsumitur ille ex quo mater libertatem consequitur. Bartolus.

mea pepererit primum marem, esto libera: & postea dicta ancilla peperit vno vtero marem & fœminam: nunquid erit libera eadē Arethusa? & distinguitur: aut certū est quid prius edidisset siue peperisset, aut incertum. Primo casu aut peperit prius masculum, aut fœminam. si masculum prius peperit, est sine dubio libera Arethusa, & filia eius est ingenua quasi ex libera nata. si autem fœminam prius peperit, non erit libera: nec aliquis filiorum suorum. Secūdo autem casu, scilicet quando incertum est quem prius edidisset: præsumimus prius natum masculum: & ita ipsa Arethusa libertatem ex testamento consequitur, & filia sua ingenuitatem. Viui.

^a Vel ei. repete, ex cognatis. aliā non valet, ^a vt pote incertæ personæ relictum: vt insti. de leg. §. incertis.

^b Vel, ei. repete, vt cognatis: vt modò dixi.

^c Sed & si legatum. prout refertur ad casum illum: sed & si Sempronio: sic est. §. de adi. lega. l. iij. §. si duobus. in fi. §. prout est ibi, neutri. Sed est contra. §. de lega. ij. l. si quis seruum. §. si inter. Sol. ibi spontē soluere vult heres, non autem cogitur: vt hīc. Vel dic vt ibi. Item op. quia videtur vtrique deberi propter æquam charitatem: & in superioribus videtur quod auctoritas & necessitudo inspiciatur. arg. §. de leg. j. l. si seruus plurium. §. si. & §. de ali. leg. l. cum alimen. in prin. sed hīc speciale propter incertitudinem. Item hoc verum quod non valeat nisi alter probauerit de se sensisse: vt. j. vt le. no. ca. l. si duo. & §. de here. insti. l. in tempus. §. j. & ij. & infra de condit. & demon. l. falsa. §. j. & supra de testa. l. duo. quæ in hoc sunt argumenta contraria. & facit supra de vsufu. l. sed & si quis §. quid ergo. Accursius.

ff. Infort.

^d Libertates. sic. j. eo. l. si quis de. Sed opponitur. §. l. prox. vbi in multis præfertur benignitas rigori: ergo in libertate multò magis: vt. j. in fi. ne pereat. vt. j. eo. l. quoties. sed dictis generalitatibus derogatur vbi specialiter lex statuit contra, ^b vt hīc. & est ratio, quia cum difficilius reuocetur, difficilius detur. Alij vt. R. dicunt, refertur per Bar. Cu. & Sofi.

^{*} Planè si ita libertatem acceperit ancilla, *Si primum marem pepererit, libera esto*: & hæc vno vtero marem & fœminam peperisset: si quidem certum est quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, vtrum libera esset, necne: sed nec filia. nam si postea edita ^f est, erit ingenua. ^B si autem hoc incertum est, nec potest nec per subtilitatem iudicalem manifestari: in ambiguis rebus humaniorem ^g sententiā sequi oportet, vt tam ipsa libertatem consequatur, quam filia eius ingenuitatem, quasi per præsumptionem priore masculino edito. *mas autē qui libera?*

Si relinquatur incerto de incertis certificando ex aliquo futuro euentu, ceteris cuiuslibet eorū relictū sub cōditione si ille futurus euentus in personam suā eueniat.

XII. IULIANVS libro trigentesimo sexto Digestorum.

^I **Q**uotiens libertis vsus fructus legatur, & ei qui nouissimus superuixerit, proprietates: vtile est legatum. Existimo enim omnibus libertis ^h proprietatem sub hac conditione, *Si nouissimus superuixerit*, dari.

XIII. IDEM libro quinquagesimo Digestorum.

² **Q**uotiens in actionibus ⁱ aut in exceptionibus ambigua oratio est, comodissimum id est accipi, quo res de qua agitur, magis valeat quam pereat.

Quotiens.] **CASVS.** Quatuor libertis meis legauit vsu fructus fundi mei Titiani: & illi eorum libertorū qui nouissimus superuixerit, legauit proprietatem eiusdem fundi. nunquid valet legatum proprietatis? Et videtur quod non, quasi sit relictum incertæ personæ. dicitur tamen hīc quod valet. cuiuslibet enim libertorū videtur proprietates relicta sub hac conditione, si nouissimus superuixerit: id est si omnes alij antè eum moriantur. Viuianus.

^h **Omnibus libertis.** singulis. nec enim omnibus, sed vni soli, scilicet ei qui superuixerit, reliquit proprietatem: quo superueniente dies legati cedit. & facit. j. de condi. & demon. l. falsa. §. fi.

^E **Q**uotiens in actionibus.] **CASVS.** Talem libellum concepisti contra Titium: ego de vi ago contra Titium petens ab eo fundum Seianum positum inter tales confines, quem dico dictū Titium iniuste possidere, & ad me pertinere. & per talem libellū putabam recuperare dominium fundi, & non possessionem tantum. acta causa cum esset iudex in prolotione sententiæ, dicebat reus iudici: vos non potestis me condemnare in proprietate dicti fundi per verba dicti libelli: vnde absoluatis me. ego autem dicebam sub dictis verbis cōtineri petitionem dominij. certè comodissimum est id accipi, vt res de qua agitur, magis valeat quam pereat: & ita condemnabit mihi Titium si probaui de dominio fundi. Et quod dixi in exceptione libelli mei actoris, habet locum in conceptione exceptionis à reo appositæ, si sit ambigua oratio: quia semper debemus taliter intelligere vt res de qua agitur, potius valeat quam pereat. Viuianus.

ⁱ **Quotiens in actionibus.** de actionibus pone exemplum. §. de iudi. l.

V V

† Videtur legatum Sempronij.

† Videbatur per hunc §. quod si papa delegat causam archidiacono Parisiensi nō expresse nomine vel cognomine, & fiat in eadē ecclesia plures archidiaconi, quod nullus erit iudex propter incertitudinē. de hoc vide ca. quoniam abbas. in glos. super verbo. substitutum. ibi, sed pone. extra de offi. deleg.

a) Imò inspicitur futurus euentus secundū Bar. & Sofi. in l. quædā. j. eo.

b) Reprobatur per Bar. Cu. & Sofi. ^{*} Particula quasi exceptionis.

c) Imò potest secundū Bar. Cu. & Sofi. Ademptio an legatum vitiet.

folemus. & l. si quis. & j. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. j. Itē de exceptione pone per prædictam. l. si quis. idem in cōtractibus vt. j. eo. l. vbi. & j. de verb. oblig. l. quoties in stipul. Item hæc vera: vt. C. de vsufu. l. inter. circa si. Idem in vltimis voluntatibus: vt infra ad Trebel. l. ex facto. §. si quis autem. hæc autē vera nisi statuat: lex contra. vel propter pietatem, vel reuerentiam, vel aliam causam: vt. j. eod. l. quod de pariter. & l. sequen. & s. eo. l. si fuerit. & facit. s. eo. l. si inter. & l. q. duos. & j. de reg. iur. l. quoties. §. idem sermo. & l. in obscuris. & C. de dona. l. sancimus. §. si quis autem. Item secundum Azo. huic. l. est contra. illud generale, res dubia & c. sed distingue vt s. de pact. l. veteribus. a in si. glo. quæ incipit, sed pactum & c.

a] Illa pro-
cedit in pa-
ctis secūdu
Ia. sibi.

S i is qui. **CASVS.** Titius deposuit apud Seiū. cc. & ita postea legauit: Seiō cum. cc. quæ apud eū deposui, lego. ccc. nunquid debentur ei quingēta, an tantum ccc? & respon. q. debentur ei quingēta. quāuis enim propter dictā cōiunctionē sit ambiguitas in legato, tamē duæ summæ coniunctæ sunt per cōmunem coniunctionem. cum, enim accipitur pro, & si autem separatim esset Seiō legata vtraque quantitas, non esset aliquod dubium quin debeat ei vtraque quantitas. Pono etiam tibi talem alium casum vbi erit dictio, cum. Seiō ita legauit, fundum Seianum heres meus Titio dato cum Dione seruo Mæuij. vnde dubitatur an fundus sit legatus Titio & Dioni, an verò Dion sit legatus dicto Titio cum dicto fundo. Sed respon. hīc quod fundus & Dion debent intelligi esse legati Titio, maximē si testator non habuit aliquas iustas causas legandi Dionem. [C V M I T A.] Promisisti mihi dare seruum Stichum, & fundum Titianum: & postea ita dixi: si dictum hominem, aut dictum fundum mihi non dederis, centum dare mihi spondes? & ita respondisti, spondeo. certē ad hoc vt non committatur contra te stipulatio, vtrumque debes facere, id est dare mihi Stichum, & fundū. & siue alterum tantum siue neutrum sit per te factum, tenebit stipulatio pœnæ. & quod dixi in dando, habet locum in faciendo: puta quia promisisti mihi sistere in iudicio Stichum & Damam & Erotem: & promisisti mihi nomine pœnæ. x. si quis eorum non steterit in iudicio. nam ad hoc vt stipulationi satisfiat, & non cōmittatur pœna, necesse est quod sistas omnes: & multo magis debes omnes sistere si stipulatio ita fuit facta, si Stichum & Damam & Erotem non sisteris siue stiteris, dabis mihi. x. & hoc dicit vsque ad. §. vtrum. de quo in gloss. Ac. satis latē. Viuianus.

a summa. scilicet. cc. & ccc.

b separate. id est si separatim essent legata, vtraque quantitas indubitanter debetur.

c Coniunctione. quæ fit per cum.

d Non trecenta. tantum, sed quingenta & c. sed videtur ex quo est ambiguum, quod sequamur minimum: vt. s. de leg. ij. l. Mæuius. & infra de reg. iur. l. in obscuris. quæ sunt contra. Solu. illud verum nisi lex statuatur contra, quod facit hīc, quia hæc dictio, cum, accipitur pro, & vt. s. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. si ita. & l. Titia. §. nihil & de vsufu. lega. l. illi.

e Dato. hæc propositio est duplex. & fit interpretatio latius pro augendo relicto. & puncta ibi, seruo: vt sic dictio, cum, coniungat res legatas, non verò plures faciat legatarios.

f Maximē. quia ex legatarij charitate alia & alia præsumitur testatoris voluntas: vt. s. de lega. j. l. si seruus plurium. §. si. & de ali. lega. l. cum alimenta. in prin. & C. de lega. l. cum alienam.

g Non dederis. id est remanet ad dandum, cum inter contrahentes hoc actum fuerat: veluti si primò fundum & hominem stipulatus fuero. nam si ab initio fundum vel hominem, vel fundū simpliciter: deinde centum, si hominem vel fundum non dederis: suffi-

ficat ad pœnam euitandam alterum dari, secundum R. Sed quid si nulla stipulatio præcesserat vel pactio ex qua hoc appareat? Respon. idem, vt vtrumque fiat vt non committatur stipulatio: vt infra de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit decem. in si. & l. si ita quis stipulatus. & j. §. vtrum. & sic hīc potest loqui. & sic, aut, pro, & accipitur.

gatum: maximē f si nullas iustas causas habuit Dioni legandi. Cum ita stipulationem concipimus, Si hominem aut fundum non dederis, § centum dari spondes? vtrumque est faciendum, h ne stipulatio committatur: id est, siue alterum, siue neutrum factum sit, tenebit stipulatio. i Idemque est euidenter, k cum propositis specialiter pluribus rebus quas fieri volumus, ita stipulamur: Si quid eorum factum non erit? veluti Stichum & Damam & Erotem sisti? si quis eorum non steterit, decem dari? necesse est enim omnes esse sistendos l * vt stipulationi satisfiat. Vel vt propius accedamus, fingamus ita stipulationem factam: Si Stichum & Damam & Erotem non sisteris, decem dari? neque enim dubitabimus quin æquē omnes sisti oporteat. Vtrum ita m concipias stipulationem, Si illud aut

impediisti me ire agere, sed te auocasti. peto à te igitur pœnā, quia cōuenisti vniuersaliter illud aut illud nō facere, ita q. vtrumque. si igitur in aliquo est factum cōtra, tota oratio est vera vt pœna cōmittatur: quia vtrumque nō est factum. tu verò sophista volēs me decipere, tanquam ille, duo & tria sunt quinque: ergo duo. v. & tria. v. vnum trahis ad duo, & dicis: conueni illud aut illud non facere: sed illud vel illud obseruatum est: ergo pœna non est cōmissa. Ego verò respon. sicut est vera ista propositio, q. illud aut illud est obseruatum, quia alterum tantum, quia non impediisti (nam in alternatiuis sufficit vnam partem verā esse) ita sequitur quod illud aut illud nō feceris, scilicet quod rem non auocaueris: quia vtraque vera, quia non impediisti ire agere, & rem auocasti. quia igitur vtrumque conuenisti, & non est factum, ergo tota oratio est vera, vt stipulatio pœnæ committatur, ac si in vtraque esset contra factum. & quod duæ sub contrariæ possint esse veræ quando non sumitur intellectus ex vniuerso, probat à contrario, quia ambæ possunt esse falsæ. Inspicias ergo quo modo fuit concepta stipulatio. nam si conuenisti pœnam si illud aut illud non feceris, oportet neutrum fieri vt non committatur stipulatio. similiter si vtrumque facere, scilicet scribere librum, & fodere foueam cōuenisti: & si nō faceres, pœnam: vtrumque est faciendum vt pœna non cōmittatur: quia si ex vtraque stipulatione te conuenirem, & dicerem, fecisti, necne: promisisti: & tu simpliciter negares, intelligeris vtrumque negasse, licet aliquod feceris. sed dic mihi, quo modo poterit cōcipi stipulatio quando plura deducuntur in stipulationem, & vnum fieri volunt contrahentes? Ita comprehendere debet & c. & hoc in contractibus. Idem videtur in vltimis voluntatibus. nam si dico sic, si mihi filius vel filia genita fuerit, heres esto: si mihi filius aut filia heres non erit, Seiō heres esto: certē videtur Seiō ex substitutione semper admitti, siue vnus siue neuter sit heres: quia in alternatiuis sufficit vnam esse veram: b sed tamen secus est quàm in contractibus propter votum parentum, nisi testator specialiter contra vellet. Consulit igitur quod si vult substituere in casu quando filius vel filia heres non erit, dicat sic: si neque filius neque filia mihi heres erit, talem substituo.

m vtrum ita. communis litera est: si illud aut illud factum non erit. sed in lib. R. & Py. deest non: & secundum R. dic casum, Promisisti mihi duo non facere: puta non impedire me habere licere, & non impedire me ire per agrum tuum: & adieci pœnam hoc modo, si illud aut illud factum non erit, dabis. c. Item ab alio sum stipulatus duo fieri: puta librum scribi, & fossam fodi, & abieci pœnam hoc modo: si quid horum factum non erit, dabis. c. queritur, an differat vna pœna ab alia in committendo, & in quo?

Respon.

h Faciendum. nō ex stipulatione prædicta: vt. s. de actio. & oblig. l. obligationū fere. §. si ita. sed metu pœnæ vtrumque est faciendum. Sed quid ad titulū? Respo. quia de dubiis etiā circa stipulationē hīc tractatur, licet principaliter circa vltimas voluntates: & quia esset idē si testator iisdē verbis esset locutus.

i Stipulatio. scilicet pœnalis.

k Euidenter. scilicet in plus poterat dubitari.

l sistere. ne incidat in pœnam. & dic vt no. s. si quis cau. l. si seruus. §. si. Accursius.

m vtrum ita. istius. §. summa intentio ponitur in glo. j. sed si quis apertius velit ponere, sic dicat: Promisisti mihi me non impedire ire agere, & rem meam nō auocare: & si illud aut illud factum non erit, promisisti. c. modò nō

* sistere.

* sistere.

Ar. à contri-
rio militat
in iure.

b] Adde. l.
si quis ita &
ibi Alex j de
verb. oblig.
l. ea lege. C.
de cōdic. ob
causam. &
concor. c. cū
inter. de re-
scrip. & glo.
Card. in cle.
i in ver. qui-
etiam de cō-
cel. præben.

Respon. quod sic, quia prima exigit neutrum factum esse ut stipulatio non committatur, id est neque impedire me habere licere, neque impedire me ire per agrum tuum: sed altero facto vel utroque committitur. Est ergo sensus, si illud aut illud &c. id est cum verè potest dici alterum factum non esse. nam altero facto verè est hoc aut illud factum non esse. In secundo oportet quod fiat vtrumque ut non committatur: qui casus colligitur ex principio & ibi, animaduertendum &c. Sed oppo. in primo nã pone quod neutrum factum est, quia non impediuit eum: nec rem auocauit: ergo alterum factum non est. ergo stipulatio committitur. quod est falsum. Sed dic quod hoc est actum ut tunc non committatur: quod inspicitur: vt. j. de regul. iur. l. semper in stipulationibus. & sic ponitur, aut pro, & : vt & . j. de verbo. signif. l. saepe. Preterea quando neutrum fecit, vtrumque de promissis fecisse videtur: quia factum pro nã facto ponitur: & altero non facto quod facere debebat, committitur stipulatio: altero nã facto quod facere non debuit, non committitur. Si autem habeas siue, non, plana est: & pone eadem exempla non impedire, & rem non auocare: & differt à sequenti: quia in ista oportet neutrum fieri: in sequenti, si quid eorum &c. vtrumque, ut non committatur stipulatio pœnalis.

illud factum non erit, an hoc modo, *Si quid eorum factum non erit, quæ ut fierent, comprehensa sunt*: hoc interest, quod quamuis altero facto verum sit, hoc aut illud verè factum esse, non ideò tamen verum erit hoc aut illud factum non esse. nam simul ea possunt esse vera, quæ inter se contraria sunt: quia cum significatio non ex vniuerso, sed ex aliquo sumitur, si veri aliquid inde sit, veram efficit totam orationem: sicut è contrario duæ orationes pugnantia continentur simul falsæ sunt, veluti, *si qui liberorum partim puberes, partim impuberes decesserint*. nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse: & illud, omnes puberes decessisse. Id accidit, quia significatio sumitur ex vniuerso, in quo si ali-

quid falsum est, totam orationem falsam efficit. Animaduertendum igitur est quid sit de quo quæritur. Nam cum ita concipio, *Si illud aut illud non fuerit*: quæri debet, an aliquid factum non sit. Illius effectus hinc est, ut neutrum fiat, huius autem, ut vtrumque fiat. nec in illo prodest aliquid non fecisse, si aliquid factum sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factum non sit. Proinde si quis ita interroget, *Eorum quæ obiiciuntur tibi, fecisti?* ille neget, hoc exprimat: *Eorum quæ obiiciuntur, non feci*: id est nihil horum feci. Si quis autem plura in stipulatum deducat, quorum vnum fieri velit: ita comprehendere debet, *Illud aut illud fieri spondes? Si nihil eorum factum erit, tantum dabis?*

scilicet neutrum, ut stipulatio non committatur pœnalis: ut subiicit, illius &c.

n Illius. scilicet si illud aut illud factum non erit, quorum vtrumque fieri prius conuenerat, id est non fieri: quia non facere, factum est: ut non impedire euntem, nec rem auocare.

o Huius. scilicet si quid eorum factum non erit, cum plura fieri conuenerant. In aliis libris istud totum deest, huius autem, ut vtrumque fiat. & dic consequor vtrumque vel neutrum fieri, scilicet metu pœnæ, nam aliàs committitur pœna. Accur.

p In illo. scilicet primo. & dic non prodest, scilicet de iure mero secundum Azo. sed de æquitate secus: vt. s. si quis cau. l. si seruus. §. j. Sed dic illud in iudiciis speciale: aliàs secus: vt ibi not. Itè not. quod quidam faciunt differentiã inter hoc, si aliquid horum &c. & illud, si illud aut illud factum non erit. quia prima committitur etiam si vnum non sit factum. in alia exigitur neutrum factum: & hoc colligitur. s. in principi. §. ibi, quod quamuis altero facto &c. & ibi, non

b] Displicet Bart. & Pau. hic: & in l. eadē. §. Cat. j. de verb. oblig. **†** Et sic indefinita æquipollet vniuersali. & concor. e vt circa. in glo. super verbo, aliorum ecclesiasticorum in fi. extra de elec. lib. 6.

ideò tamen &c. & sic est contra. s. §. cum ita. Sol. hæc corrigit illã, vel considera contrahentium voluntatem secundum Ro. ut patet per positionem casus. & facit ad §. j. de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit. x. & l. si ita qui stipuletur. & . j. iudic. sol. l. cum que rebatur. & . s. de condi. insti. l. si heredi. Alij dicunt econtra quod est differentia: quia illa stipulatio, si hoc aut illud factum non erit, committitur in duobus casibus, scilicet si alterum tantum fiat, vel neutrum fiat: secus in alia, scilicet si quid horum factum non erit: quia in vno casu tantum committitur, scilicet si neutrum factum erit: secus si alterum fiat, alterum non. ergo exponunt quod dicitur hinc, illius scilicet si quid horum factum non erit. Item effectus, scilicet ad hoc ut committatur. & secundum primos & secundos est contra. s. ca. l. §. cum ita. vbi nã fit vlla de prædictis differentiis: & æquiparantur quoad prædicta: sed soluunt quod corrigit. Vel ex voluntate contrahentium apparet, fuit actor contentus altero, vel non. Tu dicas idem in vtroque casu quoad has differentias: sed in alio assigna differentiam inter vtramque stipulationem, ut patet in positione casus.

c] Displicet Bart. Pau. Cu. & Sofi.

d] Ista lectura reprobat. tur secundum Bart. Pau. Cu. & Sofi.

e] Et malè. Bart. Pau. & So.

q Exprimi. id est exprimere videtur in hac responsione.

r Comprehendere debet. ut sine dubio procedat actor.

Item si pater.] CASVS. Titius ita scripsit in testamento suo, si alius mihi filius aut filia genitus fuerit, heres mihi esto: & si mihi filius aut filia heres non erit, Seius heres esto. & decessit: postea natus fuit ei filius ex vxore prægnante, & extitit ei heres. nunquid admittitur substitutus prædictus in aliquam partem? & certe secundum strictum ius ita distinguitur: aut dictus Titius intendebat prædicta verba testamenti non aliter esse heredem Seium, quam si neque filius neque filia sit ei heres: aut cum haberet filium & filiam, voluit vtrumque heredem instituere: & siue alter heres futurus sit, voluit extraneum, id est prædictum Seium immiscere: siue neuter heres futurus esset, prædictum extraneum voluit substituere. primo casu, id est quando testator intendebat per dicta verba testamenti non aliter esse heredem Seium, quam si neque filius neque filia sit ei heres: non satis videtur declarasse voluntatem suam prædictam per dicta verba testamenti: quia si etiam filia sit heres, videtur per dicta verba substitutus admitti: quia aut filius aut filia non est heres. omnis enim disiunctiua est vera, cuius altera pars est vera: ut supra. proxi. §. sed debuisset ita dicere: si mihi neque filius neque filia heres erit, Seius heres esto. & tunc erit verum quod ipse intendebat, scilicet quod Seius non esset ei heres nisi filius & filia non sit ei heres. In secundo autem casu aut tertio bene habent effectum suum dicta verba testamenti, si quis mihi filius aut filia &c. quamuis autem ita dixerim de stricto iure in primo casu: tamen de æquitate ita est interpretanda sententia testatoris, scilicet ut siue filius siue filia nati ei fuerint, &

V V ij

* id est, si nihil eorum factum erit: vt j. eorum quod quæ obiectentur &c. Baro.

* Rogerius vetus & prius in Infortiatum glossographus addit minus sic nã ideò tamen minus verum erit. quod & Baro. magis probat. vide quid in re tã ardua sequi debeas nã & in superioribus verbis quæ ut fieret &c. alij negatio nã quoque: addunt. verò quoque ne tãdem liget multa quam antehac mendo. siora fiant, si hæc omnino admittatur. Cont.

* si verum aliquid inde sit.

a] Et sic copulatiuè: secus si alteratiuè. Bar.

a *Comprehensa sunt*. in secunda stipulatione: puta librum scribi, & fossam fodiri. & si quid horum factum non erit, pœna centum. sed in prima contra neutrum fieri.

b *Altero facto*. i. obseruato, ut quia nã impedisti ire, licet rē auoces.

c *Factum*. id est obseruatum.

d *Non ideo*. imò altero facto, & altero non, vtraque est vera, scilicet alterum factum esse, & alterum factum non esse: ut statim subiicit, nam simul &c. quæ videtur huic literæ contraria. Sed dic quod non ideò est secunda vera, quia prima sit vera. nec cõtra prima vera, quia secunda vera sit: sed prima est vera, quia alterum est, & sic affirmatiuè. secunda est vera, quia alterum non est, & sic negatiuè. Sunt ergo veræ ambæ, ut subiicit: sed non vna propter alteram, ut hic. Vel dic, licet sit prima vera, non tamen secunda est vera secundum intellectum stipulantium, qui neutrum fieri voluerunt. cum ergo alterum tantum est obseruatum, non est verum in neutro factum esse contra: & ideò pœna committitur. & secundum hoc quod subiicit, nã simul &c. mutat quando non esset actum neutrum fieri.

e *Contraria sunt*. id est esse videntur: vel id est diuersa: vel dic contraria, id est subcontraria, id est indirectè propter affirmationem quæ est in vna, scilicet illud aut illud factum esse: & negationem quæ est in altera, scilicet hoc aut illud factum non esse.

f *Quia cum*. verè altero non facto, id est non obseruato quod faciendum erat: verum est hoc aut illud factum non esse: quia &c.

g *Sed ex aliquo*. cum enim dixi, si illud aut illud nã erit: assumpsi significationem ex aliquo, id est si in aliquo fieret contra committeretur stipulatio: non autem ex vniuerso ut committeretur tunc demum cum in vtroque fieret contra. erit ergo tota vera, scilicet ut stipulatio pœnæ committatur, ac si in vtroque cõtra esset factum.

h *Sicut*. verè duæ contrariæ possunt esse veræ, cum significatio non sumitur ex vniuerso, sed ex aliquo: ut supra. sicut econtra sunt ambæ falsæ quando sumitur ex vniuerso: & quod dicit, veluti, non est explicatiuum orationum repugnantia continentium, sed veritatis negotij indicatiuum: orationes verò repugnantia, id est contrariæ. postea supponit ibi, nam & hoc falsum &c. & facit supra de condi. insti. l. si heredi.

i *Sunt*. quando sumitur ex vniuerso significatio. Accursius.

k *Animaduertendum*. resumit principium. Accursius.

l *Non fuerit*. in primo casu. Accursius.

m *Factum non sit*. contra quod promissit aliàs enim non committitur stipulatio pœnalis. Vel dic non sit, scilicet quod fieri debuit, ff. Infort.

ille natus fuerit ei heres: Seius extraneus non admittatur nisi specialiter testator expresserit velle substitutum admitti si non essent ei heredes filius & filia. Viuianus.

a *Declarauit.* hoc idem, quia si etiam filia sit heres, videtur admitti substitutus: quia filia aut filius non est heres. nam omnis disiunctiua est vera cuius altera pars est vera, vt. §. v. vtrū. licet in fin. huius. l. contrarium statuit.

b *Volet.* & hoc faciet. Accursius.

c *Miscere.* id est adire: quod est extraneorum: vt instit. de here. qua. & differen. §. extranei.

d *Non admittatur.* licet secus in stipulatione, vbi sufficit alteram partem disiunctiua esse vera: vt §. v. vtrum. ibi, quia cum significatio & c. quæ est contra. Solu. speciale hic propter votum parentum: vt argu. C. de fideicommiss. l. cum accutissimi & de instit. & substiti. l. generaliter. §. fin. & §. de here. insti. l. Lucius. ij. Accursius.

S *quis ita scripserit.*] **CASVS.** Titius in scriptis faciens testamentum ita in eo scripsit siue dixit: illis testibus que testamentum meum signauerint, heres meus. x. dato. nunquid valet legatum? Et videtur quod non tamen propter incertitudinem: vt instit. de leg. §. legatum quia in re sua videntur testes. Respon. tamen hic quod valet legatum: & est ratio, quia testes merentur legatum prædictum habere idem quia seruiunt testatori signando testamentum: & sic per consequens testamentum confirmatur per eorum subscriptionem: & non obstat illud quod dixi de incertitudine: quia corrigitur dictus. §. legari. in sequentibus. §. §. Item non obstat quod videantur esse testes in re sua, quia non principaliter sunt testes in re sua: sed testamenti sunt testes: licet secundario in re sua. vt instit. de leg. §. legari. Item primario ratione incertitudinis corrigitur: vt ibidem not. instit. de leg. §. legari. Accursius.

e *Signauerint.* id est sigillauerint. & nota testibus item dictantibus posse legari: vt hic, & C. de testa. l. dictantibus. non autem scribentibus: vt C. de his qui sibi ascrip. l. senatusconsulto. Sed videbatur hoc legatum non valere, tum propter incertitudinem: vt instit. de leg. §. legari. tum quia in re sua est testis. sed respon. non principaliter in re sua, sed testamenti sunt testes, licet secundario in re sua. vt instit. de leg. §. legari. Item primario ratione incertitudinis corrigitur: vt ibidem not. instit. de leg. §. legari. Accursius.

f *Quia ipsum.* non est bona ratio, vt patet ex prædictis, nisi dicas quia meruit seruiendo testatori in hoc: vt. §. pro socio. l. nec adiecit. cum seq. & licet eadem ratio sit in scribente, tamen ibi est alia ratio in contrarium, scilicet falsitatis timor: quia per eum facilius posset committi.

Q *uædam sunt.*] **CASVS.** Legavi tibi equum meum, & decessi. postea te deliberante vtrum velles legatum vel non, heres meus vendidit dictum equum, & tradidit alij postea tu dixisti te velle habere legatum. certè traditio facta alij per heredem, nulla reputatur. si autem repudiasse legatum, valet dicta traditio. quædam enim sunt in quibus res dubia est quantum ad effectum, sed ex postfacto retroducitur, & apparet quid actum est: vt fuit in dicto casu. Est & alius casus vbi est hoc idem: puta legavi tibi decem quæ habebam in quodam sacculo in scrinio, & decessi. postea te deliberante vtrum velles legatum vel non, heres meus mutuauit eam Seio. nam si quidem tu legatarius non repudiasse legatum, imò ad te volueris pertinere: videtur nunc heres credidisse alienam pecuniam, id est tuam. & ita non valet mutuum. si verò repudiasse legatum, suam pecuniam videtur heres mutuasse Seio,

& sic repeteret per conditionem certi ex mutuo. Sed quid si dictus Seius cui heres mutuauit pecuniam legatam, consumpsit eam? Certè idem erit dicendum ex euentu: id est cum certi erimus te legatarium repudiasse, vel non repudiasse legatum. nam ex postfacto dicendum erit aut suam aut alienam pecuniam credidisse heredem Seio. mutuū tamen vtroque casu consumptione reconciliatur: vt infra de fideiuss. si quis pro eod. §. si nummos. Viuianus.

S *quis ita scripserit: Illi qui testamento signauerint, heres meus decem dato:* Trebatius vtile legatum esse putat. quod Pomponius verius esse existimat: quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis. quod verum esse existimo.

Legatario repudiante fingitur res nunquam fuisse legatarij, sed semper heredi. Bartolus.

XVI. IDEM libro secundo Regularum.

Q *uædam sunt in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet quid actum est: vt ecce si res legata fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alij tradiderit. Nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est: si verò repudiasse, valet. Tantundem est & si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres. nam si quidem non repudiasse legatarius, alienam pecuniam credidit. si verò repudiasse, suam pecuniam credidisse videtur. Quid ergo si consumpta fuerit pecunia? Vtique idem erit ex euentu dicendum.*

i *Credidit.* id est mutuauit.

k *Vtique idem erit.* quia aut suam aut alienam pecuniam credidisse dicendum erit. Azo. mutuum tamen reconciliatur consumptione: vt. §. de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos.

Q *uod pariter.*] **CASVS.** Quamuis tractauerimus de pariter mortuis supra eo. inter virum. & l. sequen. tamè & adhuc circa idem tractare volumus. & pono quosdam alios casus circa hoc, & est vnus talis: Mater dedit dotem Titio pro filia sua: & stipulata est dotem à marito sibi reddi mortua filia in matrimonio antè matrem. & postea cum matre sua simul decessit. nūquid ad heredem matris competit actio ex stipulatu pro dote? Et dicitur quod non: quia mater non superuixit filia. Secundus casus est: Titius dedit mihi dotem pro vxore mea quæ erat ei extranea, & postea fuit eam stipulatus à me sibi reddi mortua vxore mea in matrimonio antè mortem ipsius Titij. & postea ipse Titius decessit simul mecum viuente vxore mea prædicta, vel me viuente decessit simul cum dicta vxore mea. nunquid transmittit ad heredem suum actionem de dote? Et respon. quod non, vt dictum est in superiori casu. nam mater de qua ibi dixi, est extranea: vt insti. de here. quali. & dif. §. extranei. Tertius casus est: Vxori meæ prælegavi dotem suam, quæ erat. c. pone. eandem institui cum quibusdā alijs, & ipsa postea simul mecum decessit. nunquid valet legatum vel institutio? Et respon. quod non, quia ipsa non superuixit mihi: vt. §. l. proximi. ibi, in quibus casibus & c. nam & si heres vel legatarius testatori non superuivat, non valet institutio vel legatum: vt C. de cadu. tollen. §. pro secundo. Quartus casus est: Institui mihi heredes duos meos filios impuberes, scilicet Titium & Seium, & substitui pupillariter dictum Titium dicto Seio, non contra. & postea ambo simul decesserunt post mortem meam. nunquid dicemus & præsumemus antè mortuū Seium, cui facta est substitutio, vt sic Titius fuerit ei heres, & sic idem Titium transmittat ad heredes suos etiam partem fratris? an verò dicemus contra: id est Titium non successisse Seio? Et respon. dicitur infra quod Titius non videtur successisse dicto Seio fratri suo, cum non appareat quis antè spiritum emisit. Quintus casus est: Institui mihi heredes duos meos filios impuberes, & eos adinuicem

* Sic Flor. & manuscri. ab antiquo verb. Græco vt & in l. 17. §. de leg. i. Ant. Aug. li. 2. c. 2.

* procliuus est sententiā. & paulo post, interpretandam.

+ Adde legatarium posse petere re pro ipsa pecunia solutam. & sic largè vide per Bald. in l. 3. vlti. q. C. de leg.

adinuicem substitui, vel rogauit vtrumq; per fideicom. vt quicumque eorum prius moreretur, restitueret per fideicom. alteri partem suam hereditatis. & postea decessit, & postea ipsi simul decesserunt. nunc queritur, an etiam hoc casu quando simul perierunt, alter alteri heredes extitisse videatur ex dicta substitutione, vel ex dicto fideicommissi. vel relicto ab vno alteri, quasi ambo superuixisse videantur? Et respon. q non. nam cum non appareat quis ante spiritum emisit, non videtur alter alteri superuixisse. Alij aliter exponunt huius casus literam vt in ea no, & bene stat vtraque litera. ^a Est & sextus casus. ad cuius euentum est notandum quod in quantitate patrimonij testatoris exquirenda ad sciendum si in ea habet locum lex Falcid. vel non propter legata quae reliquit, spectatur tempus mortis ipsius testatoris. vnde si postea crescant bona vel decrescant, non prodest vel nocet legatariis: vt infra ad legem Falcidiam le. in quantitate. cum similibus quae ibi notauit. Pone ergo quod Titius habens plures seruos fecit testamentum, & instituit sibi heredem, & reliquit multa legata, ita quod potest dubitari vtrum habeat locum lex Falcidia vel non: & postea decessit, & cum eo simul decesserunt quidam ex dictis seruis, puta in quadam nauis. certe praesumimus seruos prius mortuos esse quam dominum, & sic ad excludendam Falcidiam non computantur dicti serui cum domino mortui, quasi fuerint in bonis eius domini tempore mortis eius, & hoc dicit cum duabus. ll. sequen. Viuianus.

a) 6. casus ad §. vlt. l. 19.

& hereditibus.

b) Falsum est. Contius.

c) Et quia hic versatur fauor publicus cum muliere iterato nubente. Pau. & Sofi.

Vt possit agi ex dispositione inter viuos, vel ex vltima voluntate, vnus de pariter morientibus nunquam superuixisse praesumitur. h. d. cum. l. seq. & l. seq. Bartolus.

XVII. IDEM libro tertio Regularum.

Quod de pariter mortuis tractamus, & in aliis agitur est: vt ecce si mater stipulata est dotem a marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, & simul cum filia perit: an ad heredem matris actio ex stipulatu competet? Et diuus Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem: quia mater filiae non superuixit. Item queritur, si extraneus qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea propter quam stipulatus esset: an ad heredem suam actionem transmittat.

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

Idem est, si dos vxori praelegata sit, & simul cum marito perierit.

XIX. MARCIANVS libro tertio Regularum.

Sed & in illo queritur, si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat frater necessarius, decesserit: an frater fratri existat heres, an contra: vel si duo inuicem necessarij substituti sunt, & vne perierint, an heredes extitisse videantur: vel alter alteri, hoc est si inuicem hereditatem rogati fuerint restituere. In quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritum emisit: non videtur alter alteri superuixisse. Sed & circa legem Falcidiam si dominus cum seruis simul vita functus sit: serui quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.

I An contra. id est non.

M si duo. cum ambo essent in potestate: sed in superiori alter tantum. vel dic vt ibi.

N Videantur. scilicet testatori ex vulgari, quasi quilibet videatur superuivere. & quod subiicit, alter alteri, scilicet ex pupillari. Item quod subiicit, hoc est, sub. simile querendum, si inuicem &c. vel dic quod fuit expositio illius, vel alter alteri. nam quia fideicommissarius habet de manu heredis iura sua, videtur quodammodo ei esse heres.

O In quibus. scilicet omnibus supradictis.

P Non videtur. vnde videtur vitari substitutiones, & dotium lucra, & substitutiones, & stipulationes: vt hic, & supra. l. quod de pariter. & l. idem est.

Q sed & circa. planum est. Accursius.

S I cognatis. CASVS. Habebam multos qui erant ex cognatione mea inter quos erant quidam qui erant mihi cognati per adoptionem, vt quia erant adoptati a patre vel ab auo meo, vel pro auo. feci testamentum, & legavi cognatis meis c. pone. postea praedicti cognati per adoptionem, desierunt esse cognati per emancipationem de eis factam, & sic nihilominus remanserunt in ciuitate, & postea decessit. & sic repetitur quod erant mihi cognati tempore testamenti mei, & non tempore mortis: nunquid venient ad legatum cum aliis cognatis? Et dicitur quod sic. Sed contra si quis tempore testamenti mei non fuit mihi cognatus, sed postea tempore mortis meae inuenitur mihi esse cognatus, puta quia fuit arrogatus post testamentum, multo magis consequetur legatum, quam superiores qui tempore testamenti erant cognati, & non tempore mortis. & idem est si legarem cognationi meae. Viuianus.

S I cognatis legatum sit, & hi cognati quidem esse desierunt, in ciuitate autem maneat: dicendum deberi legatum. cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certum si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis tempore factus est per adrogationem: facilius legatum non tempore mortis: nunquid venient ad legatum cum aliis cognatis? Et dicitur quod sic. Sed contra si quis tempore testamenti mei non fuit mihi cognatus, sed postea tempore mortis meae inuenitur mihi esse cognatus, puta quia fuit arrogatus post testamentum, multo magis consequetur legatum, quam superiores qui tempore testamenti erant cognati, & non tempore mortis. & idem est si legarem cognationi meae. Viuianus.

R si cognatis. Pone casum secundum R. in cognatione naturali: & dic desierunt, scilicet per deportationem. & quod dicit, in ciuitate maneat: dic tempore mortis, quia sunt restituti. Item quod dicit, cognati enim fuerunt tempore testamenti: sub. & tempore mortis. aliam si non essent restituti, non caperent: vt. j. de his quae pro non scrip. l. ij. respon. Sed huic positioni multum obstant primo. C. de here. insti. l. j. sed ibi non erat restitutus, hic sic. Item ob. insti. de capi. de. §. quod autem. vbi etiam reuersus in pristinum statum, non recuperat ius cognationis. sed solue, speciale in legato de quo hic dicitur: quia naturalem causam habet. vt. §. de capi. de l. legatum. Vel ibi fuit manumissus qui seruus fuerat factus: hic autem in integrum restitutus qui fuerat deportatus, arg. C. de sen. pas. l. j. Item ob. huic positioni: quia infra dicit, facilius: quod est absurdum, quod ille facilius capiat, qui tempore mortis tantum est cognatus, quam qui vtroque casu, scilicet testamenti & mortis. Item ob. quod dicit, cognati enim &c. quasi dicat: licet non tempore mortis. similis lectura & subauditio. si quis cau. sed & si quis. ibi damnato &c. Vel pone secundo casum in cognatione naturali: sed non in facto non capaci, hoc modo: Legavi fratri Titij, & Titius me viuo decessit. nam licet desinat Titij frater esse: quia tamen omni tempore capax fuit, admittitur. & secundum hoc in prima parte tempore testamenti tantum fuit cognatus, & non mortis. in secunda tempore mortis tantum, quando confirmantur relicta, vt iam non mutetur arbitrium: vt. C. de sac. san. eccle. l. j. & ideo dicit facilius. idem in non capace, vt sufficiat si sit capax tempore mortis tantum, vel tempore existentis conditionis relicta: vt supra de leg. ij. l. si deportati. in prin. & infra de codit. & demonst. l. eum qui post. & j. de fideicommiss. liber. l. generaliter. §. si homini

S i cognatis. Pone casum secundum R. in cognatione naturali: & dic desierunt, scilicet per deportationem. & quod dicit, in ciuitate maneat: dic tempore mortis, quia sunt restituti. Item quod dicit, cognati enim fuerunt tempore testamenti: sub. & tempore mortis. aliam si non essent restituti, non caperent: vt. j. de his quae pro non scrip. l. ij. respon. Sed huic positioni multum obstant primo. C. de here. insti. l. j. sed ibi non erat restitutus, hic sic. Item ob. insti. de capi. de. §. quod autem. vbi etiam reuersus in pristinum statum, non recuperat ius cognationis. sed solue, speciale in legato de quo hic dicitur: quia naturalem causam habet. vt. §. de capi. de l. legatum. Vel ibi fuit manumissus qui seruus fuerat factus: hic autem in integrum restitutus qui fuerat deportatus, arg. C. de sen. pas. l. j. Item ob. huic positioni: quia infra dicit, facilius: quod est absurdum, quod ille facilius capiat, qui tempore mortis tantum est cognatus, quam qui vtroque casu, scilicet testamenti & mortis. Item ob. quod dicit, cognati enim &c. quasi dicat: licet non tempore mortis. similis lectura & subauditio. si quis cau. sed & si quis. ibi damnato &c. Vel pone secundo casum in cognatione naturali: sed non in facto non capaci, hoc modo: Legavi fratri Titij, & Titius me viuo decessit. nam licet desinat Titij frater esse: quia tamen omni tempore capax fuit, admittitur. & secundum hoc in prima parte tempore testamenti tantum fuit cognatus, & non mortis. in secunda tempore mortis tantum, quando confirmantur relicta, vt iam non mutetur arbitrium: vt. C. de sac. san. eccle. l. j. & ideo dicit facilius. idem in non capace, vt sufficiat si sit capax tempore mortis tantum, vel tempore existentis conditionis relicta: vt supra de leg. ij. l. si deportati. in prin. & infra de codit. & demonst. l. eum qui post. & j. de fideicommiss. liber. l. generaliter. §. si homini

S ed & in illo. pupillus. non necessarius, quia emancipatus erat: vt differat a sequenti casu. & secundum hoc dic substitutus, scilicet vulgariter, vel per fideicommissi. vel dic quod hic fuit & ipse in potestate, & substitutio fuit pupillaris. & differt a secundo, quia hic alter tantum alteri, ibi vicissim ambo fuerunt pupillariter substituti. & pro hoc facit quod dicit, frater fratri: quod est in pupillari tantum, non in vulgari: vt inst. de vulga. substi. in prin.

ff. Infort.

libero.&.j.de lega.prostan.l.interuenit.&.j.de dona.cau.mor.l.in mortis.&.j.de iure fil.l.iiij. §.j. ibi, quando autem &c. secus si esset tempore testamenti tantum: vt eo.§.de iure fisci. Vel pone in cognatione civili, quæ sit adoptione: vt in secunda parte. l. & definit per emancipationem, vt in prima, de qua cognatione habes. s. de adop. l. qui in adoptione.

† Dic idē in cognatio. ne: vt relictu agnitioni, agnatis sit relictum: quia cognati & agnati quoad successionem Adæ sunt per ea quæ not-in authe. post fratres. C. de here. instit. Barto. post glos. in l. cū ita §. fina. vers. quæro vtrum. s. de leg. 2. a] Imò habet multa cōtraria, secunū Bart. & So. b] Imò regula Cato-niana nil facit ad materiam istius l. secundum Dy. & Bar. * Vna in Africa, altera in Hispania. Strab. lib. 17. & 3. Plin. l. 3. c. 3. & l. 5. c. 4. & 7.

ne. &.j. de gradi. l. nō facile. in §. j. & secundum hāc nil^a ob. sed prout dixi capacem tēpore mortis capere, licet nō tempore testamenti, est cōtra regulam Catonis: b vt. j. titu. ij. l. j. Solu. illa intelligitur cū legatū deficit ex persona relinquētis, vel propter rem relictam: aliud si ex persona legatarij: vt dictū est. licet R. aliter dicat. Item nō ob. quod dicitur instit. de lega. §. an seruo. quia ibi propter personam legatū & legatarij mixta cōsideratione habita dicitur nullum. & eodē modo respon. C. de lega. l. seruis. in fine. vel vt ibi. Item non obstat hīc instit. de hered. quali. & differē. §. in heredibus autem. & s. de heredi. instit. l. si alienum. §. j. vt ibi dixi. Item nec ob. s. de lega. ij. l. peto. §. fina. vt ibi dixi. & facit C. de testa. l. neque. & infra de condit. & demonst. l. falsa demonstratio. & supra de legatis. ij. l. si ita quis in testamento. §. fin. sed quidam habent pro lege, sed non oportet.

a Cognatis. facit. s. eod. l. ij. & j. l. proximi.

Cum senatus. CASVS. Omnia collegia sunt illicita, nisi coierint ex autoritate senatorum vel Cæsaris. vel illa quæ coierint autoritate Cæsaris vel senatorum, bene sunt licita, & illis potest legari, & legatum capient. Si autem legetur illicitis collegiis, non valet legatum, nisi legetur singulis eorum qui sunt in collegio illicito. nam tunc dicti singuli admittuntur ad legatum quasi certi homines, & non quasi collegium. & facit optimē. j. de colle. illi. l. iij. §. in summa. Viuianus.

b Cum senatus. facit. s. l. proximi. in fi. & s. eod. l. iij. & C. de heredi. instit. l. collegium. & C. de sacrosan. eccle. l. j. & de episco. & cleri. l. id quod. & j. de colleg. illi. l. j. & iij. & s. quod cuiusque vnuer. l. j. & C. de Iudæis. l. j. Accursius.

Vbi est verborum. CASVS. Promisisti mihi dare Stichum, cū haberes vnum tantum seruum Stichum. vel promisisti mihi dare hominem: ego peto à te vt acquiras Stichum seruum vicini tui, qui est melior fortē quā tuus Stichus. certē dabis mihi tuum Stichum, & non cogaris emere Stichum vicini tui. nam vbi est verborum ambiguitas, vt fuit hīc, valet quod actum est: & in dubio id agendum est, vt res bona fide contracta sit in tutissimo loco quā plus esse potest: nisi cū esset scriptum apertē contra leges. & idem est si promisisti mihi dare. c. Carthagine, cū essent duæ terræ quarum quælibet vocabatur Carthago. nā de illa Carthagine intelligere debemus quā frequentare solemus ego & tu promissor. Viuianus.

c stipuler. scilicet dari. d stichi. quorum vnus est promissoris: de quo verisimile est eos sensisse: vt. s. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si rem. e Carthagine. vnam autem frequentare consueuerunt pacificentes. & facit ad. l. j. de regu. iur. l. semper in stipulationibus. & s. eo. l. quoties. & j. eo. l. cū in testamēto, & j. de verbo. oblig. l. eum qui kalendis. §. j. & l. triticum. & l. quoties in stipulationibus. & l. quoties quis ita. §. si procurator. & l. si quis ita. §. Chrysogonus. in fi. §. Sed contra. s. de pac. l. veteribus. sed dic vt ibi dixi.

consequitur. Si quis cognationi leget, idem est atque si cognatis legasset.

Collegio licito legari potest: illicito non: singulis tamen de tali collegio licitē relinquitur. Barto.

XXI. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

Cum fenatus tēporibus cui Marci permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod si corpori cui licet coire, legatum sit, debeat. cui autem non licet, si legetur, non valebit nisi singulis legetur. hi enim non quasi collegium, sed quasi certi homines admittentur ad legatū.

XXII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

Vbi est verborum ambiguitas, valet quod acti est: veluti cū Stichum stipuler, & sint plures Stichi: d vel hominem: vel Carthagini, cū sint duæ carthagines: e semper in dubiis id agendum est, vt quā tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cū apertē contra leges scriptum est.

XXIII. IAVOLENVS libro quinto ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit. Cū explorari

Cum pubere. CASVS. Adhuc reuertitur iurifconsultus ad illam materiam de illis qui simul perierunt. & dicit quod si mater perierit naufragio cum filio suo pubere, credimus filium ei superuixisse: vt sic extiterit heres matri, & agnati ipsius filij extiterint heredes ipsi filio. secus si dictus filius qui simul cum matre perit, erat impubes: quia tunc credimus eum prius decessisse. & hoc dicit cum l. sequenti. Viuianus.

Si mulier cum filio impubere naufragio perit, priorem filium necatum esse intelligitur. &

XXIII. GAIVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Si mulier cum filio impubere naufragio perit, priorem filium necatum esse intelligitur. &

XXV. MARCELLVS libro vndecimo Digestorum.

Cum testamento h ambigūe, aut etiam perperam scriptum est: benignē interpretari, & secundū id quod credibile est, cogitatum credendum est.

XXVI. CELSVS libro vicesimo secundo Digestorum.

Quem heredi meo dixero velle me liberum esse, liber esto. cui vt dare damnas sit heres meus, dixero: ei heres meus dare damnas esto. Testatoris voluntas, si quibusdā argumentis apparebit de quo dixit, adimplenda est.

XXVII. IDEM libro vicesimosexto Digestorum.

Cum queritur in stipulatione quid acti sit: ambiguitas contra stipulatorem est.

XXVIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

Si quis de pluribus vnū mitti voluerit, nec appareat

cum etiam in verbis perperam in testamento appositis per me testatorem, id est sine mysterio positus, id est superfluis, scilicet vt intelligantur, secundū quod credibile est me testatorem voluisse. & quod ita accipiatur verbum perperam, habes instit. in procemio. §. cūque hoc deo &c.

h Cum in testamento. facit. s. eo. l. vbi. & j. de regu. iur. l. semper in dubiis. & j. ad Trebel. l. cogi. circa princip.

Quem heredi. CASVS. Titius ita dixit in testamento suo: Ille liber esto quem heredi meo dixero velle me liberum esse. vel ita dixit idem testator, Heres meus damnas siue damnatus esto dare ei. c. Bonon. pone enim vt dānatus sit dare, dixero. & postea decessit. certē testatoris voluntas adimplenda est, si aliquibus argumentis apparebit de quo dixit id testator. Viuia.

i Quem heredi. & facit. s. l. proximi. Item. s. de here. instit. l. asse. & C. de instit. & substi. l. si testamentum.

Cum queritur. CASVS. Cum haberes seruum Stichum albū & seruum Stichum nigrum, promisisti mihi dare Stichum. nunc cum peto à te Stichum nigrum, tu dicis te sensisse de albo: & illum vis mihi dare tantum. certē hęc ambiguitas contra me stipulatorem est interpretanda: & ita dabis Stichum album.

k Cum queritur. pone exemplum vt infra de verbo. oblig. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. & l. quicquid. Sed contra in eod. titu. l. si mihi. §. j. Solu. ibi. Item contra in eod. titu. l. inter stipulantem. §. si Stichum. sed dic vt distinxit supra de pac. l. veteribus.

Si quis de pluribus. CASVS. Institui mihi heredem Titium: & cum haberem plures seruos Stichos, rogavi eundem per fideicommissum vt manumitteret Stichum: & non dixi de quo Sticho, & postea decessi. certē nulli horum seruorum competet libertas fideicommissi. & ita non habet hīc locum fauore libertatis.

l De pluribus. natis: ne sit contra. C. de fideicom. lib. l. cum inter. in fi. & l. quis in testamento. & facit. j. de ma. testa. l. cum ex pluribus. & de testa. tut. l. duo. & supra eod. l. si fuerit. & infra de his quæ pro non scrip. l. ij. & instit. de le. §. incertis. Accursius.

† i. parum apte, nō autem contra leges, quia pro nō scribitur.

Qui habebat.] **CASVS.** Titius habens seruum nomine Flaccum qui Flaccus erat fullo: & habes seruum nomine Philonicum, qui Philonicus erat pistor: legauit vxori suæ Flaccum pistorem, cum Flaccus esset fullo, vt dictum est, & nō pistor: & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an debeatur vxori Flaccus & Philonicus: an alter eorum tantum, & quis eorum?

Et respon. quod vnus tantum ei debet. s. ille de quo testator sensit. si autē non apparet de quo sensit, distinguitur: aut testator nomina dictorum seruorum habuit nota: aut non. primo casu is seruus debetur vxori, qui nominatus est, quauis in artificio eius errauerit testator, cum legauit eum vxori. secundo casu videtur legatus pistor, ac si legasset vxori pistorem, nō adiecto nomine.

a Deberetur. subaudi, quærebat.

b Nota. Nota præsumptione voluntatis sumi ex scientia testatoris. sic supra de vsu & habi. l. plenū. §. equitij. Itē & no. quod testator præsumitur decipi in eo quid ignorat, secundum R. & facit ad l. C. de testa. l. si in nomine. & de lega. l. si Fortidianū. & s. de lega. iij. l. patronus §. libertis. & de hered. institu. l. his verbis. §. fina. & j. de verborū obligationib. l. si in nomine. & s. l. proxi. & institu. de leg. §. si quis inquilinos.

c In artificio. quia dixit, pistorem.

Pures testamento.] **CASVS.** Titius intestamento suo reliquit libertatē. vj. ex suis seruis, cum

quisque eorum ad. xxx. annū ætatis peruenisset: inter quos erat Sabina & Cyrogenia ancillæ. Itē cum quisque prædictorum liber esset, certam summam puta centum dari voluit. & postea in eodem testamento: Sabina & Cyrogenia dari volo cum ad statutā ætatem peruenierint, singulis. x. & hoc amplius alimentorum nomine in annos singulos quoad viuent singulis. x. & postea decessit idē Titius. nunc quæritur, vtrum omnibus prædictis. vj. manumissis debeatur alimenta, an verò solis Sabina & Cyrogenia: Et respon. quod omnibus videntur alimenta relicta.

d Manumiserat. id est libertatem directam relinquerat.

e In quibus. id est inter quos. Accursius.

f Cyrogeniam. scilicet manumiserat. i. libertatem reliquerat habendam tunc cum quisque eorum. l. tam aliorum, quam dictarum duarum fœminarum ad. xxx. & c.

g Certam summam. puta quinque.

h Et hoc amplius. nunc reconiungit omnes: vt in fine patet. & facit vim quod dicit, cōiuncta. s. incontinēti. secus si ex interuallo: vt arg. j. de verb. oblig. l. Titia §. idē respō. plerūq;. & s. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam. & facit ad l. istam. s. de ali. leg. l. à filio. §. si. & de leg. j. l. talis scriptura. §. si. **ADDITIO.** Dic secundū Bart. q. hoc non est interuallum in eodem testamento non diuertendo ad alios actus. nā testamētū debet fieri vno contextu: vt. l. heredes. in fi. s. de testa. sed veritas est, vt intelligamus cōiuncta scriptura, id est continuato sermone. secus si in medio plura dixisset, quia tunc ad omnia præcedentia non refertur: vt no. glo. in simili instit. de re. diu. §. itē lapilli.

DE HIS QUÆ PŒNÆ CAUSA RELINQUUNTUR.

Dedit quodammodo anam superior titulus tractandi de legatis inutilibus. nam de incertis personis egit, quibus quod legatur. est inutile regulariter. & his adijcit legatum relictum pœnæ causa. quia contra naturam legati est, vt pœna honori insit, vt sit legatum honori vni, pœnæ alteri. præponderare enim honori ff. Infort.

A videtur pœna quasi præcipua causa legadi, atque ideò ne honor quidem esse tale legatum. Hodie tamen valet, nisi illicitum vel probrosum vel impossibile sit, ex Constitutione Iustiniani, ex qua Tribonianus l. i. inseruit hæc verba, Illicite vel probrosc, itēque verbum, Talem, quo repetuntur illa, illicitate vel probrosc. Cuiacius.

eorū esset, certam summam & dari voluerat, & cōiuncta scriptura ita cauerat: Sabina & Cyrogenia dari volo, cum ad statutā ætatem peruenierint, singulis decē: & hoc amplius alimentorum nomine in annos singulos quoad viuent, singulis decē. Quæsitū est, vtrum omnibus manumissis alimentā debeantur, an verò Sabina & Cyrogenia solis. Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

DE HIS QUÆ PŒNÆ CAUSA RELINQUUNTUR. † TITVLVS VI.

Si præcedit dispositio illicita vel probrosa: relictum nomine pœnæ à quocunque non valet. Bart.

AFRICANVS libro Questionum.

Filio familiars.] **CASVS.** Titius instituit sibi heredem filium vel seruū meum: & sic acquisita est mihi patri vel dño hereditas, ita quod apud filium meū vel seruū meū nō remansit aliquo momento: vt. s. de acquir. here. l. placet. postea legauit idem Titius à me patre. x. Seio, quod potuit: vt s. de lega. j. l. cū filio. & de lega. ij. l. si alienus. & si nō darem dicto Seio. x. præcepit vt darem. c. Sépro. nomine pœnæ: & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an valeat legatum de. c. quæ iussus fui dare Sépronio, si non darem. x. Seio? Et dicitur quod non: quia in mei patris vel domini pœnā fuit relictu, & sic illicitè vel probrosc. non enim illud solū nullius momenti habendū est quod in talem pœnā heredū sit scriptum in testamēto, sed etiā omne illud est habendū nullius momenti quod sit scriptum in testamēto in talē pœnā cuiusque, cuiusque dico sentietis lucrū aliquod ex vltima voluntate, sicut fui in hec. l. ego pater, vel dominus. nā illud quod in pœnā heredum est scriptū in testamēto, sine dubio nō

II. MARCIANVS libro sexto institutionum.

Pœnam à conditione voluntas testatoris separat: &

valet, vt hic pro constanti ponit, quamuis hodie sit correctum: vt in litera notauit. vtrum autem verba testatoris in testamento posita intelligantur posita nomine pœnæ, vel conditionis, vel translationis, apparet ex voluntate defuncti. Nam si ita dixit testator, heres meus si Capuam ierit (quod quidem volo) Titio. x. dato: dicitur relictu legatum nomine pœnæ heredis. Si verò heredem iturum Capuam pro suo magno lucro, præcepit. x. dare Titio si Capuam ierit, quasi tunc parū heredi noceat si grauetur: tunc est conditio. si autem non appareat dictam esse conditionem per, si: vt instit. de leg. §. longè. vt si legauit vni Infortiatum meum, & postea idē lego alij animo adimendi primò, tunc est translatio: vt. s. de adimē. leg. l. translatio. in dubio autem non præsumitur primo adimere: vt not. s. de leg. j. l. si pluribus. & hoc dicit cum. l. seq.

i Filiosa. filiumfamil. institui: & sic hereditas patri quæritur, vt nec momento apud filium remaneat: vt. s. de acquir. hered. l. placet. à patre legauit. x. Titio, quod possim: vt. s. de leg. j. l. cum filio & de leg. ij. l. si alienus. & si non daret, præcepit vt daret centum nomine pœnæ Sempronio. hæc centum dicuntur hic illicitè vel probrosc relinqui eo ipso quod nomine pœnæ relinquuntur: & sic secundum has leges non valet: vt hic. & j. de condit. & demon. l. multa. & institut. de leg. §. pœnæ. in princip. hodie contra: nisi primum præceptum vel relictu de decem sit probrosum, vel impossibile: quia tunc non valet primum nec secundum quod nomine pœnæ relictu est: vt instit. de leg. §. fina. in fi. & C. de his quæ pœnæ nomine. l. j. in fi.

k Legatū esse. l. secundū nomine pœnæ. primū enim valet etiā olim. **l** Heredes. l. scriptos. aliās heredis, s. scripti: id est in eius vel eorum pœnam, s. est relictu: non valet.

m sed omne. accipe, nullius momenti habendum esse in cuiuscunque lucrum aliquid in testamento scriptum sit: cuiuscunque dico sentientis talem pœnam ex vltima voluntate. Accursius.

Poenam. Et an. veluti si ipse testator dixerit: heres meus si Capua ierit, Titio dato. x. nā si hoc idē dixerit, quia Capuam heredem ire nolebat, pœna est, quasi heredis causa, si ad veritum locum iret, appositā. si verò ob aliam causam dixerit, puta quia sciebat heredem si Capuam iret, aliquid accepturum, quod fortē habitur⁹ aliās non foret: quo habito legatorum præstatione grauarer. Vel meli⁹ illa cōditio, si Capuā ierit, est simplex cōditio. R. Hæc glos. R. planior est quā illa quę incipit, fortē dicebat &c.

A Catone filio Catonis maioris cōposita, qui citatur in l. 2. §. de orig. iur. & l. 4. §. 1. j. de verbo. obl.

Pœna. forte dicebat, causa pœnē ita & ita statuo. vel si testator dixerit, heres meus si Capuā ierit, quod nolo: Titio dato decem. si verò heredem iturum Capuam pro suo magno lucro, præceperat decem dari si Capuam ierit, quasi tunc parū ei noceat si grauetur: tunc est cōditio. si autem non apparet, dicam esse conditionem per. sicut instit. de leg. §. longē. Accursius.

Translatio. vt si quod legauit vni, postea lego alij animo adimendi primo: vt instit. de adimen. leg. §. translatio. aliās in dubio non præsumitur adimere primo: sed vterque admittitur ad partē, nisi probetur quod testator alterum rem, alterum æstimationem habere voluerit: vt. §. de lega. j. si pluribus.

DE REGVLA CATONIANA.

Sequebatur titulus de caducis & de his quę sunt in causa caduci. vtilia hæc sunt ab initio, sed postea deficiunt viuo aut mortuo testatore antē apertas tabulas, & in fisci cadunt ex legibus nouis Iulia & Papia. sed cū abolita iam essent ea leges à Iustiano & restituti ius antiquū, maluit Tribonianus omisso caducorū iure nouo ponere hoc loco regulā iuris antiqui, secundū quā non ex apertis tabulis cedūt legata, vt voluerit leges caducę Iulia & Papia, sed à morte testatoris, & regula hæc est, quod inutile foret id est cuius dies inutiliter cederet si testamenti facti tēpore mortuus fuisset testator, id legatū quādoquē decesserit ex post facto nō cōualescere. quę & sentētia dicitur l. Iulian⁹ de cod. & demōst. vt Marcellino xxvi. Catonianę vel Castianę sentētie. Cuius.

Catoniana. Ad euidentia huius. l. & vt nō obstat cōtraria, nota quod regula Cato. habet locū in tribus casibus. Primus est, quādo legatū est inutile propter rē relicta, siue legatā, vt in eis quę sunt iniuncta & dibus: vt. §. de leg. j. cetera. in prin. Secundus est, quādo est inutile ex persona relinquētis tantū: vt si testetur seruus, & nō decedat liber factus: vt. §. de leg. iij. l. j. §. ibi, hoc vtique nemo &c. Tertius est, quādo est inutile propter personā relinquētis & legatarij mixtim: vt si institui mihi heredē Titium, & seruo suo legauit. c. vt instit. de leg. §. an seruo. & C. de leg. l. seruis ita ergo definit regula Cato. quod id legatū quod inutile foret aliquo de prædictis tribus modis, si testator decessisset testamēti facti tēpore, definit, dico reg. prædicta nō valere idē legatū quādoquē decessit testator. ista tamē definitio regulę Cato in quibusdā casibus nō potest sibi vindicare locū, puta in legatis cōditionalibus: de quo ponit hęc tria exēpla. primū est tale. **C**asus. Seius ita locut⁹ est heredi suo in testamēto, si post calēdas mortu⁹ fuero, Titio dato. x. pone. nūquid in hoc casu cauillari debemus. i. sciētē falsum dicere. i. locū habere regulā Cato. dicere: certē nō. hoc modo dato legato, si statim mortuus fuerit testator, verius est nō esse datū legatū, quā inutiliter datū. nā habet locū tantū in puro legato inutili, nō in cōditionali: quod est interim pēdētē cōditione nullū. vel verius est quod videatur nō datū legatū, ex quo cōditio deficit sub qua fuit datū, quā videatur datū inutiliter. defecit autē cōditio, quia testator fuit mortuus statim facto testamēto: legatū autē fuit sub illa cōditione, si post calēdas moreretur testator: vt dictū est in litera. Secundū exēplū, siue secūd⁹ casus est talis: Seius legauit tibi in testamēto suo fundū qui erat suus tēpore dicti testamēti, sub hac cōditione, si eū fundū viuo eodē testatore alienaueris: & tu alienasti eū fundū viuo testatore: & postea decessit testator. certē legatū debetur tibi ab herede suo, quia impleuisti cōditionē. & quidē legatū nō deberetur tibi, si testator decessit statim antequā alienares dictū fundū: quia iā tēpore mortis testatoris inueniretur tibi legata res tua: quod certē legatū nō valet: vt. §. de leg. j. cetera. §. quē admodū. cū similibus quę ibi scripsi. Tertius casus est talis: Seius habens filiā impuberē fecit testamentū, & in eo legauit ita filiā: Si filia mea Titio nupta erit me viuo, lego eidē filiæ meæ centū. postea filia fuit facta pubes, & nupsit Titio, & postea decessit testator. certē habebit filia legatū quod quidē legatū non deberetur ei, si testator statim decessisset antequā ipsa fieret pubes, & Titio nuberet: quia iā tēpore mortis testatoris impossibile est eā esse nuptā Titio: cū tūc esset impubes. impuberes autē con-

trahere matrimoniū nō possunt: vt instit. de nup. in prin. Itē nō videtur sibi locū dicta definitio regulę Catonianę in hereditatib⁹ sub cōditione relicta, de quibus dixi iā. Itē vindicat sibi locū in eis etiā purē legatis, quorū dies cedit post aditā hereditatē, & non à morte testatoris, sicut sunt legata relicta seruis testamēto manumissis, & legata relicta seruis aliis: vt. C. de caducis tollē. §. in nouissimo. & j. quādo dies leg. ce. l. ij. quādo dies aliorū legatorū cedat à morte testatoris: vt in dicto. §. in nouissimo. nō enim debet vitari legatū, si inueniatur inutile aliquo de prædictis tribus modis eo tēpore quo nō debetur, sed etiā esset inutile tēpore mortis testatoris. Itē non vindicat sibi locū dicta definitio regulę Catonia.

gatis cōditionalibus, vel in diem incertam. Bartolus.

I. CELSVS libro tringensimo quinto Digestorum.

Atonianā regula sic definit: quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret: id legatum quādoquē decesserit, non valere. quę definitio in quibusdam falsa est. Quid enim si quis

in legibus nouis. Circa quid nota quod Gallus fuit antē Velleiū, & Velleius antē Catonem. vnde. l. Galli appellatur vetus: & l. Velleij appellatur noua, quantū ad. l. Galli: vt. §. de lib. & postu. l. Gallus. §. nūc de l. Pone ergo quod habebā in potestate filiū, & ex eo nepotē. nūc nepotē mihi heredē institui, & filiū præterij. certē si statim decesserē, non valeret testa. ex eo quod filius inueniret se præteritum: vt instit. de ex hered. lib. in princ. sed si me viuo decessat filius, testamentum confirmatur: & institutio de nepote facta valet: vt supra de testa. tut. & si hereditas. §. ij. & non est mirum, si confirmatur per. l. Vellei. nouam institutio nepotis quę ab initio non valet: quia, vt dictum est, Catonia. regula ad nouas. ll. non pertinet & hoc dicit totius hic titulus. Viuiamus

d Legatum. i. id genus legati. & pone exemplum: quia legauit seruo heredis: vt instit. de leg. §. an seruo. & facit. j. de regu. iur. l. quod initio. & l. pe. hæc autē regula in multis fallit: vt statim dicam.

e Non valere. quia quod inutile foret legatum, si statim post factū testamentum decessisset testator, hoc non debet idē valere, quia diutius testator vixerit: vt instit. de lega. §. an seruo.

f Falsa est. id est locū non habet. in nullo enim falsa est: sed sic dicitur falsa, quia ad quādā aptari nō potest. sic argu. §. de pec. sed hoc in emptore. dic ergo casus in quibus est falsa, id est in quibus non habet locū. Primus est in cōditionali legato, de quo ponitur in hac l. duo exēpla: licet R. aliter intellexerit secundū. Itē in l. sequenti ponitur tertium exemplū de cōditionali, & idē dicitur. §. de leg. j. l. cetera. §. j. & sic in puris tantū habet locū: vt ibi dicitur. Sed in hoc exēplo videtur cōtra. §. de opt. leg. l. si optio. ij. respon. ibi, quod si necessarius &c. vbi fuit legata optio serui, & Stichus seruo testatoris fuit legatus fūdus sine libertate. nā primū, s. optionis, est cōditionale tacita cōditione: vt. §. qui & à quib. l. si optio. & per cōsequens secundū: & tamē habet ibi locū reg. Catoniana. Solu. hęc de expressa, ibi de tacita cōditione dicit. Secundū fallit hæc reg. §. de lega. iij. si de portati. in princip. & j. de leg. præf. l. interuenit. & §. de rebus dub. l. si cognatis. & j. de iure fisc. l. iij. §. quādo autē facta fraus. quę sunt cōtra, quibus dicitur sufficere quē capacē esse tēpore mortis, licet nō fuerit tēpore testamēti. sed dicas quod locū habet reg. in tribus casibus, cū deficit legatū ex persona relinquētis tantū: vt si testetur seruus, & decedat liber factus: vt supra de lega. iij. l. j. §. ibi, quod nemo &c. Itē quādo deficit propter rē legatā, vt in eis quę sunt iniuncta & dibus: vt. §. de leg. j. l. cetera. circa princ. Item & quando deficit propter personā relinquētis & legatarij mixtā: vt si lego seruo heredis à me instituit: vt instit. de leg. §. an seruo. & C. de leg. l. seruis. nō autē habet locū quādo deficit propter personā legatarij tantū: vt dictis. l. cōtrariis. Sed op. quia si deficit ex persona relinquētis tantū, videtur valere fideicommissū à seruo vel à filio relictu, si decedat liber: vt. §. de lega. iij. l. j. §. j. Sed dicas nō ex tūc, sed ex nūc quādo factus est sui iuris, quasi hodie relinquat, vt ibi dicitur. Itē nota quod vbi est mixta causa impedimēti, i. legatis & legatarij, ex persona legatarij sola nō debere nocere: at ex persona legantis sic. vnde magis inspicitur quod nocet: vt. §. de op. leg. l. si optio. ij. respō. ibi, quod si necessarius &c. quia magis ibi tēpus mortis quod nocet, quā aditæ hereditatis quod prodest inspicitur. sic. §. ex quib. cau. in pos. ea. Fulcinius. §. quid sit latitans. ibi, quid ergo &c. Itē fallit. j. de fideicommiss. l. generaliter. §. si homini libero. sed certē ibi deficit ratione legatarij dāsciebat. Itē fallit in illis relicta quorū dies cedit ab adita hæreditate: vt. j. eo. l. Catoniana. Itē fallit in nouis legib⁹. quod dic vt. j. eo. l. si. Itē fallit. §. de lega. j. l. q. in rerū. §. j. sed ibi est legat⁹ vsus fruct⁹ cui⁹ dies cedit nō à morte, sed ab adita hereditate: vt. C. de caducis tollē. §. in nouissimo. & ideo cessat Catoniana: vt. j. eo. l. Catoniana.

Regula Catoniana in multis fallit.

a] Dic impedimentum, quādo subest verē non iuris fictio. & de hoc facit ad longū Bar. in l. nō quocunque. §. 1. §. de leg. l.

ter. dixit ergo Mæuius: Ego instituo te Seium, & etiã Gaium heredes. Item prælego tibi. c. Itẽ substituo tibi in tertia parte hereditatis Sempronium. & Seius hæc omnia scripsit, & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an hereditatis pars data Seio, & prælegatũ habeant pro non scriptis? Et rñ. q̄ sic: & dicta pars hereditatis pertinet ad dictũ substitutum. nam senatuscõ. Libonianum cum constituitur pœnas. l. Cor. de falsis aduersus eum qui sibi scripsisset heredi. vel legatũ: eodẽ modo improbatẽ videtur tales institutiones, quas sibi aliquis scribit, quo improbatã sunt illæ institutiones, id est illa institutio in qua ita cõtinetur, qua ex parte me Titius heredem scriptũ in tabulis suis quas faciet retractauerit, siue recitabit, ex ea parte idem Titius heres mihi esto. quæ quidẽ institutio & aliq̄ ei similes per inde habentur, ac si non fuissent insertæ in testamento: quia sunt captatoriar: vt. s. de hered. instit. l. captatorias. Viuianus.

a Pertinet. vt C. de cadu. tol. s. in pro nõ scripto. non ergo ad fiscum.

b Corneliæ. scilicet de falsis, quæ quandoque remittitur: vt. C. eo l. ij. & iij. in fin.

c Eodem modo. scilicet pro non scriptis. nõ autẽ vt auferatur vt indigno: quia tenetur fisco: vt. s. de inoffic. testa. Papiianus. s. meminisse.

d Ille. scilicet institutiones.

e suis. quas faciet: & sic verbum recitauerit, est futuri temporis. secus si præteritũ esset: vt qua ex parte recitauit, id est fecit: quia tũc valet institutio quam feci, si ille me in aliquo heredem fecerat: vt. s. de hered. instit. l. hoc articulo. & l. illæ autem. & de cõdit. instit. mulier. s. fin. quæ sunt contra. primo enim casu pono in alterius arbitrio testamentum meum: & idẽd est captatoria, & non valet: vt. s. de hered. instit. l. illa. & l. captatorias.

f Haberentur. tales institutiones. & facit. j. de fal. filius. & l. diuus. & l. si quis legatum. in prin.

Quæ in testamento. CASVS. Institui mihi heredem Titium: & cum haberem plures seruos Stichos, rogauit eundem heredẽ per fideicõ. vt manumitteret Stichum: & non dixi, de quo Stichus. certẽ nulli de Stichis meis debetur libertas: vt. s. de rebus dub. l. si quis de plurib. & facit supra de his quæ in testa. delen. l. j. Viuianus.

g Quæ in testamento. facit. s. de his quæ in testa. delen. l. j. & de instito. l. sed si pupillus. s. proscribere. & ar. s. de reb. dub. si quis ex plurib.

Si in metallum. CASVS. Titius legauit centum Seio in metallũ damnato pro non scripto certẽ est legatum. Sed nunquid remanet apud heredẽ dictum legatũ? an datur fisco siue Cæsaris? Et dicitur quod remanet apud heredem. nam dånatus in metallum nõ est seruus Cæsaris, immo pœnæ. secus autẽ esset, si dicta, c. essent ei legata ad alimenta: quia tunc valet legatum. quod autẽ dixi, non valere legatum relictũ dånato in metallum, & idem legatum remanere apud heredem, & non dari fisco vel Cæsari: habet locum etiam. si post dictũ legatum dånatus sit legatarius in metallum, cũ prius non esset dånatus. & quod dixi de legatario dånato post legatum, habet locum in heredẽ instituto dånato in metallum post institutionẽ. l. vt sit pro non scripta institutio, & ad fiscum nõ pertineat, sed ad veniẽtes ab intesta. & bene dixi quod dictũ legatum

& institutio sunt pro nõ scriptis: quia ea quæ in eam causam perueniunt a qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur: sicut & propter eandem causam extinguitur legatum relictũ seruo alieno, si postea testator redimat dictum seruum. nõ & hĩc peruenit legatum in eũ casum a quo incipere non potuisset. nõ seruo suo non potest testator legare sine libertate: vt. s. de lega. j. planẽ. s. si cõ iunctim. Viuianus.

h Alimentorum. in eam enim causam relictum valet: vt. s. de ali. leg. l. is cui. & facit in eo. titu. l. seruos.

i Pro non scripto. nõ tempore testamẽti impeditur: vt C. de cadu. tolle. s. ea enim. & s. in primo k dånatus. & sic in causam caduci deuenit: vt. C. de cadu. tollen. s. ea enim. & s. pro secũdo.

l Non pertinet. vt & j. de iure fisci. l. in metallũ. & C. de bon. præscript. l. in metallum. & s. de mili. testa. l. neque. s. j. in deportato an sit capax vel nõ: dic vt not. sup. man. si mãduero. s. is cuius & s. de heredi. instit. l. j. Itẽ facit. s. de acqui. her. l. si seruus eius.

m In eã causam. Not. sic. s. de serui. l. pro parte. Sed arg. contra insti. de le. s. ex contrario. Sol. hĩc, casus legatarij impedit: ibi, inutilitas rei legatæ. Et eodẽ modo respon. j. de reg. iur. l. in ambigu. s. non est nouum. quẽ est contra. Itẽ arg. cõtra. s. de cõst. pecu. itẽ illa. s. quod adiicitur. ADDITIO. Ista solu. glos. nõ placet Bar. idẽd dic aliter quod ibi casus superueniens tẽdit ad eũdem effectum cum ipso legato: hĩc ad alium effectum. de quo per Dy. in ca. factũ legitime. de reg. iur. lib. vj. & per eundem Bart. in l. pluribus. s. si placet. infra de verbo oblig.

*De his quibus vt indignis legata auferuntur.

datus & sit: ad fiscũ nõ pertinet I Item si seruo alieno quid legatũ fuerit, & postea a testatore redẽptus sit, legatum extinguitur. nõ quæ in eam causam m perueniunt, a qua incipere non poterãt, pro non scriptis habentur.

Pro non scripto habetur quod relinquatur non existenti in rebus humanis.

IIII. VLPPIANVS libro tertio decimo ad legem Iuliam & Papiam.

Si eo tempore quo alicui legatum adscribatur, in rebus humanis non erat n: pro nõ scripto hoc habebitur. Sed & si in hostium potestate erat o, quo testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit p: pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit.

V. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

Quod quis q sibi adscripserit, si alij restituere a testatore iussus est: cum onere fideicommissum id apud heredem remanet, quamuis pro non scripto esset. Idẽ est & in testamento militis r.

DE HIS QUÆ VT indignis auferuntur. TITVLVS IX.

Qui post mortem defuncti ingrati tudinis causam committit, perdit legatum. Bartolus.

I. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

Diuus Severus & Antoninus rescripserunt, quasi indignũ carcere legato seu

igitimẽ. de reg. iur. lib. vj. & per eundem Bart. in l. pluribus. s. si placet. infra de verbo oblig.

Si eo tempore. CASVS. Titius fecit testamentũ, & legauit. c. Seio quem viuere credebat, cũ esset mortuum. certẽ pro non scripto habetur legatum. Sed & si dictus testator erat in potestate hostium eo tempore quo fiebat per enm testamentum, & non rediit ab hostibus, pro non scripto erit similiter. Viuianus.

n Non erat. is cui legabatur. & facit. C. de cadu. tol. s. ea enim.

o Erat. scilicet eo tempore quo & c.

p Rediit. i. ibi decessit. & facit. s. de le. j. si seruo meo Stichus. s. j.

Quod quis. CASVS. Titius miles vel paganus, non facio vim, fecit testamentum, & legauit. c. Seio, & rogauit eum vt ea. c. restitueret Gaio. & hoc scripsit ipse Seius volũtate testatoris. certẽ dictũ legatum non debet habere Seius: quia ea est pœna scribentiũ sibi in testamento: sed debet remanere dictum legatum apud heredem testatoris cũ onere fideicommissum. vt scilicet teneatur restituere dictum legatum Gaio sicut erat rogatus Seius. Viuianus.

q Quod quis. facit infra de fal. l. filius. s. si. & l. impuberem. s. item si quis id. & C. de cadu. tollen. s. ij.

r Militis. vt. C. eo. l. penult.

DE HIS QUÆ VT INDIGNIS AVFER.

sequuntur, quæ veteres dicebant Erepticia. hæc vitia sunt omni tempore, & cedunt & acquiruntur vititer, sed quasi indignis eripiuntur variis ex causis, quæ hoc titulo enumerantur. & male iuris decoctores vbique eosdẽ faciunt incapaces & indignos. Incapacibus enim relictã ab initio inutilia sunt & apud heredẽ remanent sine onere, indignis relictã ipso iure valet, sed ad fiscũ plerũque transferuntur vel ad heredẽ vel ad aliã personam cum onere. Cuiacius.

D *ui Seuerus.* CASVS. Titius habens Stichum seruum, vendidit hostibus ferrum vel frumentum, vel falem: unde tenetur pœna capitis, & fiscus debet habere pretium dictarum rerum: vt. j. de publica. cotem. in prin. & s. dominus. dictus Titius fecit testamentum, & reliquit dicto Sticho libertatem, & c. nomine legati, & c. nomine decessit.

& postea decessit dictus Titius. postea dictus Stichus detulit in fiscum dictum suum patronum quasi illicitæ mercis negotiatorem: quod potest fieri etiam post mortem ipsius Titij: vt dicta. l. cotē. §. illicitæ. certe quasi indignus debet amittere legatum & fideicommissum, quamuis non libertatem. alij aliter intelligunt: vt in litera notauit. Viuianus.

a *Quæ.* scilicet legatum & fideicommissum.

b *Post mortem.* cum enim merces sint factæ fisci: vt C. quæ res ven. nō pos. per totum titu. & heredi & alij cuiuslibet auferuntur: vt. j. de publi. l. cotē ferro. §. illicitorum. & §. commissa. & quolibet nuntiante: vt. j. de iure fisci. l. j. Accursius.

c *Et præmium.* scilicet illud quod habet qui aliquid deferunt fisco: quod est vt dices. j. eod. post legatum. in fi.

d *Meruit.* à fisco cui detulit. & sic not. quod ex eodem facto pœnam &

præmium quis consequitur. Sed argu. contra. s. ex quib. cau. ma. l. si cui. & s. si quis aliquē test. pro. l. j. §. j. & s. de neg. gest. siue hereditaria. & erit hoc speciale vt indignus aliquid lucretur. regulariter contra: vt. j. eo. l. post legatum. §. fin. quæ est contra. vel hic super alio est indignus, scilicet legatus: & super alio lucratur: scilicet super mercibus. & facit ad. l. s. de adimen. lega. l. penul. §. Seia. **ADDITIO.** No. ex hac glossa, iuncto text. quod mortuus potest offendi, adeo quod quis priuatur relicto. & sic glo. l. forem. in fin. C. eo. est vera, quæ dicit quod ille qui concubuit cum vxore defuncti post mortem eius, indignus est legato: & sic applicatur fisco. ratio: quia si viuo defuncto hoc fecisset, ipsum ad iracundiam prouocasset: ergo idem post mortem, secundum Barto. hic.

A *vfertur hereditas.* CASVS. Hæc lex cum seq. ponit quinque casus in quibus auferitur relictum alicui, & datur fisco. Primus est talis: Titius habens filium maiorem emancipatum, & impuberem in potestate, fecit principale testamentum, in quo instituit sibi heredem dictum impuberem, & emancipatum præterit: & postea dictum emancipatum pupillariter substituit impuberi: quæ substitutio dicitur accessorium testamentum, siue pupillare, siue secundæ tabulæ. & postea decessit dictus Titius. postea dictus emancipatus petiit bonos. contra tabu. patris, & impugnauit testamentum patris. & postea decessit impubes in pupillari ætate. & dictus emancipatus adiuuit hereditatem ex pupillari substitutione. certe debet ei auferri hereditas ex asse: id est tota, & ad fiscum debet pertinere: quia principale testamentum arguit, & à secundis tabulis repellendus est. Secundus casus est talis: Potestas Bononien. accepit vxorem de Bononia. postea dicta vxor fecit testamentum, & reliquit ei. c. certe non poterit retinere illud legatum: quia contra mandata imperatorum duxit vxorem. Tertius casus est talis: Titius fuit tutor Seixæ pupillæ: & ea facta adulta accepit eam in vxorem contra decretum amplissimi ordinis senatorum. postea ipsa fecit testamentum, & reliquit ei. c. certe non poterit retinere illud legatum. in vtroque ergo casu. i. in hoc tertio & in secundo etiã si ex asse heres institutus sit dictus potestas vel tutor à dictis eorum vxoribus quas illicitè acceperunt, & adierunt hereditatem: quasi indignis auferetur eis hereditas, & fisco dabitur. Sed econtra dictus potestas vel vxor bene possunt legare dictis eorum vxoribus. Quartus casus est talis: Donauit vel legauit tibi portionem quæ mihi obueniet ex successione Titij agnati mei. cum ipse Titius adhuc viueret, & ignoraret me ita tibi donare vel legare: rectè

quasi indigno auferetur tibi illud quod tibi taliter donauit vel legauit: quia de viui hereditate vel eius parte pacisci non possumus eo ignorante: vt. s. de pac. l. fin. Quintus casus est talis: Titia instituit me heredem, & postea ipsa decessit per meam culpam vel negligentiam. & postea ego adiuui hereditatem suam. certe quasi indigno auferetur mihi, & dabitur fisco. Viuianus.

A *tra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset.* **b** *Vtroque ergo casu, et si ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco locus fit. nam quasi indigno ei auferitur hereditas. Per contrarium autem ducta tam ab eo qui officium in prouincia gerebat, quam à tutore illicitè: magis est vt dicatur capere illam ex testamento, nec quasi indignam esse repe llendam. Idem erit si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donauerit. nam quasi indigno auferitur.*

III. *IDEM libro quinto Regularum.*

I *ndignum esse diuus Pius illum decreuit, vt & Marcellus libro duodecimo Digestorum refert, qui manifestissime comprobatus est id egisse, vt per negligentiam & culpam suam mulier à qua heres institutus erat, moreretur.*

III. *VLP IANVS libro quarto decimo ad Edictum.*

differunt in festinatione matrimonij altero mortuo.

I *dem erit. facit. C. de pac. l. fin. & j. de dona. l. quidam. §. fin. & l. seq. Sed contra. C. de capti. l. nec nos. vbi non confiscantur. Sol. ibi erat dubium an viueret. Itē contra. s. de actio. emp. l. si quis seruū. Sol. ibi.*

m *Indignum. Culpam.* non adhibedo medicum, vel malū adhibedo: vt. s. de ædil. edic. q. si nolit. §. si mancipium. & facit. s. de lib. agno. l. necare. & supra ad Silan. l. necessarios. §. fi. & C. de episco. audien. authen. liberi. & s. solu. matri. l. si ab hostibus. §. j. & C. eo. l. forem.

P *apinianus.* CASVS. Titius instituit sibi duos heredes, & à quolibet legauit mihi. c. & decessit. postea ego accusaui vnum de heredibus quasi per falsum fecerit se scribi heredem. certe debeo amittere legatum mihi ab eo relictum: non autem debeo amittere legatum mihi relictum ab alio herede. & quod me dixi legatarium amittere legatum, est verum quando non erat mihi solutum adhuc. Si autem erat iam mihi solutum legatum, bene possum accusare testamentum de falso, & etiam contendere testamentum non esse iure factum. i. minus solēniter. inofficiosum autē dicere testamentum non possum, & si quidē post legatum acceptum à me, contēdam testamentum non esse iure factum, quod mihi licuit, vt dictum est, & succumbā, non propter hoc auferetur mihi legatum quod iam consecutus eram. secus autē si postquam habui legatum, dicam falsum testamentum, & succumbam: quia tunc amittere debeo legatum quod consecutus sum. ex eo autem quod dixi me non amittere legatum quod acceperam, etiam si dicam testamentum non iure factum, sequitur illud quod fuit iudicatum Paduæ in quadam quæstione de facto. Sophronius enim fecerat testamentum, & instituerat sibi heredem Seiam, & quibusdam suis cognatis reliquerat legata, & postea decessit: & heres soluerat cognatis dicta legata. nunc dicti cognati volebant testamentum Sophronij dicere non esse iure factum, & ad eos pertinere hereditatem ab intesta. vnde de hoc interrogauerūt quendam imperatorem nomine diuum Pium: & ipse respondit quod ipsi possunt petere hereditatem dicti Sophronij ab intesta. si verum est quod dicebant, id est testamentum iure factum non esse, & hoc non obstante quod acceperant legata: commisit tamē dictus imperator iudici vt videret an dicti cognati sint prohibendi petere dictam hereditatem, an non. in causâ autē cognitione dixit imperator inspiciendam personam cuiusque cognatorum prædictorum, & conditionem & ætatem Sophronij: puta in

e *Præteritus.* impugnās scilicet testamentum.

f *Impuberis.* scilicet in secundis tabulis in quibus pupillariter substitutus fuerat: & facit. s. de vulg. substi. l. is qui. & l. ex duobus. §. fina. & j. de leg. præst. l. filiū. §. nō solum. & §. si fratri. & j. ad Trebel. si patroni. §. sed illud & s. de inoff. testa. Papinianus. §. meminisse.

g *Pupillam.* i. quodam.

h *Duxisset.* eod. quia illi aliquid in testamento reliquisset.

i *Et si ex asse.* q. d. non solum si aliquid reliquit vt proposuit.

k *Auferitur.* sic supra de ritu nupt. l. præfectus. & de leg. j. l. fin. Sed contra supra de usufruc. lega. l. vxori. Solu. vt in. l. præfectus. Item contra. s. de dona. inter virum & vxor. cum hic status. §. fin. sed ibi in donationibus inter viuos. Item facit C. de incest. nupt. l. qui contra legem. Item no. hic rationem diffimilem vxoris & mariti: sicut

* Hac de re vide. l. cotē. j. de publi. l. C. de itin. cult.

Pœnam & præmiū quis ex eodē facto consequi potest.

quolibet cognato vtrum sit capax, aut non: vtrum sit sui iuris, vel nō: vtrum sit pubes, vel impubes. in persona Sophronij defuncti poterit habere heredē, vel non: fuerit sui iuris, vel non: pubes, vel impubes persona. & hoc dicit cū princ. l. seq. & cum princ. §. non autem mireris de eo quod dicitur in prin. l. seq. l. quod ille qui accepit legatum, non potest dicere inofficiosum testamentū, sed falsum vel nō iure factū potest dicere. reddo tibi talem rationem: quia testamentum quod est inofficiosum, bene tenet, & aliquod est: filius tamen in eo ex hereditate potest illud p querelā irritare si vult. vnde si agnoscat legatū, suo iuri renuntiādo nō auditur postea. nam remittentib. actiones suas non est amplius regressus ad eas: vnde. §. de ad. dil. edic. l. quæritur. §. si vëditor. testamentū autem quod falsum est, vel non iure factū, est iure cōmuni nullum, & non fauore alicuius: vt. j. de verbo. signifi. le. Paulus respondit falsum & c. & §. de iniusto. test. le. j. in prin. vnde quod fauore meo nō dicitur nullum, aliquid facere nō possū etiā expressā voluntate, nedū tacita, puta accipiendo legatū. non est ergo mirū si in vno possū non renuntiare, in aliis duobus sic. & facit ad hanc materiā. §. de inoffi. testa. l. si pars. §. fin. & l. penul. & fin. & h. d. cū. l. seq. vsq; ad. §. amittere id quod. Viuia.

Papinianus libro quinto quaestionum ait, si quis vnum heredem quasi per falsum adscriptum accusauit, legatum ei non auferri à coherede relictum, quē non inquietauit.

V. PAVLVS libro primo de iure fisci.

Post legatum acceptum nō tantū licebit falsum arguere testamentū, sed & non iure factum contendere. d inofficiosum autem dicere non permittitur. e Ille f qui non iure factum contendit, nec obtinuit, b non repellitur ab eo quod meruit. ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, h amittere debet quod consecutus est. De eo verò qui legatū accepit, si neget iure factum esse testamētum, i diuus Pius ita rescripsit: Cognati Sophronis licet ab herede instituto acceperant k legata: tamen si is eius conditionis fuerit visus, l vt obtinere hereditatē non possit, m

Post legatum. Primò ponit an ille qui consecutus est legatū, possit testamētum infringere. Secundò, an ille qui voluit testamētum infringere, possit legatum cōsequi vel retinere. Tertiò iuriscōsultus ponit modum dicendi nullum. Quartò ponit quid habeat facere iudex in cognoscendo & pronuntiādo. secundū ibi, ille. tertia ibi, de eo verò quarta ibi, prohibendi. Bartolus.

b Acceptum. cū ignoraret falsum. secus fortē vbi sciebat tunc falsum: vt. C. de fal. l. iij. & l. qui falsam. & infra de fal. l. qui ignorans. sed certē iam sequeretur idem esse inofficioso: vt. §. de inoffi. testa. l. mater. quod lex ista vetat.

c Non iure. quod dicitur non iure factum, habes. j. de fal. l. si quis legatum. & institu. quibus modis testa. infr. §. ij.

d Contendere. & est ratio, quia de eius voluntate non pendet, valeat testamentum vel non, quando est falsum, vel non iure factum. nam si millesies velles id valere, nō tamen valeret: sed secus in eo qui dicit inofficiosum.

e Non permittitur. post legatum acceptum: vt supra de inoffi. testa. l. si pars. §. fina. & l. si. & facit supra de peti. hered. post legatum. & C. de inoffi. testa. parentibus. & C. eo. Polla. & l. alia, & de iur. & fac. igno. l. iij.

f Ille. prosequitur precedentē materiā: sed in hoc differt, quia. §. primò accepit legatū, & postea tractat de viribus testamenti: hīc e contra. Itē. §. est ex vna parte falsum, & nō iure factū, ex altera inofficiosum. at hīc ex vna parte nō iure factū, ex alia falsum & inoffi.

g Nec obtinuit. puta quia destitit: alioquin cōtra: vt. C. eo. l. alia. vel aliud est si dicitur minus solenne, vt hīc: aliud si diceretur falsum, vt ibi. Item ideò dicit, nō obtinuit: quia si obtinuisset, nihil habiturus esset: quia cū legata nō nisi ex testamento a solenni valeant: & per sententiam cōstet non esse iure factum: ergo legata non debentur: vt. C. de fideicō. l. si veritas. nō ob. C. de fideicom. l. si. & in testi. de fideicom. here. §. si. vbi videtur ex nō solenni testamento deberi legata: quia ibi erat quæstio an esset factum testamentum, vel non. hīc autem cōstabat factum: sed dicebatur nō iure factum: secundum R. vel ibi in odiū mentientis qui negauit relictum: postea delato iuramento dicebat non iure relictum: hīc ab initio fuit cō-

fessus relictum, sed non iure. si autem prius quā legatum consequeretur, dicat testamentū inofficiosum vel falsum: siue pro testamento, siue contra testamentū legatario à lite non desistente feratur sententia, nihil ex testamento cōsequitur: vt. C. eo. l. alia. & §. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse. maximē cū contra testamentum feratur: quo casu non valent legata, vt dixi. vbi autē in falso fui victus, & postea petitionem hereditatis ex alia causa propono, & non dico p legato, nō nocet prima sententia. sic supra de peti. heredi. Lucius. & ad hoc. j. de except. rei iudi. l. si. & C. de iuris & fac. igno. l. iij.

& iure intestati ad eos cognatos pertinet: petere hereditatem ipso iure poterunt. Prohibendi autem sint, an non, ex cuiusque persona, o conditione, ætate, cognita causa à iudice constitutum erit.

Qui se excusat à tutela testamentaria, indignus est omnimodo testamentario: secus si se excusat à datiuā. & qui agnouit legatum ex testamento, à tutela se excusare nō potest. Bartolus.

Amittit id quod testamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excusauit se à tutela. p sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. q Diuersum puto in eo qui legatum tantum meruit, & à matre pupilli tutor petitus excusare se maluit. hic enim nihil cōtra iudicium r defuncti fecit. Sed hoc legatū q tutori denegatur, non ad fiscū c transfertur, sed filio relinquitur, cuius vtilitates desertæ sunt.

n Prohibendi. hoc referas ad proxima: & dic scilicet cognati supra dicti à petenda hereditate, vel legatis quæ meruerunt. quæ expositiones necessariae videntur propter exponendam litteram sequentem. Accursius.

o Ex cuiusque persona. aliàs ex personæ conditione & c. aliàs ex persona, & tunc dic tam defuncti, quā cuiuslibet cognati: puta sit capax cognatus, vel non: in defuncti persona, potuit habere heredem, vel non. H. Item quod subiicit, conditione, scilicet sit cognatus sui iuris, vel non, vt ita sibi vel alij quærat. in defuncti persona, sit sui iuris, vel non vt ita potuerit testari, vel non. Item quod subiicit ætate, scilicet defuncti, vt sit pubes. nā aliàs nō posset testari. in cognato similiter sit pubes, vel nō: vt pubes per se petat, vel per tutorem. sed quod de ætate dicit, melius posset referri ad accusationem de falso, qui perdit nisi iuuetur per ætatem: vt infra eo. §. ætati.

Amittit id quod. CASVS. Non solum ille qui accusat testamentum de falso, amittit legatum in eo sibi relictum, sed etiam tutor in testamento datus, cui & legatum datum est, si excuset se à tutela, amittit legatum. si autem tutor datus iam consecutus sit legatum, non potest amodo se excusare à tutela. secus autem est in eo qui à patre pupilli nō datus est tutor pupillo, sed legatum tantum ab eo meruit: & à matre eiusdem pupilli datus est tutor eidem pupillo, & se à tutela excusauit. nam iste talis nō repellitur à dicto legato, quia nil fecit cōtra voluntatem patris defuncti. dictum autem legatum cuius petitio denegatur tutori qui se excusauit à tutela, vt dictum est in prin. §. nō transfertur ad fiscum, sed relinquatur filio pupillo cuius vtilitates desertæ sunt per dictum tutorem, eo quod se excusauit à tutela. Viuianus.

p A tutela. tota, vel eius parte: vt. §. de leg. j. etiam, & facit. §. de exclu. tut. l. tutor petitus. §. j. nec obstat. C. de leg. l. ab administratione. quia ibi speciale in milite. Item nec obstat. §. de lega. ij. cū filius. §. de iure. quia ibi nō remansit per tutorem. Item nec obstat. j. de iure patro. l. iij. quia ibi speciale in eo commodo.

q Ad excusationem. quasi ei renūtiauerit approbando voluntatem defuncti. ad quod est. §. de cōfir. tut. l. si. & §. de lib. leg. l. tutor.

r Iudicium. facit. §. de exclu. tuto. l. Nefennius. §. fina. & l. seq. & seq. Accursius.

s Non ad fiscum. sic. C. de lega. l. penul. sed regulariter quod indigno aufertur, fisco applicatur: vt. §. de inoffi. testa. Papinianus. §. meminisse. & facit. j. prox. §.

si pater. CASVS. Filio meo vel seruo reliquit Titius legatum in testamento suo instituto sibi herede Scio, & decessit. & postea

a] Limita, nisi essent ab intestato reposita. l. ex testa. & ibi Bart. Co. de leg. & quod dicit, nō solenni, dic secus quā de testator consultit de herede. Idē Bald. in l. quæstione. C. de fideicommissi.

postea ego accusaui dictum testamentum de falso. certè denegabitur mihi amodo dicta petitio dicti legati ad me pertinentis. si autem dictum legatum spectaret eorum personam, id est filij mei vel serui, non amittunt ipsi vel ego legatum propter hoc. puta si rogauit me vt emanciparem filium, vel manumitterem seruum, & eis legata restitueré.

Viuianus.

a *Illorum.* filiorum vel seruorum. quo casu domino non quæritur: vt si sub conditione legatum est, si fuerit emancipatus: vt. s. de mino. denique. §. si quid. Idè in suo: vt & j. proxi. §. & facit. j. de bon. posses. contra tabu. l. sub conditione. §. fina. & de bo. lib. l. qui in seruitutem. & l. in seruitute. §. prætere. & s. de testa. tute. l. qui tutelâ. §. j. & s. de inoffi. testa. Papinianus. §. eo autem solo.

si seruum. CASVS.

Legauit tibi centum, & rogauit te vt manumitteres seruum tuum Stichum: vel etiam seruo tuo legauit centum, & rogauit te quòd eum manumitteres: quod quidem legatum seruo tuo relictum tibi acquiri potest me mortuo tu accusasti testamentum meum de falso. certè non nocet hoc seruo tuo quin habere debeat libertatem. nam fisco qui debet habere dictum legatum de centum eo quòd tibi aufertur vt indigno, debet seruum redimere à te: & manumittere, si tamen tu velis seruum fisco vendere. non autem potes cogi vendere, cum iudicium meum spreueris accusando testamentum meum de falso. Viuianus.

b *si seruum suum.* scilicet legatarij.

c *Legatum.* fundi pone. Accursius.

d *Vtrumque.* id est libertas, & legatum: & nihil domino.

e *Seruo.* alieno. Accursius.

f *Factum domini.* accusantis testamentum de falso: & per hoc debet perdere quod ei vel seruo suo est relictum: vt supra eo. l. j. §. j. Sed argu. contra. s. si quis aliq. testa. pro. l. j. sed expone vt ibi not. **ADDITIONE.** Dic secundum Bartolum quòd aliud hinc, aliud ibi. ratio, quia ibi seruus vel filius non habebat voluntatem defuncti, eum testator in eadem voluntate decesserit, licet pater vel dominus nifus sit impugnare.

g *Sed à fisco.* id est fisco redimit seruum à domino serui, si vult eum vendere, vt subiicit: ad quem fisco transiit legatum fundi cum onere manumittendi: vt. s. de lega. j. l. quidam. §. quoties.

h *spreuit.* alioquin, scilicet si accepisset relictum sibi vt manumitteret, cogere vt vendere, nisi esset minor: vt. C. de fideicom. lib. l. debent. & s. de mino. l. si minor. xxv. ann. seruum suum. & facit instit. de singulis re. per fideicom. re. §. libertas. Accursius.

i *si filius familias.* CASVS. Legauit tibi centum in testamento meo, & decessi & postea Seius filius te inuito accusauit dictum testamentum de falso. nunquid propter hoc denegabitur tibi actio legati? Et dicitur quòd non. si autem te Titium rogauit vt restitueres Gaium dictum legatum, & Gaius testamentum accusauit de falso, debes fisco restituere legatum.

j *Patri.* pro legato petendo ipsi patri relicto, vel etiam ipsi filio secundum iura vetera: secundum quæ patri acquirebatur: hodie secus: vt. C. de bonis quæ libe. l. penul. Item facit. j. de bo. posses. contra tabu. l. sub conditione. §. fina.

k *Dixerit.* & vsque ad sententiam perseuerauit: vt. C. eo. l. aliam.

Qui accusauit. CASVS. Legauit tibi centum, vel institui te heredem, & decessi. & postea quidam alius puta Seius accusauit testamentum meum de falso. postea tu decessisti, & extitit tibi heres dictus Seius. nunquid capiet Seius hereditatem meam, vel legatum quam

vel quòd inuenit in hereditate tua sibi delata? Et dicitur quòd sic, & nihilo minus idem si dictus Seius dixisset in officiosum testamentum meum. Viuianus.

l *Dicendum est.* scilicet quòd prius dixit falsum.

m *similis est.* prædictus accusator.

In iure quæsito post accusationem non dicitur quis indignus. Bartolus.

Qui accusauit falsum, heres legatario extitit, vel heredi scripto. Nihil huic nocere dicendum est. **l** Similis **m** est ei & qui in officiosum dicit. **n** Aetati eius qui accusauit ignoscitur: **o** & maxime si tutor vel curator dicere falsum vel in officiosum velit. & ita imperatores Seuerus & Antoninus rescripserunt. His verò qui testimonio suo intentionem accusatoris adiuuauerunt, **p** deneganda est actio. idque diuus Seuerus decreuit. Sunt qui putant, & rectè, & ei denegandam qui accusatori adfuit, **q** vel fideiussor **r** pro eo extiterit. Quidam & præsidem indignum putant, **s** qui testamentum falsum pronuntiauit, si appellatione intercedente heres scriptus obtinuit. Aduocatum fisci qui intentionem delatoris exequitur, in omnibus **t** officij necessitas satis excusat.

Gaius & Sempronius accusauerunt testamentum meum de falso, & dictus Titius & Seius pro eis in hoc tulerunt testimonium volentes vel vrsi, vel fuerunt eorum aduocati. certè perdunt dicta legata. sed & si præsidi coram quo fuit facta accusatio, fuit in dicto testamento aliquid legatum, perdit illud si pronuntiauit falsum testamentum, & postea apparuit id testamentum non esse falsum in appellatione quam interposuit heres in eo scriptus. Sed pone quòd in dicto meo testamento reliqui legatum aduocato fisci, postea heres meus commisit aliquid propter quòd debet hereditatem perdere: quæ causæ sunt multæ: vt supra eod. l. j. & ij. & in multis legibus huius tituli. venit Martinus, & detulit fisco hanc hereditatem meam ei esse delatam, vel dixit testamentum falsum: & eidem delatori aduocatus fisci præstitit patrocinium, quòd habet necesse facere: vt. C. de delatoribus. l. omnes. lib. x. certè non amittit propter hoc legatum dictus aduocatus fisci: quia officium suum eum excusat. Viuianus.

p *Adiuuauerunt.* spontè: secus si coactè. arg. j. eo. aduocatum. & s. quemadmodum testa. ape. l. si quis ex. & facit. j. ead. l. §. an libertas. & j. de bo. lib. qui cum. §. sed si non.

q *Adfuit.* vt aduocatus vel procurator: vt argu. supra de inoffi. testa. l. fin. in princip. Sed contra infra de bo. lib. qui cum maior. §. si patroni. vbi qui aduocat, non accusat, nec perdit contra tabu. Sed ibi erant quasi debira patrono bona liberti, ad quæ venit per contra tabu. hinc verò lucrum est legatum quòd perdit. & non est par ratio lucri ad damnum: vt Cod. de codicil. l. fina. & de iure delib. l. fin. §. licentia. nec obstat huic solutioni dicta. l. de inoffi. testa. quia ibi est alia ratio: scilicet quia querela odiosa est. Accursius.

r *Et fideiussor.* de exequenda accusatione: vt. C. ad Turpil. l. j.

s *Punit.* fortè malè, cum necesse habeant ius dicere: & hoc iurāt: vt in authen. iusiuran. quòd præ. §. & æquus. & arg. j. l. proxi. Vel verius secundum vias literæ, cum à principio spontè receperit præsidatū, & sic se posuit in necessitate. vel est idè, quia apparet per appellationis sententiam eum malè iudicasse: licet sit agu. contra. j. de appel. l. j. in princi.

t *In omnibus.* vel cum præcedenti vel sequenti litera legi potest. & facit. C. de admini. tut. l. cum quidam.

n *Dicit.* scilicet si postea instituto vel legatario successit: vt supra de inoffi. testa. filius. §. multo magis. & l. fin. §. fina. quæ videtur contra: sed expone vt ibi, & cum concord. Item facit. C. de peti. heredi. l. hereditas.

Aetati eius. CASVS.

Quamuis ille qui accusat testamentum de falso, perdat legatum in eo sibi relictum: vt dictum est. s. ead. l. quasi per totum: tamen si dictus accusator sit minor. xxv. ann. & per se vel per tutorem suum accusauit testamentum, potest imperator in integrum restituere, vt non amittat legatum. Viuianus.

o *Ignoscitur.* singulare in integrum restitutionis iure, & principe indulgente: vt. j. eo. l. tuto rem. in fine. sed iure communi perdit: vt. C. e. l. Polla. quæ est contra: Vel solue vt ibi. & facit infra de bo. lib. l. qui cū. ij. respoti.

His verò qui. CASVS.

In testamento meo reliqui legata Titio & Seio, & decessi. postea

Lucri ad damnum par ratio non est.

a) Quid si viusfructus sit legatus: an sit pater illo priuatus? videtur quod non: quia emancipato pater succedit in usufructu. vt. l. de emancipatis & ibi Bald. C. de legi. hered. sed hodie se. vide quæ notantur in authen. de functo & ibi Bald. C. ad Tertul.

Qui principale.] CASVS. Filium meum impuberem mihi heredem institui in testamento meo quod dicitur principale testamentum: & in eodem testamento legavi Titio centum & postea dicto impuberi substitui dictum Titium pupilliter, quæ substitutio dicitur secundum testamentum, siue secundæ tabulæ. & postea feci codicillos in quibus fortè legavi aliquid dicto Titio, & fortè dictos codicillos confirmavi in dicto meo testamento: & fortè non. & postea deceffi. & postea dictus Titius accusavit dictum meum principale testamentum de falso, & succubuit. certè nõ solum repellitur ab his quæ fortè sibi in dicto testamento reliqui, sed etiã à substitutione impuberis facta in dictis secundis tabulis, & etiam ab his quæ ei in codicillis prædictis reliqui. Sed nõ est ita econtra. nam si secundas tabul. vel codicillos arguit de falso, non amittit relictum sibi in testamento principali & est ratio: quia in hoc casu nõ videtur improbasse vtrumque in secundis tabulis, & per consequens principale testamentum vel codicillos, & per consequens non principale testamentum sed testamentum secundæ tabulæ. vel tantum codic. q. d. in superiori casu bene videtur improbare vtrumq. nam secundæ tabulæ pendent ex primis, & nõ econtra: vt. s. de vulg. substit. l. ij. §. sed si eos. Viuianus.

a Repellendus. sic. s. de vulg. substit. l. is qui. & j. de contra tabu. l. sub conditione. §. si. & de bo. lib. in seruitute. §. si quis. & j. de leg. præstan. l. v. §. si fratri. & s. e. l. ij. in prin. Sed arg. contra. j. eo. l. qui Titij. Accursius. **ADDITIO.** Dic secundum Barto. quod ibi neutrũ est accessorium alterius: sed vtrumque principale. vel ibi impugnat accessorium: & sic non obst. glo. Vel dic quod ibi non dixit testimonium, licet professus sit se velle dicere.

b Ad testamentum. id est ab eo qui fecit testamentum.

c Non confirmatis. quod non erat opus si post testamentum fiebat. secus si ante: vt instit. de codicil. §. non tantum.

An libertas.] CASVS. Institui mihi Titium heredem, & Sticho seruo meo libertatem reliqui. postea me mortuo Seius accusavit testamentum meum de falso, & dictus Stichus tulit testimonium contra testamentum: succubuit tamen postea accusator. nunquid debet auferri dicto Sticho libertas? Et dicitur quod sic, & etiam fideicommissum vel legatum si quod ei reliqueram in testamento. Sed quid si dictum Seium qui accusauerat testamentum de falso, dederam tutorem filio meo in eodem testamento? nunquid excusabitur propter hoc à tutela, & à legato quod ei dederam, repellitur? Et dicitur quod à legato tantum repellitur, & non à tutela excusatur. Viuianus.

d Data. id est relicta directè. Accursius.

e Fideicommissum. scilicet & pecuniarium: vt supra ead. l. §. is verò Accursius.

f Priuandum. imò contra: vt. j. de fal. l. eius. in fi. Solu. ibi.

g Non prodest. nam non debet pati penã, vt subiicit. nam debet habere præmium: quod dic vt. s. de nego. gest. l. siue hereditaria.

h Remouetur. quia accusavit: vt supra eod. l. j. §. non quia se excusare voluit, cum effectum non habuit: vt supra quod cuiusque vniuersi. l. j. in fi. Accursius.

Qui mortis.] CASVS. Causa mortis donavi Titio. c. & postea feci testamentum, & in eo institui mihi heredem Seium, & legavi Gaio. c. si daret Martino equum, & dedi libertatem Sticho seruo meo sub conditione, si daret Petro. x. Itẽ multa alia legata reliqui quibusdã, ita quod habet. l. Fal. locũ. & postea deceffi. postea dictus Titius accusavit testamentum meum de falso, & succubuit.

nunquid propter hoc amittit donationem prædictam causa mortis? Et dicitur quod non, licet legatarij amittant legata si dicant testamentum falsum. Secus si dictus Martinus qui debebat recipere equum à legatario, vel dictus Petrus qui debebat. x. recipere à statulibero, dixissent testamentum falsum: quia ipsi bene perderent prædicta. Itẽ & si Seius prædictus à me heres institutus dicat testamentum falsum, & succumbat, nõ poterit amodo detrahere Falcidiam legatariis, quãuis reliquerim legata vltra dodrãtem, vt dixi. Viuianus.

Alia causa est eius^k qui propter testamentum à legatario vel à statulibero accipere iussus est. hic enim ^l vt indignus repellitur: & Falcidiæ beneficium heredi scripto ^m auferri debere diuus Pius & diuus Marcus putauerunt. Omnes qui vt indigni repellentur, summouendi sunt à præmio ^o quod secundũ edictũ diui Traiani datur his qui se ^p deferunt.

Pœna non debet egredi delictum. Bartolus.

VI. MARCELLVS libro vicesimo secundo Digestorum.

Rescriptum [†] est à principe, heredem, ^q rei quam amouisset, quartam non retinere: & idè si is qui quadringenta habebat, vniuersa quadringenta legasset, & heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet: & ducenta viginti quinque dabit legatariis. ex centum quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque: reliqua, id est viginti quinque, ad fiscum venient.

m scripto. qui testamentum voluit arguere. & est ad hoc responsum. j. ad Trebel. l. Marcellus. §. si. & C. ad legem Falcidia. l. etiam. & s. si quis ali. testa. prohib. l. ij. §. si. & s. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. eo autem solo. Item facit. j. l. prox. & l. heres qui. & infra ad Trebel. l. Paulus respon. si certam.

D Omnes qui.] **CASVS.** Ad euidenciam huius. §. nota quod in quondam edicto diui Traiani continetur, vt si quis antequam causa eius ad ærarium per aliquem deferatur, professus esset coram præfecto ærarij siue fisci eam rem quam possidebat ex causa legati ab alio sibi relicti, capere sibi non licere ex eo quod aliqua de causa erat non capax eius rei: quod ipse taliter se deferens debet habere dimidiam dictæ rei, & fiscus alteram dimidiam. Nunc pone quod prædictus taliter se deferens vt dictum est, accusavit testamentum de falso in quo fuit ei relicta dicta res, & succubuit in accusatione: nunquid amittit dictum beneficium diui Traiani? Et dicitur quod sic, & facit ad hoc optimè infra de iure fisci. l. edicto. in princ. Viuianus.

n Vt indigni. vt quia falsum vel inofficiosum accusauerunt, vel quia aliàs sunt indigni: vt. j. de iure fisci. l. edicto. §. eos. Accursius.

o A præmio. s. dimidiæ partis eius quod perdit: vt. C. de his qui se defe. l. j. vel tertie: vt ibi dicit. & j. de iure fisci. l. edicto. in princ. & §. extar. licet isti se deferant innoxij: ergo deferentes habent damnũ.

p Qui se. id est eam rem quam capere eis non licet. sed fallit quod hic dicit. s. eo. l. j. quæ est contra. vel dic vt ibi.

Rescriptum.] **CASVS.** Titius habens in bonis quadringenta instituit sibi heredem Seium, & vniuersa quadringenta quibusdam legauit, & deceffit. postea heres detraxit. c. de hereditate. certè poterit aeternè heres cum soluit legata, quartam partem trecentorum scilicet lxxv. nomine Falc. & ccxxv. dabit legatariis. ex. c. autem prædictis quæ surripuit, dabit legatariis tres partes id est lxxv. & quartam de dictis. c. id est. xxv. debet habere fiscus. & hæc idè ita sunt, quia rescriptum est per quendam imperatorem heredem non posse retinere quartam eius rei quam amouisset. Viuianus.

q Heredem. facit infra ad Trebel. l. Paulus respon. si certam. & institutu. pro soc. §. manet. & infra eo. l. heres qui. §. sed si maior. & supra. l. prox. §. penul. ibi, & Falcidiæ & c. s. de vulg. sub. l. ex facto. §. fin. C. de lega. l. non est.

prædicta. Itẽ & si Seius prædictus à me heres institutus dicat testamentum falsum, & succumbat, nõ poterit amodo detrahere Falcidiam legatariis, quãuis reliquerim legata vltra dodrãtem, vt dixi. Viuianus.

i Legatario. sic in querela: vt. s. de inoffi. testamen. l. etiã. sed aliud in cõtra tabu. vt. j. de bono. possel. contra tabu. l. sub conditione. §. fin. & infra de bo. lib. l. in seruitute. §. sed & si quid. quæ sunt contra. sed quare secus? Itẽ cõtra institut. de dona. §. j. sed ibi est ferè propter hæc differentiã & alias, vt ibi nota. & sic etiam nõ obstat. C. ad leg. Falcidiam. l. si mortis. & est ratio quare secus in donatione quam legato: quia donatio morre cõfirmatur, non per testamentum. Accursius.

k Causa est eius. id est q. eius cui mortis causa est donatũ. & facit ad hoc supra de inoffi. testa. l. Papinianus. §. si conditioni.

l Hic enim. si testamentum velit arguere.

Hoc editum repetit ex hoc ipso aucto. re. l. edicto. j. de iure fisci.

Inquantũ ista l. videtur dicere vulg. illud pœnã suos tenere auctores: concord. tex. c. i. glo. in casu canonicè. §. si. & ibi glo. extra de offic. ordi. & in Cle. 1. & ibi Card. de In dæis.

Qui Titij.] **CASVS.** Quamuis ille qui dicit testamentum falsum, & succumbit, non possit esse heres illi qui fecit dictum testamentum: vt supra eo. l. post legatum. §. qui principalis. non tamen prohibetur esse heres heredis illius qui fecit testamentum. Secundò dicit: Titius meus creditor instituit me heredem, & ego adiui hereditatem suam sicque per aditione confusa est actio mea quæ habebam contra eum. postea ex aliqua causa fui pronuntiatu indignus habere hereditatē prædictā: puta quia accusauit testamentum de falso. vt in princ. huius legis. vel fui testis vel ad uocatus alicuius qui accusauit de falso testamētum, & nihil minus remansit testamentum firmū: & sic ablata est mihi per fiscum dicta hereditas propter prædicta. nunquid restituitur mihi dicta actio? Et dicitur quòd nō, propter delictum meum. l. seq. plana est. Viuianus.

a Qui Titij. facit. C. de peti. heredit. l. hereditatis. & supra eo. l. post legatum. §. qui accusauit. & §. qui principale.

b Nec obtinuit. i. succubuit: vt. C. eo. l. alia.

c Indigno. **Actiones.** que heredi contra defunctum cōpetebāt, quæ modo sunt confusa: vt supra de euctio. l. si ei cui. §. fina.

d Non oportet. sic infra eo. l. eum qui §. bonis. & de iure fisc. l. eius qui. §. fina. nisi in casu: vt infra eo. l. heredem. Item cōtra. C. de inoffi. testa. l. si maritus. sed & ibi ignorauit institutam querelam posse moueri: vt dicta. l. j. e. heredem.

Sinimicitia.] **CASVS.** Feci testamētum, & legauit Titio centum, & postea inimicitia capitalis interuenerūt inter me & ipsū: & ita cōpiti esse uerisimile me nolle ei legatū præstari. & postea decessi. Certè non poterit Titius petere dictū legatum. Id èr dicendū si palā & apertè mihi uiuētī maledixerit, & infaustas uoces aduersus me iactauit. & his duobus casibus nō applicatur legatum fisco: imò remanet apud heredē meum. si autem mouit mihi quæstionem status, denegatur ei petitio legati, & datur fisco. Viuianus.

e Non possit. sic. §. de adimen. lega. l. iij. in fine. & l. ex parte. & C. de fideicom. l. si fideicommissum.

f Voces. s. uocando eum cucurbitam, seu cogosam.

In fraudem.] **CASVS.** Ad euidentiā huius. l. & seq. not. quòd si heres vel legatarius accōmodat tacitam fidem testatori de restituenda hereditate vel legato sibi relicta vel relicto alicui nō capaci (qui multi sunt: vt not. institu. de leg. §. legari.) debet perdere relictum sibi, & illud debet dari fisco. & hoc si fidē prædictam accōmodat fraudulētè, id est in fraudem iuris: vt infra de iure fis. l. iij. in princ. & §. j. ij. & iij. & §. de lega. j. in tacitis. Quis autem dicatur taliter in fraudē iuris fidem accōmodare, planè dicitur in principio huius legis. Sed quid si heres vel legatarius sit rogatus restituere hereditatem vel legatum ei qui capere poterat tēpore testamenti, qui quidem postea tempore mortis testatoris inuenitur nō capax? certè ei non tenetur restituere fideicom. dictæ hereditatis vel legati: & debet remanere apud eum rogatum: & non dari fis-

Accusans testamentū, non repellitur ab hereditate heredis scripti in ipso testamento hoc dicit.

VII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

Qui Titij. testamētum falsum dixit, nec obtinuit: heredi eius heres existere prohibēdus non est: quia nō principaliter in Titij hereditatē succedit.

VIII. IDEM libro nono Regularum.

Indigno herede pronuntiato, adempta hereditate, confusas actiones restitui nō oportet.

Propter inimicitias tacitè uideatur esse reuocatum legatum: & qui causam status mouet, legato est indignus, & fisco applicabitur. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quartodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

Sinimicitia capitalis interuenerunt inter legatarium & testatorem, & uerisimile esse cōpiti testatorem noluisse legatum siue fideicommissum præstari ei cui adscriptum relictum est: magis est vt legatum ab eo peti non possit. Sed & si palā & apertè testatori maledixerit, & infaustas uoces aduersus eum iactauerit: idem erit dicendum. Si autem status eius cōtrouersiam mouit, denegatur eius quod testamētō accepit, persecutio: ex qua specie statim fisco deferetur.

X. GAIVS libro quindecimo ad legem Iuliam & Papiam.

In fraudem iuris fidem accōmodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacitè pro-

co. nam nulla fraus uidetur interuenisse ex quo erat tēpore testamenti capax fideicommissarius. & hoc est uerum nisi dictus heres vel legatarius accommodauit fidem testatori in casum futurum, id est vt restituat fideicommissario dictam hereditatē vt legatum: licet idem fideicommissarius cōpiti prohiberi per leges capere fideicommissum. Itē pone, quòd Titius instituit sibi heredē filium suū quem in potestate habebat: & rogauit eū quòd ei restitueret hereditatem alicui non capaci: & filius accommodauit ei super hoc tacitam fidem. nūquid auferetur hereditas dicto filio, & fisco dabit? Et dicitur quòd nō: quia habuit necesse parere patri. Scias etiam quòd si heres tacitā fidem accōmodauit testatori de restituenda nō capaci dimidia parte hereditatis, in ea tantum parte in qua fraudem adhibuit, nō utitur Falcidia aduersus legatarios, sed in alia parte sic. Viuianus.

Rogatus restituere capaci, licet tēpore mortis sit incapax, legatū retinet: nisi tempore mortis expressè aliud actum sit. Bartolus.

Si quis ei qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito quin & si deficit fideicommissum, apud eum tamen qui rogatus est restituere, manere debet: quia nulla fraus eius interuenisse uidetur: nisi si in futurum casum fidem accommodauit: id est vt licet capere legibus prohiberi cōpiti, restituat. Rectè dictum est, si pater filij quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere, quia parendi necessitatem habuerit.

XI. PAPIANVS libro quindecimo Quæstionum.

Heres qui tacitam fidem cōtra leges accommodauit: in ea parte quæ fraudē adhibuit, Falcidia nō utitur. & ita senatus censuit. Sed si maior modus institutionis quam fraudis fuerit: quod ad Falcidiā attinet, de superfluo quarta retinebitur.

Licet testamētum ultimū non valeat, tamen à scriptis in primo tãquam ab indignis auferitur hereditas: non autem prælegata, nisi aliud testatorem uoluisse appareat. Bartolus.

XII. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

Heres. Non utitur. nisi talis persona fuerit quæ parere necesse habuit: vt. j. ad leg. Fal. l. si tacitū. Accur. l. fuerit. quia fuit insolidum institutus, sed in dimidia contra legem fidem accommodauit. & facit. s. eo. rescriptum. & C. ad leg. Falc. etiam si. & j. tit. ij. l. beneficio.

Cum quidam.] **CASVS.** Titius fecit testamentum, & in eo sibi heredes instituit Seium & Gaium capaces, & Sempronium: & ab eis quibusdam legata reliquit: & prælegauit dicto Seio centum, & equum suum. postea fecit secundum testamētum, & in eo instituit sibi heredes. P. & M. quos nō poterat instituire ex eo quòd non erant capaces fortè & postea decessit dictus Titius. nunc queritur, quis debeat habere hereditatem eius? Et respon. quòd quamuis secunda institutio non valeat quantum ad commodum institutorum, & sic prius testamentum non sit ruptum per secundam institutionem prædictā: tamen heredibus in primo testamento institutis, qui quidem non habuerunt pro se supremam uoluntatem testatoris, iam pridē senatus abstulit hereditatem tanquā indignis, & dedit eam fisco. & postea imperator Marcus eum habuit coram se quæstionem de vno herede cuius nomen peracto siue perfecto testamento testator induxerat vel cancellauerat, commisit eam cognoscendam ad præfectos ærarij, reseruata sibi sententiā. & postea in ea iudicauit idem quòd in superiori casu. s. vt dicto heredi

* Obserua non tã consilium fraudandi quàm euentū spectari.

† Huc pertinet elegas disceptatio apud Geliū lib. 2. noct. Acti. ca. 7. qua.

† S. C. Plautiano.

† Limitabis hanc. l. per tex. in. l. ex parte. §. de ad. lega. f. ut procedat quod hic dicitur, quado legatarius est causa inimicitiarum. de quo in. l. cū tabulis. §. quoniam j. e.

cuius nomen erat inductum, auferretur sua pars hereditatis, & daretur fisco. salua tamen iussit esse legata ab eo relicta. Item & præceptiones siue prælegata eidem heredi relicta remanent similiter firma: nisi testator voluisset contrarium. Viuianus.

a Cum quidam scripisset in secundo testamento. Accursius.

b Non valeret quantum ad instituti commodum: mero tamē iure est heres, & adire potest hereditatem. vnde & confunduntur actiones sibi competentes: quia solennia testamēti sunt in eo cōpleta: sed tamen quia ipse non est capax hereditatis, auferitur ab eo hereditas: vt. s. eo. l. indignum. & j. eo. l. heredes. & s. de vulg. substitu. l. ex facto. §. Iulianus. & j. de iure fisc. l. eius qui. §. eum qui. & §. obligationes. & infra de donatio. quidam. §. donari. & de verbo. signific. l. aliud est capere. & idem dico in eo cuius nomen cancellatur, vt subiicit. nam & ille mero iure est heres: vt no. s. de his que in testa. delentur. l. j. §. sed consulto. in princ. & C. de testa. l. nostra. Quod autem subiicit, nō esse superius testamentum ruptum, verum est considerato eo quod secundi heredes efficaciter non habent hereditatem: & quia eo iure quo secundum est inualidum, primum videtur validum: sed tamen considerata alia ratione, quia secundum mero iure tenet, & quia primi heredes non habent supremam voluntatem, potior est fisci causa in bonis auferendis. Azo.

c Heredibus tamen in primo testamento institutis, vt apparet per sequentia. sed videtur contra. his quæ hīc dicuntur, insti. quibus modis testa. insti. §. posteriore. & §. ex eo. sed ex his quæ dixi, & ibi not. apparet quod non obstat. Item contra. C. eo. hereditas. sed dic vt ibi dixi. ad hoc est supra de heredi. instituen. l. pater filio. Item arg. contra. ad id quod hic dicitur. C. de rei vx. actio. in prin. ^a Item argu. contra. s. de in diem addi. l. si venditor. §. sed & neuter. & §. sed si pater.

d Indicauit. ad hoc videtur contra. j. si tabu. testa. nul. ex. l. j. §. si heres. sed solu. vt ibi no. & j. eo. l. cum tabulis. in fin. & supra de his quæ in testa. delentur. l. iij. & fi. H.

e Ab eo legata. cuius nomen testator induxit.

f Manserunt. vt. s. de his quæ in testa. delentur. l. iij. & j. de iure fil. l. iij. §. cum ex causa. nec obstat. s. de leg. iij. l. si iure. quia in alio casu ibi loquitur. & est sic ad hoc quod hīc dicit. s. de heredi. insti. l. fi.

g Denegabitur. vt. s. de his quæ in testa. delentur. l. iij. & j. de iure fil. l. iij. §. cum ex causa. nec obstat. s. de leg. iij. l. si iure. vt. s. dixi. H.

Claudius.] **CASVS.** Mæuius fuit damnatus ad mortem propter adulterium quod commisit cum Sēproniam. & postea aliquo casu euasit a custodia nuntiorum, ita quod non periit: & dictam Sēproniam non damnatam accepit postea in vxorem, & postea fecit testamentum idem Mæuius, & dictam Sēproniam instituit sibi heredem, vel ipsa eum heredem instituit. nunc quæritur, an valuerit dictum matrimonium, & an vnus possit alteri succedere? Et respon. in vtroque quod non. Sed pone quod dictus Mæuius erat miles, & commisit stuprum cum dicta Sēproniam, & postea accepit eam in vxorem de facto: & ita tenuit eam in suo contubernio. & postea ipse in militia adhuc existens fecit iure militari testamentum, & reliquit ei Sēproniam centum, & eam in totum vel pro parte heredem instituit, & postea fuit absolutus à sacramento militiæ quo tenetur non euitare mortem propter salutem rei publicæ, vt not. s. ex quibus causis maio. l. penul. & sic rediit domum, & postea intra annum decessit. nunquid poterit dicta mulier petere illud quod sibi relictum est in dicto testamento? Et videtur quod sic, quia ex quo miles decedit intra annum à te-

pore missionis, ita valet testamētum suum, ac si adhuc esset in militia: vt hīc, & insti. de testa. §. quod in castris. Respon. tamen hīc quod non propter hoc poterit mulier, sed ad fiscum debet pertinere. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

h Damnatus. olim erat alia pœna adulterij quàm hodie. nam hodie gladio feritur: vt habetur. C. de adul. l. quauis. in fine. vnde hodie hæc lex non habet locum. Accursius.

adulterio Sēproniam damnatus ^h, eandem Sēproniam non damnatam duxit vxorem: qui moriens heredem eam reliquit. Quæro, an iustum matrimonium fuerit: & an mulier ad hereditatem admittatur. Respon. di, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem pertinere: sed quod relictum est, ad fiscum ⁱ peruenire. Sed & si talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

Quod relinquitur à milite ei quam stupro cognouit, à fisco vindicabitur. Bartolus.

XIII. IDEM libro trigesimo tertio Quæstionum.

Mulier quæ stupro cognita in cōtubernio militis fuit, etsi ^k sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, nō admitti ad testamētum iure militiæ factum: & id quod relictum est, ad fiscum pertinere, proximè tibi respondi.

si Sēpronio & Seio quod nomine prælegati darent Titio prædicto centum. Item iussi Titio quod alia legata daret dictis coheredibus suis in tanta quantitate quod excedebatur dodrans tertiæ partis, & ita in sua parte habet locum Falcis. pro dictis legatis. & postea in eisdem codicillis feci diuisionem bonorum meorum inter dictos tres meos heredes: & postea decessi, & postea dictus Titius accusauit dictos meos codicillos de falso, & succubuit. nunquid auferitur ei & datur fisco sua pars hereditatis quam dedi ei in testamento? Et dicitur quod non, sed bene denegatur eidem Titio actio eius quod legatum ei fuit à coherede siue à coheredibus suis: sed pro ea parte prælegati denegatur ei actio, quam habet iure legati, id est à coheredibus suis. nam cum vni de coheredibus prælegauit à testatore pro sua parte hereditaria, non valet legatum: quia heredi à semetipso legari non potest: vt. j. eo. l. eum qui. §. pro parte. vnde iure hereditario retinet illam partem legati, pro parte autem hereditaria coheredum bene valet dictum legatum coheredi eorum relictum, vt dicto. §. pro parte. tenebit ergo siue retinebit sibi dictus Titius ita quod fisco non dabit legatum sibi relictum pro partibus hereditariis in quibus legatum consistere non potuit, id est pro parte sua hereditaria. id est, sicut habet tertiam partem hereditatis, ita & legati prædicti tertiam partem debet retinere iure hereditario, ita quod eam non det fisco. & sicut coheredes sui habent alias duas partes hereditatis, ita pro illis duabus partibus deberent Titius dare legatum si non dixisset falsos codicillos: sed quia dixit falsos, pro illis duabus partibus amittit legatum, & datur fisco: vt dixi. Expedira quæstione legati Titij, veniamus ad legata relicta coheredibus à Titio in dictis codicillis: & quæramus vtrum dictus Titius possit vti beneficio legis Falcidiam circa dicta legata, cum per ea legata, vt dixi, dodrans suæ partis exhaustus sit? Et respondetur quod non, si tantum erit vel est in amissis portionibus legati Titij, quod recusaret siue excluderet Falcidiam siue Falcidiam beneficium per æquitatem compensationis si dictæ amissæ portiones non fuissent amissæ per Titium: non fuissent autem amissæ si non dixisset falsos codicillos prædictos. sicut enim tunc opponerent Titio compensationes coheredes quando non essent amissæ dictæ portiones legati Titij, ita & nunc quando sunt amissæ per culpam Titij dicentis falsos codicillos, & succumbentis. opposuissent autem ita tunc compensationem Titio coheredes. Tu vis à nobis detrahere Falcidiam de legatis

a] Dic quod illud est speciale fauore dotis: vt. l. i. s. solu. matrim. secundum Bar.

Fisco applicatur quod indigno auferitur.

i Ad fiscum. Nota regulam, quod auferitur indigno, applicatur fisco: vt. s. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse. quæ fallit. s. eo. l. post legatum. §. amittere. & j. eo. l. si. fi. & facit ad. l. istam insti. de here. insti. §. seruum. & supra de vlufr. leg. l. vxori maritus. & C. de incest. nup. l. qui contra legem. & s. de ritu nupt. l. præfectus. Accursius.

k Mulierem. Est. id est quauis: scilicet decesserit intra annum: quia perinde est ac si in militia decessisset: vt. s. de mil. testa. l. quod constitutum. & facit in eodē tit. l. miles ita heredem. §. mulier. Accur.

Heredi qui.] **CASVS.** Institui in testamento meo mihi tres heredes: puta Titium & Seium & Sēproniam: & postea feci codicillos in quibus ius-

legatis quæ nobis præstare debes: sed nos damus tibi duas partes legati tibi relicti, quæ valent tantum quantum illud quod vis nobis detrahere de nostris legatis nomine Falcidiam. non ergo debes nobis detrahere Falcidiam: aut si vis detrahere, non dabimus tibi aliud de tuo legato. Si autem plus esset in eo quod Titius vult detrahere nomine Falcidiam de legatis à se relicti coheredibus suis, quàm sit in portionibus legati Titij amissis per eum, eo quòd dixit falsos codicillos: illud plus bene poterit retinere Titius: nec in eo habet locum aliqua cõpensatio. & hoc vult dicere hæc lex, licet cum magna difficultate. Viuianus.

a Non aufertur. cum eã ex codicillis nõ habeat. ad quod est. s. eo. l. post legatum. §. qui principale. & l. rescriptum. & l. heres. & s. de vulg. substiti. l. ex facto. §. fi. & j. e. l. eũ qui. §. qui pro parte. Accursius.

b Accepit. destinatione, vt prælegatum.

c Inter heredes. nam instituit Titium & Seium æqualiter: & in codicillis dixit Titium citra, & Seiu vltra Rhenum habere debere. quos codicillos Titius vt falsos accusauit, & succubuit. & sic amisit dimidiam eius quod est citra Rhenum, quam videbatur habere iure prælegationis: vt. s. de here. insti. l. ex facto. & confiscatur, sed aliam dimidiam retinet iure hereditario: cum contra testamentum non deliquit. non verò iure legati vt ex codicillis: quia à seipso legari non potest. vt. s. de leg. j. l. & quidem. Seius verò habebit totum vltra Rhenum. f. dimidiam iure hereditario: aliã iure prælegati, de quo prælegato Titius Falcidiam non deducit si tantũ est in parte confiscata quantum est in Falcidia quam vult retinere. ad quæ est. j. titu. ij. l. Nefennius. Accursius.

d Non vtetur. in partibus quas habet Seius iure legati.

e In amissis. id est ablati vt indigno, & fisco applicatis. Accur.

Cvm tabulis.] **CASVS.** Titius habebat fratrem Seium, qui Seius habebat duos filios: & decessit dictus Seius relicti post se dictis duobus suis filiis. postea Titius prædictus habens vxorem & filium impuberem fecit testamentum, & in eo instituit sibi heredem dictum suum filium impuberẽ, quæ institutio dicitur primum testamentum, siue primæ tabulæ. & postea pupillariter substituit dicto suo filio impuberi dictos filios Seij fratris sui, quorũ ipse Titius erat patruus, & in ipsa substitutione dedit coheredes dictis filiis fratris vxorem suã prædictam: & quosdam alios scilicet substituit dicto suo filio filios fratris, & vxorem suam, & quosdam alios, quæ substitutio dicitur secundũ testamentum, siue secundæ tabulæ. & postea decessit dictus Titius, & extitit ei heres dictus filius impubes. & postea decessit dictus impubes in pupillari ætate, & sic vindicauit sibi locum dicta pupillaris substitutio in persona dictorum filiorum fratris Titij, & in persona vxoris Titij, & aliorũ substitutorum. Dicti autem filij fratris Titij cogitauerunt qualiter possent excludere consubstitutos eorum, & habere hereditatem Titij ab intestato. vnde dictam vxorem Titij matrẽq; dicti impuberis accusauerunt de partu subiecto, id est quòd ipsa finxit se peperisse dictum impuberem filium ex Titio viro suo, cum non esset filius Titij, nec eiusdem vxoris Titij. & sic pro posse eorũ expugnaverunt principale testamentũ in quo impubes fuit institutus, & succubuerunt in accusatione. nõ quid debet eis auferri pars hereditatis quæ continebat eos ex dicta substitutione? Et dicitur quòd sic, quia non habent sententiam dictam secundũ se ex testamento siue per testamentum quod impugnare volebãt per dictam accusationem partus subiecti: imò habuerunt contra se, vt dictum est. Et ita nota quòd qui vult arguere principale testamentum, à secundis tabulis repellendus est: vt. s. eod. le. post legatum. §. qui principale. Item nota quòd pauca sæpẽ stringere dicitur quicũq; superfluum amplexatur. & ita plana est hæc lex in principio. Viuianus.

ff. Infort.

f Fratris. scilicet sui testatoris.

g Datis. scilicet aliis in substitutione pupillari.

h Filij. id est filij fratris qui sunt substituti.

i Pueri. cui erant substituti.

k Postulassent. & per hoc testamentum impugnabant patris: vt. C.

XVI. IDEM libro octauo Responsorum.

Cvm tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios coheredibus datis substituisset, ac substituti fratris filij, post mortem pueri, matrem eius partus subiecti ream postulassent, vt hereditatem patruum legitimam obtinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis responderi: quia ex testamento sententiam secundum se dictam nõ haberent.

Inimicitia inter legatarium & testatorem prouenientes absque legatarij culpa, eum legato non priuant. Bartolus.

Quoniam stuprum in eã contrahi non placuit, quæ se non patroni concubinam esse patitur: eius qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur.

est? Et videtur quod sic: quia liberta refutans concubinatu patroni, & alij nubens, videtur committere stuprum: vt. s. de concubi. l. j. in prin. & s. pe. Committentes autẽ stuprum non possunt aliquid sibi adinuicem relinquere: vt. s. eo. l. Claudius. & l. seq. Respon. tamẽ hinc quod non denegatur ei actio, quia maritus qui accepit eam, vel ipsa, non videtur contrahere stuprum, cum patronus habet aliã concubinam. nec enim potest patronus vel alius habere simul plures concubinas. sic & actio nõ fuit denegata libertæ quã patronus pro parte instituit heredẽ in quodã casu qui fuit de facto corã duobus imperatoribus: qui casus fuit talis: Rufina ingenua mulier vulgo quæsiuit vnã filiã nomine Titiam: & postea fuit dicta Titia effecta ancilla Cocceij Cassiani clarissimi viri aliquo casu. & postea fuit effecta bona mulier dicta Rufina. & ita Cocceius prædictus accipit in concubinam dictã Rufinam. & cum plenẽ eã diligeret, pro suo amore manumisit dictã Titiam suã filiam: & ita Titia fuit effecta liberta ipsius Cocceij. & pro suo amore etiã aluit eam Titia secum tenuit, & postea cũ esset effecta Titia multũ pulchra, appellauit eam idem Cocceius vt esset facta concubina: sed ipsa Titia non cõsensit Cocceio prædicto: & hoc idẽ, quia habuerat in concubinã matrem suam. & postea idem Cocceius instituit sibi heredẽ eandem Titiam, & quandam suam Cocceij neptem. & postea decessit idẽ Cocceius. & postea fuit quæsitum à quibusdam principibus siue imperatoribus, an dicta Titia libertæ alumnaq; Cocceij denegari debeat actio eius partis hereditatis, quam Cocceius ei reliquit: & allegabat neptis Cocceij coheres Titia quòd debebat denegari actio Titia, ex eo quòd ipsa noluit esse concubina patroni, cum ipse de hoc ipsam appellaret. Responderunt tamen dicti principes quòd non debet ei denegari dicta actio: quia ista Titia habuit iustam causam quare recusauit concubinatu patroni &c. quia Rufina mater sua fuerat eius concubina. & hoc secundum quòd habes. §. j. ibi, cum heredis &c. alij habent. §. vulgo quæsitum apparuit &c. & tunc expone vt notatur in litera. Item & alij aliter intelligunt hæc literam quàm dixerim. & circa hoc dic similiter prout notatur circa literam. Viuianus.

n In ea. id est cum ea.

o Non placuit. licet alij sit concubina.

p Eius. scilicet patroni.

q Qui concubinam. scilicet aliam.

r Relictum est. à patrono.

s Non denegabitur. scilicet libertæ excusabitur ergo liberta si patrono suo non consentiat: cum ille concubinam aliam habeat nec enim plures potest habere: vt in auth. quib. mod. na. effi. sui. §. si

de hered. insti. l. si pater tuus. & per consequens pupilli: vt. s. eod. l. ij. in prin. & l. post legatum. §. qui principale.

l Patruum. à quo substituti erant filio suo.

m Partem. habebant enim coheredes in substitutione qui non accusauerunt, & sic nihil perdat. ad quod est. j. l. proxi. in prin. cum suis concor. Accursius.

Quoniam.] **CASVS.**

Titius habebat concubinam nomine Seiam: & habebat libertã nomine Gaiam dictus Titius patronus appellauit dictã suam libertam vt esset similiter sua concubina. volebat enĩ tenere duas concubinas pro se. ipsa autem liberta refutauit dictũ concubinatum, & nupsit Sæpronio. postea dictus Sæpronius fecit testamentũ, & in eo reliquit centũ dicta Gaiæ suæ vxori. nunquid eidẽ Gaiæ denegatur actio eius quod sibi relictum

a] Quis nõ potest simul & semel habere plures concubinas. adde quid de iure ciuili, an hodie concubinat? sit pmissus: vide Fel. in c. cũ sit. col. 7 ver. respectu concubinarum. extra de foro cõpeten.

quis autem defunctus. col. vij. si autem non habeat ille aliam, forte non excusatur: vt. s. de concubi. l. j. in prin. & s. pen. Accursius.

a *Honore pleno.* vt concubinam tamen. sed vxor habetur plenioris cum dignitatem per virum habeat: vt. s. de leg. iij. l. item legato. s. pe.

b *Iudicauerunt.* scilicet vt valeat relictum. & dic quod Cassianus habuit Rufinam concubinam: & tandem instituit heredem neptē suā scilicet testatoris: & ei dedit coheredem filiam Rufinā, quam filiam appellauerat vt esset sibi concubina. & ita ponitur appellare infra de iur. l. item apud Labeonem. s. appellare. & s. si quis virgines. sed ipsa nun consenterat: quia cognouerat matrem. & bene fecit: vt supra de concub. l. j. s. pe. & ideò quærebatur, an amitteret suam partem hereditatis. & cōstrue, cuius filiam vulgo quæsitam nepti coheredem datā testator Cassianus appellauit. quam alumnam apparuit, scilicet esse in domo Cassiani nutritā. sed hoc non impediret: vt Cod. de nupt. l. si quis alumnam. Item nota qd quidam faciunt. s. vulgo, & c. quod non placet. Accursius.

c *Cum heredis.* **CASVS.** Institui mihi heredem Titium filiū meum impuberem in testamento meo, & postea feci ei secundas tabulas, id est substitui pupillariter Gaium & Sempronium, & multa legata in secundis tabulis reliqui quibusdam: & postea pœnituit me sustinuisse Gaium. vnde induxi nomen eius tabulas secundas incidendo, & volendo excludere Gaium tantum: & postea decessi: & filius meus prædictus impubes extitit mihi heres: & in pupillari ætate decessit. vnde vindicauit sibi locum dicta substitutio. & sic Gaius & Sempronius adiuerunt ex substitutione. & postea fiscus petiit portionem Gaii vt indigni: & de iure habuit. certè hoc non nocet legatariis quibus fuit legatum à Gaio: imò fiscus tenetur ei satisfacere. Viuianus.

c *Induxisset.* cultello incidendo. vel prius induxit pennam, postea incidit. Accursius.

d *Fuisset.* imò venientes ab intestato debent habere: vt infra si tab. testa. nul. ex. l. j. s. heres. Solutio hinc vt soli heredi noceret: non vt intestatus decederet. poterit ergo adiri hereditas: sed heredi auferatur per fiscum. ibi autem voluit prorsus intestatus decedere. non soli heredi nocere. Vel dic vt ibi. Accursius.

e *Non abesse.* vt & supra de his quæ in testa. delen. l. iij. & fin. & supra eo l. cum quidam. in fine.

f *Suo onere.* vt. s. ad Silan. l. cum fisco. & j. ad Trebell. l. Marcellus. s. si na. & j. de iure fisci. l. dicitur. Sed quid de ære alieno? Respon. vt infra de iure fisci l. non possunt. Accursius.

Heredem.] **CASVS.** Titius debitor meus instituit me heredem: & postea fuit à quibusdam occisus. & ego adiui hereditatem suam, & fructus ex rebus hereditariis percepi, cum scirem eum ita occisum. vnde per aditionem prædictam fuit confusa actio quam contra eum habebam: & non vindicaui mortem suam proponendo accusationem contra cedis auctores. certè fiscus potest mihi auferre hereditatem prædictam, & etiam omnes fructus ex ea à me perceptos siue antè controuersiam mihi per fiscum motam, siue post: & non potero petere vt mihi restituatur mea actio per aditionem confusa. Si autem credebam eum esse mortuum naturaliter & non occisum, & ita errabam in facto: non teneor de fructibus perceptis antè motam controuersiam, & possum postulare vt mihi restituatur dicta mea actio confusa. Viuianus.

g *Restituere.* ad quod est. C. e. l. j. & l. proximi. & C. de agri. & cens. l. quemadmodum. Accursius.

h *Nec probè.* hoc est secundum dictum, ad quod est supra eo. l. indignum. & infra l. proximi. s. j. & infra de iure fisci. l. eius qui. s. penult. & fina. Accursius.

i *Facti.* fecus igitur si iuris. Argu. contra. s. de peti. here. l. sed & si lege. s. scire. **ADDITIO.** Tu dic quòd ideò quia ignorantia iuris quo

ad fructus non constituit quem in mala fide: vt. l. si fur. s. j. infra de vsucap. secundum Barto. hic.

k *Defensionem.* qui lucratur pro cultura & cura: vt instit. de rerum diui. s. si quis à non domino. ita & hinc lucratur.

l *Subducatur.* id est subduci peratur.

Heredem qui sciens defuncti vindictam insuperhabuit, fructus omnes restituere cogendum existimaui: nec probè desideraturum actionem confusam restitui. deceptum autem ignorantie facti, bonæ fidei possessoris defensionem habiturum, antè motam scilicet controuersiam si ratio fructuum subducatur: nec improbè confusam actionem reddi postulatorem. **m**

Qui tacitam fidem accommodauit de restituendo fideicommissio, tenetur ad fructus, & post litis cōtestationem ad vsuras istorum fructuum venditorum de rigore: secus de æquitate. Bartolus.

XVIII. IDEM libro quintodecimo Responsum.

Evm qui tacitum fideicommissum in fraudem legis suscepit, eos quoque fructus quos antè litem motam percepit, re-

qui detulit fisco: siue percepit postea: quia non videtur bonæ fidei possessor qui taliter fidem accommodauit. Sed quid si dictus Seius antè motam sibi controuersiam vendidit aliquos fructus? Certè post motam sibi controuersiam de dicto tacito fideicommissio tenetur restituere pretium fructuum, & vsuras eorum: siue fuerunt naturales fructus quos vendidit, siue industriales. & hoc ad exemplum bonorum fisco venditorum ex dicta causa taciti fideicommissi. nam si possessor eorum bonorum vendat ea, tenetur restituere pretium fisco cum vsuris: vt hinc, & Cod. eodem l. j. respond. Si autem dictus fructus non vendidit, sed habuit eos in suo vsu: satis erit pretia tantum eorum fisco restitui. quamuis autem ita sit stricto iure circa pretium & vsuras fructuum venditorum, vt dictum est supra ea. l. tamen diuus Pius de æquitate decreuit fructus dictorum bonorum tacite non capaci relictorum tantum deberi fisco, & non vsuras pretij eorum fructuum & hoc citra distinctionem temporis id est siue sunt percepti antè controuersiam possessori motam, siue post. Sed quis in istis casibus sustinebit onera hereditatis? nunquid fiscus qui habet bona: an verò heres meus? Et dicitur quòd fiscus. & idem est quando fisco sunt vindicata bona testatoris ex eo quòd heres non vindicauit mortem ipsius testatoris ab aliquibus occisi. si quid tamen ob aditionem hereditatis amiserit dictus heres tacite fidem suscipiens, vel non vlsciscens mortem defuncti, puta quia actiones quas habebat contra defunctum, sunt confusæ propter dictam aditionem, aut seruitutes quas habebat in prædiis defuncti, sunt confusæ propter dictam aditionem: non meretur auxilium restitutionis dictarum actionum vel seruitutum: quia propter culpam suam amisit bona.

[PRO PARTE HERES.]

E Institui mihi heredes Titium & Seium, & prædicto Titio prælegauit fundum: & rogauit eundem Titium vt suam partem hereditatis restitueret Sempronio non capaci. & ipse Titius accommodauit mihi tacitam fidem super hoc: & sic sua pars hereditatis debet dari: vt in principio huius legis. & postea decessi. nunc quæritur, an integrum fundum sibi prælegatum possit sibi retinere. ita quòd non debeat fisco eum, vel eius partem? Et videtur quòd dimidiam partem fundi sibi debeat retinere, & dimidiam fisco dare: quia legatum ipsius fundi pro parte valet, id est pro dimidia ipsius fundi quam habet idem Titius à coherede suo: & ita cum illam dimidiam habeat iure legati, non tenetur eam restituere fisco, cum non accommodauerit fidem de restituendo legato non capaci, sed tantum de restituenda sua parte hereditatis, vt dictum est. pro alia autem dimidia fundi quam videtur idem Titius capere à seipso, non valet legatum: quia heredi à semetipso legari non potest. vnde illam partem videtur possidere Titius, eo quia est heres pro dimidia.

m *Postulaturum.* Nota re suscitatur actio. sic. C. ad leg. Falci. l. in imponenda. & s. ad Silan. l. propter veneni. s. neptis & l. iij. s. si ignorans. & s. de acquir. here. l. cum bonis. s. si. & j. ad Trebell. l. pen. sed regulariter cōtra. j. de solu. l. qui res. s. aream.

Im qui.] CASVS. Institui mihi heredem Titium, & tacite eum rogauit quòd restitueret Seio non capaci. & ipse Titius super hoc mihi fidem accommodauit in fraudem legis, quæ dicit non posse relinqui non capacibus: & decessi. dictus Seius adiuu hereditatem meam & fructus ex ea percepit. certè tenetur fisco restituere hereditatem meam, & omnes fructus qui inde percepti sunt: siue percepit antequam moueretur ei quæstio per fiscum, siue per eum.

Insuper habere, negligere est, & reicere: vt not. s. de rel. & sump. fu. l. sunt perso. na.

dimidia. & ita iure hereditario videtur eam possidere, & non iure legati. si possidet eam iure hereditario, & ipse accommodauit fidem de restituenda sua parte hereditatis non capaci, vt dictum est: ergo videtur accommodasse fidem de restituenda parte legati: ergo eam partem fundi legati debet dare fisco. Respond. tamen hic quod nullam partem fundi debet dare fisco, imò in tege fundus debet ei relinqui. nec enim dicendum est rationem iuris, ac possessionis varietatem inducere diuisionem voluntatis, id est non est dicendum quod ratio iuris quæ scilicet varietatem possessionis fundi prælegati inducit vt scilicet Titius cui prælegatus est fundus, possideat fundum vario modo, id est partem quam habet à coherede, iure legati: & partem quam habet eo quod est heres, iure hereditario, vt dictum est: non est dicendum dico quod dicta ratio iuris inducat diuisionem voluntatis testatoris. diuideretur autem voluntas testatoris si partem dicti fundi legati retineret sibi dictus Titius, & aliam fisco restitueret: cum voluerit testator eum Titium retinere sibi totum fundum ex prælegatione. Viuianus.

Auxilium.

a Non videtur. imò predo: vt supra de peti. heredi. l. predonis. & facit C. eod. l. j. & s. l. proximi. Accursius.

b Vindicatorum. cū quibus veniunt fructus ante litem & post litē percepti à male fidei possessore: vt supra proximi. veniunt & vsuræ præteritorum fructuum: sed cū distinctione temporis, scilicet post motam litē non antè. sed postea corrigitur q̄ de vsuris dicit.

Et hereditatem non cap.

c Post motam. hoc legatum sequentibus.

d Pretia fructuum. id est æstimationem fructuum.

e Sed diuus. corrigens quod proximè de vsuris dixit. & facit supra de vsu. l. cum quidam. §. in tacito. & C. de peti. heredi. l. j.

f Heredem subaudi ad, si non habes.

g Non defensa. id est non vindicata per accusationem.

h Amiserit. hic distingue vt. s. eo. l. proximi. facit. s. eo. l. indignum. & de vulga. substi. ex facto. §. fina.

i Legatum. id est prælegatum.

k Non constitisset. vt. s. de lega. j. l. legatum. §. j.

l Possideret. & idè videbatur sibi auferenda vt ab indigno. & cætera quæ capit iure hereditario.

m Integrum. quoniam in eo fraudem non commisit. ad quod est. s. eo. l. heredi. j. respon. & l. heres. & l. rescriptum. Sed econtra videtur quod totum perdat: vt. d. l. heredi. ij. respon. sed ibi impugnavit voluntatem totam.

n Rationem iuris. quæ est vt non valeat pro ea parte legatum.

o Varietatem. quæ est vt eam partem pro herede, aliam pro legato possideat.

S i scriptis.] CASVS. Titium & Seium institui mihi heredes: & postea mutata voluntate aliud testamentum facere volui: & ipsi impediunt me facere, & postea decessi. certè fiscus debet habere hereditatem: & nihil valebit de eo quod in primo testamento continebatur circa legata, vel fideicommissa, vel circa alia. Viuianus. ff. Infort.

p si scriptis. aliàs. §. Paulus respondit. & iungitur præcedentibus. 2. hias lex, & incipit: si scriptis.

q Videri. nil ergo percipiunt instituti: vt. & s. si quis ali. re. pro. l. ij. & C. si quis ali. re. pro. l. ij. in princi.

E i qui mortem.] CASVS. Cùm centum haberem in dotem ab vxore mea, ipsa fecit pactum quod lucraretur dotem si ipsa præcederet, & postea fuit occisa: & ego non vindicaui mortem suam accusando interfectores. certè aufertur mihi dicta dos vt indigno, & datur fisco. Viuianus.

r Aufertur. & fisco applicatur: vt infra de iure fisci. l. cum mortè. & facit. s. solu. mari. l. si ab hostibus. §. j.

r Aufertur. & fisco applicatur: vt infra de iure fisci. l. cum mortè. & facit. s. solu. mari. l. si ab hostibus. §. j.

P ortiones.] CASVS.

Si libertus meus sit occisus, & ego non vindico mortem suam accusando interfectores: portio quam deberem aliàs habere in bonis suis, aufertur mihi, & datur fisco. conuenit enim omnes heredes, vel eos qui loco heredis sunt, vt sunt bonorum possessores, agere officiosè siue cum magno affectu circa vindictam defuncti. & si non faciunt ita, puniuntur, vt dictum est. Viuianus.

f Eorum. patronorum.

t Libertorum. suorum.

u suspecto. quia suspicio erat eos ab aliquo occisos.

x Non defenderunt. i. non vindicauerunt.

y Heredis. vt bonorum possessores: vt institut. de bono. posses. §. quos autem.

z Officiosè. id est cū officio, siue pietate, siue affectu magno, & cætera & sic est contra. s. eo. l. j. Accursius.

T vorem.] CASVS.

Hæc lex ponit vñ casum principalem in

videret **i**; tamen ei prædium integrum **m** esse relinquendum respondi. neque enim rationem iuris **n**, ac possessionis varietatē **o**, inducere diuisionem voluntatis.

Testamentum primum rumpitur si testator secundum facere inceperit, & impeditus per heredes non perfecit. Bartolus.

XIX. PAVLVVS libro sextodecimo Responsorum respondit.

S i scriptis **p** heredibus idè hereditas ablata est, quod testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus ab ipsis est: ab vniuerso iudicio priore recessisse eū videri **q**.

XX. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

E i qui mortem vxoris non defendit, vt indigno dos aufertur **r**,

XXI. PAVLVVS libro quinto Sententiarum.

P ortiones quoque **e**orum **f** fisco vindicantur, qui mortem libertorum **t** suspecto **u** decedentium non defenderunt **x**. Omnes enim heredes, vel eos qui loco heredis **y** sunt, officiosè **z** agere circa defuncti vindictam conuenit.

Qui ex necessitate officij testamentum accusat, ab eo quod proprio nomine meruit, non repellitur. Itè quando plura iura concurrunt in persona vnius, perinde est ac si concurrunt in personis diuersorum. Item pupillus ex facto tutoris perdit, sed restituitur. Bartolus.

XXII. TRYPHONINVS libro quinto Disputationum.

princip. sui, vsque illuc: & si libertum &c. & in versi. discreta sunt, &c. vsque ad finem. l. & occasione dicti principalis casus ponit tres casus alios secundarios. est ergo talis casus principalis: Cùm Titius esset tutor Seij pupilli, fecit Gaius testamentum: & in eo legauit dicto tutori centum, & dicto pupillo alia. c. & instituit sibi heredes P. & M. & postea decessit dictus Gaius testator. postea dictus Titius tutor videns quod bona Gaij debebāt pertinere ad pupillum suum ab intestato si ipse Gaius non fecisset testamentum, & audiens à quibusdam quod dictum testamentum erat falsum, nomine pupilli accusauit dictum testamentum de falso, & succubuit: nunquid amittit idem tutor legatum sibi relictum in eodem testamento? Et videtur quod sic. vt. s. e. l. Papinianus. Respon. tamen hic quod non: quia necessitas officij tutelæ & fides tutoris debet esse excusata. licet enim idem Titius sit tutor & legatarius, tamen iura diuisa sunt. nam aliud est ius tutoris, & aliud ius legati relictum eidem tutori. & cū accusauerit tutor testamentum de falso iure pupilli, & non iure suæ personæ, non debet mereri propriam pœnam. & aded est ille pupillus defensor tutoris sui qui accusauit testamentum de falso nomine ipsius pupilli, & aded est quasi patronus dicti tutoris quantum ad excusandum eum tutorem à pœna, vt ipse tutor non patiatur pœnam, vt dictum est, sed ipse pupillus sic circa legatum sibi relictum. nam illud debet amittere nisi iuuetur beneficio in integrum restitutionis. & quod dixi in accusatione falsi testamenti, habet lo-

cum si dixisset testamentum inofficiosum. Explicato principali casu qui pertinet ad hunc titulum, videamus vnum de tribus secundariis casibus, qui est talis: Pone quod dictus tutor nomine dicti sui pupilli accusauit de crimine capitali libertum patris sui tutoris, & succubuit: & postea idem libertus fecit testamentum, & prae-

L. vi §. de pot. tutul.

Sui.

Et quod plus est, a maleficio excusat: vt l. tres tutores: §. de adm. & peri. tuto. quod verum in maleficio praesumpto, non vero & liquide: per Barto. in l. etiam. C. de furtis.

Tvtorem qui pupilli sui nomine a falsum vel inofficiosum testamentum dixit, non perdere sua legata, si non obtinuerit b, optima ratione defenditur. Et si libertum patris c pupilli suo * nomine d capitis accusauerit, non repellitur a bonorum possessione contra tabulas: quia officij necessitas, & tutoris fides excusata esse debet: nec quisquam iudicium calumniam notabit tutorem, qui non suis simultatibus e accusationem sub nomine pupilli instituit, sed cogente forte matre pupilli, vel libertis patris f instantibus. Et si tutor reum aliquem postulauerit pupilli nomine, & idem non sit exsecutus, quod interim ad pubertatem pupillus peruenerit: non oportet dici in Turpillianum eum senatusconsultum incidisse g. discreta h sunt enim iura, quamuis plura in eandem personam deuenierint, aliud tutoris, aliud legatarij, & cum non suae personae iure, sed pupilli i accusauerit: propriae poenam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo testamento, nisi a principe conseruata sint, pereunt k. adeo ille l est accusatoris defensor, & quasi patronus. Idem & Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

Senatusconsultum quo cauetur auferendum ab eo quod quis tacite vult restituere incapaci: habet etiam locum si heres restituat id quod potest retinere ratione

- a Pupilli nomine. aliud si suo. tunc enim propria perdit legata: vt infra eal. in fi. ibi, & cu non suae personae, &c. & sup. eo. l. post legatum. §. ei. & §. amittere. Item quod dicit nomine pupilli, dicit pro utilitate pupilli: suo tamen nomine: vt. C. de his qui. vt indig. l. Polla. Accursius.
- b Non obtinuerit. id est succubuerit: vt. C. eod. l. alia. & facit ad hoc instit. de inoffic. testa. §. si tutor. & §. de inoffic. testa. l. aduersus. §. j. & de admini. tuto. l. cum quidam. Accursius.
- c Patris. scilicet tutoris.
- d sui nomine. secus si suo: vt infra de iure pat. l. eum.
- e Simulatibus. alioquin aliud esset: vt. C. de admini. tuto. l. non est. & C. qui accusa. non poss. l. ij.
- f Patris. scilicet pupilli.
- g Incidisse. sic. & §. ad Turpil. l. diuus.
- h Discreta. ratio ad omnia praedicta.
- i Pupilli. scilicet nomine. i. ad eius utilitatem: vt. C. de his qui. vt indig. l. Polla. & qui accu. non poss. l. ij.
- k Pereunt. vt & C. de his qui. vt indig. l. Polla. & §. eo. l. post legatum. §. arati. Accursius.
- l Ille. scilicet tutor.

Si quilibet. CASVS. Institui mihi duos heredes, & multa legata ab eis reliqui, & vltra dodrantem hereditatis meae, & sic vindicabat sibi locum lex Falcidia in legatis. & postea quemlibet de dictis heredibus rogavi vt quadrantem hereditatis meae quem possum retinere ex legatis beneficio legis Falcidiae, non capienti restituerent: & ipsi mihi super hoc tacitam fidem accommodauerunt. & decessi. nunc quaeritur, an sit locus senatusconsulto in quo continebatur quod accommodantibus talem fidem auferretur illud super quo accommodauerunt eam, & daretur fisco? Et videbatur quod non, quasi non rem meam, sed rem heredum rogassem restitui non

capaci. arg. infra de iure fisc. l. si ita fidei. §. patronus. Respon. tamen hic quod bene est locus dicto senatusconsulto. non enim multum interest inter tale fideicommissum tacitum quadrantis, & cum quis rogatus sit tacite restituere id quod ad se ex hereditate peruenerit, & ipse fidem accommodauit. nam in vtroque casu locus est dicto senatusconsulto. Viuianus.

Falcidiae.

xxiii. GAIVS libro singulari de tacitis fideicommissis.

Si quilibet m heres ex cuiuscunque testamento tacite rogatus fuerit vt quadrantem quem legis Falcidiae beneficio retinuit n, non capienti restituat: aequum erit senatusconsulto o. neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, & cum quis id quod ad se ex hereditate peruenerit, restituere rogatus sit.

xxiiii. PAPINIANVS libro octauo decimo Quaestionum.

Si testamentum patris iure factum filius negauit p: quonia de iure disputauit, non iudicium impugnavit q aut accusauit: retinet defuncti voluntatem.

Sola ratio coniunctionis non inducit praesumptionem fraudis. Item vt locus sit fisco, oportet in personam incapacis diem cedere. Bartolus.

xxv. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

Si gener socerum heredem reliquerit: taciti fideicommissi suspicionem sola ratio paternae r affectionis non admittit.

Apud Scaeuolam libro trigensimo Digestorum Claudius notat: Si viuo testatore decesserit is cui illicite f legatum relictum erat: non fisco hoc vindicatur, sed apud eum a quo relictum est, remanet r.

Titium meum socerum institui mihi heredem: & decessi. postea venit Seius, & detulit bona mea in fisco, dicens me debere praesumi mi rogasse tacite dictum meum socerum vt restitueret hereditate meam uxori meae praedictae, quae erat sua filia. & hoc dicebat debere praesumi ratione paternae affectionis. Sed certe hoc non debet praesumi propter hoc solum: imo oportet de hoc tacite heredem esse rogatum in veritate: vt dicitur supra eodem in principio.

[APVD SCAEUOLAM.] Institui mihi heredem Titium, & rogavi eum quod daret centum Seio non capaci: & postea dictus Seius decessit me testatore viuente: & sic in eius persona non cessit dies legati fideicommissi vtiliter vel inutiliter. non vindicatur certe hoc casu a fisco dictum fideicommissum, sed remanet apud heredem. Vlpianus.

r Paternae. quia loco patris est socer: vt supra solu. matri. l. quia parentis. quasi de eo confidat. vel paternae, quia vxor scilicet filia soceri erat non capax: & idem videbatur socer institutus, vt ad filiam perueniret: quae suspicio non sufficit, nisi appareat eum tacite rogatum: vt infra de iure fisci. l. non intelligitur. in princip. & §. j. & supra eo. l. in fraudem. Sed argu. contra. C. de fideicommissis. l. quamuis. & §. ad Trebel. l. pure.

f Illicite. quia non capaci.

r Remanet. ad hoc est. C. de cadu. tol. §. pro secundo. & §. e. l. in fraudem. §. j. Argu. contra. §. de iure fisci. l. iij. §. quando autem. sed aliud est mori. vt hic: aliud fieri non capacem, vt ibi. Item hic fallit regula quam habes. §. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. meminisse. vt ibi dixi. & §. eo. l. Claudius in fine. Accursius.

m Si quilibet. aliam non est hic. l. sed ibi incipit §. Idem & Sabinus scripsit si quilibet, &c. Acc. n Retinuit. id est retinere potuit.

o Senatusconsulto. cuius nomen non habemus: quo cauetur ei auferendum, & fisco applicandum. Arg. infra ad Trebel. l. Marcellus. §. finali. videbatur autem contra rium, idem quia de suo largitur: vt arg. infra de iure fisci. l. ita fidei. in fi. Accursius.

p Negauit. iure factum. q Impugnavit. scilicet taliter vt perdat relictum verum tamen impugnat. quod dicit vt. §. eo. l. post legatum. §. j.

r Casvs. Cum haberem filiam Titij in vxorem, quae quidem aliqua de causa non erat capax, feci testamentum, & dictum

Vide Vl. fragm. ti. 15. & 16 qui ait vxorem ex testamento viri solidum capere non potuisse.

A Dedit. Titio extraneo, & sic etiam ante aditam hereditatem. si autem heredi, tunc tantum post: vt. d. l. quæsitum. §. j. Et not. q. cōditio aut est casualis: & hæc etiã viuo testatore potest adimpleri, & etiã ignorate eo cui proficit eam adimpleri. Aut potestatiua: & tunc si in dādo, mortuo demū testatore, & à sciente. si autem in facto: aut quod facile potest fieri, vt exire scholas. & tunc idē quod in dādo. si verò nō facile: vt si nupserit illi, vel isti, vel simili (quod raro cōtingit) & tunc etiã viuo testatore: vt hac. l. & .j. c. l. multū. & .l. hæc cōditio. & .l. si iam. & .l. Publius. & .l. cōditionū. & .s. de here. insti. l. si quis ita. & .c. de institu. & substitu. l. si quis.

B Nam vt. nam, pro certē, vel pro sed.

C Fato. Not. nō proficit fieri fato. sic & .j. de bono. posses. secundū tabu. l. j. §. sufficit. in fin. ibi scientiã & c. & .s. de acquir. here. l. heres institutus. & .s. de arbit. l. diē in prinē. Sed arg. cōtra. j. de verb. obli. l. cum seruus. & .s. quēadmo. testa. ape. l. si in duobus. & C. de prescrip. lon. tempo. l. si. & .j. eo. l. multū. Accursius.

Obtinuit.] **CASVS.** Legavi tibi cētum sub cōditione impossibili de iure, vel de natura. certē pro nō scripta habetur cōditio, & legatum consequeris. Viuianus.

A dscriptas. in persona honorati: vt lego tibi vel instituo te si cœlum digito tetigeris: vt hīc, & .s. de condi. insti. l. j. & inst. de here. inst. §. si. secus si in persona onerati: vt præcipio heredi vt faciat impossibile: puta vt cœlū digito tangat: aliās det. x. Titio. nam non valet relicū de decē: vt instit. de lega. §. si. sed quandoq; etiã in persona heredis idē vt habeatur pro nō apposita: sed non ad cōmodū fideicommissarij: vt. j. ad Trebel. l. facta. §. si sub cōditione. Accur.

Si his legatum. Ad euidentiã huius. l. nota quod si libertus patronum præterat aliis heredibus institutis, & legata relinquat liberis vel parētib; suis liberti, & patronus postea petat bono. posses. contra tabu. & sic rumpat testamentum liberti, & pro tertia hodie habeat ab intesta, bona dicti liberti: quod pro ea parte quam consequitur ex bonis liberti, debet præstare liberis & parentibus liberti legata eis per libertum relicta: vt infra de lega. præst. bono. posses. contra tabu. pe. l. j.

CASVS.] Pone ergo quod dictus libertus legauit liberis vel parentibus suis fundum sub cōditione, si darent heredibus scriptis centū: & postea patronus præteritus habuit per contra tabu. bono. posses. liberti tertiam partem. & sic pro tertia parte debet & vult præstare liberis & parentibus liberti fundū prædictum eis legatū. certē prætor debet temperare cōditionē sub qua dicta legata erāt relicta liberis & parentibus, scilicet vt & dicto patrono & heredibus scriptis pro portione dentur ea quę sunt apposita, liberis & parentib; gratia implendæ cōditionis legati eis relicti. [**S I I T A S C R I P T V M.**] Ita scripsit Gaius in testamento suo, Si in quinquennio proximo Titio filius natus nō erit, tunc decem Seia heres dato. & postea decessit Gaius testator, & postea dictus Titius decessit ante quinquennium. nunquid debentur Seia statim decem? Et videtur quod sic, quia iam certum est Titio filium quinquennio nasci non posse. Respon. tamen hīc quod non debentur ei nisi in fine quinquennij: quia articulus tunc, positus in verbis testatoris significat extremum tempus quinquennij. Viuianus.

C si his. Libertus instituto extraneo & patrono præterito reliquit legata cōiunctis personis si decem dent heredi. si patronus postea petat tertiam partem per cōtra tabulas, soluet tertiam de legatis, & habebit tertiam de decē dandis causā implendæ cōditionis: sed cæteris non soluit: vt. s. de lega. ij. l. cum patronus. & infra de dona. l. si patronus. & .j. si à parē. quis fuerit ma. l. ij. §. si filius. sed cum hodie habeat tertiam, nec soluat legata etiam cōiunctis personis: vt

institu. de succes. li. §. si verò testamentum. videtur quod nō de decem dandis causā implendæ cōditionis aliquid habere debeat.

F Præstat. vt liberis & parentibus liberti. ad quod est. C. de bono. posses. contra tabu. l. j. & dic patronus petens contra tab. pro tertia contra scriptos heredes.

Si ita scriptum sit, Si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit, tum decem Seia heres dato. si Titius ante mortuus sit, non statim Seia decem deberi: quia hic articulus tum, k extremi quinquennij tempus significat.

Pupillus, seruus, & filius possunt implere cōditionem. Bartolus.

V. PAVLVS libro secundo ad sabinum.

Conditionibus pupillus & sine tutoris auctoritate parere potest. nec quem moueri, quod expleta cōditione necessarius heres aliquādo esse potest. nam hoc iure potestatis fieri, nō cōditionis expletæ. Item seruus vel filius familiars sine iussu patris vel domini cōditionem implere possunt, quia eo facto nemo fraudatur.

Quantum ad pœnæ cōmissionem, etiam in vltimis voluntatibus à persona nō receditur. Bar.

VI. POMPONIVS libro tertio ad sabinum.

obligatur hereditati? Certē sic: vt. s. de aucto. tuto. l. obligari. in pri. & .s. hereditatē. ergo malē videtur hīc dicere ita indistinctē. deberet enim excipere illū pupillum qui est in potestate patris institutis eum sub dicta cōditione. nam ille pupillus adimplēs cōditionē prædictam est necessarius patris heres, & ita inuenitur obligari hereditati sine auctoritate tutoris: quod esse nō debet, vt dixi. sed hoc nō obstat: quia hoc, scilicet quod fiat necessarius heres, euenit iure patriæ potestatis, & non iure cōditionis expletæ siue impletæ. Sed pone quod sub dicta cōditione institui mihi heredem seruum Titij, vel filium suum famil. nunquid implere cōditionem sine iussu patris vel domini possunt? Et videtur quod non, quia filius vel seruus non possunt facere deteriorē cōditionem patris vel domini. esset autem deterior cōditio patris vel domini, si essent heredes per filios vel seruos eorum adimplentes cōditionem sub qua sunt instituti. Sed respond. hīc quod bene possunt adimplere dictam cōditionem: quia eo facto, id est per dictā adimplentem cōditionis nemo fraudatur, id est neq; pater, neque dominus. nā non sunt propter hoc heredes nisi velint. Viuianus.

Conditionibus. in faciendo existentibus: puta si ascēderit capitolium. secus autē credo si in dādo: vt. j. de solu. l. quod si fortē. §. fin. Idem dico ecōtra si aliquis sit iussus dare pupillo, vel facere aliquid ei. nā fieri sine tutore potest, sed dari nō potest: vt. j. de solu. l. si seruus. x. H. Item & impedire potest pupillus: vt. j. eo. l. cum pupillus.

Aliquando. puta si sit in potestate testatoris constitutus. **Non conditionis.** Argumentū q non statim impleta cōditione sit quis heres: vt & .s. de cōdic. ob cau. l. j. §. si parēdi. & de acquit. here. l. Antistius. & de cōdi. insti. l. antepe. Sed cōtra. s. de heredi. insti. l. iam dubitari. §. quia. sed dic vt. s. de condic. ob cau. l. j. §. si parēdi.

Conditionem. quæ sit in faciendo. secus fortē si in dādo. vel refert, institutus si sub cōditione filius vel seruus, dominus an pater. in primo non potest: vt. s. de condit. insti. l. quæ sub cōditione. quæ est cōtra. in secundo potest: vt hīc. vel secundum alios potest, vt habeantur pro purē institutis dominus & pater. Accursius.

Mltra testamento.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium, & iussi ei quod faceret mihi monumentū arbitrio Seij: & si nō faceret, iussi q daret. c. Gaio nomine multæ, id est pœnæ. & decessit postea dictus heres meus nō inuenit viuum Seium cuius arbitrariū faciat monumentū: vel non vult adesse idem Seius, vel nō vult dicere quale fieri debeat monumentū. certē in his tribus casibus non incidit heres in dictam pœnā, quia per eum non remanet. & idem est si

diu fundum
quomodo et l. pte
denuntiat q. cyro
et am butato
ca vt katabu
ab an h. y. u. v.
uocet t. s. y.

animi d. l. n. o. l.
Non suffi-
cit fato cōdi-
tiones im-
pleri. facit
glo. fin. post
med. in fin.
extra de do-
lo & contu.
ca. venera-
bilis.

est si talis pœna apponatur legatario, vel alicui alij qui capit ex vltima voluntate. [SI SERuos.] Institui mihi heredem Titium sub conditione, si manumitteret quatuor seruos pone quos nominauit: quorum duo erant mortui antè testamentum meum me ignorante. & postea deceffi. nunc quæritur, an dictus Titius defectus sit conditione: vt s. n. fit

heres, ex eo qnō potest manumittere mortuos? Et dixit Neratius q sic: nec distiguebat dictus Neratius, vt cum dicitur Titius posset in totum parere dictæ conditioni, an nō: vt primo casu nō sit heres si nō pareat: se cūdo sit heres, qā parere nō potest: imō simpliciter dicebat, vt dixi, eū cōditioe defectū esse. s. d. malè dixit dictus Neratius. vnde Seruius & Labeo & Sabinus & Cassius reprehendunt eum ponēdo similem casum superiori, qui casus est talis: Pone quod ego ita scripsi in testamento meo: Si filia mea & mater mea viuēt, Titium heredem instituo. cūm filia mea iam esset mortua me ignorante, & postea deceffi. certè non deficitur conditione dicitur heres institutus, quā uis filia mea nō inueniatur uiua. tales enim cōditiones habentur pro non scriptis quasi impossibiles. Vitian.

a Multa. aliàs dicitur extraordinaria pœna p arbitrio iudicis: vt. j. de verbo. sign. l. aliud. §. inter. Sed hīc à testatore Et dic q testator iussi fieri monumentū ab herede vel aliās onerato, arbitrio Titij: quo non facto præcepit dari decem cuidam nomine pœne. duplici ratione non cōmittitur: prima, quia non arbitratur Titius: vt hīc: ad quod. s. de vsur. l. cū quidam. §. si à pupillo. & de arbi. l. arbi. & j. eo. l. si Titius statuas. & l. in testamento. Item quia olim nil poterat ratione pœnæ poni. licet hodie contra: vt. s. de iis quæ pœ. no. l. j. & institu. de leg. §. pe. & §. fin.

ADDITIONE. Dic quod illa. l. j. de iis quæ pœnæ no. non ob. quia ibi loquitur quando præcesserat dispositio turpis, licet gloss. ibi aliter sentiat, & non bene, secundum Bartolum.

b Ab herede. scilicet præstanda.

c Vel eo. puta fideicommissario.

d Iustus sit. & si non fecerit, det decem Titio.

e Nolit. idēoque quod iustus est legatarius, non impletur, nec recurritur ad arbitrium alterius: vt hīc innuit. & C. de contrahen. empt. l. fi. & infra de verbo. oblig. l. si quis arbitratur. Accur.

f Si seruos. testator instituit Titium heredem, si manumitteret Stichum Pamphilum & Erotem. cūm duo antè testamentum decefferint, Neratius dicit deficere conditionem institutionis propter mortuos, nec æstimabat, scilicet referre, parere posset conditioni in uiuis, vel non.

g Æstimabat. id est nil cogitabat super hoc: quia pro eo habetur, ac si parere non posset.

h Viuent. puta in kalendis: & subaudi. dato illi decem.

i Mortua. antè testamentum.

k Non defici. si habes, non defici, cōcordat cum sequētibz iuriscōsultis, & contradicit Neratio. vel si deest non, concordat cum Neratio & Labeone, sed Sabinus & Cassius cōtraducunt: quod seruabitur. & secundum primam, scilicet non defici, dic secundum Azo. & H. si tamen altera quæ erat uiua tempore testamēti, uiuat in kalendis. cūm enim sit casualis conditio, ea deficēte nullum est legatum, & idem in superiori potestatiua: hīc secus: quia ibi in superstitibus si manumissio per casum est impedita, pro impleta habetur conditio: vt. s. de condit. instit. l. quæ sub conditione. §. quoties.

ff. Infort.

l Pro non scriptis. hoc intellige in seruis mortuis. sed superstites dico eum manumittere debere. Sed quid si decefferit post testamentum Respon. nō deficit conditio. secus in alio casu quādo altera mulierū deceffisset post testamentum: quia illa cōditio est casualis, sed alia potestatiua, vnde habetur pro impleta, cūm non sit per eum, sed

per fortuitum casum. & facit supra de lega. j. l. ab omnibus. §. in testamento. & de condit. instit. l. institutio.

VII. VLP. IANVS. libro octauido decimo ad Sabinum.

Mucianæ cautionis utilitas constituit in conditionibus quæ in nō faciēdo sunt conceptæ: vt puta, Si in Capitolium nō ascēderis. Si Stichum non manumiserit. & in similibus. Et ita Aristoni & Neratio & Iuliano visum est. quæ sentētia & constitutione diui Pij comprobata est. Nec solum in legatis placuit: verum in hereditatibus quoq; idem remediū admissum est. Vnde si vxor maritū suum cui dotē promiserat, ita heredem scripserit ex parte, Si dotem quam ei promisi, neque petierit, neque exegerit: denūtiare eum posse coheredi, paratū se accepto facere dotē, vel cauere: & ita adire posse hereditatē. Sed si ex asse sit institutus maritus sub ea conditione, quoniam non est cui caueat: nō impediri eū quo minus adeat hereditatē. Nā iure ipso videtur impleta cōditio, & eo quod nō est quem possit de dote cōuenire ipse aduendo hereditatem.

Qui debet cum aliquo esse, nō tenetur cum eo omni momento morari. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

inter viuos: vt. j. de verbo. oblig. l. si ita stipulatus fuero te sisti certo loco. in fin. j. respon. & s. de condic. cau. da. l. ij. in princip. & fuit à Mucio inuēta, vt Publiciana à Publico: vt instit. de ac. §. alia. scilicet de re cum fructibus restituēda si venerit cōtra cautionē: vt. j. eo. l. heres. §. qui post. & s. de leg. ij. l. cūm filius. §. qui Mucianam.

n Quæ in non faciēdo conceptæ sunt. secus si in faciēdo. tunc enim non nisi extante conditione: vt. j. eo. l. qui heredi. in fi. Azo.

o Et in similibus. quæ non possunt impleri viuo legatario: aliàs secus si possunt impleri eo viuo, vt si Titio equum non dederis, lego tibi decem. nam te viuo potest conditio existere si equus vel Titius moriatur. in casu tamen interponitur cautio etiam si potest impleri viuo legatario: vt decem vxori lego si à liberis non decefferit. nam durum est euitari cautionem illo prætextu quod liberi præmoriuntur matri: vt infra eo. l. cūm tale. in prin. & §. Titius. & hac ratione fit cautio cum dixi: si Stichum non manumiseris: licet posset præmori Stichus: quia cogitari hoc durum est. Porro quædam est conditio in non faciēdo: quæ omnino remittitur quasi contra publicam utilitatem: vt Bertæ si non nupserit: vel æquipollens: vt. j. eo. l. cum tale. §. Mæuiæ. & facit infra eo. l. cum sub hac. & l. hoc genus. & l. pater. §. socrus. & infra de manu. testa. l. fi. & j. eo. l. auia. §. Titio.

p In legatis. id est non solum cum onus legatario est impositū: sed etiam cum heredi: vt. s. de adimen. lega. l. ij. §. si quis ita.

q Videtur impleta conditio. pro facto habetur, quod non potest fieri. sic. s. de condit. insti. l. mulier. in prin. & supra eod. l. multa. circa principi. & argu. s. de vsur. l. pecuniæ.

Siquis ita. CASVS. Cum haberem vxorem Titiam libertam Sej, & filios ex ea: ita ei vxori legavi in testamento meo: dum vxor mea cum filio Titio erit, heres meus ei centum dato omni anno. & postea deceffi. postea mea vxor latitans patronū, qui venerat ad eos, quia timebat eum de medio deceffisse, interim iuit ad standum in aliā domum, donec patronus recederet: nihilo minus tamen tenuit animum habendi secum liberos prædictos, inter

XX iiij

Factum dicitur quod fieri non potest.

Si ita legatum.] **CASVS.** institui mihi heredes Titium & Seium meos filios, quorum vnus tamen erat maior quam alter, & postea ita dixi: Quoniam filius meus maior ex arca mea sustulit. x. heres minor filius decem de medio sumito. & decessi. nunquid debetur ei minori legatum, etiam si maior filius nihil de arca sustulit?

Et dicitur quod sic: quia idcirco relictum est, vt exæquaretur conditio filiorum, & quia in legato minori filio apposui causam dicendo, Quonia fili' meus &c. & causa est de præterito: & ided licet causa nõ subfit, id est quia maior filius nihil de arca sustulit, tamẽ legatum debetur minori filio: pœna autem confertur in futurum, id est legatũ nomine pœnæ relictũ. ergo est conditionaliter relictũ, & non per causam, vt superius legatũ: & ided nõ debetur, nisi existat conditio. qualiter autem relinquatur legatũ nomine pœnæ, dictum est supra eod. l. multa. Viuianus.

a Causa est. & ided licet causa non subfit, id est quia maior filius nõ sustulit, tamen & legatũ debetur: vt infra eod. l. demonstratio. §. quod autem.

b In præteritum. vt. s. de cõdic. in debi. l. damus. Accursius.

c Pœna. id est legatum nomine pœnæ relictũ: vt instit. de lega. §. pœnæ. & idẽ in stipulatione pœnali. iudiciũ autẽ confertur in præteritũ, non in futurum: vt. s. de indi. l. non quemadmodum. & facit. j. eod. l. nominatim. & s. de herede. institui. l. illæ autem. Accursius.

cum.

† l. 30. j. de reg. iur. vbi ex hoc loco videtur emẽdanda in scripto. Vide Harmenop. lib. 4. tit. 2. & Plutarch. in præcept. cõnubial.

Si fundus.] **CASVS.** Legavi tibi fundum si dederis Titio pupillo cõtum. certè tutori eius pecuniam prædictam dando videris adimplere cõditionem. & idem est si legavi tibi fundũ si dederis Seio furioso centum. nam curatori eius dando adimplere videris cõditionem, & habebis fundum. Viuianus.

d Dando. ita tamen, si quod datum est, versum sit in vtilitatem pupilli vel adulti: vt infra de solu. l. Stichum aut Pamphilum. §. vsumfruct. sed an pupillo potest dari? Respon. sic: vt infra eod. l. cum pupillus. sed ibi in faciendo, hĩc in dando. sed in dando videtur idem: vt infra de solu. l. si stipulatus fuero. sed ibi in rem pupilli fuit versa.

Titus si.] **CASVS.** Ita dixi in testamento meo, Si Titius statuas in municipio posuerit, heres esto. & decessi. certè si paratus est ponere statuas Titius, sed locus ei à municipibus non datur, heres erit. idem est si reliqui legatum ei sub dicta conditione. Viuianus.

e Dicunt. si non stat per eum: ad quod est. s. de contrahen. emptio. l. Labeo. & j. de reg. iur. l. qui potest facere. & j. eo. l. cum ita datur. §. si. & s. eo. l. multa. in princip.

Cum fuerit.] **CASVS.** Legavi Titia. c. si in familia mea nupsisset, & decessi. certè videtur per eam impleta conditio statim cum ducta est vxor per aliquem de familia: quamuis nondum

in cubiculum mariti venerit. nam consensus facit nuptias, & non concubitus: vt & in auth. de nup. §. nuptias. Viuianus.

f Ducta. Hic est ar. quod opus est ductione ad matrimonium. & arg. C. de do. antè nup. l. cum in te. & s. de rit. nup. l. mulierem. Sed dic contra. vt in fi. huius. l. & j. de reg. iur. l. nuptias. & hĩc loquitur quando non constabat esse antè contractũ matrimonium.

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit: *Seruum Stichum quem de Titio emi fundum Tusculanum qui mihi à Seio donatus est.* Nam si constat de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is quẽ emisse significauit, donatus ei esset, aut quem donatum sibi esse significauerat, emerit.

Falsa demonstratio non vitiat legatum si de corpore constat. Bartolus.

XVII. IDEM libro secundo de legatis ad Edictum Prætoris.

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit: *Seruum Stichum quem de Titio emi fundum Tusculanum qui mihi à Seio donatus est.* Nam si constat de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is quẽ emisse significauit, donatus ei esset, aut quem donatum sibi esse significauerat, emerit. Igitur & si ita seruus legatus sit, *Stichum cocum, Stichum sutorem Titio lego:* licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo senserit testatorem conueniat. Nam & si in persona legatarij designanda aliquid erratum fuerit, constat autem cui legare voluerit: perinde valet. legatum, ac si nullus error interueniret.

Falsa causa nõ vitiat legatũ nisi cõditionaliter sit expressum. Bartolus.

Quod autem iuris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa: veluti ita: *Titio fundum do, quia negotia mea curauit.* Item, *Fundum Titius filius meus præcipito, quia frater eius ipse ex arca tot aureos sumpsit.* Licet enim frater huius pecuniam ex arca non sumpsit, vtile legatum est. At si conditionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo: *Titio, si negotia mea curauit, fundum do: Titius filius meus, si frater eius centum ex arca sumpsit, fundum præcipito:* ita vtile merit le-

nit duo exempla satis leuia, vsque illuc, nam & si in persona &c. vbi dicit quod sicut falsa demonstratio rei legatæ non nocet legato, ita nec falsa demonstratio in persona legatarij appõsita, dummodo de persona legatarij constet. Secundò dicit idem in falsa causa: scilicet quod non nocebit legato: de qua duo plana ponit exempla. secus autem si causa sit appõsita conditionaliter: quia tunc ita demum erit legatum vtile, si causa vera inueniatur. de quo ponit duo exempla. Tertiò dicit qualiter legatum dicitur relinquẽ sub modo. Viuianus.

i Emerit. hoc ita si rem expressè designo: alioquin secus esset: vt supra de auro & argen. lega. l. Quintus. §. j. & sic determino sequentem. §. quod autem. Hug.

k Valet. vt institui. de lega. §. si quis in nomine. Accursius.

l sumpsit. illud nõ. quod omnis demonstratio & causa continet conditionem non expressa specie in demonstratione, vel persona in causa: vt supra de auro & argen. lega. l. Quintus. & supra de dote præleg. l. j. §. sed & si dotem. Azo. & facit supra de libe. l. legauit. & j. de secun. tabu. l. si ita. §. sed omnia.

m vtile. nisi aliàs relicturus non erat: vt. j. eo. l. cum tale. §. fallam.

In his que.] CASVS.

Cum me sciẽte habetrem ex vxore mea liberos, eidem vxori legauit centum cum ipsa liberos habuerit: & postea decessi. nunc est questio inter eam & heredem meũ de quibus liberis videar sensisse: vtrũ de iam natis, an de nascituris: certè iuriscon. ex bono & æquo capit interpretationem, scilicet vt videar sensisse de futuris liberis: vt. s. eod. solemus. si autẽ heres meus diceret dictæ meę vxori, nõ fuit tibi legatum, & ipsa velit probare sibi legatum: debet hæc questio expediri secundum rationẽ stricti iuris, scilicet audiendo probationes, & faciẽdo ea quæ solent fieri in causis ordinariis. Viuianus.

g Incurrerent. vt mentis & verborũ eius interpretatio: vt. s. eod. l. solemus. & j. eod. l. si vir vxori. R. & supra de annu. lega. l. Mæuius. §. vxore. Io. & C. de lega. l. voluntatis. Hu. & supra de testa. tu. l. duo. & de re. dub. l. si fuerit. & l. cum in testamento. Accursius.

h Ex ipso testamento. vt legatorum vel fideicommissorũ relictõrum probatio: vt. s. de lega. ij. l. non aliter. & argu. s. de transac. l. de his. & facit C. de testa. l. non codicillum.

Demonstratio.] **CASVS.** Hæc. l. dicit principaliter tria. primò quod falsa demonstratio rei legatæ non impedit legatũ, & de eo ponit

pauit debitam sibi portionem in bonis liberti: id est dimidiam secundum hæc iura: vt instit. de succes. lib. §. sed nostra. & §. præcedenti. & sic ipse patronus habet dimidiam ab intestato. nam ruptum fuit testamentum per contra tabu. & ita patronus & Seius sunt coheredes nunquid Seius coheres patroni debet præstare ceterum dicto Gaio? & dicitur quod non, quia deficit conditio legati patrono ab intestato pro parte herede existente.

[SI A PRIMO.] Institui mihi heredes Primum & Secundum, & postea ita dixit: si Secundus heres non erit, Primus. xx. Titio dato. & si Primus heres non erit, Secundus. xx. Titio dato. & decessi. & Primus & Secundus extiterunt mihi heredes. certe non habebit amodo legatum Titius prædictus: quia deficit eius conditio. si autem alter eorum heres extiterit, & alter non, legatum debetur Titio ab eo qui heres extitit. hoc dicit vsque ad finem. Viuianus.

a Non debet. nec patronus: vt insti. de suc. lib. §. sed nostra.

b Si à Primo. facit infra de verborum obliga. l. si ita stipulatus fuero decem. in fine.

Non dubitamus.] **CASVS.** Si instituo te heredem, vel lego tibi sub turpi conditione, debet haberi pro non scripta, & consequeris hereditatem vel legatum. in quo numero turpiu conditionum sunt plerumque conditiones iurifurandi: vt si institui te heredem si iuraueris te ascendere Capitolium. nam etsi ista conditio habetur pro non scripta, teneris tamen ascendere Capitolium, & eris heres. quare autem dicat plerumque, in litera not. Viuianus.

c Remittendæ. vt. §. de condit. instit. l. conditiones. §. filius.

d Plerumque. plerumque adiicit: quia quandoque non remittitur: vt. j. eo. l. municipibus. & j. de manu. testa. l. si quis liber. & arg. §. de iureiur. l. iurifurandum. Accursius.

e Iurifurandi. vt. §. de condi. instit. l. quæ sub conditione.

Multum interest, conditio facti an iuris esset. nam huiusmodi conditiones, si nauis ex Asia venerit, si Titius consul factus erit: quauis impletæ essent, impediunt heredem circa adeundam hereditatem, quamdiu ignoraret casus impletas esse. quæ verò ex iure venient, in his nihil amplius exigendum, quam vt impletæ sint: veluti si quis se filium familiæ

f Facti. facti conditionem vocat quamlibet conditionem à testatore in institutione insertam, siue in dando, siue in faciendo. iuris autem vocat quoddam iuris statutum tacite intellectum: quo non

existente non potest adire: vt si paterfamiliæ est. nam filiusfamiliæ non potest adire sine iussu patris: vt supra de acquiren. here. l. si quis mihi bona. §. iussum. Item si tabulæ sint apertæ quando ex parte est heres: vt infra hac. l. & nota. hac. l. fieri vnam distinctionem inter tacitam & expressam conditionem. sic & aliàs: vt. j. eo. l. conditiones.

existimat, cum sit paterfamiliæ, poterit acquirere hereditatem. quare & ex parte heres scriptus, qui ignorat an tabulæ testamenti apertæ sint, adire hereditatem poterit.

Fideicommissum relictum in defectum conditionis quæ à iure remittitur, non debetur. Bar.

XXII. IDEM libro trigentesimo quinto Digestorum.

Quotiens sub conditione mulieri legatur, si non nupserit: & eiusdem fideicommissum sit, vt Titio restituat, si nubat: commodè statuitur, etsi nupserit, legatum eam petere posse, & non esse cogendam fideicommissum præstare.

Conditio non potest scindi, si pro solido potest impleri. Bar.

XXII. IDEM libro quadragesimo tertio Digestorum.

Qui duobus heredibus decem dare iussus est, & fundum sibi habere: verius est vt conditionem scindere non possit, ne etiam legatum scindatur. igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit: nisi alteri quoque adeunti hereditatem reliqua quinque numerauerit, aut illo omittente hereditatem, ei qui solus adierit hereditatem, tota decem dederit.

XXIII. IDEM libro quinquagesimo quinto Digestorum.

hoc corrigitur: vt in authen. de nup. §. quæ verò. colla. iij. in virgine dic vt. C. de indic. vidui. tol. authen. cui. Accursius.

m Cogendam. quia in pœnam nubentis fuit relictum: & facit infra ad Trebel. l. seruo inuito §. j. Accursius.

Qui duobus.] **CASVS.** Institui mihi heredes Titium & Seium, & Gaio fundum legauit sub conditione si prædictis heredibus. x. daret. & postea decessi. & postea dictus Titius adiit hereditatem meam, & ei dictus Gaius soluit quinque. nunc quærebatur, an pro ea parte esset adimpleta conditio, vt sibi partem fundi vindicare posset Gaius? & dicit quod conditionem scindere non poterit: nec vllam partem fundi vindicare, nisi alteri heredi reliqua. v. soluat. tunc autem poterit vindicare totum fundum. & sic per superiora patet quod nemo potest repudiare partem rei sibi legatæ, & partem agnoscere: vt & §. de leg. ij. l. neminem. & ad idem. §. de acquir. here. si solus. in princ. Viuianus.

n Habere. siue erat apud legatarium, siue ab herede dandus.

o vindicabit. & sic non prodest ad actionem, sed ad exceptionem opponendam quandoque prodest: vt supra si quis cau. l. si seruus. §. si plurium. & dic vt ibi. Item fallit quod hinc dicitur quando pars fundi est vsucapta. tunc enim conditionem scindere permittitur: vt. j. eo. l. qui heredi. §. si duorum. & facit infra eo. l. proximi. & l. cum fundus. & C. de condi. inser. l. si plures.

Iure civili.] Quidam habent, non impleri, sicut & ego habeo. & alij habent sine, non. secundum primam literam ita pone casum:

CASVS. Legauit Titio fundum valentem centum, si ipse Titius heredi meo daret decem, & decessi. certe interest heredis mei conditionem de. x. dâdis non adimpleri. & cum dicitur hinc quod

Ignoraret. contra supra de acquiren. hered. l. si quis extraneus. §. fin.

ADDITIO. Dic quod ibi putabat se institutum pure, cum esset institutus sub conditione, & conditio extiterit, & sic conditio erat purificata: hinc sciebat se institutum sub conditione.

h Acquirere. id est adire: vt supra de acquiren. hered. l. vj. §. j. in fine. & supra si pars heredi. pe. l. illud.

i Ex parte. supra de iur. & fact. igno. l. j. §. fina. & C. de iure delib. l. iij. hodie etiam clausis: vt. C. de cad. toll. §. j. & facit ad. l. s. de acquir. hered. l. heres. & l. qui putat.

Q. votiens.] **CASVS.**

Legauit Titio mulieri centum sub conditione, si non nupserit. deinde sub contraria conditione rogauit eam decem legatum Seio restituere: puta si ipsa nupserit. & decessi. & postea ipsa nupserit Gaio. nunquid dictum legatum consequetur? & certe utique: nec etiam cogetur restituere illud legatum dicto Seio. Viuianus.

k si nubat. secus si eiusdem fidei committat restituere si non nubat: vt supra de lega. iij. l. non dubium.

l Possit. quia conditio sperneda est quæ viduitatem inducit mulieribus: vt. j. eo. l. cum ita.

a] De hoc legato per verba, si nubat. & an faciat conditionem etiam aliam non nupta decedente, ita quod legatum veniat ad heredes: vide latè per Barro. Dy. Aug. & communiter omnes in l. Titio centum §. Titio genero. j. de cõdi & demõ.

si per eum heredem stetit quo minus Titius pareret conditioni prædictæ, pro impleta, debet haberi, & sic tenebitur fundum Titio dare. & quod dixi in legato, posset poni in institutione heredis, & etiam in stipulatione. & de stipulatione ita pone exemplum: Promisisti mihi fundum valentem centum, si darem tibi decem.

Repetitur huiusdem verbis in l. Iure civili. j. de reg. iur. vbi Vlpia. tamē tribuitur ex libro eius 77. Aug. lib. 4. c. 17.

* Vide Ant. Aug. lib. 3. cap. 18.

certo tua interest quod ego non impleam conditionem dādo tibi decem. tamen si per te factū sit quo minus dem tibi decē, puta quia noluit accipere: ego stipulator videor adimplessē conditionem de decem tibi dādis. & fundum a te petere possum. Si autem non habeas in litera, non ita pone casum: Legavi Titio fundū, si ipse Titius Sempronio daret decē. postea p. Sempronium factū est quo minus Titius daret ei. x. puta quia noluit accipere. certē perinde est ac si esset paritū conditioni. & idē potest dici in institutione & in stipulatione: circa quā stipulationē ita pones exemplū: Titius pmisit mihi decem, si irem Romā. & postea impedit me ire Romā. certē perinde est ac si iuissem. & ita ab eo dicta decem petere possum. & ita hæc. l. est plana. Viuianus.

a Non impleri. aliās est, non impleri: vt quia heres qui nō vult dare legatū, impedit. ad quod est. j. de reg. iur. l. iure civili. & j. quando di. leg. ce. l. v. §. item si qua. & s. de ann. lega. l. Mæuia. in princ. & j. de statuli. l. statuliheros. in princ. & l. feruus. §. imperator. aliās deest non: & intelligitur de eo in cuius persona est implenda conditio consistens in dando vel faciendo. eius enim interest eam impleri, qui cōmodū inde sentit, & non onus. si ergo fiat per eum ne impleatur, pro impleta habetur: vt & s. de condi. insti. l. iij. Sed hæc regula non habet locum in eo qui debet implere conditionem vt capiat relictum: quia si stat per eum, nihil consequitur: vt s. eo. l. si Titius statuas. & j. eo. l. cum pupillus. & l. Titio cētum. §. si. ibi, quod si nolit & c. Accursius.

b Stipulator. puta si stipulatus sim. x. a te dari si Capitolium escendero, & tu promissor impedis me ascendere: pro impleta habetur conditio, secundum Ioan. & facit. C. de pign. act. l. si. & de anna. excep. l. vt perfectius. Sed arg. contra. C. de condi. infer. l. legatum.

ADDITIO Dic secundum Bart. quod ibi conditio deficit per casum: hinc per factum grauari.

Cvm vir.] **CASVS.** Vxori meæ Titia legavi fundum quādoque liberos haberet. postea ipsa a me diuertit, & me viuente accepit alium virum, & ex eo habuit liberos, & postea solutum fuit secundum matrimonium morte secundi viri, vel diuortio. & postea ipsa ad me rediit, & postea ego decessi non mutato testamento in quo ei legaueram. nunc ipsa petit fundum prædictū ab heredibus meis. Certē ipsi non debent ei dare dictum fundum: quia non intelligitur expleta conditio sub qua ei dictum fundum legavi: quia non est verisimile me dehis liberis sensisse, qui me viuo fuissent suscepti ab alio. Viuianus.

c Quod. id est quia. Accursius.

d Fuissent. facit. j. e. l. si vir. & l. seq. & facit. j. qui & a quib. l. matrimonij. & s. de aur. & argen. leg. l. iij. & s. de pac. do. l. inter virum.

Hæc scriptura.] **CASVS.** Legavi tibi fundum, si. xx. dederis Titio, aut iuraueris ire Romam. certē licet habeat conditio

ista duas partes, tamen vna est conditio alternatiua, & sufficit vnā partē eius impleri: & si cupias adimplere illā partē de eundo Romam, remittitur tibi sacramentū, & sufficit te ire Romā. vnde si feci te heredē, vel tibi legavi, si. x. te Titio dare, aut monumentū facere iuraueris: habebis hereditatē in primo casu, & legatū in secundo impleta altera parte

conditionis iuramentū tibi remisso. [**CVM EADEM.**] Legavi Titio equū meū purē, & eundē equum legavi Seio sub cōditioe: & postea decessi, & postea deficit cōditio apposita dicto Seio legatario. certē dimidia legati quæ cōtingeret Seio si cōditio nō defecisset, adcrefcit dicto Titio cui purē idem equus fuit legat⁹: & etiam heredi eiusdē Titij, si ipse Titius mortu⁹ est, & eius hereditas adita est p. heredē suū. Et ita not. q. ius adcrefcendi trāsfit ad heredē. & quod dixi in legato, habet locum in institutione, puta si institui mihi heredē Titium purē, & Seium sub conditione.

Ius adcrefcendi transmittitur ad heredes. Bartolus.

Cum eadem res alteri purē, alteri sub conditione legatur: aut cum alter purē, alter sub conditione heres scriptus est: pars legati vel hereditatis deficiente conditione adcrefcit etiam heredi eius cui purē legatum vel hereditas data est, si tamen hereditas eius adita fuerit.

Si deficit exemplar, deficit exemplandum. Bartolus.

XXVII. ALFENVS Varus libro quinto Digestorum.

IN testamento quidam scripserat, vt sibi monumentum ad exemplum eius quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrii, fieret: nisi factum esset, heredes magna pecunia multare: & eum id monumentum Publij Septimij Demetrii nullum reperiebatur, sed Publij Septimij Damæ erat, ad quod

Celsus. §. idem ait. sed ibi vtraq; implenda est, scilicet in l. Celsus.

h Facturum. scilicet iurauit.

i Admittatur. etiam si non iuret. & facit. s. de condit. insti. l. quæ sub conditione. in prin. & de lega. iij. l. non dubium. §. j.

k Adcrefcit. id est non decrefcit: vt. C. de cad. tol. §. vbi autem. & §. si nō nemo. & facit. j. de suis & leg. here. l. si ex pluribus. & s. de vsuf. accre. l. idem & si. §. si mihi. & s. si pars hered. peta. l. iij. & j. eo. l. si separatim.

IN testamento.] **CASVS.** Titius instituit sibi heredes Seium & Gaium, & iussit eis facere sibi monumentū ad exemplū eius monumenti quod erat situm in quadā via quæ vocabatur Salaria, pro quodā qui fuit vocatus Publius Mæuius Septimius Demetrius: & ita dicebat testator: & si dicti heredes non facerent taliter dictum monumentum, iussit quod darēt nomine multæ siue pænæ. c. pone Sempronio. & postea decessit dictus Titius testator: & postea dicti sui heredes bene volebant facere monumentū, sed non inueniebāt aliquod monumentū Publij Mæuii Septimij Demetrii: sed inueniebant vnū monumentum Publij Mæuii Septimij Damæ: ad quod exemplum suspicabantur dicti heredes eum Titium qui fecerat testamentum, monumentum sibi fieri voluisse. vnde quærebant iidem heredes ad cuius monumentum se facere oporteret. & si nullum monumentum fecissent ob eam rem, quia non reperiebāt ad quod exemplum facerent: an tenerētur dicta pænā? vnde Vlpianus respon. eis, & dicit, si potest intelligi quale monumentum voluit sibi fieri testator, tale debet ei fieri: quamuis per scripturam testamenti hoc non possit intelligi. si autem nō potest intelligi voluntas testatoris, non tenentur soluere heredes dictam pænā Sempronio: quia non apparet ad quod exemplum iussit fieri

† Simile habetur in ca. cum dilecti. cum glo. super verbo, sub hac. extra de loca. conduc.

* multatentur.

fieri monumentum: tenentur tamen heredes facere monumentum secundum substantiam & dignitatem testatoris. Viuianus.

a *Suspiciatur.* id est suspicio erat, in vi passiu.

b *Num.* id est an. Accursius.

c *In scriptura.* scilicet testamenti non expressit illud. vel dic in scriptura, id est subscriptio ne monumenti quæ erat ibi, non erat ita ut testator dixerat.

d *Nullam.* innuit ergo alias habere locum pœnam. Sed contra supra de his quæ pœ. no. l. j. & instit. de leg. §. fin. Sed fortè speciale in hoc casu. vel ibi erat ius antiquum, secundum quod non valebat pœna.

e *Debere.* compelluntur autem pœnificali auctoritate: ut supra de petii herede. l. hereditas. & de an. leg. l. Quintus. non tamen committitur pœna: ut. §. dixit. & facit. j. eo. l. quæ cõdit. & l. qui bus. §. si. & §. de usufruc. leg. l. legatum ciuitati. & supra ad Sila. l. iij. §. si cõditioni. & §. de iureiur. l. non potest videri. & §. de vfu. l. pecuniæ. §. fin. Sed argu. cõtra infra de consti. pec. l. j. §. eum.

ADDITIO Dic secundum Bar. hinc quod suppletur officio iudicis, licet obligatio deficiat.

Filia sua. **CASVS.** Sèpronius ita legauit filia suæ Attiæ: Si filia mea Attia nupserit arbitratu Lucij Titij, heres meus det eidem Attiæ centum. & postea dictus Lucius Titius decessit: & postea decessit Sempronius testator: & postea dicta Attia nupserit sine arbitrio Lucij Titij, eo quod erat mortuus idem Lucius Titius, ut dictum est. certè debetur ei Attiæ legatum prædictum. **TITIA VXOR.]** Titius ita dixit in testamento suo: Titia vxori

mea lego optionem seruorum meorum, ut. §. possit optare Philargyrum puerum seruum, & Agatheam ancillam qui mei erunt cum moriar. postea idem Titius testator vendidit ancillam Agatheam quæ habuit tempore dicti testamenti: & postea emit ancillas quas dicit: & vni ex his imposuit nomen Agatheæ: & postea decessit idem testator. nunc queritur, an hæc ancilla emptæ cui impositum nomen Agatheæ, videatur legata Titia vxori testatoris: & dicitur quod sic. **V.**

f *Deberi.* facit. j. eo. l. cum tale. §. rescriptum & §. de leg. j. l. turpia. **g** *videri.* sic. §. de donat. inter virum & vxor. l. si donatæ. §. si spõsus. & §. de exerci. l. j. §. sed & si præposuit. & §. de lib. & postu. l. ideoque & §. de leg. j. l. Stichum ex te. & de leg. iij. l. vxorem. §. testamento. Sed arg. contra. §. de testamen. l. heredes. §. si quid post. & §. de adimen. lega. l. cum seruus. & §. de pign. l. fideiusor. §. Lucius. **ADDITIO.** Dic quod ibi fuerunt obligata mancipia certa: idè obligatio non extenditur ad redempta postea: hinc autem non legabantur certa de præsentibus, secundum Dynum & Bar. & eodem modo responde ad. l. cum seruus. §. alleg.

Hæc conditio. **CASVS.** Legauit Titio centum si in Capitolium ascenderit, & decessit. certè ita demum potest Titius petere legatum, si ascenderit Capitolium cum primùm potuerit. Viuius.

b *Cum primùm.* post mortem testatoris: ut. §. eo. l. ij.

i *Ascendere.* aliter si sit stipulatio concepta in non faciendo: quia tunc quando defuit posse fieri, nisi in casibus. iij. ut infra de verbo-

rum obliga. l. ita stipulatus. §. Sabinus. Item & in legato secus, scilicet si in non faciendo est conditio: quia statim datur præstita cautione Muciana: ut supra eo. l. Muciana. & hoc vbi imponitur legatario: sed in herede idem indistinctè, secundum Azo. ut probatur infra titu. j. l. j. §. item si ita legatum.

his vni Agatheæ nomen imposuit. Quæsitum est, an hæc legata videretur. Respondit, legatam videri. **†**

Conditio potestatiua facilis debet impleri statim cum potest. Bartolus.

XXIX. IULIANVS libro primo ad *Vrseium Ferocem.*

Hæc conditio, *Si in Capitolium ascenderit: sic recipienda est, si cum primùm potuerit Capitolium ascendere.*

Coniunctis re portio adcrefcit sine onere. Bartolus.

XXX. IDEM libro primo ex *Minicio.*

Si separatim mihi totus fundus pure, tibi sub conditione legatus fuerit, & tu decesseris antequam conditio extiterit: non habeo necessitatem implere conditionem: utpote cum etiam si conditio defecerit, pars quam vindicaturus eras, mihi adcrefcit.

Si conditio mixta deficit per casum, deficit relictum: secus si per alium in cuius personam conferatur, fuerit impedita. Bartolus.

XXXI. AFRICANVS libro secundo *Questionum.*

In testamento ita erat scriptum: *Stichus & Pamphila liberi sunt:*

† *Si in matrimonium coierint, heres meus his centum dare damnas esto.* Stichus antè apertas tabulas decessit. Respondit, partem Stichi defectam esse, sed & Pamphilam defectam conditione videri, ideoque partem eius

cho, inde dictum legatum remanet apud heredem testatoris. Sed quid si Stichus & Pamphila viuunt, & Stichus non vult eam accipere in vxorem, ipsa autem est parata: certè ipsa debet habere suam partem legati: Stichus autem amittit suam. Et quod dictum est quædo legatum est duobus, si in matrimonio coierint: habet locum etiam si vni eorum tantum sit legatum si acciperet alterum. Viuius.

m *Conditio videri imò videtur quod non: ut supra de an. lega. l. an nua. j. respon. arg. contra.* Solu. speciale est ibi in alimentis. sed & in eis distinguitur: ut infra eo. l. illis. Item ad idem est cõtra sup. de condi. insti. l. quæ sub conditione §. quoties. ibi, mortuo autem, &c. Solu. cum sub conditione quid mihi relinquatur, refert vtrum pender ex facto meo tantum: ut si manumifero seruum, si ascendero Capitolium. aut ex facto meo & alieno: ut si contraham cum illa, vel si morer cum illa, vel si dem ei decem. In primo casu si casu impediatur, totum consequatur, ut ibi, nisi sim in mora manumittendi: ut in fra eo. l. pe. §. j. Si impediatur per alium, nil consequor: sed impediens libertatem tenetur secundum qualitatem delicti, vel. l. Aquilia, vel furti, vel actione in factum: ut supra ad legem Aquil. l. indè Neratius. §. idem Iulianus. & de condic. fur. l. iij. & de condic. ob cau. da. l. iij. §. fin. & infra eo. quibus diebus. j. respond. sed illo non existente soluendo fortè æquum erit me ad relictum admitti: ut. §. de eo per quem fac. est. l. si. In secundo casu, si impediatur casu meo, nihil consequor nisi in casibus: ut hinc, & j. eo. l. cum ita datur. & l. Titio. §. antè. & §.

Si separatim. **CASVS.**

Titius legauit mihi fundum Titianum pure: & postea legauit tibi eundem fundum sub conditione, & decessit. & postea tu decessisti ante quam impleteretur conditio apposta tuo legato. certè debeo habere totum fundum: nec est mihi necesse implere conditionem. nam & si te viuente dicta conditio defecisset, remanet pars mihi vna fundi quæ vindicaturus eras si te viuente conditio extitisset. Viuius.

† *Defecerit.* te viuente.

k *Adcrefcit.* id est non deminuat: ut. C. de ca. du. tol. §. vbi autem. sic. §. eo. l. hæc scriptura. §. fin. Vel dic adcrefcit ut auferri non possit: quod in idem recidit, & facit supra de hered. institu. l. si sub conditione.

l *In testamento.* **CASVS.**

Ita scripsit Titius in testamento suo, Stichus & Pamphila serui mei liberi sunt. & si in matrimonio simul coierint, heres meus his. c. dānas esto dare. & postea decessit dictus testator. & postea Stichus prædictus decessit antè apertas tabulas dicti testamenti. numquid heredes eiusdem Stichi debent habere partem legati quæ contingeret Stichum si viueret, & acciperet in vxorem Pamphilam? Et dicitur quod non: sed si Pamphila nihil de dicto legato habere potest quia per casum fortuitum factum est quod minus ipsa possit nubere Sticho, inde dictum legatum remanet apud heredem testatoris. Sed quid si Stichus & Pamphila viuunt, & Stichus non vult eam accipere in vxorem, ipsa autem est parata: certè ipsa debet habere suam partem legati: Stichus autem amittit suam. Et quod dictum est quædo legatum est duobus, si in matrimonio coierint: habet locum etiam si vni eorum tantum sit legatum si acciperet alterum. Viuius.

† Secus est si papa alicui delegat non sub nomine dignitatis, sed sub nomine proprio: quia successor illius non cognoscat: ut in cap. quoniam abbas. cum gl. i. in me. extra de offic. deleg. **†** Quidam hic addunt negationem quum desit Flor. & in omnibus & manusc. & impressis.

de condic. cau. da. l. iij. §. fina. & §. de an. lega. l. Seio. j. respon. & §. eodem. l. illis. Item quādoque partem consequor, si pro parte impleatur conditio quæ in duos erat collata: vt. §. eodem. l. penul. §. item. Item si impediatur per alium in cuius persona est conditio, totum consequor, vt hīc. Illud no. quod nullo casu & nullā conditione quid cōsequor, si ster per me: vt hīc, & §. de conditio. institu. l. finali. In casuali autem conditione, si casu deficiat, certum est me non admitti. In mixta dico idem, siue per casum, siue per alium deficiat: quia non pendet ex facto meo tantum: vt. C. de institu. & substitu. l. si pater. secūdm Ioan. & facit. C. de condit. infer. l. legatum.

^a *Debetur.* sic. C. de institu. & substitu. l. j. & §. quando di. lega. ce. l. v. §. item si qua. & §. de an. lega. l. Mæuia. j. respon. Item facit. §. de statulib. l. seruus. §. imperator. & §. de manumif. testa. le. qui filium.

Q *Vamuis.* CASVS.

In testamēto meo dedi libertatem Stichō seruo meo, si rationes reddiderit earum rerum mearū quas administrat, & decessi. postea heres meus traxit rationem cum dicto Stichō: & cum in veritate deberet restituere Stichus nomine reliquorum. le. heredi, fuerunt per culpam & ignorantiam vtriusque in communi concordia, quod Stichus nō debebat restituere nisi. xxv. non autem per fraudem Stichī: & ita Stichus soluit heredi. xxv. tantū nunquid erit liber? Et dicitur quod sic. Viuianus.

^b *Soluere.* inspecta verbi propria significatione, vt & tamen computet: & sic est mixta ex faciendo & dādo: vt. §. eo. l. cum seruus.

^c *Erraret.* idem credo sinō erret, sed bene sciat minus solui, dum tamē seruus bona fide faciat. & facit. C. de transac. l. præses. & §. de iureiu. l. eum qui. §. in popularibus. & infra de fideicommiss. l. si purē.

F *Alfa demonstratio.* CASVS. Ita dixi in testamento meo: lego Titio fratri meo centum, vel instituo mihi heredem Stichum fratrem meum, cum in veritate non esset meus frater, & ego hoc sciebam. certē dicta falsa demonstratio nihil legato vel institutioni nocet. Sed quid si legauit Titio simpliciter, vel institui mihi heredem Titium simpliciter, & quidam Titius dicat quod ego sensi de eo, & alius Titius dicat quod ego sensi de eo? Certē ille Titius qui probauerit me sensisse de se, admittetur, & non alius. [SEDS I C VI.] Quatuor seruos meos manumisi: & sic sunt facti omnes mei liberti. postea vnus eorum puta Stichus accepit ab imperatore ius anulorum aureorum, & ita habetur pro ingenuo quoad multa: vt infra de iure anu. aur. l. pe. postea ego feci testamentum: & in eo ita dixi: libertis meis lego. c. nunquid veniet dictus Stichus ad legatum cum dictis aliis tribus libertis? & dicitur quod sic. nam per accept. anulorum aureorum honor eius Stichī est auctus, & non conditio mutata. [S I Q V I S.] Ita dixit Seius in te-

stamento suo: lego equum meum Titio si erit meus dictus equus tempore mortis meæ. & postea alienauit equum, & postea decessit. nunquid debetur Titio equus, vel eius æstimatio? & dicitur quod non. Sed quid si ita dixit dictus Seius, Stichum & Pamphilum Titio do lego si mei erunt cum moriar. & postea alienauit Stichum pone, & postea decessit. nūquid poterit legatarius vindicare Pamphilum? & respon. quod sic. nam licet testator dixerit in plurali, si mei erunt cum moriar &c. pro eo accipi oportet, ac si separatim dixisset hoc modo: Stichum lego Titio si meus erit cum moriar. & eidem Titio lego Pamphilum, si meus erit cum moriar. Accursius.

xxxiii. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

Falsa demonstratio neque legatario neque fideicommissario nocet, neque heredi instituto: veluti si fratrem dixerit, vel sororem, vel nepotem, vel quodlibet aliud. Et hoc ita iuris ciuili ratione, & constitutionibus diuorum Seueri & Antonini cautum est. Sed si controuersia sit de nomine inter plures: qui probauerit sensisse de se defunctum, ille admittetur. ^f

Augmētum dignitatis non extinguit legatum. Bartolus.

Sed si cui quasi liberto, id est inter libertos legatum fuerit: nō idcirco legatum amittit, quia postea anulos ab imperatore acceperit. ^g Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Vna pluralitas geminat plures singularitates. Bartolus.

Si quis legauerit rem ita, Si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inuenitur: nec æstimatio eius legari videbitur. Quid ergo si quis ita scripserit, Stichum & Pamphilum Titio do lego si mei erunt cum moriar: & vnum ex his alienauerit? an vel alter possit à legatario vindicari? Placet vindicari. nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atque si separatim dixisset, Stichum si meus erit cum moriar. ^{*}

Demonstratio fit per expressio- nem qualitatū rei demonstratæ. Bartolus.

xxxiiii. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

ⁱ *Dixisset.* Not. pluralem numerum geminare significationē singularis. sic. §. si quis cau. l. si plurium. §. j. & C. fami. erciscum. l. quoties. & de condi. infer. l. si plures. & §. de heredi. institu. l. hoc articulo, & l. paterfamiliās. & de nego. gest. l. ij. §. si negotium. Argu. cōtra. §. de pig. act. l. si necesse. §. si annua. & C. de impu. & aliis substitu. l. quamuis. & l. cum quidiam. & facit ad. §. §. de condit. institu. l. ij. & de lega. ij. l. Stichum. & de leg. iij. l. qui concubinā. §. Stichus. & de heredi. institu. l. talem. §. fina. & de rebus dubi. l. quoties libertis. Accursius.

Nominatim alicui. CASVS. Hæc lex dicit quod nihil interest vtrum leget testator nominatim Lucio Titio, an in legato eidem Lucio Titio non nominet eum, sed significet se ei legare per aliquam demonstrationem ipsius corporis Lucij Titij: vel etiam per demonstrationem artificij ipsius Lucij Titij: vel officij, vel necessitudinis, vel adfinitatis ipsius Lucij Titij. & est ratio: quia tales demonstrationes pro maiori parte funguntur vice nominis. si autem certum sit cui legare voluit testator, non nocet legatario etiam si testator falsam demonstrationem apposuit in legando

Stichum pone, & postea decessit. nūquid poterit legatarius vindicare Pamphilum? & respon. quod sic. nam licet testator dixerit in plurali, si mei erunt cum moriar &c. pro eo accipi oportet, ac si separatim dixisset hoc modo: Stichum lego Titio si meus erit cum moriar. & eidem Titio lego Pamphilum, si meus erit cum moriar. Accursius.

^d *Nocet.* vt & §. eod. l. demonstratio.

^e *Si fratrem.* non errando, sed ex certa scientia: vt & §. de hered. institu. l. nemo. §. j. aliās nil valeret: vt. C. de fal. caus. adiec. l. j. & C. de heredi. institu. l. si pater. & C. de testa. l. neque professio. quæ sunt cōtra. Sed argu. contra. huic solutioni. §. de cōdic. inde. l. in summa. §. id quoque. Item cōtra supra de hered. institu. l. fina. Sed ibi fuit falsa causa, hīc demonstratio. ad quod est infra eod. l. cum tale. §. falsa. Item contra. §. de lega. ij. l. Titia. in principi. Solu. ibi. Item facit. §. de an. lega. l. Titia. §. fina. Accursius.

^f *Admittetur.* facit. §. de hered. institu. in tempus. §. fina. & de testa. tutel. l. duo. & §. de lega. ij. l. viij. §. si inter. & quod ibi not.

^g *Acceperit.* non enim definit libertus esse quo ad plura: vt hīc, & §. de iur. aure. anu. l. j. & §. de bonis liber. le. etiam in principi.

^h *Austus.* facit. C. de adop. l. cum in adoptionis. & facit. §. de adoptionib. l. per adoptionem. Accursius.

Concor. cū iadudū. de præben. & c. vt priuilegia. de priuile. & c. exhibita. de in di. & c. signi ficauit. de appel. & r. di. omnes leges. i. omnis lex.

Vulgo ad dicitur, Pamphilum si meus erit cum moriar.

* reddiderit sic. §. l. non solum. §. is qui reddere §. de lib. le. l. R.

gando. Et scias quod differentia est inter conditionem, & demonstrationem: quia demonstratio ostendit plerumque rem factam, conditio autem ostendit rem futuram. Viuianus.

a Plerumque fallit enim quandoque: vt. j. ad Trebell. l. quoties. & l. nonnunquam. & facit. s. si certum pe. l. certum. & s. de hered. instit. l. l. quoties. §. si quis nomen. & le. his verbis. §. fin. Accursius.

b Plerumque. nam quandoque fallit: vt. s. de le. j. l. vj. & l. si sic. sed tunc non demonstrationis vice, sed conditionis ponitur: vt ibidem dicitur.

Leuissima. **CA-SVS.**

Testator reliquit libertatem seruo suo sub pluribus conditionibus separatim positus: vt. j. de ma. testa. quod vulgo. puta quia dixit. Stichus seruo meo relicto libertatem si nauis ex Asia venerit. postea in alia parte testamenti dixit: relinquo eidem seruo libertatem si dederit Titio. x. tertio dixit: relinquo eidem seruo libertatem si tetigerit cœlum digito. certè spectanda est leuissima conditio: vt infra de manu. testa. in libertatibus. quæ autem dicatur leuissima, vult hic dicere, id est ea quæ ad libertatem facilius seruum perducit, quamuis per naturam grauior & durior sit conditio vna apposta, quæ alia conditiones appositæ. quamuis enim per naturam impossibilis sit conditio dicta, si tetigerit cœlum digito &c. tamen eam accipiemus, quonia per eam potest leuiter seruus ad libertatem peruenire, cum habeatur pro non adiecta: vt. s. eodem. l. obtinuit. Viuianus.

c *Leuissima.* testator reliquit libertatem sub pluribus conditionibus separatim positus: vt. j. de manumif. testa. l. quod vulgo. nam accipitur quæ ad libertatem perducit, vt hic, quæ facilius & melior est seruo: vt. j. de manumif. testa. l. in libertatibus. & infra eod. l. quod traditum.

Publius Mæuius. **CA-SVS.** Publius Mæuius fecit testamentum, & in eo instituit sibi tres heredes pone, & postea ita in eodem testamenti dixit: Quisquis mihi heres heredesve erunt, do, lego, fideique eorum committo vt dent Gaio Seio sororis meæ filio. cccc. in honorem consularis, id est si consul designabitur. postea viuo testatore dictus Gaius fuit designatus consul, & professus fuit se recepturum munus dicti consularis. & postea ex kalendis Ianuarij, sicut moris erat, ingressus fuit consularum, & postea decessit dictus testator. nunc dictus Gaius Seius petit ab heredibus testatoris dicta. cccc. & heredes dicebant se non teneri, eo quod conditio fuit impleta viuenti testatore. Respon. tamen hic quod nihilominus debentur ei. cccc. **[TITIA CODICILLIS.]** Titia fecit testamentum, in quo sibi instituit heredem filium suum impubere: & pone Septiciæ reliquit duo prædia Titianum & Scianum pone. & postea fecit dicta Titia codicillos in quibus ita cavit: peto Septicia vt filio meo cum annorum. xvj. erit, restituas prædia quæ tibi reliqui in testamento meo. & si filius meus non impleuerit. xvj. an. peto vt reddas dicta prædia, & restituas Publio Mæuius, & Gaius Cornelio: & non dixit vtrum statim mortuo filio, an

verò post. xvj. ann. & postea decessit dicta Titia, & postea decessit dicta Septicia legataria prædiorum, & habuit duos heredes pone. & postea cum dictus filius Titia haberet. xv. an. & non plus, decessit ipse puer, & ita antequam esset. xvj. ann. nunc Publius Mæuius, & Gaius Cornelius prædicti petunt fideicommissum dictorum prædiorum sibi dari per heredes dictæ Septiciæ, & incontinenti antè. xvj. an. completum: & hoc idè quia verba testatrix videntur repræsentrare fideicommissum prædictum, vt ipsi dicebant: quia verum est filium Titia non impleuisse. xvj. ann. nec amplius posse peruenire ad. xvj. ann. sed respon. quod non possunt statim petere. nam non est verisimile vt testatrix voluisset trāsferre id fideicommissum prædiorum ad dictos substitutos filij maturius, id est citius quàm ad dictum filium si viueret. nec obstat huic responsioni quod Septicia decessit antequam puer testatrix: quia & si prædictus puer viueret, non prius possent conueniri à puero heredes Septiciæ, quàm possent conueniri Septicia si viueret. Accursius.

ita cavit: *A te peto Septicio, vt filio meo cum annorum sexdecim erit, eadem prædia restituas. quòd si filius meus sedecim annos non impleuerit, peto vt reddas ea restituas Publio Mæuius & Gaius Cornelio.* Quæro, cum Septicia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens **b** defunctus sit, an repræsentratur **b** fideicommissum quinto decimo anno impleto: & heredes Septiciæ restituere id Publio Mæuius & Gaius Cornelio debeant. Marcellus respondit, Septiciam ius quod in his prædiis habuisset, heredi suo reliquisse. etenim videri contra voluntatem testatrix repræsentracionem fideicommissi desiderari, vt amplius ad substitutos perueniat, quàm ad puerum peruenire vel à Septicia vel ab heredibus potuisset. **E**t verba quidem videntur repræsentrare **i** fideicommissum: sed non est verisimile, vt maturius voluerit testatrix ad substitutos id trāsferre: **k** nec quicquā mutat, quòd Septicia antè decessit. nam & si puer viueret, non prius Septiciæ heredes, quàm Septicia possent conueniri.

Licet deficiat onus legatario iniunctum, legatum non deficit. Bartolus.

XXXVII. PAVLVS libro singulari ad legem Fusciam Caninianam.

Si quis eum **†** quem ipse manmittere non poterat, legauerit ita, vt eum legatarius manmitteret: etsi à legato non repellatur, **†** non est compellendus vt manmittat: quoniam toties

& substitui. l. si quis.

g Agens. id est habens.

h Repræsentratur. id est debeat dari statim antè. xvj. ann. completos. Accursius.

i Repræsentrare. prima facie: quia verum est filium non impleuisse. xvj. annum, nec amplius ad. xvj. an. peruenire posse.

k Trāsferre. facit infra de verbo. obliga. l. in illa stipulatione. & s. de vsur. l. si stipulatus. & s. eod. l. filia suæ. §. j. Sed arg. contra. j. de iure filici. l. fiscus Accursius.

Si quis eum. **CA-SVS.** Titius instituit me heredem, & damnauit Stichum seruum suum vt ad libertatem peruenire non possit. & ita ego non poteram manmittere dictum Stichum: vt. C. de iis qui non pos. ad liber. perue. l. ij. postea ego decessi, & legavi prius dictum Stichum Seio ita vt eum manmitteret. certè habebit Seius seruum, non tamen cogetur eum manmittere. & est ratio quare non cogitur eum manmittere: quia toties compellitur legatarius facere secudum voluntatem meam testatoris, quoties nihil sit futurum contra legem manumissio autem dicti Stichi erat contra legem. Itam est ratio quare habeat legatum serui Seius, quonia magis eundem Seium legatarius volui ego testator habere aliquod commodum ex legato serui, quàm heredem meum. Viuianus.

l RePELLATUR. immò videtur repelli: vt. s. de lega. ij. l. si quis quos,

etiam si non possent conueniri à puero heredes Septiciæ, quàm possent conueniri Septicia si viueret. Accursius.

d Edidit. id est professus est se suscepturum. Accursius.

e Ianuariis. hoc idem videtur posse probari in authen. de consuli. §. hoc autè à nobis. Item ad hoc quod primò fiat designatio, postea susceptio, est. C. de municipi. l. j. Sed arg. contra. C. de aduo. diuer. iudic. l. per hanc. §. sexcenti. vbi innuitur quod kalèdis Aprilis: sed fortè secundum diuersa tempora. & facit institui. de lega. §. illud. Accursius.

f Deberi. quia etiam viuo testatore potuit impleri: vt. C. de institui.

† Ista lex facit ad hoc quod falsus modus vel causa legatario apposta non vitiat illud: vt per glo. in l. si cui te. s. de pac. & in l. l. & ibi glo. & Cy. C. de falsa causa adie. legato.

Facit ad hoc Bal. in rub. C. de institui. & substitui. sub cōdi. factis.

Gladiatorium aut theatricalium. qua in interpretatione fallitur. Accursius.

quæ est contra. Solu. hinc non poterat: quia in fraudem creditorum fieret: ut supra de legatis. j. l. seruum filij. §. si idem. ibi omnino. Vel secundum Bul. ibi manumissio & actus manumissionis, hinc manumissio tantum est prohibita. vel ibi propter serui delictum, hinc propter manumittentem. Vel ibi erat ut minister: ut & supra de legatis. ij. l. si quis Titio. hinc ut legatarius. Accursius.

a Habere. plus enim & tempore accipitur. Azo. & facit institui. de dona. §. j. & supra de auro & argen. lega. l. fina. §. fina. Accursius.

* aliquod.

S I ita scripsero.] **CASVS.** Ita scripsi in testamento meo: quantum codicillis legauero Titio, heres meus eidem Titio dato. & postea feci codicil. & in eis legauero dicto Titio centum, & decessi. nunc queritur, utrum dicta decem debeantur Titio ex testamento, an ex codicillis? & dicitur quod ex testamento. nam & apud veteres talia legata fuere in testamentis relicta, quantum ei puta Titio per epistolas scripsero, tantum heres meus ei dato. Item quantum ex alia actione detraxero. i. a debitore meo exegero tantum heres meus dato Titio. quæ quidem duo genera legatorum debentur Titio predicto ex testamento. Viuianus.

b Titio. subau. heredes dato: quod est in fine.

c Detrahero. i. a debitore exegero. & facit ad. l. §. de here. insti. l. affe & de condit. insti. l. institutio talis. & C. de codicil. l. j.

Q Uæ conditio.] **CASVS.** Institui mihi heredes Titium & Seium, & substitui eis Gaium & Sempronium. & postea ita dixi, cuiusque hereditas mea deferretur, ita sit mihi heres, si Martino decem dederit. & decessi. certè siue dicti instituti velint hereditatem, debent dare Martino. x. siue nolint eam habere, & substituti velint eam habere, debent iidem substituti dare dicto Martino. x. quia, ut dicit litera, alia est conditio quæ ad genus personarum & c. si autem dicta conditio dadi. x. M. sit adiecta tantum institutis, vel tantum substitutis, illi tantum debent eam implere.

[**CVM ITA.**] Ita scripsi ego Bono. in testamento meo: Volo per heredes meos fieri in foro. i. in loco ubi redditur ius, puta in palatio communis, vna statuam pone in mea memoria. & non dixi in quo foro, utrum Bo. vel Mutine, vel Imole, vel quo alio. certè si non appareat post mortem meam de quo foro sensi, debet fieri statua in foro Boni. Viui.

d Ad genus. id est generaliter ad omnes personas institutas: ut si facta institutione & substitutione ita dicat, cuiusque hereditas mea deferretur, ita sit heres, si Titio decem dederit. Azo.

e Institutos. & substitutos: non autem ad venientes ab intestato: ut arg. de vulga. subst. l. qui liberis. §. hoc autem.

f Ad certas personas. scilicet omnes eiusdem gradus.

g Gradum. & omnes personas eiusdem gradus forsitan, & si deficient portio sit pro non scripta: ut C. de ca. tol. §. his ita. & supra de leg. j. l. ciuitatibus. §. Lucius. Azo. licet aliud sit in legato: ut C. de ca. tol. §. in primo. Et distingue si conditio est apposta in omnibus personis heredum, transit cum onere: siue pro non scripta, siue in causa caduci, siue caduca sit pars deficiens. Si autem omnibus, & tunc aut in omnibus eiusdem gradus, & tunc idem ut alij eiusdem gradus impleant. Si autem non omnibus sed quibusdam de eo gradu sit adiecta conditio, si quidem est non scripta, differt hereditas quæ vadit cum onere (ut & dixi) a legato quod non transit secundum H. Sed quidam dicunt etiam in hereditate non transire cum onere: ut in. d. §. in primo. Sed est arg. contra. d. l. ciuitatibus. sed dicunt quod & ibi fuit appositum in personis omnium onus. Si autem alio modo deficiat relictum hereditatis vel legati, ut in causa caduci vel quasi caduci, vadit cum onere: ut C. de ca. tol. §. pro secundo. & §. si autem. in eo quod dicit, simili modo & c. siue re & verbis, siue verbis tantum sint coniuncti. si autem re tantum, non vadit

cum onere: nec dicitur decrescere, sed nec ad crescere: ut C. de ca. du. tol. §. si verò. & facit. §. de heredi. insti. l. sub conditione. & supra eo. l. si separatim. Accursius.

h scriptum. secus in stipulatione quæ non valet si certus locus non est: ut infra de verborum oblig. l. qui insulam.

notas personas pertineat, eam existimamus totius esse testamenti, & ad omnes heredes institutos pertinere. at quæ conditio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum dumtaxat gradum, quo hæ personæ institutæ fuerunt.

Si locus loci in testamento non adscribitur: subintelligitur locus ubi testator domicilium habuit. Bartolus.

Cum ita in testamento scriptum erat, *ut aliquid in foro fiat*, neque adscriptum erat in quo foro: Labeo ait, si non appareat quid mortuus senserit, in eius municipij foro faciendum, in quo is qui testamentum fecerit, domicilium habuerit. quam sententiam ego quoque probo.

Dies impedimenti non computantur in termino. Bartolus.

XL. IDEM libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

Q Vibus diebus vicinus tuus te via publica, cum ad pa-

penfam quam in fundum Seianum feci, heredi meo dederit, heres meus eidem Publio Cornelio dato dictum fundum Seianum. & postea decessi. nunc queritur, an dictus Publius Cornelius debeat dare heredi expensas predictas, & etiam predictum fundum si vult fundum? & Cascellius dixit quod sic, & malè. Ofilius autem & Iul. dixerunt, & bene, quod solos sumptus siue expen. debet dare heredi. & in dictis sumptibus non debet heres computare sibi fructus quos percepit ex dicto fundo, imò retinet sibi præcipuos.

[**QVIDAM TITIO.**] Seius fecit testamentum, & in eo legauit Titio. c. & pluribus alijs legauit similiter. postea infra in eodem testamento ita iussit, quas pecunias cuique legauit, eas heres meus dato si mater mea moritur. i. morietur. & postea decessit dictus Seius testator viuente dicto Titio cui. c. legauerat, & viuente dicta sua matre. & postea decessit dictus Titius legatarius viua dicta matre testatoris, & habuit heredes Titius Petrum & Martinum pone, & postea decessit dicta mater testatoris. queritur, an dicti heredes Titij debeant habere dictum legatum de. c. & dicit Ofilius quod sic. & reddidit talem rationem, quia dictum legatum non fuit relictum Titio sub conditione, imò fuit relictum pure, & postea fuit adiecta dies soluendi. si non fuit conditionale, ergo legatarius transmittit ad heredes suos petitionem ipsius legati. Sed certè ratio ipsius Ofilij est falsa, & per consequens est falsum dictum suum.

nam bene fuit dictum legatum relictum sub conditione: & ideo legatarius qui decessit ante conditionem existentem, non transmittit ad heredes suos: & bene dixi quod fuit conditionale: quia nil interest utrum ita scribatur per testatorem, quas pecunias cuique legauit, eas heres meus si mater mea moritur, dato. quæ quidem verba scripsit Seius testator in nostro casu, an verò ita scribatur per testatorem, nisi mater mea moriatur, heres meus ne dato. nam in primo casu sub conditione est datum legatum: in secundo autem est ademptum sub condi. [**DOMINVS SERVO.**] Titius faciens testamentum iussit Stichum seruum suum esse liberum, & postea eidem Sticho ita legauit: Heres meus dato Sticho seruo meo quæ testamento liberum esse iussi, quinque aureos quos in tabulis debeo eidem Sticho. & postea decessit. nunc queritur, an heres debeat dare dicto Sticho dictos quinque aureos: & quidam dixerunt, & malè, nihil seruo legatum esse: & adsignabant talem rationem, scilicet quia dominus seruo nihil debere potest. sed verius est quod debeantur eidem Sticho. & hæc videtur fuisse voluntas testatoris. [**QVI DOTALEM.**] Titius accepit in uxorem Seiam, & non habuit

i Domicilium habuerit. sic C. de episc. & cleri. l. nulli. & l. si quis ad declinandam. Accursius.

Q vibus diebus.] **CASVS.** Legauit tibi centum si usque ad decem dies ascenderes Capitolium, & decessi. postea cum velles ire ad ascendendum Capitolium, Titius vicinus tuus prohibuit te ire per viam publicam per tres dies qui fortè supererant de decem diebus predictis. tu tamen iuisti coram

iudice, & coquestus fuisti de vicino tuo tempore quo impediuit te, & per te non remansit quin eum remoueres ab iniuria quam tibi inferebat. nunc queritur, si tibi tres dies ut intra eos implere conditionem possis? & dicitur quod sic.

[**QVIDAM.**] Emi a Seio fundum Seianum pro centum pone: & postea causa meliorandi eum pone feci expensas in eum scilicet. xx. & postea in testamento ita dixi: si Publius Cornelius im-

Coor. cu isto. §. in quatuor loci loci esse in testamento ponendū, gl. in. quous cor dis. i. q. 7.

vniversali accepit. Vel dic de æquitate quod patet : quia dicit benignius ibi de rigore. Vel dic quod hic à fideicommissario accepit. sed solue vt ibi.

a Quod dedit. causa implendæ conditionis.

b Non restitutam. & hoc est contra. d. l. de condit. institu. l. is qui. Solu. hic sponte adiit : ibi coactus. vel ibi gratia fudi tantum erant danda decem, hic pro tota hereditate. Accursus.

c Contra puto. quia seruus cõmunisvicera duorum sustineat : vt infra de stipula. seruo. l. j. §. cõmunis. sed si duobus esset legatū, per partes posset pareri cõditioni: vt infra eo. l. si quis legat. §. fina. & l. cui fundus & facit. §. eo. l. Plautius. §. item scinditur.

d vsucapta sit. viuo testatore, & sic alienata: ad quod est supra de leg. j. l. si ex toto. in prin. at si eo mortuo, imputatur legatario sua negligentia. Accursus.

e Pro parte. ac si partem alienasset, distinguitur: vt supra eod. l. Plautius. in fine.

f Legauit. id est prælegauit.

g Hereditariam. scilicet de centum.

h Tota decem. de sua bursa. nam antè non est heres, vt subiicit, & supra de cõditio. iustitu. si ita heres. aliud autem si sub modo: vt supra eo. l. quibus. §. fina. & de leg. i. j. si tibi legatū. & facit. §. famil. erciscun. l. e. heredes. §. fina. & de leg. j. l. ab omnibus. §. si Titio. & §. de stipu. ser. l. proinde. §. si seruus. & C. de his quæ sub mo. l. si.

Iulianus. CASVS. Titius debebat Seio decem : & ego institui mihi heredem dictū Titium debitorem, & legauit dicto Seio creditori heredis mei equū meū sub cõditione, si daret dicto meo heredi decem. & decessi. venit Seius legatarius, & liberauit heredem per acceptationem à dictis decem quæ heres ei debebat causa implendi conditionem legati sui. nunquid poterit petere legatum quasi impleuerit conditionem dandi decem heredi ? Et dicitur quod non, sed poterit petere quasi steterit per heredem quo minus ipse solueret ei decem, & ita quasi extiterit conditio. Viuianus.

i Extiterit. sic supra eod. l. iure ciuili. Est & alia ratio : quia non interest, numeratione, an per acceptationem ad eum peruenerit. §. de condic. ob cau. l. si mulier. & facit. §. eo. l. Mucianæ. in fi. & de statulib. l. si peculium. & de leg. j. si fundum. §. Titio. & C. de condit. institu. l. si mater.

S In diem. CASVS. Sticho seruo meo reliqui libertatem si daret heredi meo. c. in diem centesimum, & non expressi quando inciperent currere. c. dies. & certè ab adita hereditate mea incipiunt currere. & est ratio plana in litera. & quod dictum est in statulibero, habet locum in legatario, & in omni alio qui est iussus dare heredi. [SERVO LIBERTATEM.] Titius fecit testamentum, & in eo dedit libertatem Sticho seruo suo tali modo:

Stichus si meus erit, liber esto. & postea dedit ei legatum vel hereditatem non apposita aliqua conditione. & post eundem seruum vendidit Seio, & postea decessit dictus Titius. nunc queritur, an dictum legatum relictum vel hereditas relicta seruo sub conditione debeatur Seio nouo domino. serui. & vtrum iussu eius seruus

adire possit heredi. prædicta ? Et videtur quod non : quia videtur debere dici quod conditio apposita libertati, illa scilicet si meus erit & c. intelligatur repetita in hereditate, vel legato relicto, vel relicta eidem seruo sine cõditione: vt infra eo. auia. tēpore autem mortis nõ inuenitur dictus seruus esse testatoris sic, quia deficit conditio tacite repetita hereditati vel legato: ergo nõ debet seruus habere legatū vel hereditatem, & adquirere nouo domino. Respon. tamen hic quod dictum legatū vel hereditas debetur nouo domino, & iussu eius poterit adiri hereditas prædicta per seruum. & est ratio, quia in libertate dāda dicto seruo id expressit testator, id est illa verba, Si meus erit & c. vnde à cõtrario sensu si testatoris nõ erit seruus tempore mortis ipsius testatoris, impeditur liberatio. testatoris autè non fuit tēpore mortis eo quod eum alienauerat. ergo impedita fuit libertas. cū ergo ad nihil lata sit cõditio expressa circa libertatem, debet pro nulla haberi & circa legatum vel hereditatem: vt sic sine cõditione videatur esse datum seruo legatū vel hereditas: vnde ad nouum dominū debet pertinere, vt dixi. & idem esset si testator nõ expressisset dicta verba in libertate dāda, scilicet si meo erit & c. nam etiam tunc impeditur libertas propter alienationem serui. & hoc dicit ibi, quo futurū & c. & dic quo, id est cuius contrario, scilicet si meus non erit & c. siue ergo expressa sit dicta conditio per testatorem, siue non, semper est idem, scilicet vt per alienationem serui impediatur libertas, & subsequēter habeat nouus dominus hereditatem vel legatum prædictum : & ita apparet quod nihil operatur expressio dictæ conditionis. in multis tamē casibus operatur aliquid expressio, & hoc dicit ibi: sapenmero tamē & c. & hoc vult dicere hic. §. licet obscura sit litera. Viuianus.

Dare & remittere nõ est idem proprie. Bartolus.

XLV. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

Iulianus ait, si heredi legatarius cui sub conditione legatum erat, si heredi decem dederit: id quod ei deberet, heres accepto tulisset: non quidē videri conditioni paruisset, quasi dederit: sed quasi per heredem stet quo minus pareat, posse petere legatum, quasi extiterit conditio.

Dies apposita ad implendam cõditionem in persona heredis, incipit currere à die aditæ hereditatis.

XLVI. IDEM libro tertio ad Vitellium.

S I in diem exempli gratia centesimum imperatum est statulibero vt pecuniam solueret, neque initium tēporis eius quod futurum esset, adscriptum est, adita hereditate cedere dies incipit: quia absurdum visum est antè diem præterire, quàm is existeret quem oportet accipere. Et hoc in omnibus qui heredi dare iussi sunt, dicendum est. Igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum conditioni tēpus computabitur.

Si conditio expressa nihil operatur in principali, nec in eo operabitur ad quod per repetitionem porrigitur. Bartolus.

XLVII. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

Seruo libertatem ita dedit: Ille si meus erit, liber esto. legatum vel hereditatem sine conditione ei dedit, deinde eum alienauit. Debitur domino eius legatū vel hereditas, & iussu eius adiri poterit. nã id expressit, si meus

est. Et dicitur quod non, semper est idem, scilicet vt per alienationem serui impediatur libertas, & subsequēter habeat nouus dominus hereditatem vel legatum prædictum : & ita apparet quod nihil operatur expressio dictæ conditionis. in multis tamē casibus operatur aliquid expressio, & hoc dicit ibi: sapenmero tamē & c. & hoc vult dicere hic. §. licet obscura sit litera. Viuianus.

k Dare. & dic vt supra eo. l. i. j. igitur si in omnibus, ergo in isto. Accursus.

Seruo. Conditione. Not. non intelligi conditionem repetitam. & sic est argu. contra infra eo. l. auia. & l. libertis. & l. cum seruus sed hoc ideo, quia testator dixit contra: vt infra ibi, nam id expressit & c. vel quia infringitur in expresso propter alienationem: ergo in tacito.

m Alienauit. inter viuos. secus si legauit: vt. C. de necess. ser. l. penul. in princip.

n Poterit. hoc legit Al. interrogatiuè, quasi non possit iubere adire: sed certè

Seruus communis vicē duorum sustinet.

In quantum Bar. hic dicit dare & remittere non esse idē proprie: tu dic hoc esse verum, nisi remittatur liquidum: vt not. Bart. in l. actione. col. 2. verbi. l. i. j. solunt. C. de transac. & gl. in l. contra iuris in verbi. facere. & in l. tale. in prin. sup. de pact.

In vulg. edit. est. §. seruo legis superioris.

sed certè imo potest : vt institu.de hered.instit.§.seruus autem.& i deo plane legas.

Quo. id est cuius contrario, scilicet si meus non sit, &c. sic supra de dona. inter virum & vxor. l. mortis.

Non esset. apparet ergo quòd nil operatur expressio si meus erit. quandoque tamen contrarium patet: vt subicit. & patet infra eodè. l. nonnunquam. in fine. & facit infra eod. l. Iuliana nos ter. & supra de leg. j. l. quæ situm. Accur sius.

Non putabam. CASVS. Titio agenti. x. annos legauit. c. cum ad. xvj. annum peruenisset, & decessit: & postea Titius prædictus ingressus fuit. xvj. an. nunquid videtur adhuc venisse dies fideicommissi vt sic possit petere. c. dicitur quòd nõ nisi compleat xvj. ann. & ita etiam iudicauit quidam imperator qui vocabatur Aurelius Antoninus, cum quidam de Germania heres institutus à quodam alio de Germania esset condemnatus dare fideicommissum illi cui relictum erat cū ad xvj. annum peruenisset. esset condemnatus dico antequam fideic. cõpleret xvj. annos, & appellasset dictus heres ad dictum imperatorem. Vi.

Ad annum sextum decimum. idem est si dixerit, cum erit xiiij. an. vt. de lega. j. l. si cui. secus in libertate relictæ in anno vij. vt. de manu. testam. l. si ita fuerit libertas relictæ. Item facit in fra quãdo dies leg. ced. l. si Titio. & C. quando dies lega. ced. l. penul. & infra. l. prox. Sed cõtra infra ad Trebel. l. qui filium. §. Sabinus. Solu. ibi speciale. Item contra in fra de muner. & hono. l. ad rem. Solu. ibi quo ad honores speciale. Accursus.

In annos. CASVS. Institui mihi heredem Titium: & damnaui Seum dare centum Seio in annos decem completos. certe nouissimo die dicti temporis debetur dictum legatum Seio. & idem est si iussi Stichum seruum meum liberum esse in ann. x. nam nouissimo eius temporis die libertas ei obtingit. Viuianus.

Si in annos decem. completos.

Libertas. secus si dixit, anno decimo sit liber: vt. de manu. testa. l. si ita fuerit libertas re. arg. contra. Item idem quod hic si aliquid relinquitur vel promittatur anno. x. argu. j. de verb. oblig. l. qui hoc anno. secus si dicitur annua: vt. C. quando dies lega. ced. l. j. & facit supra l. prox.

Si cui libertas. CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo dedit libertatem dicto Epaphrodito seruo suo sub hac conditione, si rationes reddidisset de his negotiis domini quæ administrauerat: & postea decessit dictus testator. certe non potest Epaphroditus habere libertatem nisi reddat rationes. cum autem reddiderit, non impeditur eius libertas. qualiter autem debeat reddere, quæritur? Et certe debent consules dare arbitrum siue iudicem delegatū, qui consules excussis rationibus quas administrauit dictus Epaphroditus, per dictum iudicem constituent, & declarabunt non tantum quæ reliqua sunt dicti serui, & facient ea hereditibus restitui: sed etiam declarabunt quas rationes & quæ instrumenta debeat dictus seruus tradere aut exhibere dominis suis. Viuianus.

ff. Infort.

si cui libertas. aliàs non tenetur reddere: vt supra de nego. gest. l. quæ vtiliter. §. qui pure.

Arbitrum. i. iudicem delegatum: vt & j. de fideicom. lib. l. si pure. & de iudi. l. vix. §. liber etiam. & facit. l. cum prætor. §. iudicem.

Excussis. idem si stabit per heredes quo minus excutiantur. vt. de contrahen. emp. hac venditio. Azo.

Reliqua. i. reliquata. Constituent. i. declarabunt, & reddi facient.

Debeat. repetere constituent: & sic in facto consistit etiam ratio: vt. j. e. l. cum seruus.

Ubi diuersis. CASVS.

Ita dixi in testamento meo, Stichus seruus meus sit liber si heredi. x. dederit. & postea in alia parte eiusdem testamenti ita dixi: Supradictus Stichus sit liber si dederit heredi meo equum. certe dictus Stichus eam conditionem eligere potest quæ videtur sibi esse leuior. si autem prædicto modo reliqui alicui legatum, oportet legatum parere vltimæ conditioni. Scias etiam quod eo casu quando iussi Stichum esse liberum si daret heredi meo. x. peruenit idè Stichus ad libertatem dando. x. heredi heredis mei. Si autè legauit equum meum Titio si daret here. meo. x. & postea Titius idem legatarius decessit ante quam det. x. heredi, non poterit heres eius legatarius consequi equum dando. x. heredi. semel enim deficit datio mortuo legatario. Viuianus.

Conditio potest impleri in herede heredis, nõ in herede legatarij. B.

Heredi decem dare iussus, & liber esse, & heredis heredi dando perueniet ad libertatē. Quod nõ similiter in legatarij persona custodiri Publicius scribit.

Legatum potest conferri in alterius voluntatem velatam, non explicitam. Bart.

Idem libro septimo Differentiarum.

Nonnunquam contingit, vt quædam nominatim expressa officiant, quamuis ommissa tacite intellegi potuissent, nec essent obfutura. quod euenit si alicui ita legatur, Titio decem do. lego. si Mæuius Capitolium ascenderit. Nã quãuis in arbitrio Mæuij sit, an Capitolium ascendat, & velit efficere vt Titio legatum debeat, nõ tamen poterit aliis verbis vtiliter legari, si Mæuius voluerit, Titio decem do. Nam in alienam voluntatem conferri legatum nõ potest. Inde

tutor datus in fine.

Nonissima. imò cuilibet: vt insti. de here. insti §. si plures. & supra de condit. insti. l. si heredi. quæ sunt contra. Sed ibi separatim per coniunctionem disiunctiuam: hic lege separatim in diuersis partibus testamenti. & facit. de leg. j. l. si mihi. §. penul.

Quod non similiter. id est si legatario iussu est dari, eius heredi dari non potest secundum Ioan. alij sic: si legatarius iussus est dare, nõ potest dare heredi heredis. & speciale est in libertate. quod negat Ioan. Vel dic, ex parte heredis datur ei, & eius heredi, sed ex diuerso in legatarij persona nõ placet sic vt heres legatarij dare possit: quia semel deficit conditio. & hoc placet Io. arg. j. eo. l. si ita expressum.

Nonnunquam. CASVS. Ita dixi in testamento meo: Titio. x. do lego, si Mæuius Capitolium ascenderit. nunquid valet legatum? Et videtur quod non: quia videtur in arbitrio Mæuij positum esse legatum: & ita nõ videtur valere: vt. de here. insti. l. si quis Sempromium. & l. illa institutio. & hac ea. l. ibi, nam in alienam voluntatem & c. dicitur tamen hic quod valet, & dicta. ll. loquuntur quãdo institutio vel legatum committitur in expressam voluntatem tertij: quo casu non valet. hic autem fuit commissum legatum in tacitam voluntatem Mæuij. nonnunquam autem contingit vt quædam nominatim expressa officiant, quamuis eadè ommissa tacite intelligi potuissent, nec essent obfutura ipsa tacite intellecta. inde etiam dictum est à sapientibus, expressa nocent, non expressa non nocent. Viuia.

Alienam. scilicet expressam, vel simplicem vel nudam.

ff. Infort.

ff. Infort.

ff. Infort.

ff. Infort.

ff. Infort.

lunge. l. 86. 87. 88. 89. j. eodem.

apponit hunc michi, et in legatarij sit scriptis ut ibi

In quantum iste text. dicitur annum inceptum non haberi pro completo, limitabis text. in l. j. §. minore. & ibi glo. & do. de quo vide lex his. C. quando dies leg. Sic Flor. & in manu. & vulg. perperam Baro post Haloandrum emendabat Intra.

a Dictum. in multis legibus: vt. j. de reg. iuris. l. expressa. & l. actus. & supra de hered. instit. l. si quis Sempronium. & l. captatorias. Itē hoc in voluntate extranei. heredis autem vel legatarij secus: vt. s. de lega. j. l. fenatus. §. penult. & s. de lega. iij. l. xj. §. sic fidei. sed in aliena videtur contra supra de leg. iij. l. j. Solu. ibi. Item contra. quandoque

expressa profunt: vt. s. de usufru. l. vetus. & in pupillari substitutione tacita, quæ contra matrem nō admittitur, sed in expressa sic: vt. C. de instit. & substi. l. fina. & de impub. & alijs sub. l. precibus. Item in casibus vbi exigitur speciale mandatum: vt supra de procura. l. Pōponius. in princ. & in nouatione: vt. C. de noua. l. fin. quādoque nec profunt nec nocent: vt supra eo. l. si in diem. §. fin. & facit. s. de reb. dub. l. vrū. §. cum quidam. & de lega. iij. l. iij. & infra de fideicom. lib. l. fideicommissa. & de statulib. l. cū heres. §. fina.

SI quis seruus.] CASVS. Titius in testamento suo iussit esse liberum Stichum seruum suum sub conditione, si redderet rationes heredi de eo quod administrauerat. postea in eodem testamento vetuit eum reddere rationes, quasi puram facturus eius libertatē. certe cōpetit dicto Sticho libertas ex testamento. Viu.

b Competit. contra. s. de adi. leg. l. alumne. §. Seia. vbi adēpto onere videtur adimi emolumentū. Sol. ibi ppter onus iniunctum erat legatū relictum. vnde onere alij deputato videtur adēptum legatum. sed hic non in vim modi, sed conditionis, videlicet si rationes reddiderit, legauit libertatem. vnde licet conditionem adimat, tenet tamen libertas. & facit supra de adi. leg. l. iij. §. conditio legati.

SI quis legata.] CASVS. Titius reliquit plura legata quibusdam, scilicet quædam pure, & quædam in diem, & quædam sub conditione. Item legauit Seio. c. cum pubes esset idem Seius: & postea ita dixit: Legata quibus dies appōita non est, volo dari annua bima trima die. postea decessit. modo quæritur, an dicta centum debeant solui Seio post pubertatem eius annua bima trima die, an vero post pubertatem statim. & dicit q̄ statim post pubertatem. & rationem reddit in litera: licet aliud diceret Gaius in commentarijs suis. [D V O B V S.] Legauit fundum Titio & Mæuio sub condit. si heredi meo darent. c. & decessi. certe si Titius dederit heredi quinquaginta: consequetur dimidiam dicti fundi. & si Mæuius non det alia quinquaginta heredi, alia pars fundi adcrefcit Titio cum sua condi. scilicet vt det heredi alia quinquaginta. Sed pone quod soli Mæuio dictum fundum legauit sub condit. si daret. cc. Callimacho non capaci. nunquid potest idem Mæuius consequi legatum nisi det Callimacho. cc? Et dicitur quod non oportet enim quod prius det. cc. licet ea eius non faciat. nihil enim interest vtrum personæ non capaci dare iubeatur. cc. an in aliquo loco deponere, vel in mare deicere iubeatur. nam sicut locus prædictus vel mare non dicitur legatarius vel legatarium, ita nec dictus Callimachus non capax, imò capit Callimachus mortis causa, & non nomine testamenti. si enim caperet Callimachus no-

dictum est, Expressa nocent, nō expressa non nocent.

Adempto onere in vi conditionis appōito, emolumentum non videtur ademptum. Barto.

LIIII. IDEM libro singulari de Eurementicis.

SI quis seruum liberum esse iusserit si heredi rationes reddidisset, posteaque eum rationes reddere vetuerit, quasi puram facturus libertatem: competit **b** ex testamento libertas.

Clausula relata ad legata quibus dies non est appōita, non refertur ad legatum collatum in tempus certæ ætatis. Barto.

LIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

SI quis legata quibus dies adpōita non esset, annua bima trima die dari iussit, & alicui cum pubes esset, pecuniam legauit: id quoque legatum annua bima trima die post pubertatem præstandum esse, in commentarijs Gaii scriptum est: quia magis cōditio quàm dies legato adiecta esset. contra ego sentio: quia ferè **c** dies ponitur ad proroganda ea quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt: diesq; pubertatis habet aliquā temporis demonstrationē. **d**

Conditio dandi pluribus adiecta diuiditur inter eos. Barto.

Duobus eadē res, si heredi cētum dedissent, legata est. Si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati cōsequetur: **c** & pars eius qui non dederit, alteri cum sua conditione adcrefcit. **f**

mine testamenti, & ita tanquam legatarius, puta quia esset ei legatum, non haberet Mæuius necesse ei dare: vt pote cum sit non capax. quamuis autem vnus ex duobus quibus legatus est fundus si darent centū heredi, possit dare. l. & habere dimidiam fundi, vt dictum est: si tamen vni legatus est fundus si. c. vel. x. dederit heredi, non potest consequi partem fundi nisi numeret totam pecuniam. & est ratio diuersitatis plana, vt dicit litera. & hoc dicit vsque ad. l. quæsitum. Viuianus.

Conditio designat nudum ministerium facti, & debet impleri in forma specificata. Barto.

LV. IDEM libro tertio decimo Epistularum.

MA Euius cui fundus legatus est, si Callimacho cum quo testamenti factionem non habebat, & ducenta dedisset: conditioni parere debet, & ducenta dare vt ad eum legatus fundus pertineat: licet nummos nō faciat accipietis. Quid enim interest, vtrū tali personæ dare iubeatur, an alio quo loco ponere, vel in mare **h** deicere? Neque enim illud quod ad talem personam peruenitur est, testamenti nomine, **i** sed mortis causa capitur.

Conditio dandi adiecta vni nō scinditur: secus si pluribus adiciatur. Bartolus.

LVI. IDEM libro quarto decimo Epistularum.

CVI fundus legatus est si decē dederit, partem fundi cōsequi non potest, nisi totam pecuniam numerasset. Dissimilis est causa cum duobus eadē res sub cōditione **k** legata est. In hac enim quæstione statim à testamento quo **l** pluribus conditio adpōita est, diuisa quoque in singulas personas videri potest: & ideo singuli pro ***** sua parte & conditioni parere, & legatum capere possunt. Nam quamuis summa vniuersæ conditionis sit adscripta, enumeratione personarum potest videri esse diuisa. In eo vero quod vni sub conditione **m** legatum est, scindi ex accidētī **n**

non potest consequi partem fundi nisi numeret totam pecuniam. & est ratio diuersitatis plana, vt dicit litera. & hoc dicit vsque ad. l. quæsitum. Viuianus.

c Quia fere. fere ideo dicit, quia quādoq; purū non prorogatur per hæc verba, vt illud, præfenti die lego. vt. s. de lega. j. l. talis.

d Demonstrationem. & nihilo minus conditionem: vt infra quādo di. lega. cedit. l. si dies. quæ est contra.

e Consequatur. imò ex toto debet implere vt solidum cōsequatur: vt C. de conditio. infer. l. si plures. quæ est contra. Solu. ibi conditio indiuidua fuit, hic diuidua. Accursius.

f Adcrefcit. imò sine onere: vt supra eo. si separatum. sed ibi suo iure habet solidum. & facit infra eo. l. cui fundus. & C. de cadu. tollen. §. ne autem.

g Mæuius. Non habebat. quia capax non erat: vt infra de hered. qua. & diffe. §. testamenti.

h In mare. facit supra de condi. instit. l. mulier. §. si quis hereditariū. Sed contra supra de condit. institu. l. quidam. sed ibi fauore humanæ conditionis: vt ibi dicit. Item contra infra de solu. l. si seruus decem. Sol. ibi fauore pupilli & furiosi, ne perdant qui sunt capaces. Item cōtra supra de condit. institu. l. conditiones. vbi derisoriam *** cum sua.**

conditionem non oportet impleri. Item contra. s. de lega. j. l. seruo alieno. §. fina. ADDITIO. Dic secundum Bart. quod ibi in modum dispositionis, hic conditionis.

i Testamenti nomine. si enim sic legatum esset, non haberet quid aliud necesse dare. sed hic habet, sed aufertur per fiscum: vt infra de iure nasc. l. Lucius. & facit infra de donatio. causa mortis. l. in omnibus.

k Vi fundus sub conditione. scilicet dandi. Accursius.

l Quo. scilicet testamento.

m Vni sub conditione. scilicet dandi decem.

n Ex accidētī. scilicet ex noua voluntate legatarij: vt. s. in princ. vel quia moritur legatarius. ex persona enim heredis & c. vt infra de verbo. obliga. l. ij. §. j. Sed fallit supra de lega. j. l. legatarius. & facit ad. l. supra de acqui. hered. l. qui putat. & supra eo. l. falsa. §. fina. & s. de contrahen. empt. l. fistulas. §. qui fundum. & infra eod. l. penul. & supra de leg. iij. l. vxorem. §. agri. & supra eo. l. si quis legata. §. fina. Accursius.

Questitum.] CASVS. Titius in testamento suo dedit libertatem Sticho seruo suo sub conditione, si daret Gaio extraneo quinq; operas. nunquid potest seruus dare dictas operas, & ad libertatē peruenire? Et dicitur q̄ sic. heres tamē Titij potest impedire seruum quo minus præstet operas: quo casu seruus perueniet ad libertatē, & extraneus nō vtetur operis eius. ita est ergo in præstatione

Augu. lib. 4. c. 15 in fi.

rione dictarū operarum, sicut esset si seruus iustus esset ad libertatem peruenire si daret. c. extraneo. quo casu si centum ex peculio suo det extraneo, admittitur sine dubio ad libertatem. heres tamen potest eum prohibere dare. Viuianus.

a *Vt liber sit.* non est modus, sed conditio, si operas det.

b *Sapienter.* id est callidè. sic ironicè dicit. non enim potest dici sapientia, cum ob id ipsum teneatur actione in factū: vt. s. de condic. ob cau. l. iij. §. fin. & .j. eod. l. si inuitis. & de statulibe. l. cū heres §. Stichus.

S I ancilla. **CASVS.**

Legauit ancillæ Titij c. cum ea nupisset. nūquid valet legatum? & videtur quod non: quia ancilla non potest nubere: vt Cod. de incest. nupt. l. cum ancillis. sed certe imò valet, quia videtur cogitatum de eo tēpore quo posset nubere, id est cum esset manumissa. Viuianus.

c *si ancilla.* sed si liberæ sit ita legatum, & post fiat serua, interdicit legatum: vt. j. eod. l. prox. Azo.

d *Nubere.* & de eo statu videtur cogitatum quo nubere potest. Azo. & facit. j. eo. l. cum ita. §. j.

Intercidit. **CASVS.**

Legauit Titio centum sub condi. si ipse consul factus fuerit. & decessit. postea dictus Titius decessit ante cōdi. impletam. certe extinguitur dictum legatū. secus autem si interim in insulam deportetur dictus Titius, quia tunc antequam naturaliter moriatur, nō extinguitur legatū. potest enim restitui in ciuitatem. secus autem si fuerit factus seruus pœnæ: quia tunc dico idem quod in primo casu: quia seruitus assimilatur mortī. Viuianus.

e *Decesserit.* pendente cōditione. ad quod. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. fin autem.

f *Arbitror.* nō ergo habetur pro mortuo deportatus, nec soluitur matrimonium: vt infra de bo. dam. l. v. & C. de dona. inter virum & vxor. l. res. Sed cōtra infra de bo. lib. l. si necem. §. si deportatus. vbi perdit patronus contra tabu. si deportetur. Solu. nec ibi perditur ius succedendis: quia admittitur sequens: & etiam idem si restituitur. Et eodem modo respon. infra de contra tabu. l. j. §. filium. Sed quid in nostro casu si sit ab hostibus captus? Respond. in pendenti est legatum: vt infra de bo. lib. l. si necem. §. si deportatus. Item quid si fiat conuersus? videtur quod pro mortuo habetur: vt. C. de episco. & cleri. l. fina. j. respon. Potest tamen dici contra, quia pro mortuo habetur quo ad matrimonium soluendum, & lucra ex eo perenda, vt non possit ei legari. & facit infra de verbo. oblig. l. ex ea. §. in insulam. Accursius.

g *seruitus mortū.* sic infra de re. iur. l. seruitutem. & infra de sol. l. qui res. §. aream.

In factō. **CASVS.**

Hæc. l. dicit q̄ cōditiones cōsistentes in factō habent inter se varietatem, & recipiunt diuisionē tripartitā. Vna est vt quid detur. alia est vt quid fiat. alia est vt quid obtingat. putā si naui venerit ex Asia. vel econtra, ne detur: ne fiat: ne obtingat. Et duæ ex istis conditionibus collocantur in personas ipsorum quibus aliquid relinquitur, aut aliorum. s. illæ quæ consistunt in dando vel faciendo, vel in non dando, vel non faciendo. Tertia autē species dictarum conditionum. s. vt quid obtingat, ponitur in euentu, putā si naui ex Asia venerit: vt dixi. [F r s c v s.] Reliqui Titio nō capaci fundū sub conditione si daret heredi meo decem, & decessi. & sic fiscus debet habere dictum legatū: quia quæ auferuntur indigno, fisco applicantur. certe debet fiscus dare decem heredi meo.

h *In factō.* hic nomine facti complectitur data: vt supra de cura. fur. l. consilio. §. fi. & .j. subiicit. sed strictè accepto verbo & propriè sunt species oppositæ dari & fieri: vt. j. de verb. obli. l. ij. Azo.

i *Quasi.* hic quasi, denotat imperfectionem. nam & aliæ multæ sunt diuisiones. s. an consistent in factō meo tantum, an in meo & alterius: vt not. s. eo. l. in testamento. & in summa. sed & hic supponit sex exempla: tria in affirmatiua, & tria in negatiua. & forte de his tantum ponit, quia frequentius contingunt.

k *Vt qui detur.* semper pone vt, pro si, hic & in sequentibus.

l *Ne detur.* lego tibi fundū si dederis. x. heredi, vel si feceris ei domum, vel si naui ex Asia venerit: & econtra lego tibi fundū si non dederis heredi decem, vel si non feceris ei domum, vel si naui ex Asia non venerit. & hæc superior, scilicet si non venerit, est tertia species quæ. j. dicitur esse in euentu. m *Ipsorum.* scilicet legatariorum, scilicet si legatarius dederit vel fecerit: & econtra non dederit, & non fecerit.

n *Aut aliorum.* puta lego tibi fundum si Titius dederit. x. heredi, vel fecerit domum: vel econtra non dederit, vel non fecerit.

In quibusdā exemp. additur, sciendi.

Deportatio matrimonium non soluit.

gat: puta si naui venerit ex Asia. vel econtra, ne detur: ne fiat: ne obtingat. Et duæ ex istis conditionibus collocantur in personas ipsorum quibus aliquid relinquitur, aut aliorum. s. illæ quæ consistunt in dando vel faciendo, vel in non dando, vel non faciendo. Tertia autē species dictarum conditionum. s. vt quid obtingat, ponitur in euentu, putā si naui ex Asia venerit: vt dixi. [F r s c v s.] Reliqui Titio nō capaci fundū sub conditione si daret heredi meo decem, & decessi. & sic fiscus debet habere dictum legatū: quia quæ auferuntur indigno, fisco applicantur. certe debet fiscus dare decem heredi meo.

h *In factō.* hic nomine facti complectitur data: vt supra de cura. fur. l. consilio. §. fi. & .j. subiicit. sed strictè accepto verbo & propriè sunt species oppositæ dari & fieri: vt. j. de verb. obli. l. ij. Azo.

Hæc lex non potest commodè summarī propter multiplicem diuisionem.

Lx. **PAVLVS** libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

In factō consistentes cōditiones varietatem habent, & quasi tripartitam recipiunt diuisionem: vt quid detur: vt quid fiat: vt quid obtingat. vel retro, ne detur: ne fiat: ne obtingat. ex his dandi faciendique conditiones in personas collocantur aut ipsorum quibus quid relinquitur, aut aliorum. Tertia species in euentu ponitur.

In fiscum transit legatum cum onere conditionis vel fideicommissi. Bartolus.

Fiscus iisdem conditionibus parere debet, quibus persona à qua ad ipsum quod relictum est, peruenit: sicut etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

Relictum in tempus liberorū intelligitur de procreandis post testamentum: nisi aliud testator expresserit. Bartolus.

Lx. **VLPIANVS** libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

Si vir vxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari potest, an de his duntaxat filiis sensisset testator, qui post mortem eius nati fuissent: an & de his qui viuo eo ab eo suscepti fuissent post testamentū factū, cū manēte matrimonio decessisset. Verum æquū est proficere, siue viuo marito, siue post mortē nascatur.

o *Tertia.* prima species fuit in dando vel non dando. secunda in faciendo vel non faciendo. tertia in euentu, scilicet si naui venerit ex Asia vel non venerit.

p *Peruenit.* ad fiscum. vt si legatus est fundus non capaci si. x. det heredi, habebit fiscus legatum si. x. dederit. sic enim & si per legatū prædicta. x. sunt relicta: vt & s. ad Sil. l. cum fisco. prædicta autem. x. causa implendæ conditionis danda non sunt legatum: vt. s. si qs omī. causa test. l. si quis sub conditione.

q *Viuo.* post testamentum: vt. s. prox. nec ob. s. eo. l. solemus.

r *Nascantur.* facit. s. eo. l. cum vir. & l. si iam. §. j. Accursius.

* ad similitudinem. sed vere res dixisse ad similitudinem probat Diomedes Grammaticus auctoritate Ciceronis & Virgilij.

a) Dari & fieri sunt species oppositæ, & fieri de factō non sufficit. l. de di. §. si liber. & ibi Alexan. de cōdict. ob causam. Bart. in l. vbi. de traslatio.

* nascantur.

Ed si hoc.] CASVS. in §. cuidam est talis : Cum haberem filium
 naturalem cui quidem non poteram de iure relinquere ultra
 duas vncias * cum matre sua: vt. C. de natu. li. ij. legavi ei tres vn-
 cias integras cum matre sub conditione si heredi meo daret. x. &
 pono quòd vna vncia bonorum meorum valebat. x. & decessi. po-

Imo vnica tantum vn-
 ciam, vt patet ex l. 2. qua hic cita-
 tur.

* Amplius lege concessa portionem relicta est.

* Eroget.

* Lege concessa portione.

† Huius particule a, hoc loco significatione præter illam triam & à gramicis obseruata referit Alcianus. l. 1. Parerg. 7. ca. 12 vbi & locum hinc explicat. Non nupserit.

stea dictus meus filius naturalis soluit heredi meo dicta. x. & sic impleuit conditionem. nunc petit ab herede meo integras. iij. vncias, dicens, quamuis de iure non possem capere nisi ij. vncias, tamen nunc possum capere. iij. quia dedi tibi heredi tantum causa implendæ conditionis, quæ valet bene j. vnciam. nunc quid iuste petit: & dicitur quod sic. & idem esset si iustus esset dare de cem extraneo causa implendæ conditionis.
 [CVM VIR.] Titius legavit vxori suæ annua x. si non nuberet, & non separet se à liberis eorū communibus puberibus certe potest mulier nubere, & nihilo minus legatum capere quasi in dicto legato sit ei viduitas indicta. Si autem dicti liberi erant impuberes, non poterit habere legatū si nupserit: quia in hoc casu videtur vir iniunxisse vxori curam liberorum, & nõ viduitatem. Viuianus.

sed si hoc. cõtinuatur præcedenti.
 b Capienti. vt filio naturali tres vncias, qui non capit nisi vnā vnciam cum matre: vt. C. de naturali libe. l. ij.

c Aliquid. puta quod valet vnā vnciam.
 d Possit. & ita tres vncias integras. quod videtur quasi, &c.

e Extra sit. aliàs detrahit, scilicet de suo, & detrahit causa implendæ conditionis.

f Subsideret. id est remaneret. & facit. §. e. l. Plautius. §. item rescinditur. & infra ad leg. Falc. l. at veterani. in fi. & l. quoties. Accursius.

g Cura. vt corrigat & castiget. & facit. infra e. l. Titia si non. & C. de indi. vidui. l. ij. & auth. ibi posita, & argu. supra communi diui. l. in hoc iudicio. §. si conuenerit. & infra eodem l. proximo.

ADDITIO. Dic secundum Bart. hic quòd hodie corrigatur in vidua, cui potest relinqui sub conditione si nõ nupserit: secus si non esset vidua. nam ista iura remanent incorrecta secundum eundem Barto.

Cum ita legatum sit, Si Titio non nupserit: vel ita, Si neque Titio, neque Seio, neque Mænio nupserit: & denique si plures personæ cõprehensæ fuerint: magis placuit, cuiuslibet eorum si nupserit, h

LXII. TARENTIVS CLEMENS
libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Ed si hoc. specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreauerit, nihilo minus eam ad legatum admitti.

Tantum quis videtur capere, quatum sibi remanet deducto eo quod soluerit causa conditionis implendæ. Bartolus.

Cuidam non solidū capienti, b amplius legi * concessæ portionis relicta est, si heredi aliquid c dedit set. Quæritur, an id quod conditionis implendæ causa dederat, consequi ex causa legati possit, d quasi non capiat id quod deroget * an verò id extra sit, * nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quàm capturus esset si sine conditione legatum esset. Et Iulianus rectissimè scribit, tanto amplius eum capturum, quantū conditionis implendæ causa dare eū oportet: nec interesse, heredi, an extraneo dare iussus sit: quia computatione facta, quæ semper in persona eius introduceretur, non amplius legi concessæ portionis * ad eum subsideret. f

Condicio quæ inducit viduitatem, in omne tempus respectu omnis personæ & omnis loci spernitur. secus si inducit voluntatem respectu certæ personæ, vel certi loci vel temporis. h. d. cum duab⁹ legibus seq. Bartolus.

Cum vir vxori, Si à liberis ne nupserit, in annos singulos aliquid legavit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatū capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus ne nupserit: legem locum non habere: quia magis cura liberorum quàm viduitas iniungeretur.

LXIII. GAIVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Cum ita legatum sit, h Si Titio non nupserit: vel ita, Si neque Titio, neque Seio, neque Mænio nupserit: & denique si plures personæ i cõprehensæ fuerint: magis placuit, cuiuslibet eorum si nupserit, h a-

distingue: aut honestè Titio potest nubere, aut non. primo casu à legato excluditur nisi Titio nubat: secundo potest cui vult nubere, & legatum habere. nam hoc casu videtur ei indicta viduitas. cum enim eam iussit Titio nubere, videtur prohiberi ne nubat cæteris. vnde perinde est ac si dixisset testator: ego ei si non nupserit. imò in hoc casu secundo cū Titius est indignus eius nuptiis, deterior est illa conditio, si nupserit Titio, quàm si dixisset, si non nupserit. nam cum dixit, si nupserit Titio, cæteris omnibus nubere prohibetur, vt dictū est: & iubetur nubere Titio, cui inhonestè est nuptura. Si autem ita legauit ei si non nupserit in quadā terra quæ vocatur Aricia, vel in aliqua alia terra: certe si hoc in fraudem factum est à testatore, ipsa nubere poterit: & legatū accipere. in fraudem autem factum videtur, si illa mulier cui apposita est dicta conditio, non facile possit inuenire nuptias alibi. & hoc dicit vsque ad l. legato. Viuianus.

missuram legatum: nec videri tali conditione viduitatem iniunctam: cum alij cuiuslibet satis commodè possit nubere. Videamus & si ita legatum sit, *Si Titio nupserit.* Et quidem si honestè Titio possit nubere, dubium non erit quin nisi paruerit conditioni, excludatur à legato. Si verò indignus sit nuptiis eius iste Titius: dicendum est posse eam beneficio legis cuiuslibet nubere. Quæ enim Titio nubere iubetur, cæteris omnibus nubere prohibetur. Itaque si Titius indignus sit: tale est, quale si generaliter scriptum esset, *Si non nupserit.* Imò, si verū amamus, durior hæc conditio est, quàm illa, *Si non nupserit.* nam & cæteris omnibus nubere prohibetur, & Titio cui inhonestè nuptura sit, nubere iubetur.

LXIII. TARENTIVS CLEMENS
libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Hoc modo legato dato, Si Lucio Titio non nupserit, non esse legi * m locū Iulian⁹ aiebat. quod si ita scriptum esset, Si Aricia non nupserit, interesse an fraus legi facta esset. Nam si ea esset quæ a liubi nuptias non facilè possit inuenire: interpretandum, ipso iure rescindi quod fraudandæ o legis gratia esset adscriptum. legem enim vtilem reipublicæ, † sobolis scilicet procreandæ causa latam, adiuuandam p interpretatione.

Morte grauari non extinguitur legatum conditionale. Bartolus.

LXV. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

Legato sub conditione relicto si heres à quo sub conditione legatum est, pendente conditione moriatur: heredem suum obligatum relinquit.

Licet libertas representetur, conditio fideicommissi debet expectari. Bartolus.

LXVI. MODESTINVS libro decimo Responsorum.

Heres statuliberum cui in euentum conditionis fidei-

remanet obligatus legatario. Viuianus. q Heredem suum. si non decedat legatarius pendente conditione. Azo. vt. C. de cadu. rol. §. sin autem. & facit infra de verborum obligati. l. si quis. §. Titius.
Heres.] CASVS. Institui mihi Titium heredem, & Stichum seruum meum reliqui libertatem sub condit. si nauis ex Asia venerit: & rogavi dictum meum heredem vt daret eidem seruo centum sub ea condit. si nauis ex Asia venerit. & postea deceffi. & postea

in hoc casu secundo cū Titius est indignus eius nuptiis, deterior est illa conditio, si nupserit Titio, quàm si dixisset, si non nupserit. nam cum dixit, si nupserit Titio, cæteris omnibus nubere prohibetur, vt dictū est: & iubetur nubere Titio, cui inhonestè est nuptura. Si autem ita legauit ei si non nupserit in quadā terra quæ vocatur Aricia, vel in aliqua alia terra: certe si hoc in fraudem factum est à testatore, ipsa nubere poterit: & legatū accipere. in fraudem autem factum videtur, si illa mulier cui apposita est dicta conditio, non facile possit inuenire nuptias alibi. & hoc dicit vsque ad l. legato. Viuianus.
 h Cum ita legatum sit. mulieri, vel alij.
 i Plures personæ. singulariter. si autem omnibus de ciuitate sua, dic vt. §. l. proximi.
 k si nupserit. sed nunquid habet locū cautio Muciana? Respon. non: quia impleri potest ea viua: puta si alij nubat: vt not. §. eo. l. Mucianæ. Accursius.
 l Quale si generaliter. sic supra de fun. inst. l. quæ situm. §. idem resp. domo instructa, & de condit. insti. l. filius. & C. de insti. & substi. l. j. & l. reprehendenda.
 m Hoc modo. Legi. quæ dicit haberi legatum etiam conditione non impleta, quia viduitatē inducat: quia hæc non inducit: vt. §. e. l. proximi. in prin. Accur.
 n Aricia. ciuitas est penes Romanam.
 o Fraudandæ. ad hoc. §. de iure pa. l. adigere. §. si patronus.
 p Adiuuandam. not. fauorem extendi. sic. §. de li. & postu. l. cū quidam.
 Legato sub.] CASVS. Legavi Titio centū sub condi. & deceffi. postea pendente conditio ne deceffit heres meus. certè heres heredis mei

Multi in hanc sententiam copiose differit Alexan. ab Alexan. lib. 4. Genial. dicit. cap. 8.

* Iuliz Mucellæ scilicet l. 1. C. de iudic. viduit.

† Sobolis scilicet procreandæ causa latam, adiuuandam p interpretatione.

q Heredem suum. si non decedat legatarius pendente conditione.